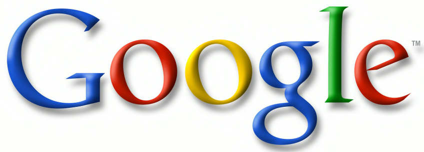
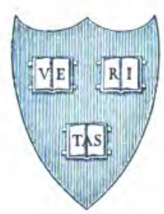



3 2044 103 160 123


VE
RI
TAS

582

3B

Feb. 27

KÉT

MAGYAR DIPLOMATA

A

TIZENHETEDIK SZÁZADBÓL.

KÖZLI

SALAMON FERENCZ.

PEST, 1867.
KIADJA RÁTH MÓR.

A boríték tulsó oldalai az olvasók különös figyelmébe ajánltatnak.

KÉT

MAGYAR DIPLOMATA

A

TIZENHETEDIK SZÁZADBÓL.

KÖZLI

SALAMON FERENCZ.

Salamon, Ferenc

PEST, 1867.
KIADJA RÁTH MÓR.

TÁJÉKOZÁS.

A Szent István koronájához jelenleg tartozó terület a XVII-ik században — melyből az alábbi emlékek ránk maradtak — három külön souverain alatt volt megoszolva: egyiket a törvényesen megkoronázott magyar király birta, ki egyszersmind Németország császára volt; másikat a török szultánok a budai pasák helytartósága alatt; harmadikat az erdélyi nemzeti fejedelmek. A magyar király, ki Bécsben lakott, Pozsonyban tartá az ország-gyüléseket, s Pozsony volt az ország fővárosa. A király közvetlen hatalma alatt állott terület Kassától Pozsonyig, s Pozsonytól délnek Buccariig terjedt. Keskeny volt a terület, miután Kassa hosszusági vonalán innen a Kárpátok ormától Egerig sem nyult le délnek — Eger a török kezében levén. Pozsonytól a Duna mentén Komárom volt a határszéli vár, mig a kevéssel alább fekvő Esztergamot törökök lakták. Pozsonytól délnek még keskenyebb volt a terület. Komáromtól mintegy a Balaton hosszusági vonalától nyugotra terült el Stiria határáig, s még ez a keskeny területbe is beékellett a török birtok Kanizsánál, úgy hogy Muraköz és Horvátország csak Stirián át közlekedhetett egész bátorságban Pozsonynyal. Maga Horvátország ugyszólván csak Varasd és Zágráb megyéből állott, melyek pedig régebben nem is tartoztak volt Horvát-, hanem Tótországhoz. A régi Horvátország (a Kulpán túl) nagy részint török birtok volt s

a

csak a Frangepánoknak és Zrínyieknek a tengerpartig terjedt némely birtokai maradtak meg a régi Horvátországból, melyek ma a határőrvidék nagy részét képezik. — A török magyarországi birtokai ezekből nagyában tudhatók. A török az országnak épen derekát birta, — a Duna, Tisza, Dráva és Száva síkságait.

Az erdélyi fejedelemé nem csupán Erdély volt, hanem, mint mondtuk, Kassáig terjedt föl birtoka. Övé volt onnan kezdve Bocskai és Bethlen idejében az Erdély határáig való hét megye. Habár be nem kebleztetett is Erdélybe, a souverain jogot ott az erdélyi fejedelem gyakorolta. Ové volt a Tiszáig a közvetlen török felsőség alatti birtokok feletti némi földesuri jog, melyet a Tiszán inneni török „hódoltságok"-ban a király és annak alattvalói gyakoroltak, — úgy hogy elvileg az erdélyi fejedelem birtoka a Tiszáig terjedt egész hosszában. Debreczen, Várad az erdélyi fejedelmet uralta, valamint a hajduság is, mely mintegy katonai határőrvidéke volt Erdélynek a királyi birtokok felől.

Az ország mindhárom része 1541-től mintegy 1700-ig folytonos pör és háboru tárgya volt. A törökök kivált 1541-től 1606-ig el akarták foglalni egész Magyarországot, s hóditásuk irányát a Duna folyása jelölte, melyen Bécsig, s onnan tovább, Németország belsejébe akartak hatolni. De a magyar király s a vele egy személyben egyesűlt német császár is nemcsak védelmi harczra volt hivatva. A magyar nemzet folyvást azt követelte királyaitól, hogy visszafoglalja a török által elfoglalt területet; mert ezen okból választák királynak azt, a ki egyszersmind Németország felett uralkodott. Ezenkivül a német császárok, mint a keresztyénségnek elvben világi fejei, (mig a pápa az egyházi főnek tekintetett) kötelezve voltak a mohammedanismus terjedése ellen harczra kelni. Igy a magyar királyok mind az ország mind a keresz-

tyénség nagy részének véleménye szerint teljes joggal folytathattak nemcsak védelmi, hanem támadó háborút is a szultán magyar birtokain.

A XVI-ik század folytában csakugyan a német császárok roppant hadseregeket hoztak a török ellen néha támadó harczra, de többnyire védelemre, mert a török serényebb volt támadó háboru indítására.

Már a XVI-ik században feltünő, hogy a király támadó háborúi nem a közvetlen török terület ellen voltak intézve, hanem a kisebb hadi erővel rendelkezett Erdély ellen, mig a szultán, kinek hódítási irányától Erdély félre esett, nem ment Erdélyre hódítási szándokkal: beérte azzal, hogy Erdély felett souverainitást gyakorlott s némi évenkénti adót vett fejedelmétől, — különben nem avatkozván dolgaiba, s csak a választott fejedelmek megerősitését tartván fenn.

Erdély politikája azért igen egyszerűen érthető abban az időben. A német császár levén az ő hóditásra vágyó s állandó ellensége, a törökre támaszkodott önvédelmében. Azt nem tehette, hogy Magyarország függetlenűl maradt részével egyesűljön; mert Erdély távol esvén Pozsonytól és Bécstől, a német császár s magyar király meg nem lett vala képes védeni a könnyebben hozzáférő török hatalom ellen, mely meg nem tűrhette, hogy hóditási vonala Erdélyből oldalt legyen fenyegetve, sőt hogy Moldva, Oláhország és az alsó Duna veszélyben forogjon. A királyiak erdélyi uralma könnyen azt vonta volna maga után, hogy Erdély a pasák uralma alá kerűljön.

Jött közbe még egy körülmény, mely Erdély különállását szükségesnek mutatta magok az egykoru erdélyiek szempontjából, és mely a különváláskor 1541-ben aligha fontos tekintet volt: ez a vallásos kérdés. A habsburgi német császárok V-ik Károly óta kisebb nagyobb hévvel

a reformatio ellen működtek, mig Erdélyben a XVI-ik században a három nemzet felettébb tulnyomó többsége protestans volt, s a protestantismus szélsősége, az unitáriusság felé hajló János Zsigmond alatt törvény által is államilag biztosíttatott a protestantismus uralma Erdélyben. Habár a két Báthory, István és Kristóf katholikusok voltak, a három nemzet tömege kevés kivétellel megmaradt a protestantismuson és annak szabadságaiban. Az akkori időkben ezen szempont még fontosabb volt a tisztán politikai kérdésnél.

Hogyan lehetett volna tehát várni, hogy Erdély népe, bármennyire nem szerette a törököt, tatárt és azt, hogy fejedelme a szultán vazallja legyen, — a protestantismust üldöző német császárok pártját híven szolgálja? — Kétségkivül óhajták a Magyarországhoz való visszacsatoltatást s a haza egyesitését a török kiűzésével; de nem lehettek hő barátjai annak, hogy ez vallásos és politikai szabadságok árán történjék, vagy is, hogy a török császártól megszabadulván, a német császárok alá jussanak, kik nem csak anyagi, hanem szellemi kincseiből is megfoszthatnák az országot, mire hajlamuknál fogva könnyen tennének kisérletet.

Azért Erdélynek a török alóli felszabaditását csak oly német császár kisérthette volna meg, ki teljes biztositékot nyujthat vala a vallásos s ezzel együtt a többi szabadságok iránti kedvezésre.

Ellenben alig lehetett eszélytelenebb politikát kigondolni, mint a melyet Báthory Zsigmond és Rudolf német császár követett Erdély irányában az 1591-ben kitört és 1606-ban végződött török háboru alatt. Mindketten nemcsak katholikusok voltak, hanem a jezsuiták befolyása alatt állottak. Ezek akarák fölszabadítni Erdélyt a török alól Magyarországgal együtt; de csak azért, hogy a protestantismust és politikai szabadságot kiirtsák belőle. Habár

voltak hivei összes Magyarország fölszabaditásának a török alól, s habár ama háboru némely fordulataiban a szerencse nagyon kedvezni látszott a keresztyén fegyvereknek mind Erdély felől mind Magyarországon, a nagy többség csakhamar elpártolt az ügytől különösen a császár tábornokainak vallásbeli- és politikai szabadságot nem kimélő s hallatlan vad kegyetlenségei miatt. Bástа György bár a harcztéren megnyerte volt Erdélyt; de lélekben egy századra el lőn veszve az a német császárok számára.

Erdély a nyomornak végső széléig jutott a miatt, hogy eltért a Szapolyaiak politikájától, mely ebből állott: külső és fél függés a töröktől, s teljes belső szabadság és autonomia. Igy a kis ország, minél mélyebben sülyedt a nyomorba, annál inkább az aránylag oly szép multu politikában látta jövendőbeli boldogságát.

Fölszabadulása be is következett, még pedig oly politikai combinatio utján, melyet csaknem egy mind politikai mind hadtani lángész művének nevezhetnénk, s ez abból állott, hogy Erdély egy felső Magyarország ellen intézendő csapás által mentessék föl a német császár helyőrségei és politikai befolyása alól. Az Erdélyből a német tábornokok által kiszorított s bujdosóvá lett magyarok eszméje volt-e ez, kik közt a még fiatal Bethlen Gábor szerepet játszott, vagy pedig az általuk erdélyi fejedelemmé kikiáltott Bocskai Istváné, adatok hiányában nem dönthetjük el határozottan; de az az ügyesség és erély, melylyel a terv oly gyorsan és fényes sikerrel hajtatott végre, azt engedi hinnünk, hogy maga a végrehajtó Bocskai volt a terv készitője is.

Sikerült neki nemcsak Erdély fejedelmi székét megnyerni és biztosítni, hanem Magyarországon is biztosítni a vallás- és politikai szabadságot; sikerült végre az, a miben a hosszu háboruban kimerült felek hét év óta

hiában működtek: a császár és szultán közötti békekötés.

Először is a hajduság segedelmével a felső vidékeken vetette meg lábát s Kassa lett működésének központja, honnan egyaránt hathatott mind Pozsony mind Erdély felé, a német császári seregeket külön választván egymástól. Támadása czélpontja Pozsony volt és nem Erdély, mely utóbbi önkényt övé lesz, ha ama támadás sikerül. Ennek sikere pedig biztosítva volt; mert nem csak a hajduk — azon gyakorlott had — hanem a felső megyék s ugyszólván egész Magyarország népe az ő részén volt Rudolf zsarnoksága s vezéreinek és katonáinak rakonczátlansága miatt. Hozzájárult az, hogy már előbb biztosítva volt számára a török hadsereg közreműködése a császáriaknak az országból való kiszoritására.

Ez volt nagyából Bocskai hadi működésének terve, mely sikerült is szokatlan gyorsasággal.

De szintoly jól kigondolt és sikeres volt a terv diplomatiai oldala is. Mindenekelőtt a töröktől biztosíttatá magát Erdély fejedelemségében, melynek tettleg koránt sem volt még ura. Ez nagyon kedvező föltételek alatt történhetett, mivel a nagy háboru által kimerült török a németek hatalma alatti s elpusztult Erdélyt most olcsóbban volt hajlandó odaengedni, mint más viszonyok közt.

Bocskai nem is ajándékkép nyerte Erdélyt, mint a szultánok eddig szokták adni a fejedelmeknek, hanem államszerződés alapján. Annyival többet nyerhetett ki, mivel a hadjárat őt Magyarország tényleges urává tette volt: a Porta őt magyar királynak kezdé czímezni. Bocskai azonban utóbbit nem fogadta el, hanem beérte Erdélylyel és a hozzácsatolt magyarországi megyékkel, oly föltételek alatt, melyek a szultánnak Erdély fölött más jogot nem hagytak meg, mint a fejedelem beiktatásának formaságát. Még az évenkénti adó fizetése is számos évre

el lőn engedve. Ezenkivül egy pont azt rendeli, hogy a Porta ne kössön békét a német császárral Bocskai hozzájárulása nélkül *).

Ez volt Bocskainak első diplomatiai győzelme.

A második a bécsi békekötés, mely közte és a német császár közt kelt, s mely mint a lelkiismeretbeli és politikai szabadságok egyik államszerződése ismeretes, s törvénykönyvünkbe is, mint állandóul érvényes fölvétetett. Kelt az 1606-ban.

Harmadik ugyanezen évben kelt szerződés a zsitvatoroki, mely a német császár és török szultán közötti viszonyokat tárgyazza s mely Bocskai közbenjárásával jött létre. Bocskai azelőtt a törökkel szövetkezett volt, hogy a német császáron erőt vegyen. Most a bécsi szerződés által a némettel szövetkezett volt, hogy a törököt békekötésre kényszerítse. Valamint a törökkel úgy szerződött volt, hogy az nélküle ne béküljön a német császárral, ugy most a bécsi békében kiköté, hogy a császár egyszerre kössön békét a magyarokkal (és erdélyiekkel) és a törökkel.

A zsitvatoroki béke kedvezőbb volt a XVI-ik századbeli török békekötéseknél, s az nagy részben szintén Bocskai műve; mert az alkudozásokban az ő biztosai: Illyésházy István, Czobor Mihály, Nyáry Pál és Hoffman György játszák a békéltetők szerepét, s ők birták rá a törököt azon föltételek elfogadására, melyek a zsitvatoroki szerződésben foglaltatnak.

A *zsitvatoroki* szerződés levén mintája és alapja minden szerződésnek, mely 1606-tól kezdve hatvan évig a török szultán és magyar király közt keletkezett, s igy az 1627-iki szőnyinek is, melyről az alábbi emlékek közöltetnek, bővebben kell róla szólanom.

Az azelőtti békekötések a török 1541-ben történt

*) Szilágyi S. Erdélyország Története. II. k.

betelepedése óta 1606-ig, megalázóbbak voltak a német császárokra nézve. Ily szerződések keltek:

1547-ben öt évre; 1553-ban szintén öt évre. Azután 1559-ben folyván az alkudozások, Rusztán nagy vezér azt kivánta, hogy az élő szultán idejére köttessenek, a mi a török jogi fölfogással egyezett; de a keresztyén biztosok meghatározott számu évet tartottak czélirányosabbnak, s 8 évet inditványoztak. És valóban azután a XVI-ik században mindig nyolcz-nyolcz évre köttetik a béke, u. m. 1562-ben, 1568-ban; 1574-ben, 1583-ban és 1590-ben, (mely utóbbi szerződés 1592-ben kezdve volt életbe lépendő; de életbeléptét a háboru megelőzte). Mindezen hét békeszerződésben ki van kötve az évenkénti adó — mely 30.000 arany volt, s melyet minden évben ajándékokat is vitt ünnepélyes követségek szállítának Konstánczinápolyba. Keresztyén részen akarták ugyan a neve által szépiteni ama 30.000 aranynak az évenkénti beküldését azt tiszteletdíjnak czímezvén; de mind valóságban mind török fölfogás szerint az a béke megvásárlása volt: ugynevezett *harács*, melyet keresztyén községek és tartományok adózták vagyonuk váltságául. 1584-ben Mezih pasa a római császárhoz irt levelében igy szól: „Az adó (harács) pontosan beérkezett. Valameddig az adó befizetését folytatjátok, a békét fenn fogjuk tartani“ *). A követek iránt is azelőtt nagyon kiméletlenek voltak a Portán. A velenczei követet egyszer bottal verték ki a divánból; több követet be is zártak, mint ez Kreckvicz császári követtel is történt 1590 körül, kinek kiséretét rabszolgaságra hurczolták.

A zsitvatoroki szerződés megváltoztatta azon viszonyt, mely szerint a magyar király ugy tünt fel, mint a szultán adófizető vazallja. Elhatároztatott, hogy 1606-on tul a két császár egyenlő rangunak tekintessék a nemzetközi

*) Hammer; (nagy kiadás) IV. k. 146. l.

érintkezésekben. Az ajándékküldés megmarad ugyan; de a teljes kölcsönösség alapján, és csak minden három évben történjék, meg nem határozott összegekben. Azonban a király mintegy ezen jog megváltására ezuttal 200.000 tallér fizetésére kötelezte magát, mely egyszer s mindenkorra lerójja a követelt adót*). A török fölfogással nem egyező ujítás volt az is, hogy most a béke nem 5 vagy 8, hanem 20 évre köttetvén, világosan ki lőn jelentve, hogy azt nemcsak az élő szultán, hanem utódai is kötelesek megtartani, ha amaz idő alatt trónváltozás történnék**).

Maga a békealkudozás folyama is elütött a XVI-ik században gyakorlott szokástól.

A nevezett században a császár, midőn meg akará ujíttatni a békét, Konstánczinápolyban mint alázatos kérelmezők nagy ajándékokkal jelentek meg követei, s onnan egy fennhéjjázó okmányt hoztak Bécsbe, melyben a béke mint a szultán különös kegyelme lőn feltüntetve. A zsitvatoroki béke, mint neve is mutatja, nem Konstánczinápolyban kelt s nem a szultán ruhája szélének csókolásával nyeretett, hanem a felek mint egyenjoguak értekeztek és irták alá biztosaik által.

Már a tizenötéves háboruban (1591—1606) többször alkudoztak a császár biztosai nem Konstánczinápolyban, hanem a két harczra készen álló hadsereg között kitüzött helyeken (a szent-endrei és Margit szigeten) a béke fölött, mely azonban létre nem jött, mig Bocskainak sikerült őket nemcsak összehozni, hanem ki is békültetni.

Bocskai biztosainak jelentéséből érdekesnek tartjuk idézni az idevonatkozó részt, mivel ez némi fogalmat adhat az alkudozások külső formájáról.

*) Lásd a Toldalékban a zsitvatoroki szerződésnek az eredeti után közlött okmánya 1-ső, 2-ik, 10-ik, 11 és 12-ik czikkeit.

**) U. a. 12-ik pont.

Bocskai biztosai ezt irják:

„Az törökkel való frigy tractálásnak elvégezéséért, kik mintegy mediatorok legyünk az német császár és török császár között, gyültünk Ujváratt (Érsek-Ujváratt) össze, és ott várakozván, mig az török följebb jütt és az németek alább:

„Az mig Ujváratt voltunk is, csak arrul volt inkább az két császár követi között az vetekedés, hogy mikor és micsoda helyen gyüljenek össze. Irásunk és követünk által nagy nehezen arra birtuk őket, hogy az pasa Esztergomon följül három mérföldön jűjjön és tul szálljon az Dunának. Az német urak, minthogy alább nem akartak jűni, Komáromon alól. egy mérfölden jűjenek; mi közben legyünk az Dunán innet.

„Ez volt három hétig az Ujvárban levő dolognak summája.

„24-ik napján octobernek (1606) szállottunk az Zsitva-torok mellé. És immár egy hete, hogy ím ide szállottunk helyünkre, itt az *mezőn* vagyunk, sátor alatt nagy hidegen az Zsitva-toroknál. Az pasa, vagyon ötöd napja, hogy helyére feljütt. Az németek harmadnapja, hogy ők is kijüttek. Vagyon csak egy kis mérföld köztök.

„Itt az Duna-parton és táborban létünkben csak az volt még eddig dolgunk, hogy egybehozzuk őköt; magunk is jártuk őköt. Az német urakot soha reá nem vihettük, hogy az pasához jűjjenek: forgatták sokképpen az „reputatiót“, és hogy egyébha is efféle dolgokban ő hozzájok ment az török. Az pasa sem akart följebb jűni (Kis) Ujfalunál, ki két mérfölddel vagyon Esztergomon följűl; de ő annál is följebb jütt egy mérfölddel: Ha ő három mérföldig följütt, méltó, ugymond, hogy az német urak is két mérfölddel alább jűjjenek hozzá. Küldte vala utoljára igen fő követit az németekhez, Habil effendit, az ki társa ebben az commissio dolgában, és Amhát tihaját

több fő törökökkel együtt; közűlünk is Nyáry Pál uram velek együtt elment vala. Ott ő kegyelmek az pasa szavával és Nyáry uram az mienkkel igen voltak rajta, hogy persvadeálják nekik, hogy két kis mérfölddel alább és az pasához jűjjenek; de soha reá nem vehették őköt, hanem azon török követek visszajüvén és hozzánk betérvén, mondák azt, hogyha mi hárman hütünkre arra felelünk, hogy az pasának bántása nem leszen az németektől, hogy ők reá veszik az pasát, hogy ők az hatalmas császár reputatiójával nem gondolván, feljűjön az német urakhoz. Mi tudván, hogy az németektűl semmi csalárdság rajtok nem leszen, hitünkre feleltünk, hogy békességes jüvése járása leszen. Igy birta reá magát az pasa, hogy feljűjön hozzájok, az német urakhoz.

„Azért 29-ik napján octobernek, vasárnapon *hadát elhagyván*, 23 sajkákkal jütt fel az pasa sok fő török urakkal együtt. Előbb mihozzánk tért, ebédet nálunk ött, kiknek az mint lehetett, szeretettel gazdálkodtunk. Ebéd után egy sajkában vele ülvén, mi is elmentünk velek együtt az német urakhoz. Az partot sok nép fogta volt el; azonkivül az Duna partjától fogva az urak sátoráig két felől gyalog és fegyveres németek sűrőn állottak rendet az Dunáig. Két ifjat az urfiak közűl több főnépekkel küldték eleiben, Erdődi Kristófot és Dóczi Andrást, az német urak közűl is Kristóf Teuffelt, az kit az Portára követnek rendeltek; ő magok az sátoron kivül jüttek eleiben.

„Az sátorban leülvén, az két német ur Molart, Althan, és az magyar urak: Turzó György uram, Istvánffi uram, Kolonics uram, Botthiáni Ferencz uram és Erdődi Kristóf uram, másfelől az pasa Habil effendivel és háta megött több fő törökökkel, mi is azon renden az pasával“ *).

*) Eredeti a kismártoni levéltárban, Illésházy jelentése. (V. ö. Uj m. muzeum 1851—52. Ipolyi közlése.

Idéztük ezeket, habár nem a szerződés lényegéhez tartoznak. Az alkudozások, mint látni, külformák tekintetében is elég sajátságosak. Táborozás volt az, s fegyveres alkudozás, mint valamely fegyverszünet dolgában. A császár részén 5000 ember volt Komáromnál s tetemesebb had Győrnél; Bocskai biztosainak kisérete mintegy 1000 ember, mig a török sem jelent meg fegyvertelenül s Esztergom és Buda őrsége állott háta mögött. Az alkudozás mezőn, a Duna bal partján folyt, s többnyire a császár biztosainak sátrában. Érdekes volt megjegyeznünk ezeket, mivel az 1627-iki szőnyi szerződés alkalmával, mint Toldalagi jelentésében látandja az olvasó, e részben az összehasonlítások nem fontosság nélküliek.

A szerződés pontjainak taglalatába itt nem bocsátkozom. Az olvasó magokat a pontokat a „Toldalék"-ban e kötet végén találja, — azok nem szorultak sok magyarázatra. Csak azt a curiosumot emeljük még ki, hogy Spanyolországnak a békébe foglalása a török biztosok kivánságára történt, s hogy Erdélyről nincs szó a béke czikkei közt; de volt az alkudozásokban, hol abban lőn megállapodás, hogy Erdélynek és a Tiszán túli részeknek már van szerződése a török császárral; mivel pedig a Tiszán inneni magyarok ismét a király pártjára akarnak térni, azokra nézve álljon ez az új szerződés. Érdekes volt, hogy a török főbiztos, Ali pasa meglepetését mutatta a Tiszán inneni magyarok megtértén: ő azt hitte, hogy a magyarok még Bocskait ismerik uroknak. És erélyesen sürgette, hogy azokat a magyar várakat, melyeket Bocskai a németektől török segítséggel elfoglalt, vagy tartsák meg a magyarok Bocskai uralma alatt, vagy adják át a töröknek; mert semmi esetre nem a németek, hanem a magyarok részére foglalák el.

A zsitvatoroki alkudozások 1606. november 9-ikéig véget értek: a szerződést forma szerint aláirták a biz-

tosok. Kelt az három nyelven: török, magyar és latin nyelven. Nem tudjuk, melyik volt az eredeti fogalmazat. Nem lehetetlen, hogy a magyar, legalább későbbi példák azt mutatják, hogy ily szerződéseknél a latin szöveg csak fordítás volt.

A zsitvatoroki béke megkötése után Rudolf császár habozott mind ennek, mind pedig a Bocskaival kötött bécsi békének megerősitésében, habár az emlitett Teuffel Kristófot maga jelölte volt ki arra, hogy a béke okmányokkal Konstánczinápolyba menjen, s már az készen is volt az utra. Bocskai a békekötéseket csak egykét hónappal élvén tul, Rudolf megbánta addigi engedékenységét, melyet a kénytelenség csikart ki tőle. Mátyás herczeg, mint a császár fölhatalmazottja és Magyarország kormányzója elhatározta volt a császárnak a trónról való letételét s egyesült a magyar, alsó-austriai és némely morvai rendekkel. A hajduk 1608-ban Érsek-Ujvárig jövén, fenyegető állást foglaltak el a császár ellen s egyszersmind tetemes török hadsereg levén utban, az 1606-iki béke, melyet még a szultán nem ratificált, mivel a császár ünnepélyes követsége a szerződésben igért 200.000 forinttal és a békeokmánnyal Konstánczinápolyba nem küldetett volt, — most veszélyben forgott ismét. De épen midőn Mátyás a hajdukat maga pártjára hajtá s rá szánta magát a bátyja elleni hadjáratra, — tehát még nem volt magyar király — ő és magyar biztosai egy pótlék által kiegésziték Érsek-Ujváron martiusban a zsitvatoroki békét, s juniusban ezen szerződésnek egy másik pótlékát irták alá. Mindkét 1608-iki okmány alább olvasható, a „Toldalék"-ban, a magyar eredeti után.

A szerződés aláirói kötelezék magokat Mátyás herczeg nevében, hogy negyven nap alatt elindítják a Portára a követet, ki megviend oda a kikötött 200.000 tallérból 150.000-et.

Nevezetes, hogy itt a negyedik pontban ki van kötve, hogy az esztergomi faluk dolgában a biztosok a zsitvatoroki szerződés *magyar* szövegét kivánják Bécsből a mi arra mutat, hogy azt tekintették a leghitelesebb fogalmazatnak.

Különben az ujvári szerződés csak pótléka a zsitvatorokinak. Még a XVI-ik században is szokás volt, hogy a főbb vitás pontokra szoritkozott a fő szerződés, míg a határjárás, a faluk ügye és a határszéli kihágások későbbi elintézésre fenmaradtak, hogy biztosok által intéztessenek el a budai pasa és a magyar nádor vagy a király más fő embere közt. A zsitvatoroki szerződést követett többi békekötéseknél is ezen eljárás állandó volt.

Az ujvári szerződés is koránt sem volt megerősitése, vagy megújitása a zsitvatorokinak, hanem csupán kiegészítő pótléka, mely mint kisebb fontosságu részletezés nem kivánta meg a szultáni ratificatiot.

A zsitvatoroki szerződésnek a szultán által leendő megerősítésére, és a 150.000 tallérral Mátyás biztosainak april 17-dike körül kell vala elindulniok Konstánczinápolyba, mert ekkor telt le a negyven nap a martius 8-ikán kelt érsekujvári szerződés után. Csakugyan ezen határidő után nem sokkal, május 1-sején el is indultak Konstánczinápolyba Herberstein és Rimai, és september közepe táján, 1608-ban érkeztek oda.

A szultán ugyanazon évről october 11-ikéről kiadta a követeknek a zsitvatorki szerződést megerősitő okmányt *).

De a megerősités nem egyéb elferditésnél. A bevezetésben egészen ugy van előadva a dolog, mint a korábbi szultánok szokták, hogy t. i. a keresztyének esdekeltek békéért Ali pasánál, azután most alázattal a szultán

*) A kismártoni levéltárban meg van az olasz és latin hiteles forditás eredetiben. Az olaszt Negroni készitette, s keltc 1017-ik év Recsep hó 1-seje, a mi 1608. october 11-ikének felel meg.

kegyelméhez folyamodtak, ki nagylelkű megadni a kivánságot. A 200.000 forintot v. tallért illetőleg csak anyit mond, hogy azzal beéri ezuttal, s három évig többet kivánni nem fog; akkor pedig a *régi szokás szerint* adatik meg a szultánnak az, a mi a barátságához méltó.

A hol a szultán biztositja a császárt, hogy nem fogja birtokait ellenségesen megtámadni, viszont kiköti, hogy a császár meg ne támadja se az ő birtokait, se Erdélyt, se Oláhországot és Moldvát; ezek az ő védelme alatt állanak. Igaz, hogy a zsitvatoroki szerződés 6-ik pontja hivatkozván a bécsi békekötésre, kiköti, hogy a mi Bocskainak engedtetett, maradjon nála; de annak értelme nem Erdélyre vonatkozott, hanem mint az 1606-iki alkudozásokból kitűnik, s érintők is, Bocskai magyarországi hóditmányaira. A szultán kikötése mindenesetre oly betoldás volt, mely a császárnak nem tetszhetett. Továbbá különös, hogy a spanyol királyra vonatkozó pontot kihagyta a szultán. Váczról megemlékezett ugyan, hogy várát kijebb terjeszteni nem szabad; de oly formán, hogy az maradjon jelen állapotjában. Azt kihagyta, hogy Vácz maradjon a keresztyének kezében.

A különös okmányban nemcsak számozva nincsenek a békeczikkek, hanem mintegy szándékosan összevissza keverve.

Ily megerősitéssel tért vissza Herberstein és Rimai Konstánczinápolyból 1609 új évére. De a rosz fogadtatás keserűsége, melyet különösön a Bocskai halála után bekövetkezett erdélyi zavarok fokozának, még sem érte végét rájok nézve. A népjogról való régi török fogalmak el nem enyésztének bizonyságául a budai pasa a két követet letartózta csaknem egész évig s a fentebbi módon ratificált török okmányt a pasa a maga helytartója (kiájája) Ahmed által küldé föl Prágába. Az okmány visszaküldetett 1610-ben a Portára azon kérelemmel, hogy az eredeti szerződéshez híven fogalmaztassék.

A követek most Buonomo Péter és a tolmács Negroni András valának, titkárul Starzer Mihály adatván melléjök.

Ezek 1610. május elején érkeztek Konstánczinápolyba. Negroni egy csausz, mint követ kiséretében az okmánynak egy uj megerősitését hozta magával *).

De ha utóbbi áll, t. i. Negroni 1610-ben vagy 1611-ben egy megerősitett uj okmánnyal tért vissza, az ismét nem a hiteles és elfogadható volt, mint Hammer tévesen állítja; mert világos a törökkel 1615-ben kötött bécsi szerződés 2-ik czikkéből, hogy a szultánnak a zsitvatoroki szerződést kielégitően megerősitő okmánya csak 1612-ben, május első napjaiban kelt **).

Igy hatodfél év telt bele, míg a szultán a zsitvatoroki békét megerősíté. Negroninak a megerősítés után is azt kelle hallania a nagyvezértől, hogy nem sokat ád ő arra a szerződésre, melyet a részeges Ali pasa Zsitvatoroknál kötött ***).

A zsitvatoroki békének itt csak nagyából vázolt diplomatiai története is eléggé bizonyitja, hogy nem gyűlölet okozta tulzással nevezték nemcsak vallásáért hitetlennek a törököt.

Szintoly hűtelenül járt el a Porta Erdély irányában. 1608-ban megerősíté Báthory Gábort a fejedelemségben. Még mielőtt az uj fejedelem a német császárral szövetkezett volna, sőt még midőn ezzel ellenséges lábon állott, egy más erdélyi fejedelmet nevezett ki, egy jellemtelen kalandor, Géczi András személyében, kit haddal is támogatott. A Porta nyilván megbánta azt, a mit Bocskai alatt engedett Erdélynek, valamint megbánta volt a zsitva-

*) Hammer, IV. 437.

**) Lásd a „Toldalékban“ és Katonánál 29-ik kötet, 610. l. A nevezett czikk szerint a szultán a mohammedán időszám szerint 1021-ben, Rebiulevvel hó elején erősité meg a zsitvatoroki békét, a mi 1612. május elejének felel meg.

***) Zinkeisen, III. k. 690.

toroki szerződést. Kétségtelen, a Portát tulzó követelésekre ragadá az, hogy Mátyás császár jogát tartá Erdélyhez s a Homonnaiakban, kiknek idősbikét Bocskai végrendeletében fejedelmül ajánlotta volt az erdélyieknek, ellenfejedelmet léptetett föl és fegyveres interventióra is serget küldött volt Erdélyre. De ez nem Báthori és Erdély hibája volt, és ellenszere az lesz vala, hogy a Porta által megerősített Báthori minél jobban támogattassék fejedelmi tekintélyében.

Mátyás joggal csak annyit követelhetett volna akkor Erdélytől, hogy a magyar koronától végkép el ne szakadjon; de fejedelmet erőltetni rá, a magyarországi részekben levő várait elfoglalni és területére a fejedelem ellen hadakat küldeni, nyilván igazolatlan volt a szerződések szempontjából.

Igy egyfelől a Porta fegyveres beavatkozása, másfelől Mátyás nyilt és alattomos eljárása már is fölbomlottnak mutatá a békét a török és német császár közt, s a tények logikájánál fogva nem lett volna egyéb hátra, mint hogy a két császár, az azelőtti században annyiszor ismételt módot követve, Erdély miatt magyarországi nagy hadjáratot kezdjen. De egy ilyen a nem rég bevégzett tizenöt éves háboru veszteségei után mindkét félt komoly meggondolásra intette, mielőtt hozzáfogna.

És így a nagy török háboru helyett az lőn az eredmény, hogy mindkét fél a szerencsétlen erdélyi fejedelmen tölté a másikon való boszuját. Báthori Gábor azt a hibát követte el — habár a viszonyokban sok volt, a mi mentette eljárását — hogy Géczi fölléptetése miatt a Porta iránt gyűlölettel telvén el, egész véd- és daczszövetségre lépett Mátyással. Mindamellett, hogy ez titokban történt és hogy egyenesen a Porta ellen nem volt világosan kihívó a szerződés, a török megtudta azt csakhamar és ellenséges értelemben magyarázta. Hadsereget küldött Erdélyre s az

elmenekült Báthori helyett a Portán kedvességben állott Bethlen Gábort kiáltatá ki erdélyi fejedelemnek. Báthori meggyilkoltatásának története — s épen Mátyás pártiak által — tudva van.

Habár a két császár ellenségeskedésének az erdélyi fejedelem adta meg árát életével, s mindkettő őrizkedett a nyilt háboru izenéstől, a két fél erdélyi interventiója mégis a béke komoly veszélyeztetésének tekintetett. A Báthori idejében való viszály 1612-ben a két császár közt már nagyban folyt, midőn a szultán, mint láttuk, megerősíté a zsitvatoroki békét, azon záradékával együtt, hogy a mi Bocskainak adatott, arra nézve álljon az 1606-iki bécsi szerződés. És ezen 1612-ben megerősített zsitvatoroki szerződés daczára 1613-ban egy nagyobb török-tatár hadsereg megjelenése Erdélyben már-már új háborút támaszt vala.

Ezen háboru okhoz járultak mások is. A magyarországi várak körül a török portyázások nem szüntek meg s olykor véres összecsapások támadtak. Továbbá a török a zsitvatoroki és érsekujvári szerződések ellenére számos falut hajtott adózás alá, melyhez joga nem volt.

Mátyás, úgy látszik, hajlandó lett volna nagy háborut indítni a török ellen és csakugyan a német birodalmi rendektől hadsegélyt eszközölt ki. Ezenkivül örökös tartományait és Magyarország rendeit egy küldöttek által képviselendő közös gyülésre hivta Linzbe, hogy a háboru és béke fölött tanácskozzanak. A rendek, tekintve Magyarország pusztult állapotját, békére szavaztak, nevezetesen arra, hogy a zsitvatoroki béke megújíttassék.

És csakugyan Mátyás a béke megkötéséhez látott. Mindenekelőtt Bethlennel, bár az erdélyi fejedelmi polczon nem örömest látta, kötött frigyet 1615-ben, melyben Erdély szabad fejedelem választása s más szabadságai biztosittatnak; de a magyar korona joga Erdélyre fenn-

tartatik elvben. Sőt Bethlen mint Báthori, kötelezte magát, hogy a császárt segitni fogja minden ellenség, kivéve a török, ellen. Megerősítik az 1606-iki bécsi békekötést. Mármaros Huszttal együtt és Kővár visszaadatnak Erdélyhez stb. A szerződés kelt Nagy-Szombatban 1615. május 6-ikán.

Nemsokára követte ezt a törökkel való béke.

A Porta 1812-ben megerősítvén is a zsitvatoroki békét, a diplomatiai viszály folyton folyt az azon megujítva ejtett sérelmek miatt. Inkább ezek miatt, mint az ugyanazon szerződés azon kikötésének teljesitésére, hogy a Porta is küldjön követséget a császárhoz, 1614-ben egy követség jelent meg Mátyásnál. De mivel Dervis csausz és Ali bég, a követek, a szerződés ellenére ajándékok nélkül jelentek meg, nem bocsáttattak a császár elé.

Most 1615-ben, május 12-ikén egy 156 tagból álló fényes török követség vonult be Bécsbe. A követség vezetői Ahmet kiája és a keresztyén, de török szolgálatban állott Gratian Gáspár voltak. Azért jöttek, hogy a zsitvatoroki megsértett pontokat uj érvényre emeljék ujabb alkudozások által. — Ezen alkudozás eredménye lett az 1615-iki bécsi békekötés. Egyik nevezettsége, hogy a török biztosok a német császár székhelyén alkudoznak és kötik meg a frigyet.

A Bécsben kelt s Prágában a császár által 1616-ban megerősített 1615-iki szerződés eredeti szövege német volt. Ebből fordíták le hitelesen a biztosok magyarra és igy irták alá együtt a német és török szöveggel a biztosok. Csak azután, a hiteles *magyar* okmányból fordíták latinra, és az a latin szöveg, melyet Katona az 1615-ik évhez kiadott, nem eredeti szöveg, hanem fordítás. Az, hogy az 1615-iki szerződésnek német szövege is van, még pedig az eredeti fogalmazat az, onnan magyarázható, hogy a békebizottság

három tagja, Klesl az elnök, továbbá Molard és Althan biztosok németek voltak, s alkalmasint ők fogalmazták *).

Az országban nagy panasz is volt a miatt, hogy a bécsi szerződésben oly nagy volt a német befolyás, s nagyobbnak tarták azt, mint valóban lehetett. Az országos sérelmek közt hozták fel a császár ellen a hazafiak, hogy a bécsi szerződés hatvan falut átengedett a töröknek, melyek pedig a magyar király területén feküdtek, Nyitra, Hont és Bars megyében, holott a zsitvatoroki béke 16-ik pontjában az mondatik, hogy mindazon faluk, melyek az első izben való török birtokláskor Esztergomhoz hódoltak, azok hódoljanak oda ezután is. A török azt állítá most, hogy 158 helység volt ilyen a most magyar területen fekvők közt; de magalkudtak 60-ban. A bécsi szerződés III-ik czikke, melyben ez foglaltatik, valamint a többi is cserében részletesebb szabályokat hoz minden tárgyra nézve, s kibőviti, magyarázza és megtoldja az előbbit. Különben az esztergomi faluk dolgában is annyi előny van a bécsi szerződés nevezett pontjában, hogy számot állapítván meg, nem oly határozatlan, mint a zsitvatoroki szerződés.

1616-ban küldetett b. Czernin Hermann és Gallo Caesar a Portára a bécsi szerződés pontjaival, melyeket a császár, némi módositások levén szükségesek, 1616-ban megerősitett. A császár követei nagy ajándékokkal s fényes kisérettel utaztak, s 1617-benjuni usban tértek vissza. Mindamellett, hogy ez a követség 300.000 forintba került, melyből a szultán ajándéka 55,000 forintot tett, nem értek czélt abban, hogy Lippa és Jenő várakat a török visszaadja. Ezeket Bethlen játszá a török kezére s Bocskai, Báthori, Géczi s maga Bethlen is megigérték volt a Portának ezen várak átadását, s Bethlen, kivált miután Báthori elrontá a viszonyokat, most kénytelen volt engedni, ha a Portával

*) A magyar eredeti szövegen kivül a német eredeti is pecséteivel együtt meg van a kismartoni levéltárban. Tract. Turc. Ugyanott a török eredeti is.

szakítni nem akart. Különben is politikája következetes volt a törökkel való jó barátság fenntartásában, a mit Erdély addigi története igazolt.

De Lippa átadása uj meghasonlás magva volt a császár és a Porta közti diplomatiai viszonyokban, nem is említve, hogy Bethlen ellenszenvet s aggodalmat keltett Bécsben a töröknek tett ezen nagy engedménynyel.

A bécsi szerződést mint a zsitvatorokit egy pótlékszerződésnek kellett követnie, mely a hódolt faluk, a szenvedett károk és a békének uj várak épitése által való sérelmét kellett tárgyaznia. Csakugyan a bécsi szerződés alkalmával is a biztosok ezen kisebb rendű dolgokat el nem végezhették, hanem külön bizottságra hagyták. Először négy hó határoztatott ezen ügyek eligazítására; de 1616. május 1-sején a határidőt megnyujták s *tizenkét* hónapra tették (mint a Toldalékban az eredeti okmány bizonyitja). Az ezt tartalmazó okmány olasz, magyar és török nyelven iratott alá a két fél által.

A komáromi szerződés, mely 1618. februárban kelt, a bécsinek pótléka és első helyen szabályozza az esztergomi 60 falu állapotját, melyek adózása kivételt módon van rendezve. Egy formaszerinti s aláirt külön okmányban elő van számlálva a 60 falu neve, melyek Nyitrában, Barsban, Hontban feküdtek messze a magyar határvárak háta mögött. Szól a kártételek helyrehozását illető módokról; de az ujonnan épitett kis erődök ügye itt sem volt befejezhető — az új biztossági munkálatra halasztatván *).

Mire a bécsi szerződés a komáromival együtt életbelépett volna, ujra kitört a viszály 1619-ben. Igy a zsitva-

---

*) A komáromi szerződés úgy látszik 3 nyelven iratott alá: olasz, magyar és török példányban. Egyik sem jelent még meg. A kismartoni levéltárban meg van az olasz eredeti, s azt közlöm. A többit s igy a magyart is nem találtam. A Katona által közlött latin nem eredeti, hanem fordítás; de hű fordítás.

toroki szerződés, melynek a bécsi csak megújitása volt, soha sem birt rendezett állapotot teremteni.

1618-ban, midőn az előbbi szultán Ahmet meghalván, Ozmán ült trónra, új követség ment üdvözletére. A követek *Molard* és *Liptai* valának. Ezalatt II. Ferdinánd tényleg a Magyar- és Csehország, valamint az örökös tartományok feletti uralkodására jutott, s azonnal kiütött ellene a forradalom minden országában és tartományában. Bethlen kezet fogott velök s 1619-ben csaknem összes Magyarország urává lett. A beszterczebányai országgyülés nemsokára magyar királynak kiáltá ki. De 1620-ban Csehországban az ellen-király, pfalczi Fridrik, ki a Ferdinánd ellenesek másik feje volt, Prágánál megveretvén, a török elkezdé veszteni a szövetkezett népek és Bethlen iránti bizalmát.

A beszterczebányai gyülésről Magyarország rendei követeket küldének Konstánczinápolyba, Dóczit és Rimait, kik az örökös német tartományok követeivel együtt működjenek ott. Eleinte jól állottak ügyeik; de Ferdinánd prágai győzelme után a török biztatások megszüntek.

Még egy oly esemény is adta elő magát, mely a török barátságban való bizalmat Bethlen párthiveiben szintugy megingathatta.

A törökök 1620-ban septemberben megindultak volt Budáról Karakász pasa alatt látszólag Bethlen segitségére; de valóban csak haszonlesésből; mert megszállották s elfoglalták Váczot, melyet Bethlen várnagya *Strucz* és Bethlen katonái őrzöttek. Bethlen még első kijövetelével, 1619-ben elfoglalta volt Váczot Fülekkel és Nógráddal együtt a királyiaktól, s igy voltak Vácz gyönge várfalai közt az ő katonái.

Bethlen már rég odaigérte volt ezt a különben rozzant és kis erődöt a töröknek; de, úgy látszik, az igéret csak kecsegtetés volt a tettleges török szövetség kinyeré-

sére. A törökök magok vevék ki a jutalmat, mielőtt megszolgáltak volna. A fejedelem ellenségei annyival súlyosbb vádat hozhattak föl ellene a miatt, mivel ő volt, ki fejedelemsége kezdetén Lippát, Jenőt a királyiaktól elfoglalván, egyenesen s önként török kézbe adta volt, mint láttuk. A királyi kormány később folyvást sürgeté Vácz visszaadását a töröktől, mint a mely a zsitvatoroki, bécsi és komáromi szerződés ellenére foglaltatott el, mely szerződések fölbontva nem voltak még. Bethlen azzal menté magát, hogy ő nem adta át azt, s valószinü, hogy maga sem szereté annak török kézbe jutását, annyival inkább nem az esemény idején, mivel megtudta volt, hogy a Porta kéz alatt a felső Magyarországon nagy birtoku és tekintélyű Hommonait, Bethlennek a lefolyt harczokban is egyik legnagyobb ellenségét biztatá az erdélyi fejedelemség elnyerésével, miben a császár képviselői, Gallo Caesar követ és Starzer residens buzgón működének. A törökök arra hivatkoztak, hogy a magyarországi rendeknek Beszterczebányáról Konstánczinápolyba küldött követei: Dóczi István és Rimai János elismerték a török szultánnak Váczhoz való jogát, holott Dóczi és Rimai, mint keresztyén részen állíták, épen annak visszaadását kérték. A törökök azt az elégtételt adták, hogy Karakász pasát Vácz elfoglalása miatt letették, s helyébe csakhamar az esemény után Kara-Mehemet pasát nevezte ki a szultán budai vezérré; de Vácz megmaradt a töröknél.

A béke-alkudozások 1620-ban és a következő évben gyakori ellenségeskedések közt is folyván a császár és fejedelem közt, végre a béke megköttetett Nikolsburgban 1622-ben január 7-ikén. A szerződés biztosítja Magyarországnak saját törvényeiben foglalt politikai és vallásos szabadságait. Bethlen lemond a királyi czimről; de német birodalmi fejedelemmé neveztetik ki, valamint Oppeln és Ratibor sléziai herczegségeket rászállitja a császár. Hét

magyarországi megye: Abauj, Bereg, Zemplén, Borsod, Szabolcs, Ugocsa és Szathmár a fejedelem kezében maradnak (Mármaros, Bihar, Zaránd, Arad és Krassó egy része különben is Erdélyhez tartozott). Ki van kötve az is, hogy Bethlennek harminczezer forint fizettetik évenként a magyarországi megyékbeli várak épentartására.

Az 1619—22-iki események után még a császár a török békét nem tartá annyira megzavartnak, hogy uj békeszerződés köttessék a szultánnal. De 1623-ban uj háboru tört ki Bethlen és a császár közt, melyben a törökök is nagy részt vettek, habár csak rendetlen hadakkal. 1623-ban, míg a háboru javában folyt, küldé a császár senftenaui Kurtz Jakabot a Portára egész ünnepélyességgel s nagy ajándékokkal, rá birandó a Portát, hogy segédcsapatjait Bethlentől visszavonja, sőt hogy végkép elálljon Bethlen segélésétől. Kurtz 1623. october 23-ikán tartá ünnepélyes bevonulását Konstánczinápolyba. A Portán kijelenté, hogy a császár nem akar uj békét kötni, — csak az 1617-től számítandó húsz évre szóló frigy pontjait érvényben tartani. A nagyvezér mindent megigért neki. A Bethlennel szövetségben volt hatalmak ügye Németországon roszra fordult volt s Bethlen is jónak látta egy időre fölhagyni az ellenségeskedéssel. Bethlen a császárral 1624. május 8-ikán kötött békét, s ezt követendő volt egy török békekötés, mely 1625-ben csakugyan megiratott, Gyarmatnál Komáromon alól.

Az 1624-ben, Bethlen és a császár közt szerzett békének történetirásunkban nem találom *nevét*, azaz kelte *helyét* följegyezve; de minthogy az alkudozások Bécsben fejeztettek be, nevezhetjük azt egyszerűen „bécsi“ békekötésnek, mint Jászai teszi.

Az 1625-iki gyarmati békeszerződés, mely a szultán és magyar király közt volt létesitendő, hosszasan folyt a nevezett évben a két fél biztosai közt, mig ugyanazon év

májusában megköttetett, melynek szövegét az olvasó a „Toldalék"-ban találja. Ez már magyar, török és *latin* nyelven iratott alá. Itt is, mint a bécsi szerződésnél, a biztosok közt erős német contingenst találunk; de az alkudozások nyelve s a tolmácslás tulnyomóan magyar volt, a török tolmácsok latinul többnyire nem, csak élő nyelveket értvén.

Az 1615-iki szerződéssel abban megegyezett a gyarmati, hogy a zsitvatoroki szerződést vette alapul; de különbözött az 1615-ikitől abban, hogy most, mint Zsitvatoroknál, az erdélyi fejedelem képviselői is részt vettek az alkudozásokban s a szerződést alá irták.

Hasonlított a gyarmati szerződés abban is a zsitvatorokihoz, hogy mezőn, sátor alatt alkudoztak. Különbözött pedig abban, hogy a megyék mindenike meghivatott Komáromba, hogy ott adják elő a török által a béke ellen rajtok elkövetett sérelmeket.

De leginkább abban hasonlított, hogy a vitás tárgyak nagy része, még Vácz ügye is, utólagos egyezkedésre halasztatott.

Minthogy a szőnyi béke alkalmával erős vita foly Váczra nézve, szükségesnek látom annak ügyét a zsitvatoroki békétől 1627-ig előadni.

Váczról a zsitvatoroki békekötés 13-ik czikke azt tartalmazza, hogy ama vár a magyar király kezénél maradjon, habár megnagyobbíttatása tilalmaztatik.

Tudva van, hogy az 1591-től 1606-ig tartott háborúban Magyarország elveszté Kanizsa és Eger várát, mig a magyar király hadai a töröktől visszafoglalták Nógrádot, Szécsént, Füleket, Drégely-Palánkot, Visegrádot és Váczot, hogy más birtokváltozást ne emlitsünk.

A Zsitva torkolatánál a német-magyar táborban tartott békealkudozások alkalmával a királyi biztosok s nevezetesen az egyik, Battyáni, követelő hangon azt kivánta,

a török adja vissza a háboru alatt elfoglalt Kanizsát, mire a török főbiztos könnyedén azt felelé, hogy „az bizony nem leszen.“ Ő, utasitásánál fogva, egy követ vagy csak egy marok földet sem fog általadni a keresztyénektől elfoglalt területből.

Mindamellett harmad napra, u. m. november 2-ikán, 1606-ban a török követelé Fülek, Szécsén, Nógrád, Palánk, Vácz és Visegrád visszaadását. Erre a király egyik német biztosa rögtön megfelelt. Ti is adjátok vissza, ugymond, Budát, Esztergomot, Egret, Kanizsát; mert azok is a mi császárunké voltak. A magyar biztosok pedig azt jegyzék meg, hogy ilyeket ne kivánjanak a törökök; mert ama várak nem német, hanem magyar kézben vannak. A török szultán fölfogadta, hogy a magyarokat egy vártól sem fosztja meg. Nem azért adta magát a magyar nemzet (Bocskaival) a hatalmas török szultán oltalma alá, hogy várait elkivánja tőle. Sőt a nemzet hű szolgálatáért még jutalmat is várhatna a szultántól. Azért ne kivánják a törökök ama várakat, mert lehetetlent kivánnak.

Következő nap a mily határozottan kivánták vissza a német-magyar biztosok Kanizsát, szintoly határozottan utasította vissza a pasa ezen kivánságot és követelte Nógrádot, Váczot s a többi említett várakat.

A török biztos november 4-ikén azt felelte, hogy a török is segített a magyar nemzetnek; de azon hitben, hogy az egész nemzet Bocskai híve marad. Most érti azonban, hogy a Tiszán inneni magyarok visszaállottak régi királyukhoz. Azért ama várakat nem hagyhatja kezökben.

Az alkudozás nyilván fönn akad, ha a keresztyének ép oly határozottan követelik Kanizsát, a törökök pedig a felvidéki várakat. De Bocskai biztosai közbe vetvén magokat, mindkét fél csak három-három biztost külde ki alkudni, kik november 5-ikén találkozván, a török most

csak főkép Váczot és Visegrád alsó várát kivánta vissza. Kijelentvén két nap mulva a pasa is ezen kivánságot, hozzá tette Kanizsát illetőleg: „nincs annyi fejem; hogy kiadjam."

A király biztosai végre november 9-ikén lemondtak Kanizsa visszaköveteléséről; de azt felelték, hogy ők sem adhatják ki Váczot, ha mindjárt e miatt félben szakadna is az alkudozás. Ezen főakadály elhárittatván, még ugyanaz nap elkészült a zsitvatoroki béke okmánya, melyben, mint előrebocsátottam, külön czikk köti ki, hogy Vácz keresztyén kézen maradjon*).

Emlitettük fentebb, hogy a szultán 1608-iki megerősitő levele meghamisította volt a Váczot illető pontot is.

A bécsi békekötésben 1615—1616-ban semmi emlités sincs Váczról; de a mennyiben ama szerződés megújitja a zsitvatoroki pontokat, a magyar királynak Váczhoz való joga szintúgy el van ismerve.

Nincs szó, természetesen, Váczról az 1618-iki komáromi békeszerződésben sem, mely csak a hódolt faluk s némely kártételek dolgát illető pótléka a bécsi szerződésnek.

De már Gyarmatnál 1625-ben Vácz, miután időközben csalárdul a töröké lett, erős vita tárgya.

Említettük, hogy a török 1619-ben hogyan foglalá el Váczot. Az első alkalommal, t. i. az 1625-iki gyarmati békeszerződésnél, azt visszakövetelték a király biztosai. A törökök arra azt felelték, hogy nekik joguk volt ezen vár elfoglalásához; mert az megtorlás Bolondvárnak a magyarok részéről történt kirablása miatt. És habár Vácz nagyobb Bolondvárnál, méltó, hogy a ki másnak egy oszpora kárt tesz, husz oszporáig bünhődjék. A magyar biztosok erre azt felelték, hogy Bolondvárért nem Vácz

*) A fentebbi részletesbb adatok, a kismartoni levéltár eredetijéből. Tractatus Turc. I.

tekintendő kárpótlásnak, hanem Zala-Egerszeg, melyet a törökök kiraboltak*).

Bolondvár és Egerszeg dolga pedig (melyet történészetünk csak fölemlít, de meg nem magyaráz) nagyon különös módon jött szóba.

Bolondvár egy Balaton melletti kis erősség volt a törökök birtokában. Nádasdy és Kolonics 1603-ban, s igy azon háboru idején, mely a zsitvatoroki békekötést megelőzte, és Vácz elvétele előtt tizenhat évvel foglalta el a töröktől Lakkal együtt, Bolondvárból a keresztyén had sok hadi szert és roppant zsákmányt szállítván el**). Úgy látszik, a várat le is rombolták utóbb a magyarok, s helyette a törökök később Szemesvárt építették a zsitvatoroki szerződés ellenére, mely ilyest tilt***).

Bolondvárról szó van az 1615-iki bécsi békekötés 4-ik czikkében, mely azt tartalmazza, hogy a székesfehérvári kárral együtt a Bolondvárról elvitt értékek is megtéríttessenek.

Az 1618-iki komáromi pótlékszerződés erre nézve azt tartalmazza, hogy a bolondvári károk a király elintézésére bizatnak, másfelől, hogy minden kölcsönös kártétel menjen feledésbe, kivéve a Bolondváron és Egerszegen tett károkat, melyekre nézve az határoztatik, hogy az onnan elvitt értékes tárgyak adassanak vissza kölcsönösen. Ezenkivül külön kiköttetik az Egerszegen a törökök által ejtett foglyok szabadon bocsátása.

Zala-Egerszeg kirablásáról, mely pedig egyik vitás pont vala a békekötésekben, hallgat történetirásunk, sőt datumát sem teszi ki.

Egerszeg kirablása a török által 1616-ban, juliusban történt, holott már 1615-ben meg volt kötve a bécsi béke.

*) Jászai, a „Gyarmati béke“ Tudománytár, 1837. II. kötet 1-ső füzete és Szalay, Galantai gróf Eszterházy M. élete, II. k.

**) Pethő és Ortelius.

***) Jászai az i. h. 69. l.

Ime Egerszeg történetéből egy kis mutatvány, a mint egy kelti idő nélküli panaszkönyvben a lakosok saját vallomása után följegyezve találom.

„Mi, egerszegi polgárok, hitünk után mondjuk, hogy elsőbben, az mikoron szultán Szulimán császár Szigetvárát megvette, megholdultatván ez mostani romlott városunkat, nyughatatlan Alibég, pécsi Memhet deák birt bennünk'. Volt derék sarczunk mind az molnákkal (malmokkal) együtt 125 forint. Az meghalván, jutottunk kaposi Husszajn aga birtoka alá; volt akkoron is sarczunk 125 forint; császár adója 45 forint. Husszajn meghalván, Musztafa bulyok-pasára maradtunk. Jóllehet 22 bocskoros iszpájánk vagyon, de köztök fő Musztafa bulyok-pasa Kaposvárban.

„Mikor Egerszeget megrablatá 1616 esztendőben 1-ma julii, volt akkorbeli kárunk 10,000 forint. Csak rabot is vittenek nagyostul aprostúl 300-at; levágtak bennek 17-et. Ezenkivül mindenféle lábas marhánkat elhajtották, az kit föltaláltak; városunkat éppen elégették szentegyházunkkal együtt, csak egy ház sem maradt. Kanizsárul váltság nékül adtak meg 53-at, — az többi mind oda veszett, az ki meg nem változhatott.“

Előadják aztán a lakosok, hogy a bulyok-pasájok hivására közülök többen hazamentek s ujra behódoltak; de adójok nagyon magasra emeltetett, — holott csak 35 „polgári“ adót fizető van a városban, úgy hogy újra félnek a város fölégettetésétől az adó meg nem birása miatt. (A 35-ön kivűli adófizetők szolgák-e vagy talán nemesek, ezuttal nem határozhatjuk meg.) *).

Egerszeg nyilván nem volt 1616-ban keresztyén területen, hanem hódoltság vala, s igy a töröknek fizetett adót, bár szintén fizetett keresztyén részre is. Hogy a

*) Kismartoni levéltár, eredeti. Tract. Turc. I. 108. a szőnyi szerződés okmányai közt.

magyar király követeli egy török területen a török által tett kár megtérítését s az szerződésileg jogosnak van elismerve, még különösebbé teszi eme magában is különös esetet.

Világos az, hogy Egerszeg a komáromi szerződésben mintegy a bolondvári esethez analognak vétetik; de volt ráadása is; mert 1627-ben Eszterházy nádor azt is fölhozta a bolondvári kárra nézve, hogy midőn Mátyás császár a törökök által szenvedett károkért 18,000 forintot fizetett volt a töröknek, a Bolondvárból elvitt értékes tárgyak kárpótlása is ebbe volt betudva.*) Valószinü, hogy ezen összeg egyszersmind a fehérvári kárpótlás is volt; mert a bécsi szerződésben a kétféle kár együtt említtetik. A török tehát annyival inkább kárpótolva volt Bolondvárért, mivel az egerszegi kárt soha meg nem térítette**).

A gyarmati szerződés függőben hagyá Vácz dolgát, — s a rendes követségekre mondá bizandónak (a 2-dik czikkben) azon vár visszaadásának kieszközlését.

A gyarmati béke-alkudozásokban részt vett volt Kurtz Jakab is, a ki azelőtti évben konstánczinápolyi követ volt. Elutazása után Lustrier maradt Konstánczinápolyban az előbbi residens a császár részéről.

Az 1625-iki gyarmati békeszerződés soha sem jutott a megszentesitésig a Porta részéről, habár Ferdinánd császár szentesítette volt. Minthogy pedig a megerősités meg nem érkezett, a nádorrá lett Eszterházy sem nevezé ki azon biztosokat, kik a hódoltságról, a kártételekről és palánkokról tanácskozzanak. A bécsi békét kiegészített komáromi szerződésnél a palánkok ügye függőben maradt; a gyarmati szerződésnek pedig nem is volt pótlékszerződése, minthogy a fő-okmány sem erősíttetett meg.

---

*) Galanthai gr. Eszterházy M. élete III, 112. l. sajtó alatt.

**) U. a. u. o.

Megerősítése Konstánczinápolyban mindaddig halasztatott különböző ürügyek alatt, mig 1626-ban a Portán új kajmekám (azaz nagyvezéri helyettes), és Budán új vezérpasa neveztetett ki: az előbbi Recsep, az utóbbi Murtéza pasa volt, — s mignem ezek Bethlennel kezet fogván, új hadjáratot kezdének a császár ellen az 1626-ik év septemberében.

Bethlent sikerült megnyerni az angol-hollandi szövetség részére, s ennek viszont sikerült eszközűl használnia a Portát is.

Az új hadjárat nevezetes episodja volt a harmincz éves háborúnak. A terv az volt, hogy a protestans hatalmak közül a svéd király foglalkoztassa a katholikus szövetségben volt lengyeleket; az angol zsoldos had Mansfeld alatt jőjön Sléziába, hol Bethlennel egyesűlvén, hátba fogják a német császár hadait, mig a dán király homlokban támadja meg. Azonban az angol segédhadakat Wallenstein császári vezér Németország belsejében megverte, mig a másik császári vezér, Tilli, a dán királyt foglalkoztatta. Mansfeld az angol önkénytesek maradványaival és Ernő weimari herczeg hadaival Slézián át Magyarországnak tartott, Wallenstein mindenütt nyomában levén.

September 3-ikáig Mansfeld és a weimari herczeg átlépte Magyarország határát a jablunkai szoroson, és a Vágon átkelvén, a Nyitra völgyében járt tábort. Wallenstein 7-ike táján érkezett utána s megszállott Vágujhelynél, hogy később huzamosan Galgócznál táborozzék, Mansfeldet nem üldözve. September közepe után Murtéza budai pasa is kiindult, habár a Wallensteinnal egyesült nádor, Eszterházy Miklós kisérleteket tett a törökök békén marasztására, hivatkozván a gyarmati békére, melynek ratificalását a budai pasa álürügyekkel halasztatá a Portán. Ugy látszik, ezen béke sürgetésekor történt az,

hogy a nádor a budai vezért azzal fenyegeté, hogy Komáromnál két hídat veretvén a Dunán által, majd ki fogja erőszakolni a pasától a békét.

Azonban a törökök Budáról kiindulva, Nógrád és Hont megye déli részén több falút fölégettek, Damasdot, az Ipoly melletti kis erődöt elfoglalták és ugy mentek Nógrád vára alá, melyet ostromágyuikkal lövetni kezdének.

Wallenstein Galgóczról és Eszterházy Pozsonyból most Érsek-Ujváron egyesíték hadaikat, hogy Nógrád fölmentésére menjenek; de vagy azt hitték, hogy a török csupán fenyegető mozdulatukra fölhágy az ostrommal, vagy kerülni akarták egy komolyabb török háboru előidézését, — holott a pasa későbbi vallomása szerint (mint Toldalagi alábbi naplójából kitünik) a török had nem állott épen válogatott csapatokból: annyi bizonyos, hogy a nádor és német vezér lassan mozogtak, mig végre megkéstek; mert september utolsó napjaiban, 26-ikától 30-ikáig, Bethlen átlépvén a magyar király területére, utóbbi napon Wallenstein és Eszterházy a Drégely-Palánkhoz érkezett Bethlennel találkoztak, ki Nógrádtól a törököket is magához vonta. Bethlen csellel kerülte ki az összetüzést; mert Mansfeld és a weimari herczeg hadai nem egyesültek volt vele. Az öt vagy hat hadsereg, mely ellenségesen állott szemben, döntő ütközetet nem vívott: de Wallenstein hadai a kisebb csatázások és fárasztások, a beállott esős és téli idő s végre a pestis által felényire olvadtak le. Sokat szenvedtek a Bethlen részén volt hadak is, mi miatt a béke mindkét részen ohajtandóvá lett, s azt meg is kötötték Pozsonyban az év végéig. Bethlen az ellenségeskedések nagyobb része alatt Barson tarta fő hadi szállást, a békealkudozások folyama alatt Körmöczön mulatott, melynek környékén levő falukba szállásolta el a török segédhadat is, — pedig hallatlan volt,

hogy a török keresztyén falukban szállásoltassék; de hallatlan volt az is, hogy novemberben és deczemberben is táborozzék a török. Bethlen a pozsonyi szerződést Lőcsén ratificálta, s többek közt aláirt egy külön szerződést, melynek erejénél fogva a török vezértől huzamosb fegyverszünetet eszközöl ki, mely alatt derék békekötés létesülhessen. A vezérnek Körmöcz táján mulatása alatt folyt némi előleges izenetváltás Eszterházy nádor és Murtéza pasa közt, melyre az alábbi okmányokban történik némi czélzás, s melynél egyebet nem is tudunk az ügyről. Csak annyi bizonyos, hogy török részről is megadatott a fegyvernyugvás 1627. január 1-sejétől martius végéig.

Midőn az idegen hadak Magyarország földéről kivonultak, Bethlen is Erdélybe vette utját. Ekkori haza mentvében történt az, a mit maga ír alábbi IV-ik közleményemben, hogy a király és nádor mily ajánlatokat tétetett neki Lónyai Zsigmond által, melyek szerint a keresztyén fejedelmek egymás közt kibékülvén, közös erővel fogjanak a török uralom megszüntetéséhez. Való-e a mit a fejedelem állit, nem vizsgáljuk, — annyi bizonyos, hogy ő maga tett ilynemű propositiót 1624-ben is a császárnak, s ő volt az, ki 1627. apriljében a király egyik követe, Hosszútóti előtt, bőven fejtegeté a török elleni szövetkezés szükségességét. Igy bizonyos az, hogy ily terv már létezett, s az alábbi IV-ik közleményben a fejedelem által állitottakat akkor is természeteseknek fogjuk találni, ha maga volt a terv alkotója; mert arról volt szó, hogy a török előtt mentegesse magát, mely némi hírt vett ilyes tervekről, vagy pedig szántszándékkal maga is közlé annak egy részét, a maga elvádlása nélkül, hogy a törököt egy kissé félelemben tartsa, s kimutassa neki, mily kecsegtetésekkel akarja megtántorítni a német császár azt az állhatatosságot, melylyel ő a török barátság iránt hű marad.

Az 1627-ik év folytában Bethlen fejedelem külső

viszonyai nem állottak kedvezően. Az angol-hollandi és dán szorosabb szövetség, valamint a háttérben velök működött franczia is, nem teljesíték igéretöket, mely szerint havonkint némi pénzsegélyt kelle szolgáltatniok a fejedelem részére. Már pedig a fejedelemnek kellett nemcsak saját hadait tartania, hanem a Németországról bejött Mansfeld és Ernő weimari herczeg hadait is, sőt magok a törökök sem voltak ellátva pénzzel. Igy kedvetlenség támadt benne a szövetség iránt. Mansfeld hada a pozsonyi békekötés után fölbomlott s maga Velencze felé véve utját, Dalmatiában érte el halála; Ernő weimari herczeg szintén meghalt Trencsínben. Behozott hadaik töredékekben szállingóztak ki Sléziába. A két nevezetes vezér halála és hadaik fölbomlása nagy veszteség volt a protestans szövetségre nézve. Németországon egyedül állott a dán király a német császár két hadserege ellen: Tilli közvetlenül szemben volt vele, míg Wallenstein is kétségkivül összeszedvén magát s kiegészítvén hadait, utóbbival volt csatlakozandó, a mi az 1627-iki nyáron meg is történt.

A Porta nagyon szorult állapotban volt. Míg a persákkal nagy háboruba volt keveredve, míg ez rá nézve szerencsétlen volt, Kis-Ázsia nagy részét egy lázadó pasa tartá hatalma alatt.

Ez a híres Abaza pasa volt *), ki a szultáni trónváltozásokat, melyek palotai forradalmakból indultak, és a janicsárok és szpáhik egymás közti ellenségeskedését alkalmul használá maga függetlenné tételére s egyszersmind okul arra, hogy magát az ozmán birodalom reformátorának hirdesse. A szpáhik pártjára állván, a janicsárok ellen irtó háborút folytatott és többször győzelmesen összetűzött a szultán hadseregével. Csaknem veszélyesbb ellenséggé vált volt, mint maga a „*kazul*“ (igy ne-

*) Kemény János emlékiratainak kiadásában hibásan áll: Abara.

vezték törökösen az akkori magyarok a pasát). Ezenkivül zavarok voltak a Portával szövetséges tatárság közt is, kiknek kánja szintén lázadásban volt a Porta ellen.

Igy tehát Bethlen nem várhatott török segítséget, — s tudta azt, hogy a Porta nagyon hajlandó a német császárral való békére. De tudta másfelől, hogy a német császár is örömest béküll; mert fő-feladatának tekinté a németországi háborút bevégezni a protestansok elnyomásával, miben egy magyarországi hadjárat csak az erő kényszerített megosztása által is gátolá. Azért mind konstánczinápolyi követe Mikó Ferencz, mind budai megbizottja Toldalagi Mihály egyelőre nem működtek határozott irányban.

Ezek nagyából az előzmények, melyek után és közt az 1627-iki szőnyi alkudozások megnyiltak.

A szőnyi béke-alkudozások 1627-ben

az alábbi négy közlemény tárgyai.

Ezen alkudozások elkezdődését onnan kell számitnunk, midőn Toldalagi 1627-ben martius közepén Budára érkezett, és tartottak ugyanazon évi september 13-káig — így körülbelűl egy fél évig.

Bethlen fejedelemnek Toldalagihoz intézett utasítása, mely e kötet első közleménye, alkalmasint nem mindjárt ezen követ feljövetelekor adatott kezébe, hanem az alkudozások folyamában küldetett föl neki; de mint a fejedelemnek az alkudozások első stádiuma idejéből származott okmányt, jónak láttam első helyre tenni. Mint látni fogjuk, a szőnyi béke-alkudozások vezetését a szultán elegendő teljhatalommal a budai pasára és Bethlenre bízta; sőt meg volt hagyva Murtéza budai pasának, hogy a fejedelem tudta és beleegyezése nélkül mit se határozzon, s azért különös a fejedelemnek a vezérhez és biztosaihoz küldött azon intése,

hogy minden fontosabb ügyben Konstánczinápolyból várjanak utasítást. A fejedelem alkalmasint nem akarta magára venni a protestans fejedelmek azon vádját, hogy maga mozdítá elő a töröknek a német császárral való megbékülését. Érdekes az is, hogy mint látni fogjuk, Toldalagi az egész békealkudozás folyamában nemhogy sürgetné Erdélynek a békeokmányba leendő beiktatását, hanem úgy tetteti magát a király biztosai előtt, mintha fejedelmének közömbös volna: akár beirják Erdélyt az okmányba, akár nem; azonban pedig meg van hagyva a török biztosoknak, hogy ők sürgessék egész erélylyel azt, hogy Erdély biztosítására is legyen egy czikk a szerződésben.

Toldalagi naplójáról fölösleges bőven szólanom; mert az ő naplója a szőnyi békekötésnek nagyon részletes története s *az eddigelő ezen alkudozásokról ismert adatok nagyon keveset, vagy semmit sem adnak az ő földerítésére*, míg maga ezen napló nem egyéb, mint azon ügy lefolyásának földerítése.

Toldalagi alábbi följegyzései félig *napló*, félig *okmánytár*. Közli mindazon leveleket, melyek az alkudozás alatt kezébe kerültek, s melyeket maga másolt, kivéve — fájdalom — azokat, melyeket Bethlen fejedelem intézett hozzá; mert naplója, úgy látszik, a fejedelem számára iratott, s azért nem tartá szükségesnek lemásolni ezeket.

Van még egyéb sajnálni való is. Az olvasó gyakran talál pontokkal kitöltött üres helyeket ezen naplóban. Ezek némelyike az alkalmatlan helyen való hányódás következtében a papir és betűk chemiai meghamvadása miatt merőben olvashatlanná vált szavak helyei, másika pedig papirosostól együtt le van szakadva az eredetiből. Sőt a napló vége hiányzik is; mert az alkudozások krónikája 1627. augustus 18-ikáig terjed, míg a béke a következő hónap 13-ikán köttetett meg — s igy mintegy 25

nap krónikája hiányzik, hogy a szőnyi béke-alkudozás története egészen benne legyen foglalva.

Mindezen hiányok mellett is a magyar történetírás fő-forrásnak használandja Toldalagi naplóját a szőnyi béke megírásához, s az eddig ismertek egész összegével szemben ez csaknem egyedüli forrás. Csonka ugyan; de elmondhatjuk, hogy a szőnyi béke-alkudozások menetét csak azon napig tudjuk, a meddig ő megirta, t. i. augustus 18-ikáig.

Tudjuk ugyan, hogy Jászai Páltól a „Tudománytár" 1838-iki IV-ik kötetében egy több ívre, s mondhatni egész kis könyvre terjedő munka jelent meg kizárólag a szőnyi békéről; de az úgyszólván csak némely érdektelenebb töredékeit foglalja magában a tárgynak. A szőnyi békéről keveset tudott, s azt sem mind jól. Nem tartozik ide roszalást fejezni ki azok földolgozása módjára s a szerző történetirói itéleteire nézve — csak az anyagnál maradván, elég annyit mondani, hogy nem ismerte Toldalagi naplóját s azért keveset tudhatott a dologról, a mi pedig nem hibáztatás, — valaminthogy magam sem igénylek különös érdemet ezen napló közzétételéért. Föllelése mások érdeme, s enyém csak a sajtó alá rendezésnek bár fáradságos, de nem a lelki tehetségeket nagyon igénybe vevő munkája.

Toldalagi naplója maga az eredeti után van közölve, s valószinű, hogy az az egyetlen egy példány, mely valaha létezett. Apáink többet adtak a harczi érdemekre, mint a diplomatiai észre. Ha Toldalagi és Tassi valami száraz hadi krónikát irnak, valószinűen sok másolatban meg volna kéziratban is művök. Az utókor úgyszólván csak az emlékek vastagabb vonásait, melyek hadi tettekről szólanak, őrzé meg híven, mig az ész finomabb művei elenyésztek, mint az előttem fekvő napló kézirati példányán a betűk.

Magok az akkori kor diplomatái sem voltak többnyire nevezetes emberek. Ha Toldalagi és Tassi egy-egy rozzant palánkot megvédenek, vagy valahol huszáraikkal ötven-hatvan török martalóczot megszalasztanak, sokkal nagyobb hírnévben állottak volna. De ők csak írástudók voltak, habár jó nemesi családbeliek, kiket ide-oda országos diplomatiai küldetésben rendelének. Toldalagi — mint a budai pasa egyszerű józan észszel helyesen jegyzé meg — kővárakat érdemelt volna; de sem azelőtt nem volt kővára, sem Bethlen nem jutalmazta volt meg ilyennel; Tassi pedig, Eszterházy nádor titkára, iródiákja volt. Nevezetes államférfiak nem igen jártak követségekbe a XVII-ik században; s a diplomataság nem volt kitüntés és rang, mint a mi időnkben. Legfeljebb béke-alkudozásokra küldének nagy tekintélyű férfiakat; de Bethlen a gyarmati és szőnyi békénél leendő képviseltetésében nem a fényt és rangot, hanem a tehetséget nézte. Követségeknél magok a királyiak sem magyar főurat küldének Konstánczinápolyba. Még megvolt nálunk az a szokás, melyet egyenesen a diplomatia keletkezési fészkéből Olaszországból vettünk, hol nem az állam legtekintélyesbbjei, hanem az irástudók, kik abban az időben nem voltak nagy becsültetésben, küldetének külföldre, hol nagyon szegényül látták el a mindennapi nélkülözhetlen tartással is. Innen van, hogy Dante, Petrarcha, Bocaccio, Guicciardini és Macchiavelli mind jártak diplomatiai küldetésekbe, s utóbbiról, ki szegény ember volt, tudva van, mily szegényül díjazta hazája. Hazánkban a XVI-ik századbeli Verancsics, habár később egyházi méltóságra jutott, nagyon hiven emlékeztet ezen olasz diplomatákra: utóbbi még abban is hasonlított hozzájok, hogy olasz költeményeket írt.

Bethlen Gábor diplomatái sem voltak külsőleg és rangjoknál fogva tündöklő férfiak. Mind a mellett, hogy a Bethlen idejebeli portai angol követ sir Thomas Roe

sem volt valami nagy ur a maga hazájában, az erdélyi fejedelem gyakran beküldött követeiről azt írja, hogy alig különbek egy-egy „groom"nál (lovásznál). Csak a nagyobb béke-alkudozásokra és ünnepélyes követségekre küldtek abban az időben főurakat.

Toldalagi Mihály azonban úgy látszik idővel diplomatiai ügyessége által híressé lett s Bethlen és Rákóczi György főispánsággal és birtokadománynyal is jutalmazák. Maga az említett angol követ is őt némileg ki látszik venni az átalános szabály alól: nagy becsüléssel szól róla, kivált Mikó Ferenczczel öszhasonlítva, kit nagyon feltünő ravaszságaiért nem kedvelt.

Toldalagi úgy látszik, egész őszinte hittel szolgálta Bethlent, s azért diplomatai ereje nemcsak az óvatos tartózkodásban állott, hanem gyakran azon komoly őszinteségben, melyben volt valami meggyőző. Szépen kitűnik ez különösön azon párbeszédből, melyet Eszterházy Dániellel négy szem közt folytat nyulászás közben, s melyet az olvasó az ő naplójában alább leírva talál. A konstánczinápolyi angol követ is őt becsületesebbnek, őszintébbnek irja a fejedelem többi követeinél; Murtéza budai pasa szokott naivitással kérdi tőle egyszer: Nem vagy-e te atyjafia a fejedelemnek, hogy annyira egy gondolaton vagytok?

Toldalagi egész élete, úgy látszik, leginkább diplomatiai foglalkozásban telik el. Számos utat tett kivált Konstánczinápolyba, hol a török s átalán az europai diplomatia szövedékeibe be volt avatva. Alig is tudunk egyebet életéről, — még születése évét és helyét sem tarták fönn a hazai emlékek. Ha még hozzá teszszük, hogy ő katholikus létére is egyik legbuzgóbb hive volt két erdélyi protestans fejedelemnek és így a protestans ügynek, és hogy 1603-tól 1639-ig találjuk nyomait diplomatiai működésének, elmondtuk azt a mi eddig talán egyetlen élet-

rajzi vázlatában, a gr. Mikó Imre által Kolozsvárt 1855-ben kiadott „Erdélyi történelmi adatok“ II-ik kötetében találunk, mindazon ismert lelkiismeretességű kutatások mellett is, melyekről a nevezett irodalmi vállalat nagyérdemű szerkesztői ismeretesek, kik ezuttal sem mulaszták el a családi és nyilvános levéltárak felkutatását Toldalagi életrajzához való adatokért.

Ugyanazon vállalat nevezett kötetében ki van adva Toldalaginak egy átalános emlékirata, vagy inkább krónikai följegyzései s egy két levele. Ama följegyzésekben az 1627-iki szőnyi alkudozásról is szó levén — Toldalagi utal a szőnyi békéről *„oda hátrébb“* megirtakra *). Talány volt eddig, mire utal Toldalagi. Most a talány íme meg van fejtve. Toldalagi ugyanis amaz átalános naplón kivül, naplót vitt a szőnyi alkudozásokról, s azon naplóra utal, mely most ezen kötetben nyomtatásban megjelen.

Bizonyosnak tarthatjuk, hogy Toldalagi az 1625-iki gyarmati alkudozásokról is részletes naplót vitt; mert a gr. Mikó kiadta átalános krónikában röviden szólván a gyarmati alkudozásokról, szintén „oda hátra“ utal. Óhajtandó, hogy a kétségkivül érdekes napló el ne veszett legyen és ismeretessé váljék.

Tassi Gáspár jelentése, mely ezen könyv második fő-részét képezi, csak egyik episodja a béke-alkudozásnak, míg Toldalagié kevés hijján az egésznek történetét magában foglalja. Toldalagi martius közepétől augustus közepéig csaknem napról napra mindent följegyez rövidebben vagy bővebben, míg Tassi jelentése csak julius 18-ikán kezdődik és augustus 11-ikén végződik.

De nagy becset ád neki az, hogy minden dolgát csaknem a kiszinezésig részletezi s teljesen befejezett művet ád, — *művet* mondom, mert iratának irodalmi becse is van.

---

*) Gr. Mikó. Erdélyi Történelmi Adatok. I. 239. l.

A budai pasával való beszélgetésének leirásában nemcsak a diplomatát dicsérjük, hanem az irót is, ki azt ily ügyesen irja meg küldőjének, a nádornak. Kivált Murtéza pasa egészen drámailag megtestesítve áll előttünk a leirásban, — s itt-ott oly érdekes olvasmány, mint egy regény-episod. Nyelve mentebb a latin szavaktól és latinizmusoktól, mint számos egykorú magyaré.

Tassit a nádor kényesebb küldetésekre szokta volt használni. Jelen esetben is akkor küldé őt, midőn a szőnyi békebiztosok össze veszvén, felfüggeszték az alkudozást, — mint Toldalagi részletes Naplójából kitünik. Tassi volt arra rendelve, hogy az alkudozást ismét folyamatba indítsa.

Tassi Eszterházy nádortól három rendbeli utasitást kapott. Nyilvános utasitását nincs miért részleteznünk. Nagyon hasonlít az azon utasitáshoz, melyet Liptai azelőtt kapott, s melyet Toldalagi naplója *april 26-ika* alatt közöl. Csak azt emelem ki, hogy a Tassi által Murtéza pasának átadott nyilvános utasitásban a nádor folyvást ugy adja elő a dolgot, mintha az, a mit ir, mind „a német urak“ vagy is tanácsosok vádja volna a török ellen, s mintha azok nem ohajtanák a békét, — hanem neki, a nádornak, mint magyarnak, az ország kimélése tekintetéből a békét kell ohajtania.

A Tassinak adott titkos utasítás, vagy helyesebben a Tassi által Budán beadandó levél czélja az, hogy Murtéza pasát elidegenítse Bethlentől. A nádor azt irja: Bethlen zavarta meg előbb a békét. A ki pedig akarója volt a háborúnak, hogy akarna most békét, midőn meg vannak mindazon okok, melyekért háborút indított volt? — Német szövetségesei Bethlent arra ösztönzik most, hogy miután máskép nem segíthet rajtok, legalább gátolja meg a szultán és császár közti békekötést.

Továbbá azt irja a nádor: Szólhatna ő arról, minő

ajánlatokat tett Bethlen csak kevéssel azelőtt is a török ellen; de elhallgatja. (Hosszutóti küldetésére czéloz, ki által Bethlen a maga szövetségét ajánlá a német császárnak egy török háborura). A nádor hallgat ezen tervről, ugymond, mert talán el nem hinné a pasa. Itéljen ő a külső jelekből; mert azt világos szavakkal nem fogja irni Bethlen neki, hogy nem akar békét. Azért ne induljon a pasa Bethlen tanácsán; mert most békét fognak kötni a keresztyén fejedelmek s lássák a törökök, mi következik majd. A császár hadai nagyok s szerencsével harczolnak Németországon. Bethlenben nem kell bizni, mert ő a szerencse változásai szerint köt szövetségeket. Aztán meg is unta már őt a magyar nemzet örökös háboruskodása miatt. Többé a magyarok fegyvert nem fognának mellette. Aztán a pozsonyi és tokaji szerződés értelmében (mely utóbbi a császár és Bethlen közt 1627. májusában köttetett a pozsonyi szerződés végrehajtása módjára nézve) a Bethlen alatti főurak, rendek, városok és hajduság megesküdtek, hogy soha sem harczolnak a római császár ellen.

Vácz dolgában azt irja: a németek örülnének, ha a pasa meg nem adná Váczot, vagy annak ügyét elhalasztaná; mert ezt akarják ürügyül használni egy háborura, melyet ohajtanak. Ily okból maradt eldöntetlenül az Gyarmatnál is. Ha a pasa mást akar, ám küldje be a nádor jelentéseit a Portára; mert roszul informálják ezt a pasa roszakarói a németországi háboru állásáról.

Sürgeti a nádor a pasát a béke siettetésére; mert a császár tanácsosai pár hétről fogva keményebben viselik magokat, mióta Wallenstein Sléziában győzött.

A nádor kéri a vezért, hogy mindezt ne közölje senkivel, — legfeljebb benn a Portán levő főemberekkel. Azt pedig egészen hallgassa el ott is, hogy mindezt kitől tudja.

Ezek az utasitás főbb pontjai; melyekben különösön

kiemelendő a titoktartásról szóló utóbbi, és az, a miben Bethlen vádoltatik. Látni fogjuk, hogy ez volt Tassi küldetésének legkényesebb része*).

Tassi naplója egészen bele illik Toldalagi naplójába, s azt kiegészíti. Mindkettő jelentésének lelkiismeretes igazmondását jellemzi az, hogy találkozásukról és folytatott párbeszédükről jelentést tevén külön-külön, csaknem szórul-szóra ugyanazt referálja egyik, a mit a másik.

Tassi Gáspár életéről keveset tudunk. Egy adat volt ismeretes róla eddigelő, s ez az, hogy az irodalom iránt érdeklődő férfiu volt. 1619-ben Kassán létében ajánlá Bethlen fejedelemnek Forgách Ferencz XVI-ik századbeli emlékiratát kiadás végett, melyet méltán tart nevezetesnek. Bethlenhez irt latin levelének stylje különös módon elüt azon egyszerü, mesterkéletlen, de annál szebb magyar styltől, melyet olvasónk az alábbi jelentésben talál**).

Mind Toldalagi mind Tassi diplomatiai működése s az általok a szőnyi békéről adott kép bizonyítja, hogy a magyar nemzetközi szerződéseket magyarok intézték, — a XVII-ik század első felében is, mi által csak a törvény tartatott meg. A szőnyi békében egyetlen egy német biztos volt, mint a német császár képviselője, mig az előbbi szerződéseknél a császár többek által volt képviselve. A szőnyi békét a nádor vezeti teljhatalommal s az akkori nádor, Eszterházy, erélyes, tevékeny ember volt. Maga a bizottság elnöke Sennyei cancellár. Másik részen az alkudozás vezetője Toldalagi, ki nélkül a török biztosok sőt maga a pasa, mit sem végeznek. Igy a szőnyi béke tulajdonkép nem Bécs és Konstánczinápoly, nem Fer-

*) Tassi utasításai „Galantai Gróf Eszterházy Miklós" sajtó alatt levő III-dik kötetében 105. és köv. lapok.

**) Az Akadémia által kiadott „Magyar Történelmi Emlékek" XVI-ik kötetében, a Toldy készítette bevezetés LXXXIII-ik lapján található Tassi levele.

dinánd császár és Murad szultán közt foly, hanem Kismarton és Buda, Eszterházy és Murtéza pasa közt, mely utóbbinak főtanácsadója Toldalagi által Bethlen fejedelem.

Az alkudozás nyelve Szőnynél *egészen magyar volt.* Bár az előbbi alkudozásoknál is ez volt a tulnyomó a török tolmácslásban; de mint láttuk, olaszul (a Porta diplomatiai nyelvén) sőt kivételesen németül is iratik alá okmány. Szőnynél, valamint Gyarmatnál a magyaron kivül legfeljebb a latin használtatott; de mily kis mértékben történt ez, bizonyság rá nem csak a Tassi és Toldalagi jelentése, hanem az utóbbi által lemásolt levélváltások.

Tassi Gáspár jelentését a hg. Eszterházy-féle kismartoni levéltárból közlöm Tassi saját kézirása után. A példány teljesen ép, egyetlen egy lényegtelen sor hijján, melyet a lap alsó szélén a könyvkötő levágott.

Az I-ső közleményt az erdélyi muzeumból gr. Kemény József másolata után közlöm, ugyanazon muzeumból, melyből Toldalagi naplóját vettem. Mindkettőért szives köszönetet mondok a muzeum derék könyvtárnokának Szabó Károly urnak, ki rendtartás és készség által a rábizott gazdag levéltárt, mely valódi nemzeti kincs, egyszersmind közhasználatu kincscsé teszi. Köszönetemet mondom Szilágyi Sándornak is, ki mint minden eddigi munkámban, úgy ebben is segédkezet nyujtott. Ő vezetett engem Toldalagi naplója ismerésére, sőt maga másolta volt le számomra a napló első részét, mintegy három nyomott ívnyit. Végül a IV-ik közleményt Mike Sándor, kolozsvári buzgó történetbuvárnak köszönhetem, ki a nála levő eredetit — Bethlen saját kezeirását, közlé velem.

A könyv fő-részét tevő négy közlemény kapcsolatban áll. Az I-ső, az utasitás, kiegésziti a Toldalagi jelentését; Tassi jelentése mintegy episodja a Toldalagi által

leirt alkudozásoknak, s a IV-ik közlemény folytatása az alkudozások menetének. A szőnyi béke czikkei a Toldalékban olvashatók.

A mi az egész Toldalékot illeti, az mind az eredeti után van közölve, még a zsitvatoroki béke is. A gyarmati és szőnyi szerződés Gévay kinyomatott példányai után közöltetik, mely szintén eredetiből, híven közöltetik.

De a Toldalékban nem ujat akartam adni. Két három okmány az, mely eddig merőben ismeretlen volt, s kettő, melynek szövege eddig csak latin forditásban jelent meg (t. i. a bécsi és komáromi szerződés). Az összeállitást érdekesnek találtam a mennyiben ezen szerződések igy összeállitva még nem voltak, s egyszersmind tárgyamra tartoznak. A szőnyi béke-alkudozások csak az előbbi szerződések által érthetők minden részben, és a „Toldalék“ ezen fölvilágositó tájékozás kiegészitése.

A lemásolásban általán nem tartám magamat a régi orthographiához; de ragaszkodtam a régi kiejtéshez.

Ezen Tájékozás pedig a Toldalékkal együtt pótolja a jegyzetek kevés voltát, melyekkel kezdetben sűrűn kísérni akartam a szöveget *).

*) Igy a Toldalagi naplójában előforduló két jegyzetszámozás közül az elsőre megjegyzem, hogy *ikindi* = második imádság, vagy délutáni 3—4 óra közti idő; *szejmen* = rendes zsoldos katona.

TARTALOM.

I.

BETHLEN UTASÍTÁSA.

(1627. tavaszán.)

Bethlen fejedelem utasítása a szőnyi alkudozásokra rendelt török biztosok számára.

1627.

Az némettel való tractában mint viseljék magokat az törökök.

1. Szükség hogy hatalmas császár méltóságát az nagyságos vezér szeme előtt viselje mindenekben, és semmiben megsérteni, gyalázni ne engedje.

2. Szükség meggondolni: hogy ravasz nemzettel leszen dolgok, kihez hasonlót mi ez világon való keresztyénség között ravaszságból nem tartunk. Meglássák azért: magokat megcsalni ne engedjék, módjával tractáljanak, hirtelen semmi dolgot ne cselekedjenek. Először minden punctokat magokban jól meg disputáljanak és magoktól semmit ne végezzenek, hanem az nagyságos vezértől irás és pecsét alatt vegyenek kézhez minden punctokat, melyeket ott tractálni kelletik, és ha miben megakadnak, ő nagyságától kérdjenek és kérjenek választ, sőt az nagyságos vezér is magától (nekünk az tetszik) semmire ne menjen, hanem az Portára megirasson nagy és kicsiny dolgokat, onnat az mit parancsolnak, az szerint végezzen, hogy ő nagysága bűnösnek ne vettessék, ez után is ha mi dolog kivánságuk szerint nem lészen.

3. Magoknak *Szőny*höz közel egy jó helyt válaszszanak a hol legyenek, és az közhelyre onnan men-

jenek mindenkor nagy pompával, sok fő és köntösös deli nép legyen mellettek, jancsár is, ha több nem, száz; magokat szépen tartsák, gazdagon főzessenek szállásokon, mert sokszor megkémlik minden magok viselésit, és ha miben ugy nem találtatik magok viselése, a mint kivántatnék, abból nem az követ urak, hanem császár méltósága gyalázódik.

4. Először Esztergomban menjenek, amazok is Komáromban jőnek; egymásnak hirt adjanak: mikor és mely nap kellessék az hagyott helyre indulni, menni.

5. Első szembenlételek a mikoron leszen, akkor csak köszöntsék egymást, és az nagyságos vezér leveleit adják be. Megjelentsék az levél mellett, hogy hatalmas császárral való békességnek tractájára ő kegyelmek rendeltettek az nagyságos vezértől, melynek végbenvitelére isten akaratjával készek munkálkodni, fáradni. Azzal akkor egymástól elváljanak, egyebet az nap ne tractáljanak.

6. Másodszor mikor szemben lesznek, várják meg hogy ők kezdjék el a beszédet és minden panaszokat, a mit akarnak, beszéljék el, erről az részről készitse magokat az válasz tételre, és mikoron az sok panaszt az német előmondja, erről az részről feleljenek meg nekik a mint illik. Többi között talám nem árt az feleletet ezeken elkezdeni az szókon: Nem reméllették volna, hogy hatalmas császár híveit, tisztviselőit és vitézit vessék okúl az frigy felbomlásának; holott ha magok lelkiismeretibe szállanak, bölcsen feltalálják az frigyszegésnek okai kik löttek, — azok tudni illik, kik az frigyhez nem tartván magokat, császár végvárai alá jártak csatákra, sok károkat töttek, sok vitézeket levágtak, fejeket az ujvári s több végvárak kapui előtt karókban felrakták, császár kincsét elvették tolvaj módon, és több minden károkat cselekedtek, mely dolgokért noha sokszor az budai meg-

holt vezér megtalálta őket, de senkit meg nem büntettenek és az latorságtól senkit el nem tiltottak.

7. Ez az oka, hogy hatalmas császár vezérei is ő hatalmassága méltóságát akarván őrizni, hadakkal kényszerittettek Budához hivatni, és mikoron az felséges Ferdinánd császár hadait értette volna az nagyságos vezér Magyarországban bejönni és az császár holdólt tartományára szállani, nem illett tréfára venni, mivel az előtt már sok csatázások, kártételek meglöttenek arról az részről. Azokból az jelekből eszében akárkinek könynyü volt venni, hogy azokat az hadakat nem barátságért hozták és szállitották Esztergomhoz közel. Nem szükség azért csudálni, ha az nagyságos vezér hatalmas császár országának őrzésére, oltalmazására azokkal az hadakkal előjött és vigyázott, mert senki sem tagadhatja, hogy Vácztól 4 mély földön voltanak az német hadak, mikoron Palánkhoz jöttek az német hadak. Ha pedig azt vetik okúl, hogy Nógrádot ha meg nem szállották volna, ők nem jöttek volna, annak megszabaditására kényszerittettek jönni: noha ez áránt nehéz az felelet, mindazáltal azt kell felelni, hogy az az szarkafészek volt fészke az latroknak és azért akarták megijeszteni. Igy azért nem szükség s nem illik hatalmas császárra fogni s hiveire az frigyfelbontást; de mi szükség efféle haszontalan beszédekkel egymást fárasztani? holott az meglött dolgokat lehetetlenné nem teheti senki. Hanem ha az békességnek megcsinálásáért gyültenek öszve, isten segitsége által kezdjenek hozzá mindkét részről és végezzenek úgy, hogy ezután egyik résznek se lehessen semmi igaz oka az fegyver nyuláshoz.

8. Az sok szóbeszéd után kivántatik aztán, hogy az dologhoz fogjanak mind az két részről, és az német részről minemü punctokat fognak előszámlálni, azt nem tudjuk bizonyosan; de akármik legyenek azok, noha

szokásokhoz képest, reméljük, irás által adják elő; de ha szintén azt nem cselekednék is, különben ne legyen, hanem mindeneket irásban kivánjanak és mindjárt azon irást az nagyságos vezérnek küldjék alá Budára, értse kivánságokat, ha minékünk is azon irásnak igaz pariáját postán az nagyságos vezér megküldi, talán nem árt vele.

9. Szükség itt arról gondolkodni, az mostani tractában mint kellessék az nagyságos vezérnek magát viselni, és micsoda formát követni; mert az német azelőtt való tractában az *zsitvatorki* végezést semmi részében nem akarta elbontani és az mellől elállani, hanem mi dolgok az ellen történtenek mind az két részről, azokat kivánta eligazitani, az mint az végezés levélből világosan megláthatni, az a végezés pedig császár részéről igen káros, gyalázatos volt. Valóban megcsalták volt akkor is az török követ urakat. Nekünk az tetszenék, hogy az nagyságos vezér a Portára postán beküldjön mindjárt, s igen bizonyosan végére menjen, helyben akarják-é hadni a *zsitvatorki* végezést, mivel az minden részeiben felbomlott, elromlott ez mostani mindkét részről való hadakozással, avagy ujabbat és erősebbet végezzen. Ha mitőllünk akarnak abból érteni, nekünk az tetszenék, hogy mindenestől ujabb frigyet csinálnának az két császár között, ne foldoznák, toldoznák azt, melyet ez előtt csináltanak, az melynek csinálói és az császárok is elholtanak, melyeket akkor végeztenek volt az németek. Az mint azok közzűl némely punctokat magyaráznak, ők szabadok vele, mert az mostani vezérek közzűl senki nem tudja, mivel nem voltak akkor az végezésben, és az mi azoknál nagyobb, az egész végezésnek nyaka szakadott ez mostani hadakozással. Sokkal *hasznosbb* volna hogy az két császár között uj frigy köttetnék, mert ugy nem magyarázhatnák az végezéseket, se egy értelemmel, se mással különben annál, hanem az mint elvégeznék az

dolgokat. Mely ugy lehetne jobban, hogy mind az *zsitvatorki* végezést, az *bécsit* az *komáromit* vennék elő, és az háromból csinálnának egyet jót, az mint legtisztességesebben, hasznosbban egymással egyezkedhetnének, azokat az punctokat irnák bé, és lenne állandó az két császár s maradékik között, az . . . napnak eltelésèig, ha mi dolgok az után történnek, a mint hogy mind két részről nem kevesek löttenek, azokat igazitanák el és alkunnának jól meg rajta.

10. Hogy ha pedig az zsitvatorki végezést akarja az Porta helyén hagyni, ahoz egyéb nem kivántatik, hanem az ellen lött dolgokat, háboruságokat kell eligazitani.

11. De ha ujabbat kiván az Porta végezni, az nagyságos vezér mindeneket irásban kivánjon az vezértől*), minemű dolgokat kellessék császár nevével az német részről kivánni, és ha mit azokban véghez nem vihetne, az német az Porta kévánsága szerint nem akar cselekedni, végezni, elhadja-é az olyan kévánságokat és azok nélkül is megbékéljék, avagy az Portának értésire adjon mindeneket? Mi azt adjuk tanácsúl, hogy az Porta híre nélkül semmit az némettel ne végezzen, ha szintén az Portától parancsolatja vagyon is arról, hogy semmit onnét ne várjon, hanem a mint ő nagyságának jónak tetszik, ugy békéljék az némettel. Mindazáltal ne cselekedje, hanem az Porta hirével békéljék azért, hogy jövendőben semmi vétket ő nagyságának ne tulajdonithassanak, ha mi része az végezésnek nem fogna tetszeni ez után; tudja, hogy sok irigy, gonosz akarói vadnak az Portán.

Több dolgok kivánságok szerint hihető, hogy *Váczot* fogja viszszakérni, mivel az megholt vezérrel is *Vácz* felett meg nem alkathattanak, hanem csak halasztották volt, hogy az két császár előtt tractáljanak az követek

---

*) Talán a nagy vezértől, vagy kajmekámtól?

Vácz felől, mely végezés semmire nem vala jó s most annál inkább nem leszen jó, ha halasztanák más üdőre annak végezését, hanem nekünk az tetszik, mostan végezzenek bizonyost felőlle, ne maradjon semmi veszekedésre és háboruságra való okadás fenn az két császár között. *Erdély országa* közel száz esztendőtől fogva hatalmas császárokkal örökes békességet, nem napig való frigyet tartott, bizonyos végezések volt az jó emlékezetű szultán Szulimán császárral, melyet utánna való császárok ez ideig megtartottak és mindenkor az német ellen igyekeztek megoltalmazni; mert tudták és megpróbálták azt, hogy ha Erdély országa az török császárnak hűsége alatt nem tartattatik, hanem német fejedelmet teszen, császár ide ki való országinak békessége nem leszen. Erdély országa is mindenkor az fényes Portához igaz hűséget tartott, azonkivül hogy Zsigmond*) fejedelem fegyverrel és nagy uraknak megölésével az Porta mellől elszakasztotta vala: Ugy vigyázzon azért az vezér *ő* nagysága Erdélyre, hogy az mostani tractából ki ne marasszák, hanem ha különben az frigy-levélben be nem irathatnák is, de csak ilyen szókkal is béirassák, tudniillik: „Erdély országa penig a mely állapottal János király idejétől fogva győzhetetlen hatalmas császárokkal örökös békességet tartott, ezután is azon állapotban maradjon, sem titkon, sem nyilván az felséges római imperatoroktól és Magyar országnak királyitól, azoknak utánnak valóktól, semmi bántások az erdélyi mostani fejedelemnek és utánna leendő fejedelminek ne legyen, hanem azon szabadságiban maradjon az ország fejedelmivel egygyütt, az melyben szultán Szulimán császár idejében hagyattatott, kivévén és tudván mindazáltal azt az hét vármegyét benne lévő minden rendekkel együtt, melyet

*) Báthory Zsigmond.

az mostani *Bethlen Gábor* fejedelemnek az felséges Ferdinánd imperator engedett életéig.

E punct nélkül meg ne békéljenek, ha Erdélyt magok hűségek alatt akarják marasztani, ha pedig Erdélyre és mi reánk az török nemzetnek szüksége nincsen, ki hagyhatják az frigy-levélből, de bizonyosan Erdélytől az Porta is bucsuját vegye.

*Moldva, Havasföld*e felől ne feledkezzenek, az frigyben beirassák így: hogy semmi bántodások azoknak se légyen se német se lengyeltől és semmi közöket azokhoz ne mondjon, mert ha végezést nem tesznek róllok, az mint azelőtt egynéhányszor ugy most is, mihelyt az alkalmatosság adatik, vajdákat küldenek belé és császártól elszakasztják*).

A fejedelem saját kezűleg ezt irá a fentebbi utasítás után:

1. Hogy sem arbiter sem medijátor sem közbenjáró én nem leszek, hanem hogy az suspiciót az Portán eltávoztassuk, hatalmas császár kivánságára ugy kellett küldeni ő felségének . . . . . . oda.

2. Hogy az vezér mindenekben az Portától . . . . . noha plenipotentiája van is, de pro futura cautela ugyan azt cselekedje.

3. Hogy az előbbi mint eddig csinált békességet hátra jobb hadni és denuo . . . . azon articulusok szerént mást csinálni leszen jobb.

4. Ha az nem leszen, mint egy protestatio mellett . . . . őket csendesen**).

---

*) Copia coaeva hujus Instructionis exstat in codice MS. Authenticarum Bibliothecae Albo Caroliensis Tom. I. Nr. 100. Annus quidem appositus non est, sed debet esse *1627.* combina *Katona Tom. XXXI ad hunc Annum.* (Gróf Kemény József jegyzete).

**) Gróf Kemény József másolata.

Erd. Muz. (*Joseph comitis Kemény Apparatus Epistolaris ad Historiam Transilvaniae. Tomus VI. pag. 253—259*).

II.

TOLDALAGI MIHÁLY

KÖVETSÉGI NAPLÓJA ÉS JELENTÉSEI BETHLEN FEJEDELEMHEZ.

(1627. mart. 11-től augustus 18-ikáig.)

1627. Budára hogy küldött urunk ő felsége, az két császár között való békességnek tractájára, ott való dolgainkról való feljegyzés.

1627. 11. DIE MARTII érkeztem Pestre. 16. DIE költöztem által az Dunán és ugyanazon nap löttem praesens az vezérrel Budán. Ikindi[1]) tájban böcsülettel magamra kaftánt az szolgáimnak . . . . . skárlatot gránátot adott . . . .

Urunkat ő felségét kérdezé, atyafiságát is . . . . tya vala. Annakutánna mint valami kedvetlenséggel . . . . . panaszolkodék, hogy az elmult . . . . oda fel való út és had haszontalan lött . . . . . Német szinte elé jött volt, csak ugy semmi nélkűl kelle elválni tőlök, kinek okát az mezitelen, fegyvertelen hadnak mondá lenni. Hogy az penig mezitelen, haszontalan had volt, annak ilyen okát mondá, hogy őtet csak megparancsolták, hogy feljőjen Budára az bosnyai haddal; de mi végre? azt sem az megholt budai pasa, sem urunk ő felsége neki értésére nem adta. Azt sem tudta, hogy szerdárságra jönne; mert még is jobb gondot viselt volna, ha tudhatta volna. De, hogy urunknak ő felségének is olyan mezitelen hada volt, annak okul urunkat ő felségét veté, és azt mondá: Én az én uramnak atyámfiának igaz atyjokfiok akarok is lenni; de mint mondhatom elég eszes, elég vitéz, de igen igen fösvény. Tiz tizenöt esztendeje hogy azt irja

onnan: mennyi pénze vagyon . . . . azt minek tar . . . . viheti magáv(al) . . . . jobb volna, hogy . . . . hogysem mint . . . . fogadna pénzes jó szerszámos erős hadat, és egy ilyen meghitt szolgájától nekem is küldene valami 16, 20 vagy 30 lóterét pénzt, kikkel én jó szejmeneket[2]) fogadnék és ugy mennénk egyszer az ellenségre, hogy isten akaratjából akkor rontanók meg őket, azután aztán minden dolgunk csak könnyű lenne; mert ha nekem volna, én azt cselekedném. Mi haszna ő felségének benne? Immár hányszor ment fel, csak imez rosz palánkok is: Gyarmat, Szécsen, Palánk, nem maradhatának nála, csak hazugsággal tartják ő felségét.

Én ezekre csak rövid szóval ilyen választ tevék, hogy olyan könnyen kellett az két hadnak elválni egymástól, mivel semmi olyan nagy dolgok isten akaratja, igazgatása nélkül nem lesznek, az is nem történetből hanem isten akaratjából lett, talán ő felsége másszorra akará halasztani azt a győzedelmet. Arra ő is azt mondá, hogy igaz az, de az embernek fáradni kell, és istenes osztán az megadás. Arra én is azt mondám hogy fáradni kell, de okossággal. Azt ő is arra hagyá. Annakutána az urunk fösvénysége felől azt mondám, hogy nem jó embernek egyszersmind kincsét elkölteni, ugy hogy az utolsó szükségre is nem hagyna benne; ő felsége is . . . . viseli előtte, hogy nem tudja . . . . . . nem akarja magát meg . . . . szüksége korán is. Arra*) . . . . hogy az embernek mindenre . . . . . . nek lenni, de egyszer kelletik . . . . Erre én is azt mondám, szinte azt viseli ő felsége előtte, és azt akarja, hogy készen találkozzék pénze, kincse, mikor kivántatik. És igy ezt is abban hagyá.

*) Arra a vezér azt felelte (ez maradhatott itt ki).

Azután mondá azt, hogy mivel ő nagyságának is meg vagyon parancsolva az békesség felől való dolog az portáról, isten akaratjából arra is gondot viseljünk. Én is arra azt mondám, hogy az mi könyvünkben is s az irásunkban is meg vagyon irva, hogy elsőben ember békességgel kénálja meg ellenségét, ha veszi jó, s ha nem, azután menjen fegyverre az dolog. S azt ő felsége is cselekedi, és gondot kell reája viselni; de elsőben ő nagysága forditassa meg az levelet, melyet ő felsége küldött s mikor osztán azt megolvasta, azután az mikor akarja, én bemegyek s ő nagyságával beszélek s az én uram parancsolatja szerént hatalmas császárnak s ő felségének szolgálok; mert én ide azért jöttem, hogy ne ur, hanem hatalmas császár és ő nagysága szolgája legyek.

17. DIE MARTII esmét szemben lettem ő nagyságával, és ő nagyságával urunknak ő felségének minden rám bizott dolgait megbeszéllettem. Az pasa ő nagysága . . . . melylyel az hitelt ők . . . . . ugyanazon tractában meg . . . . . Porta az békességet . . . . . ról sokat tractálni . . . . . béget és Mohárrem . . . . . az cancellarius penig . . . . .

18. DIE MARTII irt levelemnek pariája.

Életemig való alázatos hűséges jámbor igaz szolgálatomat ajánlom felségednek, mint kegyelmes uramnak fejedelmemnek, a szent isten minden jókkal kivánsága szerint áldja meg kegyelmes uram, felségedet!

Az itt eddig való dolgoknak processusa felől akarom kegyelmes uram felségedet alázatos irásom által tudositanom. Az ő felsége kegyelmes parancsolatjából én Pestre érkeztem, kegyelmes uram, 15. martii. 16. die költöztem által az Dunán ide Budára és ugyan azon napon ikindi és dél közbe voltam szemben az vezérrel. Az felséged méltóságáért böcsülettel láta, én is az felséged kegyelmes parancsolatja szerint salutáltam ő nagyságát. Annakutána

az felséged levelét megadám ő nagyságának és megjelentém azt is, hogy felséged szóval is izent ő nagyságának; de elsőben az kivántatik, hogy az felséged levelét ő nagysága fordíttassa meg és azt megolvasná, akkor ő nagyságának a felséged izenetét én is megmondom, mikor azt ő nagysága megolvasta. Azután ő nagysága is kérdezé felségedet nagy böcsülettel, és mikor azt elvégezte volna, nekem mondá: hogy te az mostani hadra oda fel nem voltál velünk s nem tudod mint volt járásunk. Annakutánna, mintha valami kevés panaszolkodással, indittá úgy szavát: hogy sok időtől fogva, mióta az Ali Ozman nemzetség az némettel hadakozik, nem jött ugy elő az német, mint most jött vala nekünk nagy nyereségünkre; de hiában kelle vissza bocsátanunk az mi mezitelen hadunk miatt. Az hadaknak penig mezitelen volta nem én bünöm; mert én bosznai pasa voltam; ide fel más vezér szerdársága alá jöttem, noha én is vezér voltam, és micsoda ellenségre hínak, nem tudtam; nekem se az én kedves atyámfia se az megholt pasa meg nem irta idején, — azért voltam az dologban tudatlan. Az én kedves uramra atyámfiára nem szólok, mert elég vitéz és elég eszes ember; csak vagyon az az kár benne (felséged kegyelmesen megbocsássa) hogy igen fösvény. Azért fösvény, hogy tudta, micsoda ellensége vagyon és pénzzel miért nem fogadott hadat jót s fegyverest? hiszen immár 15 esztendeje miólta az országot birja, s isten tudja, mennyi kincse vagyon, azt magától s maga jó szerencséjétől ne kiméllené; mert csak ember s meghal; koporsójába nem viheti, igy jobb volna most elkölteni, jó hirére nevére magának. Én is kegyelmes uram erre igy felelék meg: Az mint nagyságod mondja, ugyan ugy vagyon, hogy az én uram mind elég vitéz s mind elég eszes, szintén azért nem akarja egyszersmind . . . . megtudja azt gondolni hogy . . . . utolsó szüksége

az kire kincsét kell tartani*) . . . . s fogyatkoznék igen. Erre ismég . . . . . de az fegyvert azért . . . . . oldalán, hogy mikor kelletik . . . . . még csak egyszer kelletik, az mint mostan ő felségének az én atyámfiának és ennekem is . . . . . kelletett vala. Én erre, kegyelmes uram, esmét azt mondám: istennek hálá még mind ő felsége s mind nagyságod él s ezután ismég kellethetik az pénz s kincs. Esmét erre ő nagysága azt mondá, hogy hiszen jobb lett volna ő felségének akkor dolgait végben vinni és azután az győzedelemmel élni. Kire, kegyelmes uram, én is azt mondám, hogy semmi olyan nagy dolog történetből nem lehet, hanem isten vezérléséből, azért talám isten azt az győzedelmet még máskorra halogatta, azért az ki akkor elhaladott, nem mult el, az isten ezután is megadhatja. Esmét kegyelmes uram azt mondá, és igy concludálá ő nagysága szavát: Az is ugyan ugy vagyon; de az tetszett volna nekem, hogy ugyan jobb lett volna akkor az dolgot végben vinnünk; hiszen ha ő felsége ott hadat nem fogadhatott volna, egy ilyen hivét, mint magam, valami tizenöt vagy harmincz ló tereh pénzzel vagy annyi ezer tallérral küldte volna ide hozzám, vagy küldené ezután is hozzám, s én jó erős puskás szejmen hadat fogadnék vélle, az kikkel végben vihetnénk dolgunkat. Azután ő felsége birná mind Magyarországot, Bécset, Prágát, nem ugy az mint most, hogy csak imez nehány palánkok is nem maradhatának ő felségénél; mert azok is csak hazugsággal tartják ő felségét, de azért, az mint te mondod, azt isten talám másszorra halasztotta; mi most lássunk ahoz, az mint hatalmas császárunk az békesség felől parancsolja, az én kedves atyámfia levelét én is megfordittatom az éjjel s reggel osztán beszéljünk többet.

*) A kihagyott helyeken fél-fél sor le van szakadva az eredetiben.

Másnapra kelvén, kegyelmes uram, én is, míg be kelle mennem, az felséged nekem adta instructióból és nyilván való kegyelmes parancsolatjából is, articulatim valami minutát csinálék, hogy helyesben essék az dolog. És igy per ordinem szépen mindeneket elejében adék ő nagyságának mikor behivata, kiket felette nagy néven vévén ő nagysága, igéré magát, hogy felségednek megszolgálja jó akaratját. És minden egyébb dolgokat az jövendő alkalmatosságra halaszta, hogy az kinek mikor ideje leszen, akkor éljünk vele. Hanem az Damasd dolga felől igy resolválá magát: hogy ugy vagyon az, hogy az én kedves uram és atyámfiai Körmöcz Bányán létünkben az mint nekem szóllott vala, azon ho(gy) (Da)masdot megadjam, és én is megigértem és ő (felsége) nekem olyan irást küldött volt, hogy (ha) megadom, azt irjam oda az palatinusnak . . . . Mehemet effendi s tudja hogy nem . . . . az mint engem az én kedves atyám(fia) . . . az ő felsége szavaiért azért az Dam . . való békességnek eszét nem vesztem, csak induljunk tractában, most sem vesztem eszem, csak menjen arra az dolog. De ők is azt cselekedték, hogy Hidvég nevű kastélyt telyességesen elégették, az benne való embereket rabságra vitték, az lövő szerszámokat most is mind oda tartják. Azonkivül is hatvan vagy hetven falut mind feleségestől, marhástól, gyermekestől elvittek s most is oda vadnak. Én, kegyelmes uram, az Damasd dolgából nem magától az pasától, hanem más környülle való emberektől olyant értek, hogy ha ugyan rá kell menni az feladásra, mind felégetteti Hidvégért, és azután nem engedi megépitettni. Azért jobb volna az tracta által azt kézhez venniek, hogysem most szorgalmaztatnák és azután anélkül lenniek. Ezután kegyelmes uram annak mentem végére ő nagyságától, ha telyességesen úgy-e informatus az Portáról, hogy békességet csináljon vagy fegyvert vi-

seljen? — Arra, kegyelmes uram, neutraliter igy tön választ: hogy ő az hadat is készitteti s az békességet is tractálja és az melyikhez kell nyulni jobb módjával, ahoz nyul. Én ismét iteratis vicibus kérdém, hogy megmondja, mert felséged is akarja bizonyosan érteni s én is ahoz képest tudok szolgálni, s ugy mondá osztán ő nagysága meg, hogy teljességgel az az parancsolat, hogy békességet szerezzen, ha meglehet, és különben ne nyuljon fegyverhez; de azért az hadat felhozza, mind az tavalyit és még többet annál. Én azért, kegyelmes uram, ugy veszem eszemben (mert szavai is arra colludálnak) hogy mintha nem sokat nézne az tengeren túl való hadra, hanem magát mutatásáért nagyobb kedve volna az hadra; mert az mostani tractában is az pénzküldést és hadnak fogadását ugyan nem felejté el, hanem kérdezé, hogy ha felséged jó szerszámos hadat Lengyelországból fogadhatna-e? Arra én azt mondám, hogy az lengyelek nekünk hatalmas császárhoz való hűségünkért nem barátink, nem jönnének ide mellénk. Ő arra azt mondá, hogy ő Arnótországban s egyebbütt is jó puskás hadat fogadhatna, csak felséged küldene pénzt; mert hiszem felségednek venne országot neki csak . . . . számlálá azt is, hogy Moldvából és . . . . . . földéből hozhatna hat ezer embert. Mely discursusát . . . . . szó nélkűl mulaték el; de azért ugy veszem eszemben, hogy vagy leszen had, vagy nem, de ő nagysága ugyan várja az felséged jó akaratját és pénzét. Én is bizony jovallanám; mert ilyen embert ide későn találunk felségedhez való jó akarattal.

Ezek után akarom ezt is kegyelmes uram felségednek értésére adnom: Most ilyen dolog történt, hogy az római császár ő felsége részéről két németet Grécz felől küldtek az Portára, kik az tengeren mentenek és onnan Herczeknél szállottak ki, az herczeki bég küldte őket az

bosznai pasához és az mindjárt maga embereit adta melléjek és beküldte Portára, kin ez az vezér igen búsul. Be is külde mindjárt Portára felőle, s én is irék Borsos uramnak, hogy ne expiscálja maga serio az dolgot pro confoederatione nostra; de ezt az ratiot azért oda nem irtam; hanem hogy csak serio ne expiscálja, hanem mindjárt jelentse meg az confoederatus követeknek, és azok menjenek bemenetelek okának végére, és álljanak ellene, ha oly az dolog, és szólitassák meg is az bosznai pasát aż féle dolgokról az Portáról. De itt az vezér azt az dolgot Deák Mehemet pasa ördögségének mondja s hiszi lenni, mondá felőle, hogy meg irta neki, hogy elmenjen Fehérvárról; mert megöleti. Ezt én silentio praetermittalám, sem mentém, sem vádlám, mivel nincsen instructióm felőle.

Akarom azt is kegyelmes uram, hogy felséged kegyelmesen értse. Úgy értem, hogy az Portáról olyan parancsolatja vagyon itt az vezérnek, hogy az német confoederatus országokat az békességből az vezér most semmiképen ki ne hagyja, úgy hogy azoknak minden állapotjokat, az miben megbántódtanak az ausztriai háztól, császár ő felsége restaurálja; mert ha különben cselekedik az Porta és a békességből őket excludálja, ők is valamint lehet, megbékellenek és ellenségesek lesznek császárnak, kik felette nagy dolgoknak látszanak, kegyelmes uram, énnekem.

Én penig ugy veszem eszemben, hogy az pasa semmit nem cselekedik az felséged hire, tetszése nélkül, hogy pedig felséged itt legyen s maga informálja őket, az sok okokért nem lehet. Azt is tudom, hogy engem szegényt, tudatlant küldött felséged ide és elegyít ebbe az rettenetes nagy dologba. Ki felől hogy (ha) gondolkod . . . . vagy elmémet, kegyelmes uram azoknak az rettenetes nagy do . . . . és azokból való kijövendő dol-

goknak discurs . . . . . . bocsátom s adom, látja az én istenem . . . . . való labyrinthusba ugyan bele borulok. Könyörgök azért az istenért alázatosan felségednek, hogy engem gyakran mindenekről infirmaljon felséged, az felséged méltóságáért; mert az én csak egy kicsin musliczához hasonló állapotom, ha szinte bele fogyna is, az csak semmi.

Az tractának állapotja, kegyelmes uram, itt még csak ebben vagyon, hogy Eszterházi uram irt volt ide alá, hogy ha az békességet akarják, arra rendelt embereket készitsék el és küldjék fel. Kire az pasa ő nagysága olyan választ tött, hogy elkészitteti, de onnan felségedtől is embert vár; mert hatalmas császár megparancsolta, hogy felséged embere nélkül ne tractáljon. Arra nézve azt irta, hogy mivel immár római császárnak felségeddel békessége vagyon, nem szükség volna felségednek emberének ott lenni, és az Damasd megüresittetése nélkül is az commissariusok alá nem jőnek. Másodszor igy replicálta vagy resolvalta az pasa magát, hogy az felséged embere nélkül semmiképen nem tractál; Damasdért az békességet el nem rontja, csak az commissariusok jőjjenek alá, ő is mindjárt felküldi embereit; de még ezzel az csauz oda fel vagyon. Kik legyenek onnan az commissariusok, még ő nagysága nem érti bizonyosan, csak reméli, hogy Altan és palatinus uram leszen; de kikkel? nem tudja. — Vagyon most olyan hire ő nagyságának, hogy az palatinust Bécsbe hivatta császár Kis Martonból és Altan uram is lovakat vitetett fel Bécsbe, hogy kiken alá jőjjön az tractára. Innen hatalmas császár részéről az mufti, Mehemet pasa, Moharem bég, Ahmet az esztergomi bég, az budai Emer alajbég és ugyan budai Csihán aga lesznek. Az tractatus is hol legyen, még az sem bizonyos.

Az pasa ő nagysága mondá kegyelmes uram, hogy mikor ő nagysága az elmult nyáron feljött ide, és az

budai vezér megholt és az gondviselés ő nagyságára maradt, irt volt ő nagysága az palatinusnak, hogy az mint az megholt vezérrel békességet csináltanak volt, és még az szerint az követek el nem jöttenek annak megerősitésére, annak okáért . . okat bocsássák el, mivel ha az másik vezér megholt immár, ő nagysága vagyon azon vezérséggel hatalommal . . . . . Mely ő nagysága irására ugy resolválta magát palatinus uram ő nagysága, hogy Komáromnál két hídat akarnak most köttetni, kin ő nagyságához közelebb akarnak jőni tractálni, akkor aztán meglátják az dolgot. Azt az levelet, mondja ő nagysága, hogy felségednek küldte volt meg akkor, mostan kéreti ő nagysága én általam felségedet, hogy azt az levelet küldje fel ide ő nagyságának.

Juszuf aga és Demjén Ferencz uramékat, kegyelmes uram, én Pesten találtam, ugy hogy immár felségedhez más nap akarnak vala indulni, de az pasa az én jövetelem után nem bocsátotta el őket, addig, mig meg nem érti én tőlem az dolgokat. Én is, kegyelmes uram, mivel ők is szinte mennek felségedhez, az váradi szolgákban most nem bocsáték haza, hanem más alkalmatossággal bocsátok el bennek. Kegyelmes uram, alázatosan könyörgök felségednek az én rajtam való konstánczinápolyi adósság felől is, kegyelmességéből ne feledkezzék el felséged, mert most sollicitálják az dolgot, teljes életemben meg szolgálom felségednek. Az szent isten éltesse és tartsa meg, kegyelmes uram, felségedet jó szerencsés állapotban. Datum Budae 18. die martii 1627.

19. MARTII. Levelemet küldtem haza urunknak ő felségének Hacsi Juszuf agától Demjén Ferenczczel együtt.

22. Szultán Nűrüsz, az az szent Gergely pápa napjára az budai imrahor aga hivá az vezért ki, vendéglé az Ó Budán felűl való forráshoz, az holott közel ikindiig az vezér mind dsidáza és játszék, azután evék. Én is ő

nagyságával együtt, és sokáig lant szóval és ének szóval mulatozánk, s azután én reám egy kaftánt, mintha véletlenül, és az imrehor agára az maga rajta valő veres szép skárlát köpenyegét adá. Engem penig maga az vezér hivata ki az vendégségbe, maga is megállott vala az szo(mbati kapu?) előtt s onnan beizene s azután utánam külde, hogy kimenjek.

26. DIE jöve Huszain csauszszal palatinus Eszterházi uram egy Szombathi Lukács nevü szolgája az vezér ő nagyságához.

27. az leveleket beadta, szóval való izenettel . . . . adta be.

28. Mely levelet és izenetről való irást 28. die behivatván az divánba engem is, az vezér kezemben adá, és sokáig ruminálván az dolgot, az leveleket nekem adá, hogy ezekhez képest választétel levelet ő nagysága nevével formáljak, kit azon éjjel megformálván, más nap az derék divánba vittem be.

Az Szombathi Lukács, palatinus uramtól az vezérnek hozott levelének pariája.

Az levélnek suprascriptiója ez:

Az tekintetes és nagyságos vezér Murtéza pasának, hatalmas török császár tengeren innen levő országainak, várainak, hadainak főgondviselő és igazgató szerdárjának és helytartójának mostan Budán etc. nekünk jó akaró szomszéd ur barátunknak adassék.

Mi gróf Galanthai Eszterházy Miklós, Fraknó várának és tartományának örökös grófja, Magyarországnak palatinusa és az kunok bírája, Sopron, Zólyom és Bereg vármegyéknek főispánja, az felséges és hatalmas római császárnak belső tanácsa, komornyikja és helytartója Magyarországban.

Tekintetes és nagyságos vezér, nekünk jó akaró szomszéd ur barátunk, hozzánk illendő dolgokban barátságunkat és szomszédságunkat ajánlván, minden jót kivánunk istentől te nagyságodnak.

Megadá Huszain csausz mind az két rendbeli nagyságod mi nekünk irt levelét, melyeket becsülettel vévén és megolvasván, megértet-

tük. Először is annakokáért bánjuk, hogy az mi nagyságodhoz küldött emberünk levelünkkel együtt nem mehetett nagyságodhoz, ki abból történt, hogy útjában igen nagy nehéz betegségbe esett és az miatt nem vihette levelünket meg; de mivel az már oda nem mehetett, im most ugyan ezen nagyságod hozzánk küldött csauzával, nagyságod jó egésségének látogatásáért és néminemű dolgok végett bocsátottuk mi is ez levelünk megadó szolgánkat nagyságodhoz.

Az mi penig az nagyságod irását illeti, az hol először is az damasdi dolog felől ir nagyságod: ugy vagyon, az ily nagy két hatalmas császárnak békességének Damasd miatt el nem kellene múlni; de nyilván vagyon nagyságodnál, hogy az ki az jó és szent békességnek kivánója, annak kivánni kell azon békességet néző dolgokat is; kiről nálunk levén igéreti nagyságodnak, hogy még az derék tracta és végezés előtt megereszti és kézben adatja Damasdot, ki mivel eddig vonódott és haladott s még most is halogatja te nagyságod, nem tudom, mint kezdjünk az tovább való végezésekhez is, mivel azok is az nagyságod igérésitől fognak függeni. Ha azért te nagyságod azt akarja, hogy az mi commissariusink alá siessenek az két hatalmas császár közt való szent békességnek tractájára, és mennél hamárébb jó végben vitessék, barátságosan és szomszédságosan kérem te nagyságodat, hogy az mint megigérte te nagyságod, és reá felelt az erdélyi fejedelem is, adassa mindjárt kézben Damasdot, minekelőtte tovább mennénk az végezésekben; mert az mi első végezésünk te nagyságoddal, hogy Damasdot megereszti. Kit megcselekedvén és véghez vivén, ugy bízhatunk az több végezésekhez is, hogy bizonyosok és állandók lesznek; kit ugyan az maga jó itéletire hagyunk, ha nem méltó kivánság-e? s eddig is, ha ez az akadék nem lött volna, régen Komáromban volnának az mi commissariusink. Melyben nem is annyira kell minékünk Damasdot néznünk, mint az nagyságod nekünk adott szavát, az kin, az mint felyűl is iránk, az tovább való békességet épitenünk kelletik. Holott jól tudja, elhittük azt, te nagyságod, hogy ha mi csak Damasdra vágyakoztunk volna, az mely könnyen ahoz nagyságod hozzá jutott, oly időben, az mikor az két hatalmas császár között való békesség fenn volt, és várak megszállására s anynyival inkább megvételére, semminémű ok innét nem is adatott, ugy mi is, ugy tetszik, Damasdhoz hozzá juthattunk volna eddig; de mi vártunk mindeddig az nagyságod igéretitől, és reméljük, hogy abban egyebet sem cselekszik te nagyságod, hanem minekelőtte az commissariusok az több dolognak elvégzésére összegyülnek, azelőtt véghez fogja vinni Damasdról való igéretit, mely meglevén, mi ugyan felelünk is nagyságodnak reá, hogy minden késedelem nélkül oda küldjük Komá-

romban az commissarius urakat. (Ezeken kivül két dologról ugy mint valami komáromi rabok szabadulása, és a gyöngyösi barátok és polgárok felől irt ő nagysága, kik mivel non pro nobis, amittáltam.) Isten tartsa jó egésségben nagyságodat. Költ az mi kismartoni várunkban 20. die martii 1627.

Nagyságodnak jóakaró szomszéd ur barátja

Gróf E. Miklós m. p.

Eszterházi Miklós uramnak Szombathi Lukács által nyelvvel való izeneti az pasához, melyet in scriptis igy adott be az vezérnek:

Memoriale.

Az én kegyelmes uram nagyságodnak mint jó akaró kedves barátjának ajánlja minden hozzá illendő dolgokban való barátságát, kivánván egésséget és szerencsés hosszú életet te nagyságodnak.

1. Először is annak okáért a kit az én kegyelmes uram meghagya nagyságodnak mondani, ez, hogy Damasdnak előbb vagy későbben való megadását ő nagysága nem nagy dolognak tartja, tudván azt, hogy csak egy rosz palánk, elhivén azt, hogy nagyságod abban való igéretinek eleget teszen ezután is. Hanem ez két dolgon busul csak ő nagysága: egyik az, hogy mind ő nagyságát mind nagyságodat gyalázzák az németek azzal, hogy az mint nagyságtok maga között elvégezte, az meg nem lött, s másikat meg azt tekinti ő nagysága, hogy az németek ugy is gondolkodnak, hogy mivel igíreti szerint, még az tracta előtt kellett volna Damasdot megadni nagyságodnak, s azt meg nem adta, az több tractában való dolgok is erőtlenek lennének, minthogy azokat is az végezéseket az nagyságod beszédén és szaván kelletik végezni s épiteni, s erre nézvén, tudván ő nagysága az én kegyelmes uram az németek tanácskozásait, tart attól, hogy valami akadékot ne szerezzenek az békesség dolgában csak az miatt is, melyet az én uram nem akarna, hogy lenne.

2. Második dolog az, az kiről izent ő nagysága te nagyságodnak, igen nagy titkon kérvén nagyságodat, hogy az ő barátságáért ne közölné senkivel is ezt, hogy most levelek által elkezdték az németek az magok között való békességet tractálni, s azon vannak, hogy az mi császárunkat reá is birnák arra, hogy azoknak az pártosoknak megkegyelmezzen, ugy hogy hadait is aztán császár mellé adják azok, és hogy az mellé nagy somma pénzt is adjanak s ide felé forditsák az ő országokból az hadakat, melyet hogy inkább véghez vihessenek és az ha-

talmas római császártól kegyelmet nyerhessenek, s azokat az nagy hadakat kiigazithassák országokból, ilyen tanácsot tartottak és végzést töttenek az császár pártosi: hogy ha szintén tavaly esztendőben nem szolgált is az szerencse nekik, kit ők akkor erre nézve cselekedtenek, de ez esztendőben ujobban megprobálják szerencséjeket, és azon legyenek, hogy az erdélyi fejedelmet és ő általa az hatalmas török császár erejét is az mi császárunkra támaszszák sok és nagy igíretekkel s ne hadják az két császár között való békességet véghez menni, kit ha véghez vihetnek, azt találták rajta, hogy látván az császár az ő megaláztatásokat és népeknek s pénzeknek császár szolgálatjára való igéreteket s más felől az török császárral való frigynek felbontását, inkább megkegyelmez az császár az ő fejeknek, és könyörgéseket hamarább meghallgatja s az békességet véghez viszik, melyet ha végben vihetnek és az két hatalmas császár között való békességnek tractájában akadékot tehetnek, meglátja nagyságod, gyümölcsöt fog nekik hozni az ő tanácsok, és magok országából kihozván az hadakat, ide forditnak mindennemü hadakat, melyből micsoda dolgok következhetnek, itélje meg maga az hatalmas vezér. Holott csak egyik kisebbik része is az római császár hadainak minémű nagy erővel jött vala ki tavaly is Magyarországban (az mikor nagy részét hadainak ott fenn az felső országokban kellett volt hagyni, az kik meg is verték ellenségeket), azt nem szükség mástól kérdeni nagyságodnak, és igy ha valamint ott fenn megbékéllenek (az kit bizony igen futnak is mind az pártosok mind némely közben vetett fejedelmek) és minden hada az mi császárunknak együtt leszen, és az pártosok is ha kegyelmet nyerhetnek fejeknek, s császár hadai mellé adják magok hadait, meggondolhatja nagyságod, micsoda nagy hadak lesznek azok, az ki bizony soha az keresztyének között nem volt. Azt penig istenére s életére mondja ő nagysága, hogy mihelyen eszében veszi az mi császárunk, hogy azt kezdené nagyságtok cselekedni, mint tavaly cselekedték, avagy halogatást tenne az békességnek megszerzésében, vagy mi más akadékot, bizonyosan végére megy annak, hogy mindjárt megenged a pártosoknak és megbékéllik velek, s minden erejét erre forditják, mely miatt mivel Magyarországnak is igen nagy romlása és pusztulása következnék, azért akará ő nagysága nagy titkon és igen barátságosan ezeket nagyságodnak tudtára adni, kérvén felette igen nagyságodat mint jóakaró szomszéd ur barátját, hogy mindenképen legyen azon te nagyságod is, hogy az békesség dolgában valami akadékok az nagyságtok részéről ne találtassanak és (hol) mi kevés dolgokkal ne is gondoljon nagyságod s mennél hamar . . . azt a damasdi palánkot is hagyassa pusztán nagyságod ha . . . . lja maga kézben

adatni, és se egy se más igíretinek, szép szavának ne higyjen nagyságod, sőt az kik akadékot . . . . . akarnának magok könyebbségekért vagy valami méltóság kereséсért az békesség dolgában szerezni, azoknak ne csak jó akaratját ne adja, de sőt ingyen meg se hallja őket, mert csalárdság vagyon dolgokban. Bizonyos dolog, s jól tudja ő nagysága, (a nádor) hogy azok az pártos németek, azt az megért tanácsokat más jó akaratnak szine alatt közölni is fogják az erdélyi fejedelemmel és ő viszont talám nagyságoddal; de hogy ez különben nincsen, az mint ő nagysága izente, abban oly bizonyos legyen nagyságod, minthogy isten mennyben vagyon; kit, ha jó neven veszen te nagyságod ő nagyságától, jóval jó, ha nem: valamit akar nagyságod, azt cselekedje. De ő nagysága az szegény Magyarországon és az szegény községen szánakozván, ugy akart erről izenni te nagyságodnak, kérvén még is felette igen nagyságodat, hogy nagyságod ezeket kitől értette, semmi uton senkinek ne jelentse, hogy tovább is maradhasson nagyságod között az jó szomszédság és uj barátság.

Utoljára: hagyta ő nagysága azt is megmondanom te nagyságodnak, hogy noha az németek az felyűl megmondott dolgokra nézve akadékoskodni látszanak, és talám valami haladékot is keresnek az ő commissáriusoknak alá küldésekben, ugy mint Komáromban, de ő nagysága ugyan meghagyá mondanom nagyságodnak, hogy az magyar commissariusokat mindjárást alá küldi ő nagysága Komáromban, csak hogy kivántatik az, hogy mivel az közöttünk költ hitlevélnek ideje majd ki kezdett telni, hogy azokat legalább ennek az jelen való hónak utolsó napjától fogvást mind az jövendő hónak utolsó napjáig megújitsuk az hitleveleket, melyet ha nagyságod ő nagyságának megküld, mindjárt ő nagysága is az maga hitlevelét igen sietséggel alá küldi nagyságodnak. Ezt azért is kivánja ő nagysága, hogy az idő alatt mindenképen azon leszen, hogy az mely német követ az tractán leszen az magyar commissariusok között, azt is alá beszélje és küldje Komáromban és mindjárást hozzá kezdhessen az jó és szent békességnek tractájához, hogy ne lehessen az miatt az németeknek valami mentségek, ha akadékoskodni akarnak az békesség dolgában.

28. DIE MARTII. Az damasdi dolog felől az vezér ő nagysága derék divánt tőn, kihez engemet is kihívata és az közönséges vox arra mene, hogy Damasdot megkellessék adni római császár részére, kiben nekem is az ő felsége parancsolatjából az volt voxom, hogy megadják,

mivel ő felségének is igíreti tartja, és az pasa is az előtt megigírte adni. Most immár annak meg nem adása nélkül az commissarius is micsoda orczával jön el, és én is mint mennék oda? mert szemünkre vetik, hogy szónk(nak) meg nem állottunk.

Az budai passa ő nagysága palatinus uramnak irt levelének pariája die 28. martii 1624.

Jó akaró szomszéd barátunk az nagyságod levelét, melyet nekünk kismartoni várából 20-ik napján bőjtmáshavának irt volt, ez rajtunk való hónak 9-ik napján illendő becsülettel elvöttük, azt megolvasván abban micsoda dolgokról irt nagyságod, megértettük, szóval is az mind az nagyságod szolgája maga mondja az mit minekünk izent, azt is irás által minekünk beadván, azt is jóakarattal vöttük s mind megtudtuk.

Azért, jó akaró szomszéd ur barátunk, az mint levelében s mind izenetében elsőben minekünk az damasdi dolog felől ir és izen, arról mitőlünk ezt értse:

Ugy vagyon, hogy annak visszaadásának igéretire az erdélyi fejedelem ő felsége, a mi kedves atyánkfia törekedésére az mint mi reá mentünk, arra mi mostan is emlékezünk. Az kinek végbenvaló vitele hogy eddig haladozott, annak mi okai nem vagyunk; mert az mint most is levelében irja, és arra emlékeztet nagyságod minket, hogy azt mi még az derék tractának és végezésnek előtte kézhez igértük adatni. Ahoz az szent békességnek tractájához nagyságtok nyult igen hidegen; mert az arra való akaratnak arról az részről még mi semmi bizonyos jelét nem láttuk, még az tractára alá jövendő commissariusoknak neveket sem tudjuk; hol legyenek? hireket sem halljuk, nem hogy alá Komáromban jöttenek volna. Az tracta bizonyos helye nevezetben nincsen, igy azért még az tracta és derék végezés előtt vagyunk, arra rendeltetett embert is ki kezéhez hagyassuk, onnan még nem tudtunk, eddig ugy mi is illetlenül kezünkből ki nem vethettük.

Azért abból, jó akaró szomszéd ur barátunk, mi hozzánk hogy igéretünköt vagy penig az erdélyi fejedelem ő felsége arról való feleletit be nem teljesitenők, ki miatt ezután nekünk való végezéseknek is kétséges volta következnék, kit illetlen dolog idő előtt egymás között csak elő is hozni, semmit ne kételkedjék. Csak mi is lássunk arról az részről az szent békességre való valami bizonyos indulatot. Az commissariusoknak neveket értjük: mikor jőnek alá Komáromban? és az tractának bizonyos helyét is egy akaratból értsük; Damasdot is kinek ke-

zéhez hagyassuk? tudhassuk: Mi is azután oda rendelt főur embereinket Esztergomra felbocsátjuk, igéretünket is beteljesitjük idején korán fogyatkozás nélkül, ugyhogy az mi nekünk ezután való végezésünkben is semmi kétsége senkinek nem lehet, az tracta dolgát is mi haladoztatni nem akarjuk, csak onnan az részről ok arra ne adassék.

Az komáromi rabok felől az mint ir nagyságod, az nagyságod tekintetéért, azok közűl az kik törökké nem lettenek, vagy el nem szaladtanak, elbocsátottuk, az nagyságod embere kezében adattak. Az kik törökké löttenek, azokat el nem űzhetjük, de szabadosok magokkal, nem rabok, a hul akarnak, ott lakhatnak, — az nagyságod embere is látta. Hogy ezután az békesség ellen semmi dolgot ne cselekedjenek, az esztergomi bégnek és az ott lakó vitézeknek fejekre megparancsoltam.

Az gyöngyösi dolgok mind az polgárok és barátok felől mit irt nagyságod, azt is értettük; de azok az káros olaszok, kik ott megkárosodtanak volt, mi hozzánk jövén s panaszt tev . . . rájok, mi dolgokat törvényre hagytuk volt, ők az törvén . . . nem várván, két ezer forint érő kárért kétszáz forintban alk . . . meg, melyet mi most hallunk; de ennekutána azoknak . . . nagyságod tekintetiért minden oltalommal leszünk. Az egri pasának s mind az hatvani béknek erősen megparancsoljuk, hogy semmi igazság kivül való dologgal őket meg ne bántsák, másoktól is őket megoltalmazzák.

Szóval való izenetit is nagyságodnak, jó akaró szomszéd ur barátunk, az mint minékünk irásba beadták, azokat is mind értjük, de mivel nagyságod is azokról minekünk az közönséges levélben nem irt, hanem szóval izent, az mint az nagyságod szolgája mondja, noha nagyságod semmi bizonyságot nem tészen levelében róla, hogy szóval is izent tőle és szavát meghigyük, mindazáltal mi is izenetire különvaló jegyzésben akarunk nagyságodnak választ tenni.

Hogy mi izenetit nagyságodnak titokban tartsuk, abból minket nem gyermekeknek, hanem hatalmas császárunknak házában felnött embereknek tudjon. Az titkot mint kellessék tartani, mi tudjuk. Azért az mi az Damasd dolgát illeti, az közönséges levelünkben nagyságodnak az mit irtunk, most is különbet arról nem irunk, abból fogyatkozás is nem leszen. Azért az német uraim nagyságodra sem mireánk, vétket, illetlen gyanakodást ne tartsanak bátor.

Hogy azoknak az német fejedelmeknek, kik most az római császárnak ő felségének ellenségi, állapotjokról nagyságod minket tudosit, azt nagyságodtól mint jó akaró uri szomszéd barátunktól kedvesen vöttük. Ezután is ha mi afféle dolgokról nagyságod minket tudósit, nagyságodtól jó akarattal vesszük. De azoknak akaratjokat hatalmas császárunk

s mi is jólértjük. Azok, sem mások semmi jó dolgoknak magok méltósága vagy hasznakeresésével mi előttünk nem észvesztői. Azoknak fegyverek hatalmas császárunk ellen nem fordul, mi ugy hiszszük.

Az frigyről való hitlevelet, az mint nagyságod kivánja, hogy továbbra haladjon az frigy napja, megküldöttük nagyságodnak olyan formán, hogy ha addig az nagyságod kivánta napig végben nem menne is az békesség, kit mi nem remélünk, de mindaddig tartson az frigy, valameddig az békesség az commissariusok által végben megyen, vagy elmetsződik. Kinek pariáját nagyságodnak küldöttük hogy az szerént nagyságod is hitlevelet adjon az'mi emberünk kezében elsőben, és azután az mi hitlevelünket is az mi emberünk nagyságodnak kézben adja.

Az római császár ő felsége arról való hütlevelét is, hogy az commissariusok, kiket az tractára felbocsátunk, minden velek való urakkal, fő emberekkel és szolgájokkal, békével, bántás nélkül jőhessenek, mehessenek és tractálhassanak, ne késsék nagyságod megküldeni, az ide rendelt commissariusoknak penig teljes hatalmokról való levelek, hogy az mi commissariusinkkal tractálhassanak, minden dolgokról végezhessenek és köthessenek, kezekben legyen, hogy abból is fogyatkozás akkor ne legyen, mi is az szerént hatalmas császárunk czímeres levelét mind az commissariusoknak szabad békességes menések jövésekről, tractálásokról, végezésekről és az dolgoknak megkötésekről, készek leszünk megadni.

1627. DIE 29. MARTII.

Az palatinusnak ő nagyságának irt magam levelének pariája.

Akarom nagyságodat irásom által tudositanom, noha az én kegyelmes uramnak ő felségének immár sok experientiákból nyilván vagyon, minémü nehéz s gondos dolog legyen akárkinek is két hatalmas fejedelmek dolgai közé magát elegyiteni; de mivel ő felségének országa is az két hatalmas fejedelmek, az római császár ő felsége és hatalmas török császár birodalmok között vagyon helyeztetve, nem akarván azért ő felsége megfogyatkozni az hatalmas török császár akaratjának és az budai vezér pasa ő nagysága kivánságának is: kelletett egy ő felségének bizonyos hivét s szolgáját elbocsátani, az végre, hogy ez két hatalmas császárok között szent békességről mind az két részről való bizonyos commissariusok által következendő tractában jelen legyen. Ennek okáért ő felsége, az én kegyelmes uram, engem méltatlan hivét s alázatos szolgáját küldött ide Budára, nem azért hogy ő felsége az én kegyelmes uram római császár ő felsége és hatalmas török császár között való dolgoknak tractálásában, mint arbiter, interponálná magát, vagy (elhigye

nagyságod) valami jó dolgokban én általam ő felsége észvesztő lenne, kinek csak az meggondolásától is isten ő felsége oltalmazzon! Kérem azért én is nagyságodat, hogy az tractatusnak elkezdését tovább való hosszu időre ne halaszsza. Innen is hatalmas török császár részéről az vezér pasa ő nagysága, ugy látom, hogy nem akarja annak elkezdése hogy hosszu időre vonódjék. Az Damasd dolgából is bizonyos legyen nagyságod, hogy immár fogyatkozást nem tészen ő nagysága, ezután való végezésekben is, az felől bizonyos lehet nagyságod. Isten jó szerencsésen s egésségben éltesse és tartsa meg nagyságodat. Datum Budae etc.

29. DIE MARTII. Az vezér pasa akaratjából hivattam volt vendéggé az német continuust, *Marint* és az palatinus uram szolgáját Szombati Lukácsot. Igen jól tartottam őket, részegek is voltak igen.

30. DIE expediálá az pasa Szombati Lukácsot oda fel Izmael csauszszal együtt, és az palatinus kivánságára az frigyet megnyujtá és az hitlevelet megküldé nekiek, de azon nap el nem mehetének, hanem 31. die menének reggel el.

3. DIE APRILIS. Küldtem levelekkel Török Istvánt urunkhoz ő felségéhez: az vezér levelét, magamét és az palatinus uram levelének pariáját vitte ő kegyelmek; de ezen nap el nem mehete, hanem 4. aprilis ment el jó reggel. Huszár Istvánné asszonyomnak is küldtem tőle négy keszkenőt, kit vettem jó pénzen fl. 8, ki teszen mi nálunk való garas pénzt fl. 10.

4. DIE APRILIS törekedik vala Haleb aga által az pasa azért hogy ha lehetne Damasdot is megtartanók és ugy csinálnók meg az békességet és énnekem sok jóval lenne érette; kire én azt felelém, hogy én abban főképen nem törekedhetem hatalmas császár és az én kegyelmes uram böcsülleti ellen, s azután nem sollicitálá az dolgot. tovább

7. DIE kimenénk az Szentgellért oldalára és ott játszék az pasa; czélt lövetett, és egy szép lova fejére is esék vele.

8. DIE által menénk az Dunán és ki az szolnoki út mentében nyulászánk s aztán feltérénk az erdő sz . . . és mind Mogyorósig nyulászánk, őzeket és nyúlakat fogánk. Ebédet visszajövőben Palota nevü igen szép puszta falu helyen, az czinterem mellett evénk.

8. DIE az mezőn hogy jáŕank vala, panaszszal mondá Emer alajbég: nem kellene az pasának ugy nyargalni csak magára mód nélkül, mert (egri?) Szolimán pasa is azt miveli volt, penig mondották neki, hogy az mező (nem) lészen farkas nélkül; azonban magát is elfogták s vitték. Azért nem kellene katona pasa nekik, hanem eszes ember kellene (Mihály) az zsidó is azt mondta, hogy az másik pasa eszes ember (volt, nem járt) annyit mint ez, szélylyel, sokat ült veszteg és sokat gondolt.

9. DIE APRILIS jőve meg az Portáról az tefter-kihája Mehemet effendi és hoza szablyát, kaftánt az vezérnek, kinek az vitézi rend kiméne elejébe, és örömet lövének neki, szinte . . . . órakorban jövének be.

12. DIE APRILIS. Beszélgeték Haleb agával és mondá, hogy ugy veszi eszébe, hogy ő reá mintha irigykednék az reisz Mehemet efendi, és látja azt is, hogy oda gyakran jár a német kapikihája csauza és az kapikihája inasa.

13. DIE APRILIS, kedden, az vezér pasával és mufti efendivel menék ki vadászni, sok szarvasokat, őzöket találánk; őzet, nyulakat is nehezen fogánk, onnan visszatérvén az Hamza bék-szárájához, (csak közel az hol az régi magyar királyok peczéreket és ebeket tartottak egy négyszegű kőkastélyban kit az törökök Köpekhiszárnak *) hínak) egy szép forrás patak mellett megszállánk. Az vezér mind össze hivatván az urakat, mind együtt rosz felestökömet evénk; ott oztán nádmézes viz ital közben sokat tudakozék az vezér az erdélyi állapot felől,

*) Kutyavár.

kihez, a mit illett s tudtam, én is feleltem. Végtére kérdé azt, ha én nekem hány kőváram vagyon, vagyon-e vagy egy? Mondám, nincsen; hanem udvarházaim vannak, kiknek némelyikét ő felsége adta, s némelyik azelőtt is enyim volt. Kire ugy mondá az pasa, jól cselekedte az én atyámfia, hogy azt is adta; de nem udvarházat, két vagy három falut, de kővárat kellett volna adni, az mennyit, minden emberek mondják énnekem, hogy szolgáltál neki! Én arra azt mondám, hogy ő felsége eszes ember, meg tudja itílni, kinek mennyit kell adni, s nekem is annyit adott. Arra ugy mondá oztán: nó, minthogy most hatalmas császár és az vezérek az békességet parancsolják, vigyük véghez csak az békességet, vagy itt vagy ott, de kőváradnak kell lenni! Azután lovakra ülénk s haza jövénk.

18. DIE jöve meg Izmael csausz palatinus uramnak egy Tar Mihály nevű szolgájával, levelekkel az pasához, mint 12 órakor tájban, ki az nekem hozott palatinus uram ő nagysága levelét másnap 8 órakor praesentálá, az vezérrel is azon nap hét órakor tájban lőn szemben.

18. DIE jöve hozzám urunk ő felsége levelével egy váradi ő felsége szolgája, Makai János, mint ikindi tájban, és ugyan azon nap szinte ikindi-divánba felmenék és az vezérnek szóló ő felsége levelét megadám ő nagyságának, kiről aztán 19. die tractáltam többet ő nagyságával; de csak igen breviter és akkor is, hogy kérné az ura ezen, megigíré és az derék tractánkat az oda fel való dolgok(at), mufti efendi s az több urak ott léte miatt máskorra halasztók.

ANNO 1627. DIE 19. APRILIS.

Az mufti efendit és az több tanácsos urakat begyűjtvén az pasa, az palatinus ő nagysága levelét megolvasván, arról tanácskozék, hogy azokra minemű választ kell tenni és az leveleket azután inspecie mind kezemben

ádá, hogy discurráljak felőle magamban, micsoda választ kell azokra tenni, és választételt is minutáljak; az tractának penig és annak elkezdéséről minémű módok következzenek, arról való közönséges tanácskozásunkat nekünk, kik az tractában leszünk, az mufti efendi házához ad 20. aprilis hagyá.

Az palatinus leveleinek pariáji igy következnek:

Az vezérnek ő nagysága publice irt levelének pariája:

Mi gróf Galanthay Eszterházy Miklós Fraknó várának és tartományának örökös grófja, Magyarországnak palatinusa, az kunoknak örökös birája, Sopron, Zolyom és Beregh vármegyéknek főispánja, az felséges és hatalmas római császárnak belső és titkos tanácsa s Magyarországban helytartója.

Minden hozzánk illendő dolgokban barátságos szomszédságunkat ajánljuk nagyságodnak, mint nekünk vitéz ur szomszéd barátunknak és istentől minden jó szerencsét kivánunk megadatni.

Az nagyságod hozzánk küldött követi Izmael aga és Huszain csausz, ide érkezvén hozzánk együtt az mi szolgánkkal, megadá az nagyságod levelét minekünk, az kivel bőségesen beszélvén, magunk is megértettük tőle az nagyságod szóval való izenetit, kit böcsülettel és örömest is láttunk, s kévánjuk, hogy ez az kezdett közöttünk való esmeretség s jóakarattal való barátság naponkint öregbedjék és sokáig tartson az jó és szent békességnek megerősitésére, az mely dologban mi nagyságodnak meg sem akarunk fogyatkozni, elhigye nagyságod.

Az damasdi dolog nagy dolgokhoz képest igen kicsinek lát(tatik) mi nekünk, de mivel abban az nagyságod méltóságos személye és . . . . . . leti, s az erdélyi fejedelem hitlevele is, és az mi nevünk . . . . . méltatlan dolog volna egy olyan rosz palánk miatt (ennyi) idegen itéleteket és szókat felvennünk, de hisszük, el, fog(ja) már nagyságod azt is igazitani, még az tracta előtt, kiről csak . . ujvári kapitányoknak tegyen hirt nagyságod, ők annak oztán gondját viselik.

Az tracta és commissariusok aláküldése dolgát az mi illeti, az nagy kegyetlen téli idő és az élésnek szük volta is semmiképen előbb nem engedték, hogy alá bocsáthassuk őket, és az mint megirtuk volt nagyságodnak, Damasd visszaadását is az tracta kezdete előtt vártuk az nagyságod igírete szerént és most is várjuk, és az is volt az oka; nekünk azért ugy tetszik, hogy ebből is nekünk igaz és méltó mentségink vannak; mindazáltal immár alá bocsátottuk ő kegyelmeket, és ha va-

lamelyik, az kiket oda rendelünk, még ott nem volna is, bizonyosan aláküldjük. Nagyságod is azért cselekedje azt, hogy bocsássa Esztergomban az maga commissariusit, hadd kezdjenek hozzá isten kegyességéből az szent békesség tractájához; mert mi azt akarnánk, hogy *száz napot egygyé tehessünk* ebben az dologban, hogy az mit *száz napban* kellene végeznünk is, mind egy nap végeznénk azt el, tudván azt, hogy mennél tovább halad, annál több akadék történik benne.

Az komáromi hajdúk dolgát az mi illeti, hogy nagyságod az mi tekintetünkért kettőt elbocsátott bennek, igen kedvesen vesszük nagyságodtól; de ugy halljuk, hogy ezeken kivül az kik törökké nem lettenek, még négy vagyon oda, kiváltképen Esztergomban kettőt értünk közülök bizonyosan. Nagyságodat kérjük, hogy azokat is parancsolja elbocsátani, ha miben az idő és alkalmatosság hozza, meglátja nagyságod, hogy mi is kedveskedni fogunk érette nagyságodnak.

Az gyöngyösi barátokhoz és városhoz is hogy nagyságod minden jó akaratját igíri mi érettünk, böcsülettel vesszük te nagyságodtól, kiváltképen az szegény barátok dolgát az mi illeti, ők szegények, im látja nagyságod, hogy az világot és annak pompásságát elhagyták, s csak az istennek szolgálnak, igen méltó hogy nagyságod mint az nagyságod előtt való vezérek is oltalommal és segedelemmel legyen inkább nekik, mint megengedje, hogy valakiktől bántások legyen.

Egyébb dolgokról az mint iránk, az nagyságod főember követitől bőven beszélgetvén velek s külön való jegyzést is adván nekik, ha isten nagyságod elejében viszi őket, megért mindeneket nagyságod, kik hogy jó egésségben találják nagyságodat, kévánjuk. Ezek után isten minden jót adjon nagyságodnak és hosszu életet. Költ az mi kismartoni várunkban, sz. György havának 12-ik napján. Anno domini 1627.

Nagyságodnak jó akaró szomszéd ur barátja

Gróf *E. Miklós* m. p.

Az induciáknak meghaladása felől minémű hitlevelet küldött palatinus uram, annak az hitlevélnek pariája:

Mi gróf Galanthai Eszterházi Miklós etc. (mint fennebb). Adjuk tudtára mindeneknek, az kiknek illik, hogy mivel nem sok idővel ez előtt az két hatalmas császár közt elvégeztetett frigy avagy békesség, az mely okokból hadak és ellenkezések levén, mind az két részről megbántódott, mely miatt látván az szegény községek nyomorusága hogy megsokasodnék, illendőnek itéltük annak helyére állatásában fáradni. Mely dologról mikoron levelünk érkezett volna, az tekintetes és nagy-

ságos vezér Murtéza pasától hatalmas török császárnak tengeren innen való országinak hadainak igazgató szerdárjától és Budán fő gondviselő helytartójától, tudósétván abban arról, hogy ha mind az két részről tetszenék, hogy ezek az háboruságok egy szép csendes tracta által békességre hozatnának, ő is az tekintetes és nagyságos vezér attól idegen nem volna, kiváltképen mivel az hatalmas török császártól arra telyes hatalom is adatott volna neki. Mi annak okáért tisztünk és hivatalunk szerént ezen dolgokról az mi hatalmas és kegyelmes császárunkat megtalálván, alázatos könyörgésünkkel törekedtünk azon, hogy ő felsége is országához és hiveihez mutatna kegyelmességet és ne lenne idegen az szent békességtől. Mely mi alázatos könyörgésünket ő felsége meghallgatván, teljes hatalmat engedett nekünk is arra, hogy az megnevezett nagyságos vezérrel az két hatalmas császár közt való békességnek állapotjáról minden bizonyost végeznénk. Végeztünk annakokáért egymással, mi az mi hatalmas császárunk részéről és az nagyságos vezér az ő hatalmas császára részéről, igy t. i. hogy az mi hitlevelünk kiadása napjától fogva számlálván három holnapig minden közöttünk való ellenkezések megszünjenek, nem különben mint szintén bizonyos békességben, — és szép frigy legyen. Igy lévén azért először közöttünk az végezés, mivel azután az tél erőssége és e(gyéb) okok miatt is az megnevezett idő alatt az tracta el nem készülhetett, és igy az nagyságos vezér is uj hitlevelet küldvén mi nekünk, az induciáknak tovább való halasztásától noha immár a mi hatalmas császárunk részéről a frigyre rendeltetett commissarius urak Komáromban lévén, szükségesnek nem itílnők azt az mi részünkről. Mindazonáltal mi is az nagyságos vezérnek hozzánk küldött főemberitől hasonlóképen az uj hitlevelünket küldöttük, az induciáknak megtartásáról az következendő pünkösd havának utolsó napjáig, hogy t. i. mindenféle ellenkezés köztünk addig megszünjék, nem különben mintha szintén bizonyos békesség volna, és hogy ez idő alatt mind az két hatalmas császártól rendeltetett commissarius urak Szőny nevü faluban, a mint azt előbbeni hitlevelünk és végezésünk tartja, mind az két részről az tractához hozzá kezdjenek és az szent békességet tractálják, isteni igazság szerént azt eligazitsák és megerősitsék. Hogy ha penig ez idő alatt valami akadályos okokból az frigy el nem végződhetnék, és végben nem vitethetnék, mindazonáltal nem különben megmaradjon és megtartassék ez az inducia, mintha ugyan bizonyos békesség volna, mindaddig, valamig az békességet véghez nem viszik és jó helyben nem hagyják. Annak okáért mi, ugy mint az hatalmas római császárnak Magyarországban helytartója, és a kinek erre az tractára telyes hatalom adatott, igírjük arra magunkat és fogadjuk

az mi keresztyén hitünkre, tisztességünkre, hogy az megnevezett idő alatt sem nyilván sem titkon az mi kegyelmes és hatalmas császárunk részéről senki által és sem magunk semmi némű ellenkezést az megnevezett hatalmas török császár és birodalma s azokban levő hivei és végházai ellen cselekedni nem engedünk, hanem az végezéseket szentül megtartjuk és egyebekkel is, az mi hatalmas császárunk birodalmabeliekkel, megtartatjuk. Melynek bizonyságára adtuk ez mi kezünk irásával és pecsétünkkel is megerősitett hitlevelünket. Kelt az mi kismartoni várunkban, 13-ik napján sz. György havának, 1627. esztendőben.

Gróf *E. Miklós* m. p.

Palatinus uram titkon beadatott levelének pariája, kit adott palatinus uram ő nagysága Izmael csausz kezébe.

Az én jó akaró szomszéd uri barátomnak, az nagyságos vezér Murtéza pasának kivánunk a nagy istentől jó egészséget és jó szerencsét, s ajánljuk minden minket illető dolgokban barátságos jó szomszédságunkat ő nagyságának.

1. Az mit mi szónkkal irván beadott az vezérnek az mi szolgánk, azok mi izenetünk voltak, melyek hogy mind ugy is legyenek, bizonyosan elhiheti ő nagysága az vezér, kiben nem is szükség megbotránkozni ő nagyságának, azt vélvén talán, hogy mi azokat csak az békességnek könyebbségéért izentük volná, avagy ő nagyságát az vezért azzal ijeszteni akarnánk, mert mi arról nem gondolkodánk, hanem csak az egy igazságot és az mi országunk pusztulását, a ki abból következhetik, nézzük mindezekben.

2. Tudjuk azt is, hogy az Portán levő francziai és angliai királyok követi az hollandusok követivel együtt, sőt netalán az velenczések köveţi is, mivel biztatták legyen az Portát harmad évi és tavaly is, és az erdélyi fejedelem is azoknak ingerléséből és ajánlásokból miket igért viszont az Portának, nyilván vagyon nállunk, és az is, hogy az harmad évi végezést is, azon biztatásokra nézvén, nem confirmálák az Portán, s értjük mostani elmélkedéseket is azon embereknek. De az mint ezelőtt, bánván az hatalmas isten az sok munkával és fáradsággal végbe ment végezéseknek felbontását, és az szegény községeknek is az miatt való nyomoruságát, nem engedvén, hogy dolgokban előmehessenek, ugy ezután is az ő dolgok csak szégyenvallás leszen. El is hittük, hogy ezután az olyan pártos emberek igíreteinek és álnok beszédének, az kik az magok lábában való tövissel az ő nagyságok lábában akarnák nyomni, hitelt nem adnak s azokra nézvén az békesség dolgát nem nehezíttik,

az ki igen méltó is, holott vajha ennek előtte is hitelt nem adott volna az Porta és az erdélyi fejedelem is az afféléknek, most az szegénység nem jutott volna erre az keserüségre és pusztulásra, s nekünk sem fájna az uj békességnek szerzésében az fejünk, és az fényes Porta s az török nemzet sem vádoltatnék azzal, hogy az velek tött végezéseket és frigyeket meg nem állották holmi biztatásokért, mely dolog az nagy emberek(től) nem csak nem illett, de sőt gyakorta kárt is szokott (szerzeni) az mint talám most is. De többet erről nem szólunk, tudván, hogy mindezeket maga is az mi jó akaró szomszéd ur barátunk is igen jól meggondolja.

Hanem továbbá mégis az mi az damasdi palánknak megadását illeti, hogy egymás között elkezdett barátságos irásink és hitlevelünk az ő erejekben és igazságokban megmaradjanak, az igen méltó maga böcsületire is tekintvén az vezér, s kérem is ő nagyságát még is, hogy maga levele szerént abban való igíretének meg ne fogyatkozzék, holott az nagy embereknek nagyobb dolog elveszteni hiteleket, hogy sem életeket, az mint azt jól tudja ő nagysága.

Az commissariusok dolgát penig az mi illeti, az kiknek az mi részünkről alá kelletik menni, ezek lesznek: az főkövet az magyarországi cancellarius leszen, azután Forgács Miklós és Cziráki Mojzes, és azon vagyunk, hogy mi is egy atyánkfiát, Eszterházy Dánielt alá küldjük, az ki által minden titkost tractálhassunk. Német ur ember penig csak egy leszen köztök, a ki az is bevétetett Magyarországban, és mi sógorunk is, kik, ha nem minyáján is, de az mint megirtuk volt az vezérnek, már nagyobb része alámentenek Komáromban. Kivántatik csak az immár, hogy mindjárt egymást értsék az két részről való commissariusok és tegyenek jó kezdetet az szent békesség dolgában.

Az ide minekünk küldött megujitott hitlevél dolgát penig az mi illeti, magáért az mi jó akaró barátunkért sem örömest értettük az abban való változást, holott mi mindenestől az szerént kivántuk, az mint az előtt egymásnak hitlevelet adtunk, ki, mivelhogy azzal nem egyez, megint uj gondolatot szerez ő nagysága efféle dolgokkal az németeknek. Kérjük azért szeretettel ő nagyságát, egy kis futamotnyi földért és egyszeri kétszeri fáradságáért ne változtaná hitlevelét meg, holott hogyha még az commissariusok fogják ujobban keresni és végezni a helyét, hol jőjjenek össze, félő, hogy ugy járunk vele, mint harmad évi is, hogy hat egész hétig vagy tovább is, csak helyet sem találunk vala az összegyülésre. És, noha ugy vagyon, egy kevéssé messzébb leszen utjok az ő nagysága részéről való commissariusoknak, de viszont jó alkolmatos hely az, az kit ez előtt neveztünk, ugy mint Szőny; jobbat

ott az Duna mellett nem is találnak annál. Más az: az előbbeni tractában is nyilván tudjuk azt, hogy szintén Komáromban is feljöttenek az ő részekről való commissariusok, sőt néha Bécsbe is felmentenek, és ott tractáltanak az mi császárunk commissariusival. Nem neheztelheti azért ő nagysága ezért is az kevés fáradságot, kevánója levén az szent békességnek. Vagy hogy azért ő nagysága hagyja csak az előbbeni hütlevelet az ő erejében, vagy ha meg kell ujitanunk, ujitsuk aszerént meg, az mint az előbbeni volt, a minthogy az mi hitlevelünket a szerént rendeltük minden változtatás nélkül, azont kivánván ő nagyságától is, az én jó akaró urbarátomtól; mert egyébaránt sok akadékok jőnek ebből ki, meglátja ő nagysága.

Az mi az török commissariusokért való salvus conductust illeti, hogy békével jőhessenek mehessenek magok és hozzájok tartozók, azt mi is megadhatjuk; de ha ugy kivántatik, megszerezzük az mi császárunktól is, és az szerént az plenipotentiát is a mi commissariusinknak fogyatkozás nélkül megküldjük, és semmiképen innet az mi részünkről az békesség dolgának mi meg nem fogyatkozunk. De az igen kévántatik, hogy a miről már ő nagyságával végezésink vagynak, azokat ujabb kétségbe ne vegyük, ugymint Damasd dolgát és az helyet, az hol összefognak jőni az commissariusok, holott annyival idegenbek lesznek az mieink mind az békességhez mind az tractához, kit mi nem akarunk.

Ezek után kévánjuk, hogy ő nagysága az vezér minket igen jó akaró szomszéd ur barátjának tartson, és minthogy az két hatalmas császár után mind az békességnek elvégzésére mi rendeltettünk s mind, ha azt isten végben adja vinnünk, megőrizésére felette igen szükséges, hogy egyikünk az másiknak az barátságos uri jó akaratban és egymásnak tött egyezésekben meg ne fogyatkozzunk, melyre mi innen az mi részünkről felelünk is ő nagyságának azont várván és remélvén az ő nagysága részéről is.

Az magamnak irt palatinus uram levelének pariája.

Generose domine, amice nobis observande.

Salutem ac servitii commendationem. Az kegyelmed Budára való érkezését értettem másoktól is, mely hogy nemzetünk és hazánk javára legyen, azt kévánom s el is hittem, hogy kiváltképen azokban, az kikre igíreti is vagyon ő felségének az fejedelemnek nálunk, se mi nekünk, ugy mint Magyarországnak, se Erdélynek, meg nem fogyatkozik kegyelmed. Az commissariusok hogy késebben szabasván (?) mentenek alá, az hosszu tél és Damasd meg nem adása causálta, kik már alá menvén, az mi részünk-

ről panaszra, akadékra és haladékra való okot nem adunk, csak az vezér is alkolmoztassa ugy az dolgot, hogy vele az mi emberinknek méltó gyanóságra való okot ne adjon. Tartsa meg isten kegyelmedet kedves egésségben. Datum in arce nostra Kismarton die 13. aprilis 1627. Gn. D. V.

Amicus benevolus

Comes N. Eszterhasj de Galantha m. p.

Generoso Dno. Michaeli Tholdalaghy Serenissimi Sacri Romani Imperii et Transilvaniae Principis Consilario, amico nobis observando.

1627, DIE 24. APRILIS.

Az budai vezér ő nagysága palatinus urnak irt levelének pariája, választétele.

Az mi hivünktől Izmael csauztól minekünk jó akaró szomszéd ur barátunk, az mely dolgokról valami három vagy négy punctokban szép renddel irt nagyságod, azt mi nekünk meghozta, melyet nagyságodtól kedvesen vöttünk, hogy minket meghitt szomszéd ur barátjának tartson ez ismeretség után és afféle dolgokról irjon nekünk, nagyságodtól kedvesen veszszük. Hogy mi is idegeneknek ne láttassunk, de inkább jó akaratunkat cselekedetünkkel is megmutassuk, azokra az nagyságod irásira ilyen punctok szerént választ is irunk.

1. *(Itt egy fél iv ki van szakadva — sorban a 15-ik)* . . . . . . hasznunk az jó végezésnél nem lenne, mely jó végezés ha isten akarja Szőnyben is ugy meglehet mint Budán meglenne. Hitlevelünket azért az nagyságod kivánsága szerént megküldtük, az másikat az római császár részéről még várjuk.

6. Hogy penig az mi felbocsátott commissariusinknak római császártól ő felségétől is legyen oda fel való békességes járásokról ott (lé) telekről, visszajövetelekről, (ha egynehányszor kivántatnék is) . . . . . . levelek, minden velek valókkal együtt, azt igen méltán kévánjuk, miről az békességet is hatalmas császárunk és római császár ő felsége között való dolgokból tractálják. Az commissarius uraknak is szivek elméjek ugy inkább helyén leszen, nyugszik; mi is az szerént hasonlóképen készek vagyunk megküldeni hatalmas császárnak czimeres levelét, ha nagyságod vagy nagyságtok kévánják. Az plenipotentia nélkül penig sem az mi commissariusink sem az nagyságtok részéről valók semmit nem tractálhatnak, végezhetnek, köthetnek. Adja isten, nagyságodat ez irásunk találja jó egésségben, meg(hozván) az üdő az nagyságod jó akaratját, nagyságod minket ezután jó akaró urbarátjának, szomszédjának tartson, kivánjuk.

Magam minêmű választ irtam palatinus uramnak, annak pariája.

Illme Comes Dne. et D. mihi semper benignissime!

Servitiorum meorum paratissimam commendationem.

Isten sok jókkal kévánsága szerént áldja meg nagyságodat.

Az nagyságod nekem küldött levelét az nagyságod jámbor szolgájától nagy böcsülettel vöttem. Adja isten hogy az . . . . uram ő felsége parancsolatja és az nagyságod kévánsága szer . . . . zességi . nek szolgálhassak, kire elégségem szerént igyekezem is.

Kévántatik azért, hogy az török commissarius ura . . . . nagyobb bátorságokért nagyságod császár ő felsége salus cond . . . . kevánságok szerént érkeztesse hozzájok, mivel az t(ractá)nak helyére menni anélkül nem akarnak. Ennek . . . . . . parancsoljon, az én kegyelmes uram ő felsége parancso . . . . . rént nagyságodnak szolgálok. Isten éltesse és tartsa . . . . egésségben nagyságodat. Irtam Budán die 27.

Ill. Dis Vrae

Servitor pa . . . . .

M . . . .

DIE 18. APRILIS. Ezekkel az levelekkel érkezének meg Izmael csausz és vele palatinus uram Tar Mihály nevű szolgája.

DIE 21. APRILIS. Kimene az budai vezér ő nagysága mezőre Koz-Bunárhoz*), az egész vitézlő lovas és gyalogokkal, megvendégelvén őket és minket is azokkal együtt.

Urunknak ő felségének irt magam levelének pariája. 1627. die 25. aprilis.

Életemig való alázatos hűséges jámbor igaz szolgálatomat ajánlom felségednek, mint kegyelmes uramnak, fejedelmemnek, isten sok jókkal kévánsága szerént áldja meg kegyelmes uram felségedet!

Akarom alázatos irásom által értésére adni felségednek az vezérnek ő nagyságának palatinus uramhoz ő nagyságához bocsátott embere Izmael csausz palatinus

*) Meleg forráshoz.

uramnak egy Tar Mihály nevű szolgájával együtt megérkezék ide Budára, onnan micsodás leveleket és irásokat hozott ide az vezérnek ő nagyságának s azután nekem is az palatinus uram szolgája és Izmael csausz is: mindeneket in paribus kegyelmes uram felségednek megküldtem, az bizonyság tételről hogy az előbbi irás ő nagysága akaratja lött legyen, az reménység meg nem csalt: Felséged az mostani irásából, kit maga adott manu propria Izmael csausz kezében, meglátja. Azt Izmael csausz, s az más pecsétes levelet az ő nagysága maga szolgája hozta, most mennyivel különbözött előbbi ő nagysága irásától levelének sensussa, felséged bölcsen megitílheti.

Palatinus uram ő nagysága szolgáját az pasa ő nagysága nagy böcsülettel látta és itt is mind ugy tartotta. Innen 24. aprilis expedia . . más egy alacsony rendü csausz embert bocsáta el vele és az mufti effendinek egy magyarul tudó emberét. Micsoda válaszszal expediálta legyen ő nagysága mind egyiket mind másikat, az választételt is in paribus in omnibus punctis . . . . ., kegyelmes uram felségednek küldöm. Magunk ezen héten azt . . . . . . ok commissarius urakkal együtt felmegyünk Esztergomra, ... nan addig Szőnybe nem megyünk, míg császár hitlevelet nem . . . . mivel nem elégedhetnek meg az török com . . . . k csak az palatinus uram levelével. Onnan az rész(ről) . . . . palatinus uram szolgája nevezgette, commissariusok ezek . . . (Seny)nyei István uram, Pálfi István uram, Lebel uram, ... m Forgács Miklós uram és Kohári Péter uram. Azokban ki már ott vagyon Komáromban s ki még nincsen. Hatalmas császár Portájától is az tefter kihája Mehemet efendi uram és az kliszi alajbég megjövének ide, az vezérnek szablyát, kaftánt hozának és ujabb parancsolatot az itt való vezér és szerdárságról és arról is, hogy mindenekben felségeddel egyetértésben legyen, és együtt ol-

talmazza Erdélyt és ezt az földet is. Felséged számára is hoztanak leveleket és kaftánokat, melyeket hogy magok vigyenek meg, azt mondják magok, hogy ott benn az kajmekám megparancsolta nekik. Akarom azért, hogy azt is felséged, kegyelmes uram, előbb oda menéseknél értse. Azokról a parancsolatokról én nem irok, mivel oda viszik felségednek őket, magok itt immár nem késnek, megindulnak; mert eddig azt várták, hogy onnan feljűl mivel jőnek és mivel expediálhatják őket. Mikor isten engedi Esztergomról való Szőnybe felmenetelünket és ott is az más részről való kivánságokat, mihelyt kivehetem, felségedhez mindjárt emberemet s levelemet küldöm azokkal. Ha penig interim oly dolog occurrálna, azt is, amazt nem várván, az dologhoz képest felségednek, kegyelmes uram, értésére adom.

Az Portára is ugyan ezen Izmael csauszt, ki most oda fel jára, ő nagysága az vezér, az eddig való dolgokkal le akarja most expediálni.

Az mely felséged levelét, kegyelmes parancsolatját az Juszuf agával felségedhez lement török nekem meghozta. Ezzel Makai János nevű váradi szolgával együtt azokról is az dolgokról az pasával ő nagyságával eleget beszéltem, az dolgokat elejében adtam; az mely dolgokról szükséges irni az Portára, ugyan most Izmael csausz által ir ő nagysága. Az mely németeket az boszniai pasa leküldött volt, azokat Kucsuk Csekmeszőről vitette le az kajmekám és elszedette tőlök az leveleket s magokat az ott benn való német kapikihájához küldte s meghagyta neki, hogy ha mi dolog innen leszen, nem bosznai pasa sem más által tractálják, hanem az budai vezér által. Mehemet efendi uramék ez héten megindulnak. Felséged kegyelmes uram parancsoljon ide: ki ezután az jövő menő postákat csauszokat . . . . k az hajduvárosoknál egyikről másikra mert az csavargó . . . . csak egy

levelünk elveszése is kár volna, hogy azokat is megszüntessék, arról parancsoljon felséged. Ugy értem, kállaiak is vannak bennek. Isten sokáig jó szerencsésen és jó egésségben éltesse és tartsa meg, kegyelmes uram, felségedet. Datum Budae die 26. aprilis 1627.

Ser. Vrae fidelis humillimus . . . . . .
Michael Tholdalagy.

Uramnak ő felségének postscriptában irt levelemnek pariája:

P. S. Akarom kegyelmes uram felségedet még is tudósíttanom: Az mely Tar Mihály szolgája palatinus uramnak ide jött vala, kit felséged ismer, egy tréfás játékos szolga, de azért meghitt embere palatinus uramnak, ide érkezvén az, az felséged parancsolatja mostani irása szerént, abban én módot találtam, hogy az vezér ő nagysága maga parancsolta meg, hogy vele consultálkodjam. Ahoz képest azután az pasa parancsolatja szerént beszéllettem vele, izentem is ugy, az mint illett az urának tőle; de én ugy veszem eszemben, hogy ugyan bennek vagyon az felőlünk való nagy félelmes kétség. Isten ezután módot adván benne, hogy nagyobbakkal beszélhetek azokkal, nagyobb dolgokról szólok s talám isten hitelt ad beléjek. Az mint irja palatinus uram, hogy az öcscsét azért küldi alá, hogy az által titkos dolgokról tractálhasson, ha az alájön és az által az mint tractál, abból nem excludál, hanem sincere közli velünk, ugy hitelt adhatunk neki, de ha excludálni akar, bátor ne expiscáljuk tovább hozzánk való akaratját, én azért azon igen igyekezem, hogy ha szinte excludálni akarna is, az ne lehessen, hanem necessarie is admittáljon. Mondott ilyen szót is az szolga az velem való váradi katonának, hogy én tőlem értette azt, hogy az római császár ő felsége commissariusi Tokajig alámentenek, de ő azt sem tudja, miért

kellett annak lenni, holott csak sok hamis hitet csinálnak. Ezeknél egyebet még kegyelmes uram az oda fel való akaratban egyebet nem tudunk. Mondja azt is, az ki ugyan az is illik őtőlle mondani, hogy igen nagy hadai vannak római császárnak oda fel.

Az Portáról kegyelmes uram valamint ide jöttenek Mehemet effendiék, mind azon tanusággal oda mennek, ezen héten felségedhez megindulnak, azokból felséged mindeneket megért. Én itt ugy veszem eszemben, hogy sem zsitvatorki sem azután való végezésekre onnan belől nem tanitják őket, csak hogy békesség legyen. Itt penig az pasának az az akaratja, hogy ujabb békességet csináljon, azokat semmiben hagyja. Váczot hogy meg nem adja, azt mondja, sőt ha meg akarnák is adni, kiben semmi nincsen, de ő igy sem adná meg, hanem be . . . . Portára, és adná más meg. Az mi az előbbi Portáró . . . . és mostani ujabb parancsolatot nézi, kegyelmes uram, hogy felséged is hadat . . . náljon, arról, hogy én szóljak, nincsen állapotom, hanem az felséged bölcs itíleti, de csak mint felségednek bizony igaz hive ugy irok felőle, hogy azt el sem jó szintén mulatni, azért hogy mind egyik s mind másik reménység ki ne menjen kezünkből; de telyességesen pro confoederatione végben sem jó vinni, mert még másunnat kivánsággal együtt való parancsolat jőhet, addig iminnet megvagyon, amott penig az mint látom állapotunk még ugy az mint kellene . . . en, másutt az ki vagyon, azt elhagyni, megkétségesiteni ideg(en) . . . teni, ha szinte most nem is de jövendőben, kiben csak isten b . . . ., veszedelmes lehet. Hogy penig én ilyen méltatlan ezekről ezt irom . . . . ezt kegyelmes uram felséged megbocsássa, felségedhez való igaz hűségem iratja velem. Én itt azért az felséged kegyelmes parancsolatjában semmit hátra nem hagyok, elégségem szerént mindenekben az szerént viselem magamat.

Az mi az ott benn való követeknek kajmekam ő nagysága igíretét és azoknak is Borsos uram előtt való praestatiójokat illeti, azt kegyelmes uram bő szóval proponáltam az vezérnek, kire csak breviter azt mondá, neki nincsi mit tenni, mert hatalmas császárnak elég hada kincse volna, de nincs ott benn igazgató vezére, ő mind azon által ir oda be az vezérnek felőle, de itt künn mostan csak békesség kivántatik. Kéreti is ő nagysága felségedet én általam, hogy felséged mostan minden akaratját, elméjét arra forditsa, hogy az meglegyen, ki ha meglehet, ő nagyságának most is ujabban Mehemed effendi után megirták jó akarói az Portáról, hogy még ez őszön ő nagyságát vinnék be az fővezérségre, kiben azért forgolódjék felséged minden okosságával erejével, hogy az végben menjen, akkor leszen aztán ő nagyságának is mind itt künn s mind ott benn módja benne, hogy az felségedhez való igaz atyafiságát akaratja szerént megmutathassa; mert addig nem mutathatja ugy meg az mint akarná, mivel még most onnan belől is kell várni. Noha ő mostan is, hitére, felségedet ugy tartja, mint az maga szivét lelkét, ha felségednek egy szál haja akaratja ellen elesnék, nem különben tartja, mint az maga szakállából vonnák ki; egy csepp vérét felségednek ugy tartaná kiontani, mint maga bő vérét. Mondá azt is, hogy Portán némely gonosz akarói . . . . s mind ő nagyságának, őtet azzal kárhoztatják s vádolják hogy ő . . . felségeddel egygyé lött, felséged penig azt akarná, hogy mindenkor lovon, fegyverben volna és igy nem leszen meg az békesség; ezért is kévántatik, hogy felséged az békesség dolgában is ő nagyságához való jó akaratját megmutassa. Hogy penig Váczot az maga kisebbségére ki nem adja kezéből, amazok penig könnyen el nem hagyják, itt kegyelmes uram, én egy nagy difficultást látok (ennek az ugyan veszedelmére is leszen, ha

ugy leszen) noha az felséged kegyelmes parancsolatja elmémben vagyon, de ha serio agálok itt megadása felől, vagy csak valamint is, in suspicionem megyen az dolog, ha penig hallgatok vagy valami időt mutatok is, ugy amott esmég az szivekben való kétséget hízlalom. Azért kegyelmes uram könyörgök még is, informáljon felőle, és amazo . . . . az mit jobbnak itél felséged arra intse, kit hogy én is ide értsek, az igen szükséges. Jóllehet kegyelmes uram, ott is hereál az elmém, hogy mivel igen kirekesztették az németeket palatinus uramék az tractából, (ki Althan uramnak ellenére is vagyon, az mint irásából látom, hogy ő ott nem lészen az tractátusban) talám azt vötték eszekben, hogy az magyar nemzetnek megmaradásokra az békesség jobb és állandó békességet is akarnak csinálni. Ha velek beszélhetek kegyelmes uram, talám azt is eszembe veszem, és felségednek mindjárt értésére adom, az mit érthetek. Akarék kegyelmes uram felségednek erről is alázatosan irni, hogy én nem tudom, mint vagyon itt az dolog: nem tudnak-e hozzá vagy . . . akarnak, de semmit nálam nélkül ezek csinálni nem akarnak, sőt ugyan azt kévánják, hogy minden választétel én tőlem legyen inkább, ki ellen az mennyire lehet én mentem magam, de felette sem merem. Ebből is az felséged kegyelmes parancsolatját alázatosan várom; mert előttem tűz, hátam megett viz. Habib agának kegyelmes uram most itt dolga igy vagyon, hogy az Uzun effendi szolgájától, ki oda felségedhez volt, olyan szó lött, hogy felséged azt mondotta volna, hogy irását nem olvashatja el, attól fél hogy gonosz akarói ebből okot vesznek, hogy őtet rejiciálja az vezér, ki bizony kár volna etc. Data occasione kegyelmes uram felséged nem árt, ha ir vagy két szóval felőle. Végezetre ha nekem is felséged valami kevés költséget nem küld, bizony megfogyatkozom; mert az felséged méltóságát hogy helyben viselhessem,

sokat költök. Az szent isten tartsa meg felségedet, kegyelmes uram! 26. aprilis 1627.

Ser. d. vrae fidelis humillimus servitor perpetuus.
Michael Tholdalaghi m. p.

26. DIE APRILIS jöve meg Török István urunktól ő felségétől levelekkel hozzám és az palatinus ő nagyságához ikindi tájban. Az pasának szóló ő felsége levelét magam azon nap praesentálám az vezérnek.

27. DIE küldtem leveleimmel Makai János uramat urunkhoz ő felségéhez egy debreczeni emberrel együtt. Ugyan azon nap vendéglé meg az királyné asszony kerténél az tefterdár pasa az vezért és mind az budai vitézlő rendet, én is ugyan ott az sátor alatt az Török István hozta ő felsége levelét, az mennyiben lehete, elolvastam és tractálám az vezér előtt.

28. DIE APRILIS jöve be az egri Mehemet pasa Pestre, kinek elejébe Moharrem béggel és Csáfer béggel én is kimentem volt közel egy mély földre.

29. DIE APRILIS az vezér divánt csinála reggel az Esztergomra való felmenés felől; ebéden az egri pasa, az szolnoki Moharrem bég Cs . . . . bég, és az szolnoki Musztafa alajbék több főemberekkel nála voltak ebéden; az pasával ebéd után én kimentem mezőre, onnan megjövén, az egri Moharrem pasával együtt levén az vezér, az ő felsége levelének minden hátra maradott részeit articulatim szép renddel előadtam s beszéllettem, kiben annyi idő telvén, hogy az estve ott ére és az vezér el nem bocsáta, hanem vacsorán ott voltam nála, s hogy Esztergomra felmenjünk 1. maji, azt is elvégezők.

Ugyan ezen nap az közönséges divánban igíré az pasa maga jó akaratjából ujolag, az mint ennek előtte is egy nehányszor mondta, hogy kőváros urrá tészen, hogy ha isten adja, hogy az békesség véghez menjen: Tholdalagi béknek egy jó szandzsák békséget adok, hogy az

én kedves atyámfia, az erdélyi fejedelem, csak azután hallja meg: hatalmas császár zászlóját, szándzsák bégséget adtam.

Urunknak ő felségének az mely levelet küldtem Mehemet efendi uramtól annak pariája.

(Ugyan ezen levelet in eadem forma Török Istvántól is megküldöttem ő felségének.)

Életemig való alázatos, hűséges, jámbor szolgálatomat sat. 26. die aprilis ikindi tájban érkezék fel, kegyelmes uram, ide Török István az felséged nekem szóló kegyelmes parancsolatjával, és ugyanazon nap az felséged levelét az vezérnek megadám, az mint akkor irott postámban felségednek megirám, de az nap nem mindeneket proponáltam, mivel az idő nem engedte, az másik post . . tartóztatni sem akartam, hanem annakutána másodnap rész szerént megbeszéltettem ő nagyságának az felséged irását; de akaros mind (akárhogy s mind) még be nem vihettem, hanem annak ut . . . u. m. 29. die praesentis mensis jó alkalmatosságom lévén hozzá, csak az egri pasa és Habib aga volt ott benn az vezérnél, több senki én külöttem nem volt, mindeneket szép renddel articulatim ő nagyságának megbeszéllettem, kikben sok dolgokban az egri pasa is bizonyság volt, és én is hogy ő nagysága inkább megértse; az holott amplificáltam is az dolgokat, az előbbi meglött dolgokkal bizonyitván, mely beszédünk szinte azon nap estig tartott, ugy hogy oztán ott benn öttem én is vacsorát és Pestre . . . kor jöttem ki. Az felséged irását, tanitását, mind maga mentségére nézve, s mind egyébképen is felette nagy neven vette ő nagysága, nincsen is semmi kétséges vélekedés felséged felől ő nagyságában, azelőtt is nem ugy az felséged felől való vélekedése, mint az Portától való tartása kételkedtette és félelemben viselteté, azért, hogy gonosz akarói ellene azokat ne causalják, az mikért én irtam volt az

előtt felséged . . . . de immáron is más reménysége vagyon, az mint azt is 27. die irott levelemben felségednek megirtam; de az is azzal az conditióval, az mint én irtam, hogy ha az megleszen vice versa. Most is ugy veszem eszemben, hogy vagyon onnan való tartása. Az az dolog reménysége kiül lenne.

Én, kegyelmes uram, valamit mint értek, látok, gondolok jobbnak lenni, mindeneket ugy irok hűségem szerént meg felségednek, hogy felséged mindeneket értsen, mintha látná, mint én, látja isten, nemhogy cselekedetemet, de felséged felől való minden szivem gondolatját is értené felséged. És az dologra térvén, kegyelmes uram, azt mondta az pasa, hogy ő az mig él, mind hatalmas császár Portáján, s mindenütt az hol kelletik, felségednek igaz bizonysága, mert az dolgokat maga is ugy tudja; de hatalmas császár parancsolatjához kell magát tartani, az mint felségednek is irta, hogy felségednek is immár az sok fáradság után békesség, nyugodalom kell, azt kell véghez vinni, hogy annakután ő nagysága felségednek tudjon jobban szolgálni mind Portán és itt is. Mi, kegyelmes uram, holnap prima die mai indulunk az török commissarius urakkal együtt Esztergomra, oda várjuk az római császár ő felsége hitlevelét, kit minden órában remélünk hogy meghoznak, onnan mi megyünk Szőnybe fel. Isten azt adván érnem, onnan is felségedhez mindjárt embert küldök, mihelyt az onnan való kévánságokat kivehetem. Az mely levelet palatinus uram ő nagysága irt volt tavaly ide az vezérnek, fenyegetőzvén azzal, hogy Komáromnál három helyen kötteti által az Dunát, és ugy jő az tractára, azt az levelet mondja ő nagysága hogy felségednek küldte volt, s kéreti felségedet, hogy felséged küldje fel ő nagyságának. Az Portára tegnap küldte el Izmael csauszt, felséged felől igen szép commendatiót irt oda be hatalmas császárnak az Aninak, kajmekámnak és

minden ott benn császár házában való maga . . lső barátinak. Mehemet efendi uramékat is holnap mondja hogy inditja felségedhez ő nagysága. Ez az Mehemet efendi szinte olyan állapotban vagyon itt az pasánál, mint Naszmadin Ogli vala az másik vezérnél, tisztessége ugyanazért vagyon, ott benn császárral is volt beszédes ő maga háromszor is, azt mondja. Mehmet pasa, Moharrem bég, Csáfer bég, az cancellarius, felségednek igen sok szolgálatjokat ajánlják, Habib aga is az szerént. Az hintószekeret az estve is hozta vala elő az pasa vacsora előtt, mondogat vala valami ilyet, s mondá, hogy fáj az vállában az karja, mert csak azelőtt, mikor felséged irá neki, hogy próbált lovon járjon és szépen nyargalódjék, ugy esett vala egy szép lova vélle, hogy én bizony csudálom, hogy igen felette meg nem sérűék abban, mely dologhoz képest az felséged irása igen jókor jőve ő nagyságához. Mondá, hogy megsérűt az válla, de immár ha azt meghozzák, csak abban jár, kivel én is biztatám, és ő maga okot adván az szólásra, mi is Mehemet pasával együtt szólánk, hogy szépen nyargaljon, mert elveszti magát és elég, ha egy hétben egyszer ki megyen; de ő azt mondá, hogy három napban egyszer, egyszer nyulászni, másszor játszani, elég egy héten kimenni etc.

Ezen levelemmel együtt ő felségéhez küldtem post scriptának az pariája, kit küldtem el Török Istvántól.

Akarom, kegyelmes uram, azt is hogy felséged alázatos irásomból értse, az mint az másik levelemben is irtam felségednek: az vezér pasa ő nagysága állapotját ugy veszem én is eszemben, s mind penig Mehemet pasa, hogy az Portáról az vezérnek tartása vagyon, hogy ha az békességet itt végben nem vihetné; ha penig véghez viszi, az mint megirtam felségednek, az az jutalma lészen. Az kettő között immár, kegyelmes uram, felséged bölcsen

megitílheti, minémű igyekezettel lehet az vezér ő nagy sága, holott egy felől annak az állapotnak az kévánsága, más felől a félelem is mind egy dologra u. m. az békességre izgatja. Ahoz képest, mivel én immár eléggé eleiben adtam az felséged irása szerént az dolgot, ezután nem igen serio agálom azt az dolgot előtte; mert most is azt töttem csak az szómnak conclusiójának, hogy felséged azokat nem azért adta értésére ő nagyságának hogy az békesség(hez) kedve nem volna, mert ahoz vagyon kedve; de mint igaz hive hatalmas császárnak, meg akarta jelenteni azért is, hogy felséged hatalmas császárhoz való jó akaratja, igyekezeti ezután megmaradjon, kibe ő nagysága is főbizonyság legyen, kire ajánlá is magát ő nagysága. Akarom expiscálni, kegyelmes uram, az Vácz felől való akaratját is, hogy az felől mi szándéka vagyon és eléhozám valami kerülő beszéddel, hogy ha azt ugyan kévánják, mit kell mívelni? Arra, kegyelmes uram, azt mondá, hogy ha azt kérik, csak mindjárt felkeljenek az commissariusok és tovább ne tractáljanak; mert ő azt soha meg nem adja, ha szinte hallaná, hogy az Portáról az ő megölésére jőnek az kapucsiak is; mert ő nagyságának arról való gondolatja is vagyon immár, hogy akkor is mit kellene cselekedni és mit cselekednék. Ebben az szóban előbb nem mene; de ha lehet, azt az szándékát is kiveszem ő nagyságából, mivel azt mondja, hogy tőlem az lelkében sincsen titka, én is azután az felséged irása szerént ugy szólék vele etc. Az mi máról elindulásunk az felette rut zápor, szeles menydörgéssel való eső miatt elhalada. Immár nem tudom, ha holnap megindulunk-e vagy nem; de ha szinte holnap nem is, de azután ugy mint 3 mai megindulunk és Esztergomra felmegyünk.

Ezzel, kegyelmes uram, az Mehemet efendivel kiváltképen, és az kliszi alajbéggel is ugy beszéljen, mint az

vezérnek legbelsőbb és meghitt embereivel. Okot adván felséged reá, megbeszéli császárnak is minden szavait, azonkivül az kajmekámét, muftiét, és azokét is, az kik ott benn felséged és az vezér ellen mit hirdettek és vádoltanak, s mivel jött legyen onnan is ki ide. Az cseh királynak és talám az dániainak is leveleket, kaftánt ugy viszen, hogy azokat fslséged kezénél hagyja.

Én, kegyelmes uram, az másik levelemet azon szókkal leiratván, Mehemet efendi uram kezében adtam, elsőben szálásomon megvendégelvén őket ugy, az mint illett, elolvastam előttök az levelemet, és ugyanott be is pecsételtem, s ugy adtam kezében, hogy felségednek megadja, és én levelem nélkül felségedhez ne menjen, ugy azon irásom (sze)rént való levelemet az postscriptával együtt esmét azért küldtem előbb kegyelmes uram felségedhez, hogy menetelét és egyebeket is értsen felséged, tudja magát ahoz alkolmaztatni. Az kiajához felséged irjon, és ha valami egy kupa csikot küldene neki most az szekérrel együtt, talám nem ártana; felségednek bizony igen jó akarója s igaz embere is, mert ő annál egyebet nem is tud.

2. DIE MAJI bocsátottam uramhoz ő felségéhez Török Istvánt együtt Mehemet efendi urammal és az kliszi alajbékkel együtt, ezekkel az feljülvaló levelekkel együtt.

2. DIE MAJI Ibrahim agától, az kapucsilár kihajától külde száz tallért hat tallér héjján úti költségemre, én is adtam neki belőle 10 tallért, de az többiben kettőt találtam ónból csinált tallért.

3. DIE MAJI jöttem Budáról Esztergomra az egri Mehemed pasával, szolnoki Moharrem békkel és Muftival együtt. Az vezér pasát Budán betegen hagyám.

6. DIE MAJI külde Mehemet pasa egy fekete lovat ajándékon nekem, én is adtam az lovász mesternek 10 tallért, az szaracsnak 3 tallért, az szejfnek két tallért.

1627. 8. DIE MAJI. Jöve Komáromból egy Balogh János nevű katona mąsod magával, és hozá Collalti uram levelét az vezérnek, kinek pariája ez:

Illustrissime Domine! Praemissa servitiorum meorum oblatione paratissima. Ex mandato potentissimi Romanorum Imperatoris; Domini mei clementissimi, Illstr. D. vestrae notificandum erat, pro instituenda commissione determinata, commissarios ex parte sacratissimae Caesareae Regiaeque Majestatis esse deputatos eisdem Consiliarios cubicularios et supremos Capitaneos: Aulae pro Hungaria Cancellarium, Reverendissimum Dominum Stephanum Sennyey Electum Episcopum Vacziensem, — Illustrissimos item, et Generosos ac magnificos Dominos, Joannem Christophorum Löbl, Baronem in Greinburgh; Danielem Eszterházi de Galantha, Equitem Auratum et Moysem Cziriáki de Dienesfalva, Personalis praesentiae in Juridicis Regiis Locumtenente. Qui cum Illustrissimae Dominationis vestrae partis ad id deputatis commissariis conveniant, Commissionem proxime anteriorem, super priores tractatus fundatam reassummant, desuper deliberent, et modo salutari, qui in miserorum subditorum, utrinque partis permansionem rendundent, tandem finem etiam imponant, per quem concordiae et pacis non interrumpendae stabilimentum firmum statuantur; Id quod Illustrissimam vestram Dominationem sibi etiam curam habituram non dubito. Cui omnia precor desideratissima. Datum Viennae die 28. Aprilis 1627.

Illustrissimae Dominationis vestrae

paratissimus
Rambaldus Collalti
Comes.

Suprascriptio:

Illustrissimo Domino Domino Bassa Murteza Arcium et . . . exercituum potentissimi turcarum Imperatoris Cismaritimarum supremi Szerdaro, ac pro tempore Locumtenenti Budensi, Domino et amico mihi observandissimo.

9. DIE MAJI ezt az levelet megolvasván, deákból magyarra, magyarból törökre fordítván, azon emberektől az vezérnek Budára küldtük, késérőt adván melléje.

9. DIE MAJI volt vendégem Mehmet pasa, Moharrem bég, Csiháj aga és több egri, budai, esztergomi agák urak, kiket az gazdám, Piri alajbég kertiben vendéglettem meg.

12. DIE MAJI. Jöve vissza Budáról Balogh János, és az vele való csausz nekem is leveleket hoza az vezértől, melyben jó akaratját igíri és hogy szabados meghitt állapattal szolgáljak, mert ő nekem ugy hiszen, mint az maga mellett levő belső embereinek. Balogh Jánosék azon nap felmenének Komáromba, én hirem és akaratom nél-

kül, ki ez lőn első cselekedetek én akaratom és tetszésem ellen.

13. DIE. Értők meg hogy Hacsi Bekir aga, kit Huszain csauszszal felküldött vala az pasa palatinus uramhoz, hogy Komáromból egyenesen Budára ment, nem ide az commissariusokhoz, kiből én ilyent concipiálok, hogy az oda fel való pártok tudván azt, hogy én immár eljöttem az vezér mellől, ki azelőtt én velem mind egyetértett, mig ott mellette voltam, most onnan eljövetelemkor akarák megpróbálni az vezért, ha elvonhatják-e mellőlünk vagy nem, és azért nem bocsátották ide az leveleket, hogy én abban ne értsek semmit. Ki felől való dolgokról az dolognak exitusa ez két nap megtanit, ha ezek titkolnak-e valamit tőlem? s ha nem is, ugy is megértem: ha az én itíletem vagy gondolatom szerént volt-e az dolog vagy nem. Az dolgot megértvén, az pasa semmit nem titkola tőlem abban az levél formában az mit ő hoza; de még hátra vadnak az maga szolgái és akkor válik el az dolog.

13. DIE MAJI 1627. Hivata vissza engem az pasa Budára, noha hozzám küldte vala az palatinus levelének pariáját.

Palatinus uram levelének pariája, melyet Hacsi Bekir hozott:

Mi gróf Galanthai Eszterházi Miklós, Fraknó várának és tartományainak örökös ura, Magyarországnak palatinusa, az kúnoknak örökös birája, Sopron, Zólyom és Bereg vármegyéknek főispánja, felséges és hatalmas római császárnak, Német-, Magyar- és Csehországoknak koronás királyának titkos és belső tanácsa, és Magyarországnak helytartója.

Tekintetes és nagyságos, minekünk igen jó akaró és kedves uri barátunk! nagyságodnak istentől kivánunk szerencsésen hosszu életet és ajánljuk hozzánk állandó barátságos szomszédságunkat, jó akaratunkat, nagyságodnak.

Elvettük az nagyságod küldött levelét és megértettük mind az magunk szolgája által s mind Recsep és Hacsin csausz által hozzánk tött izenetit is, melyektől először is tudakozván az nagyságod jó egésségéről, azt igen örömest hallottuk, hogy isten nagyságodat igen jó egészségben tartja. Azont irhatunk magunk felől is nagyságodnak.

Továbbá, az mi Damasdnak megadását illeti, hasonlóképen az új hütlevélnek megküldését, az mi kivánságunk szerént: azt igen felette dicsiretesen cselekedte te nagyságod, és igen kedvesen, s nagy barátságosan is vöttük nagyságodtól, hogy maga böcsűlete mellett tekintette az mi nagyságodhoz való barátságos jó akaratunkat is abban, mely dolgok eddig akadékok voltak köztünk. Méltó dolog is volt azt eligazitanunk. Ki meglevén, igy már isten akaratjából, szépen és jó módjával hozzá kezdhetnek az két részről való commissarius urak az több dolgokhoz is, kik hogy nagyobb bátorságoson lehessenek is, mind az két részről, im mi az nagyságod kévánsága szerént, az mi commissariusinknak kezekhez küldöttük az mi császárunknak szabad jövéséről, menéséről és mulatásáról való hütlevelét, az nagyságtok commissariusiért, melyet, hogy ne is késleltessenek megküldeni, megirtuk, hasonlóképen megszerzettük és aláküldöttük az plenipotentiát, ugy mint az commissariusokra való teljes hatalmot. Hogy az nekik adott tanúság*) szerént, mindeneket eligazithassanak és végezhessenek szépen, és az minemű commissariusnak alá kellett menni, megindult az is immár eddig, és igy isten akaratjából már mindeneket ily jó rendben vevén, akadék nélkül munkálkodhatnak az két részről való commissariusok az szent békesség dolgában. Az hol penig ir nagyságod arról, hogy az mi urunktól való commissariusok imez amaz, és nem illendő dolgokkal ne halaszszák az időt, és azfélét ne is forgassanak fen, bizony dolog nagyságos kedves ur barátunk, hogy haszontalan dolgokkal és kiváltképen olyakkal, az kiről csak isten tehet immár, nem alkolmatos dolog egymást fárasztani az commissariusoknak, és talám felettébb való dolgokkal nem is fogja az időt veszteni; de hogy holmi méltó és eligazitható dolgokat elő ne hoznának talám, azokat nem kivánhatjuk tőlök, mindazonáltal mi is közel lévén hozzájok, azt cselekeszszük az dologban, az mi az jó kékességet szerető emberekhez illik. Mivel ezekről és több dolgokról is, az kik közül némelyeket nem akartunk papirosra biznunk, az jámbor régi jó ember szolgánktól Svastics Gábortól és más hazámban feltartott ifiu legénytől izentünk szóval is te nagyságodnak, kérvén barátságosan te nagyságodat, mint jó akaró kedves ur szomszéd barátunkat, hogy azokban adjon hitelt az mi szol-

*) Utasítás.

gáinknak, és semmit benne ne is kételkedjék, elhivén, hogy mindazokat igazságból, és azokat az békességből való szeretetünkből cselekeszszük.

Utoljára kérjük azon is te nagyságodat, hogy azokban meg ne botránkozzék, az kit az mi emberink vagy irva beadnak az vagy szóval mondanak; mert tulajdona az jó orvosnak, hogy az mikor valami betegséget meg akar gyógyitani, néha keserü italt is ad be, de nem azért hogy elveszesse az beteget, hanem hogy inkább az beteget meggyógyitsa. Igy mi is jó bizodalomból, és az nagyságoddal elkezdett igaz barátságunkból, ha mi keményb dolgok találtatnak is izenetinkben, azon meglött dolgoknak emlékezetire nézve, azt nagyságod gonosz néven ne vegye; mert az igaz embernek jobb az kemény beszéde, hogysem másnak nagy sok szép beszéde és maga ajánlása. És mind azok az igy feltött czélt is, és az jó békességet nézik. Ezek után hogy isten megtartsa jó egészségben te nagyságodat, kévánjuk. Kelt kismartoni várunkban, die 3. maji, 1627.

Nagyságodnak kedves uri barátja

Gróf Galanthai Eszterházi Miklós.

1627. 14. DIE MAJI. Jöttem vissza Budára. Az pasával ő nagyságával szemben levén, jobb egésségben találtam ő nagyságát; sokat is tanácskoztunk egymással. Az portai dolgokat is mind megbeszélé ő nagysága: hogy minemű vádlással voltak Portán ellenünk az németek; de nem adtak semmi hitelt nekik, és császár is az micsodás levelet irt az békesség felől, azt is mind elolvastatta előttem, kiben az békesség dolgát az pasára ő nagyságára és urunkra ő felségére hagyta hatalmas császár.

17. DIE MAJI volt vendégem, az vezér akaratjából, Marino és az német posta, ki Portáról jött vala, és mivel ez ő maga megyen fel római császárhoz, az urunk ő felsége parancsolatja szerént serio tractáltam vele.

19. DIE expediálá az vezér azt az póstát, és Esztergom felé bocsátá fel őket. . . . azáltal császárnak . . . . az én formálásomból ilyen választ irt, s mind penig palatinus uramnak igy irt de verbo ad verbum, az egyéb salutatión kivül:

Az római császárnak ő felségének szóló levélnek páriája:

Magunk dolgaiért küldtük volt be hatalmas császárunk fényes Kapujára szolgánkat, ki ott ben levén, felségednek is valami kerülő utról érkeztek emberei leveleivel együtt az ő nagysága Kapujára, kiket ő nagysága és az ott ben levő tanácsos vezérek ő nagyságok, nem akartanak megkésleni; de inkább hogy felséged választ adjon, hatalmas császárunk felségednek irott méltóságos levelével kibocsátották, és az mi akkor ott ben levő szolgánknak gondviselése alá adták, hogy az egyenes uton érvén Budára hozza őket, ki illendőképen gondjokat viselvén, késedelem nélkül ide Budára érkezett velek. Itt egy kevéssé az uti járásból megnyugodtak, mi is nem akartuk megkésleni őket: felségedhez felbocsátottuk, magunk emberét is adván melléjek.

Az békességnek tractája, állapotja és az kün való dolgoknak gondja viselése felől is parancsolt minekünk ő nagysága. Mi azért az ő hatalmassága parancsolatja szerént akarván magunkat viselni, annakokáért magunk az kün való dolgoknak gondja viselésére helyben maradván, hatalmas császárunk részéről fő urembereket immár felbocsátottunk az szent békességnek tractálására, melyet hiszünk felségednek is tudására lenni. Az felségedtől arra rendeltetett uri ember szolgáihoz, reméljük is, hogy az mi embereink az igazságnak meg nem fogyatkoznak. Hogy felségedhez bocsátott emberünket hamar vissza hozzánk bocsássa, felségedet jó akarattal kérjük.

Az palatinus uramnak szóló levélnek páriája:

Magunk dolgaiért küldtük volt hatalmas császárunk fényes Kapujára szolgánkat, ki ott ben találkozván római császárnak ő felségének is nem tudom micsoda kerülő utról (ha lehetett volna, mi tőlünk titkon) érkezének ő felségének emberei levelével együtt ő hatalmassága kapujára, kiket nem akarván ő hatalmassága és az ott ben való tanácsos vezérek megkésleni: hatalmas császárunk ő felségének irott méltóságos levelével együtt kibocsátották, és az mi ottben levő szolgánknak gondviselése alá adták, ki tisztességesen gondjokat viselvén, az egyenes uton ide Budára mi hozzánk hozta.

Egy kevessé megnyugodván az uti járástól, mi is felbocsátottuk ő felségéhez őket, nem akarván csak magokat, nagyobb böcsületért, elbocsátani, emberünket is adtuk melléjek, kitől valami néhány szóval irott levelünket is küldtük római császárnak ő felségének. Nagyságodnak akartunk bővebben irni, mivel immár egynehányszori levelünk által barátságunk, esmeretségünk vagyon nagyságoddal. — Mi jó akaró szomszéd ur

barátunk! Az római császár ő felsége akkori tanácsán csudálkozunk, hogy ő felsége azokat az embereket (nem tudjuk, talám az mi gyalázatunkra) azon az kerülő uton, más nem arra rendeltetett emberek által, küldte volt le hatalmas császárunk fényes Kapujára. Micsoda dolgokkal, azt is tudjuk, kiket most is hatalmas császárunk, az mi böcsületünket, mint azelőtt fenviselvén, ide hozzánk küldötte. Kérjük azért nagyságodat, mint jó akaró szomszéd ur barátunkat, hogy ezután minket embernek tudván, azféle tanácsnak az ő felsége környül való hivei hagyjanak békét, nagyságod azokat intse meg. Bizunk istenben, hogy ha több olyan dolog lenne is ezután, kit már nem remélünk, de az is nem az mi kisebbségünkre lenne etc.

20. DIE MAJI 1627. Jöve az vezérhez ő nagyságához Spaczai Márton, az római császár ő felsége részéről való commissariusoktól egy magok levelével és az császár salus conductusával.

Az magok levelének pariája ez:

Illustrissime Domine.

Expedivimus praesentium latorem, egregium Martinum Spaczai cum suis adjunctis, ut quas nuper illustrissima dominatio vestra, pro deputatis ex parte serenissimi Imperatoris suis commissariis, ab Illustrissimo potentissimi Imperatoris nostri, consilii bellici praeside comite Collalto, petiit securitatis salvi conductus literas, easdem uti nobis transmissae sunt, tutius rectiusque consequeretur.

Quia vero pro felici sanctae pacis exordio, equalitatis exigit ratio, eadem nos securitate provideri, nullatenus dubitare volumus, quin aequalem expediendis salvi conductus literis diligentiam, Illustrissima dominatio vestra, ut ex parte nostra factum videt, humanissime et lubenter sit adhibitura, easdemque praedicto praesentium latori (cui quoque in iis quae ex parte nostra Illustrissimo dominationi vestrae oretenus referenda in mandatis habet plenam fidem adhiberi desideramus) nobis praeferendas sit concreditura. Interim dominationem vestram Illustrissimam ad majores semper honores diuturna incolumitate felicissimam . . . . expectamus. Comaronii 10. die maji, anno 1627.

Illustrissimae dominationis vestrae

amatissimi

Stephanus Sennyei Episcopus Vaciensis.

Joan. Christoph Lebl. Daniel Eszterházi de Galantha.

Moyses Czyráki m. p.

Ugyanezen Spaczai Márton az mely salus conductust hozott császártól, annak pariája következik:

Ferdinandus secundus, Dei gratia electus Romanorum Imperator semper augustus, ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniae Rex etc. Archidux Austriae, Dux Burgondiae, Styriae, Charinthiae, Marchio Moraviae, comes Tirolis et Goritiae etc. Fidelibus nostris universis et singulis, Reverendissimis, Reverendis, Spectabilibus, Magnificis, Egregiis ac Nobilibus dominis praelatis, baronibus, magnatibus, comitibus, vicecomitibus, praefectis, capitaneis, castellanis, provisoribus, officialibus et omnis vices gerentibus, item tricesimatoribus, tributariis theloniatoribus, pontium et passuum custodibus, nec non civitatum, oppidorum et villarum magistris civium, judicibus et rectoribus, cunctis etiam aliis, cujuscunque status et conditionis, subditis nostris ubivis in Regno nostro Hungariae commorantibus et constitutis, praesentes nostras visuris, salutem et gratiam. Postquam cum serenissimo et potentissimo Turcarum Sultano ex mutua cum Majestate nostra facta per peculiares commissarios et plenipotentiarios, ad id delegatos superioribus temporibus habito invicem tractatu, in eo conventum fuerit, et etiam pacta conventa superinde erecta sunt, ut cum certis ex respectibus, ejusmodi commissio pro tunc intenmitti et differi debuerit, alia denuo institueretur, commissio, in qua ea, quae ad sanctae pacis constitutionem et stabilimentum et pauperae plebis conservationem pertinerent, aliaque negotia publica, quae mutua pertractatione opus haberent, reviderentur et bono modo terminarentur ac effectuarentur: Quocirca cum ejusmodi termino, pro suscipienda, inchoandaque commissione ab utraque parte concordatum fuerit, informantur, quod praesentibus jam fidelibus nobis dilectis commissariis nostris, ex parte quoque Sultani commissarios ad id delegatos, habitis penes se, pro tuta et secura commigratione, eundique et redeundi facultate salvi et securi conductus literis nostris, ad constitutum conventus locum adventuros esse: Harum serie universis et singulis, quibus supra, benigne et firmiter committimus, mandantes, ut dum et quandocunque, destinati ex parte Sultani, et primaria dignitate, ac magistratu ex constitutione plenipotentiaria ipsius Sultani fungente, supremo officiali, commissarii turcici ad praefatum locum pro conveniendo, praestitutum ac designatum venturi aut redituri essent, penes hasce benignas salvi conductus nostri literas, ubique et ab omnibus tuta, secura, ac libera eundi, morandi et redeundi facultas, cum universa comitiva, quam tamen prout congruum et necessarium, pro licentia ipsorum commissariorum, moderata esse conveniens est, rebusque ad eosdem pertinentibus, concedatur, id vero toties quoties, ac etiam singillatim, aut collegiatim, ipsis ad locum conventus, conveniendum videbitur beneficio harum literarum nostrarum, id ipsum faciendi, modo praemisso, integram et liberam facultatem fieri volumus, hasce autem post earum lecturam semper reddi mandamus, exhibenti. Datum in civitate nostra Vienna Austriae, die 12. mensis Mai Anno 1627.

Ferdinandus (L. S.)

Laurentius Ferenczfi m. p.

22. DIE MAJI 1627. *Hozák esmét palatinus uramnak ő kegyelmének egyik levelét az vezérnek, kinek pariája igy következik:*

Mi gróf galanthai Eszterházi Miklós, Fraknó várának és tartományának örökös grófja, Magyarországnak palatinusa, és a kúnoknak birája, Sopron, Zólyom és Beregh vármegyéknek főispánja, az felséges római császárnak Magyar- és Csehországnak királyának etc. belső tanácsa és helytartója Magyarországban.

Tekéntetes és nagyságos vezér, nekünk jó akaró szomszéd ur barátunk. Hozzánk illendő dologban minden barátságunkat, és szomszédságunkat ajánlván, sok jókat kévánunk istentől nagyságodnak.

Az nagyságod emberivel, kiket ide küldött volt mihozzánk, bizonyos tekéntetekre s kiváltképen az nagyságoddal elkezdett barátságunkra nézvén, egy régi öreg ember jámbor szolgánkat, más udvarunkban felnevelt ifiuval együtt, derekas követséggel bocsátottuk volt nagyságodhoz, kik hogy békével oda is érkezhessenek, igen kévántuk; de ugy értének, hogy Komáromban jutván azok az mi szolgáink, nem tudom micsoda gonosz szerencsére, megbetegedett az öreg ember szolgánk, s nem mehetett el semmiképen nagyságodhoz. Mivel penig én reá biztam volt az nagyságodhoz való követségemet, az ifju az ki vele volt, nem merte magára venni, az miatt hogy nem is vehette. Azonban értjük azt is, hogy az mi részünkről való commissariusok immár mind együtt vadnak Komáromban, s csak azt várják, hogy szemben lehessenek az nagyságodtól küldendő főemberekkel, ki ha addig nem volt is, elhittük, hogy ezután hamar megleszen, és akkor azokat az dolgokat, az melyeket mi nagyságodnak izenni akartunk, ő kegyelmek az commissarius urak szép renddel, egészen és bőségesen elő fogják számlálni az nagyságod embereinek, az mikben nem fognak az nagyságod emberei egyebet látni, hanem csak az mi békességhez való szeretetünket s annak magáról való elmélkedésünket, és nagyságoddal való elkezdett barátságos szomszédságunk nevelésére való igyekezetünket is. Nagyságodat azért uri barátsággal és szeretettel kérjük, ne tulajdonitsa más vétekenek, hogy ez az mi nagyságodhoz való követségünk végben nem ment, hanem csak az mi megnevezett jámbor szolgánknak és követünknek betegségének. Mi az felől az nagyságoddal elkezdett barátságunkat és jó akaratunkat ugyan vég nélkül akarjuk viselni, kiváltképen ha isten az kivánt békességnek jó végét adja érnünk. Tartsa meg isten nagyságodat sokáig jó egészségben. Költ az mi kismartoni várunkban, 18. maji 1627.

Nagyságodnak jó akaró szomszéd ur barátja

Gróf Eszterházi Miklós s. k.

24. DIE MAJI. Uramnak ő felségének irott levelemnek pariája.

Az felséged kegyelmes parancsolatja szerént az itt való állapotokról akarnám most is, felséges uram, felségedet tudósitnom.

2. DIE MAJI hogy levelemet küldtem felségednek, magam is azután 3. die mai együtt az török commissarius urakkal felmentem volt Esztergomra. Ott levén egynéhány napig, esmét az pasa csak magamat, nem az török commissarius urakat, oda hivata 14. die maji. Azóta itt voltam. Okai alájövetelemnek ezek voltak: hogy az mely postáját Bozna felől elküldte volt római császár ő felsége Portára, azt hatalmas császár erre küldte ki, hogy annak dolgát mint igazitsa az vezér ő nagysága; másik oka kegyelmes uram ez volt, hogy az mint irtam volt felségednek, hogy az mufti ő nagysága meghitt emberét küldte fel az vezér ő nagysága palatinus uramhoz, az is pedig érkezett volt ide Budára, micsoda levéllel, azt is az copiákból felséged megérti, abban is mint viselje magát az vezér, velem akarta dolgát közleni.

Az német postát, kegyelmes uram, az pasa felbocsátá Bécsbe 19. die maji, maga csauszát is adván melléje. Az az posta is minemű levelet hozott Portáról az urának, annak is pariáját megküldtem felségednek, ide is az pasának olyan parancsolat jött.

Mig ott voltam Esztergomban, addig jöve, kegyelmes uram, gróf Collaltinak egy levele az vezérnek szóló. Annak is pariáját felségednek megküldtem, kiben az oda való commissariusok nevéről tudósíttottam az vezért.

Az vezér is meg irá neki, hogy felküldte az commissariusokat Esztergomra, csak várják az császár ő felsége hütlevelét — palatinus uramtól az commissariusok is mingyárt felmennek az végzett helyre. Az miólta pe-

nig itt vagyok Budán, azólta kegyelmes uram itt ilyen dolgok agitáltattanak:

Az palatinus szolgái, kiket titkos dolgokkal ide küldött volt, alá nem jövének, mi okát irta palatinus uram ide, levelének pariájából, kegyelmes uram, felséged megérti, de én mást hiszek. — Az római császár ő felsége commissariusitól is, kik immár mind Komáromban vadnak, jőve egy Spaczai Márton nevű nemes ember, ki az magok levelével együtt császár ő felsége salus conductusát is hozá, kik mint sonáljanak, azt is felséged az levelek pariájából megérti. Azt az Spaczai Mártont im szinte most akarja expediálni az vezér. Mivel penig az salus conductus nem ugy vagyon irva császár hüti szerént, hogy az commissariusoknak bántások nem leszen, de kiváltképen azért, hogy hatalmas császárt sehol benne császárnak nem nevezik, hanem kevés böcsülettel csak szultánnak irják, az levelet az vezér nem acceptálta, hanem visszaküldé, és megirá mind az commissariusoknak s mind az palatinusnak, hogy más böcsülettel irott hütlevelét küldjék császárnak, mert addig fel nem mennek az commissariusok. Én is immár esmét felmegyek holnap Esztergomra az több török commissariusokhoz, az üdő és az alkolmatosság mit hozzon magával, onnan is felségednek mindeneket megirok.

Még az hadak ide el nem érkezének; de mindenfelől immár jönnek, az Bareamra*) itt lesznek, meg akarja az vezér őket valóban mustrálni, hogy ki mint hozza elő az hadát, hogy felséged is, kegyelmes uram, csendesen hadát készitse, az vezér ő nagysága kévánja. Hogy eddig nem irtam, felséged kegyelmesen megbocsássa, oka az volt, hogy vártam az palatinus uram szolgái mivel jönnek, ki felől sok gondolatim voltak ő nagysága irásához

*) Bajrám = mohamedán innep.

képest. Gyulára az mely levelet irt volt, kegyelmes uram felséged, az bégnek 2. die maji kemény szókkal, ad 16. diem ide hozták vala az vezérnek, kiben mivel fegyverével fenyiti felséged az béket, majd búsúl vala rajta az pasa; de én azt mondám, hogy felséged egy olyan hitvány béket miért fenyegetne fegyverrel, mert a nélkül is megbünteti . . . hanem csak az deákok tudatlansága az az irás abban az részében, az béket azért mazullá tenné ő nagysága és helyébe Abdülla Cselebit küldi, ki most váczi bég volt, Csáfer bégnek Hatvant adá az vezér. Felségednek igen köszöni az felséged törekvését, mert arra nézve adá neki az vezér Hatvant.

24. Hacsi Bekir csauszt esmét Spaczai Márton urammal az palatinushoz küldé az vezér.

1627. 26. DIE MAJI. Jöttem vissza Esztergomra.

30. DIE MAJI. Rácz András jöve levelekkel hozzám Esztergomra urunktól ő felségétől, és irá meg ő felsége az szegény Béldi Kelemen uram halálát, és az maga beteges állapotját és az Bethlen Ferencz lakodalmát, hogy mint lött és mikor.

ULTIMA MAJI 1627. Érkezék meg Hacsi Bekir palatinus uramtól ő nagyságától Esztergomban.

Én nekem az minemü levelet hozott palatinus uramtól ő nagyságától, annak pariája igy következik:

Suprascriptio: Generoso Domino Michaeli Tholdalaghi, serenissimi Sacri Romani Imperii et Transsylvaniae Principis Consiliario etc. Amico nobis observandissimo, Budae.

Sunt exhibitae Anno 1627. die ultima maji.

Generose Domine ac Amice nobis observandissime: Salute et servitiorum nostrorum commendatione praemissa.

Az kegyelmed levelét Bekir csausz által elvöttük, melyből értvén az vezér difficultásit, ugy gondolkodom az dologról, hogy annak az ró-

mai császár ő felsége mi kegyelmes urunk, török commissariusokért való salvus conductusának formulája, vagy az előbbeni mód szerént volt, avagy nem. Ha ugy volt, comportálván az előbbeniekkel, difficultása az vezérnek az dologban nem lehet; ha penig mutálták az stylust, nem egyébnek, hanem az expeditoroknak kell tulajdonétani, és mi azon is leszünk, hogy azt corrigáltassuk és mennél hamarább in bona forma aláküldjük, hogy tandem legyen valami jó kezdeti az békesség tractájának, és azután gyümölcsös is legyen. Ez féle nagy dolgok akadék nélkül nem lehetnek, melyet csudálni sem kell, mert gyakran kezdénk végezni, mindazonáltal az mi szegény hazánk és nemzetünk javáért az jó és bizonyos békesség volna jobb alkolmas, nyereséges hadakozásnál is, kinek mi meg sem akarunk fogyatkozni, azont remélvén kegyelmetek felől is. Isten tartsa egészségben kegyelmedet. In arce nostra Kismarton 29. maji 1627. G. D. V.

Amicus ad serviendum benevolus
Comes N. Eszterházi de Galantha m. p.

Mi gróf Galanthai Eszterházi Miklós etc.

Tekéntetes és nagyságos vezér, nekünk jó akaró szomszéd ur barátunk, hozzánk illendő dolgokban barátságos szomszédságunkat ajánlván, minden jót kévánunk nagyságodnak.

Az nagyságod levelét elvöttük, és Bekir csausz által tött szóval való izenetét is megértettük. Felette igen bánjuk annakokáért, hogy az mi nagyságodhoz küldött szolgáink Budára nagyságodhoz be nem mehettenek, kit hogy egyébre ne vélje nagyságod, az öregbik szolgánknak betegségénél, nagyságodat kérjük, kinek meggyógyulását valahány nap várván, az másik szolgánk maga nem merészelt hirünk nélkül bemenni nagyságodhoz, hanem visszajött vala ide hozzánk betegségét társának megjelenteni, és tovább való dolgokról tanuságot is venni; de azonban az üdő haladván, ugy reménlettük, hogy az minemű hütlevelet beküldöttek az mi commissariusink, szabad menésekről, jövésekről és mulatásukról az nagyságtok részéről való commissariusoknak, az oly formán vagyon irva, az kin te nagyságod megnyugszik, megelégszik, és hogy arra nézve mingyárt szembe is lesznek az két részről való commissariusok egymással, ki ha meglehetett volna, talám nem lött volna felette igen szükséges az mi szolgáinknak is odamenetelek és igy az másik beteges szolgánk is ugyan arra nézve visszahozatta magát; nagyságodat azért kérjük szeretettel, mint kedves uri barátunkat, ezeknek megtéréseket idegenségre ne magyarázza, ezután rövid nap jobb alkalmatossággal fogom nagyságodhoz küldhetni levelemet, emberemet.

Az mi penig az mi részünkről való commissariusoktól való, oda küldött hütlevél dolgát illeti, csudáljuk felette igen azt, ha valami változást töttek az régi jó szokásban, holott nem első végezés ez az két hatalmas császár között, s ha az császároknak méltóságok meg nem tartatott abban valami változással, azt magunk sem örömest halljuk, és az deákok vétkeinek tulajdonétjuk. Hol penig az régi szokás tartatott volna ebben meg, jóllehet mely levelet mi nem láttunk, neheztelése nagyságodnak abban nem lehetne, megértjük azért minden késedelem nélkül az dolgot, és azon leszünk, hogy valaminemű böcsülettel egymást az két hatalmas császárok ennekelőtte is illették, efféle leveleknek kiadásában és irásában, azon tartassék ezután is meg, és hogy eddig való munkánk hiábavalóvá és haszontalanná minekünk se legyen, nem is késleljük, azon leszünk, az dolgot, és ha mi akadékok találtatnának az szent békesség ellen, eligazétjuk azokat is. Nagyságod penig az mint elkezdette, hogy mivelünk jó értelmet tartson, kérjük azon is barátságosan nagyságodat. Tartsa meg isten nagyságodat jó egészségben. Kelt az mi kismartoni várunkban 29. maji 1627.

Nagyságodnak jó akaró ur szomszéd barátja

Gróf Eszterházi Miklós, galanthay m. p.

2. DIE JUNII. Urunknak ő felségének Rácz Andrástól küldött levelemnek pariája.

Életemig való alázatos hűségemet, jámbor szolgálatomat ő felségének, mint kegyelmes uramnak, fejedelmemnek! Az szent isten az ő nagy nevéért felségedet, kegyelmes uram, áldja meg minden jó szerencsékkel és egészséges hosszu élettel.

Az felséged 17. die maji irt levelét penultima die itt Esztergomban adá meg felségednek egy váradi jámbor szolgája, melyet alázatosan hűséggel vevén, az felséged kegyelmes parancsolatját megértettem, és miért hogy vagyon más is, ki által felségednek levelemet küldhessem, itt várakoztatni az szolgát tovább nem akarám, hanem az mostani itt való állapatokat alázatosan felségednek értésére adni akarom.

Huszonhatodik napján az elmult holnapnak, magam hogy ide feljöttem Esztergomra, az mely nap, kegyelmes

uram, felségedhez is leveleimet küldöttem, azólta az török commissarius urakkal itt voltam. Római császár ő felsége részéről való commissarius urak Komáromban vadnak, Sennyey Istvánon kivül, de oly csendességgel, hogy sem azok minekünk, sem mi azoknak tegnapig semmit nem irtunk, izentünk. Sennyey István uram ő nagysága, ki ugy hallom, hogy most az esztergomi érsekségnek állapatjával s reménységével biztatódik, értvén azt, hogy a német posta, ki Portára volt, megjött, mivel ugyan Komárom felől is ment fel, ő is hivatlan Komáromból mingyárt felment Bécsbe, oly reménységgel, hogy az többihez nyolczad napra alá jő ismég. Azon ő nagysága elmenetele után Spaczai Márton is, hogy az salus conductust visszavitte Komáromban, azzal azt is az több commissarius urak, ugymint Lebel Kristof János, Eszterházi Dániel és Cziráky Mojzes mingyárt felküldték Bécsbe, és igy immár nem nyolczad, hanem 18-ad napja is mulik el az visszajövetelben. Hacsi Bekir agát, kit Spaczai Mártonnal és az utilevéllel együtt küldött vala fel az vezér palatinus uramhoz és az commissarius urakhoz, azt Komáromból, Spaczai Mártont Bécsbe küldvén, felkisérték az commissarius urak Kismartonba. Ott érvén palatinus uramat, Hacsi agát mingyárt ide visszabocsátotta, maga együtt indult fel Bécsbe, s ez ide alá, ki ide tegnapelőtt jöve meg estve. Tegnap reggel azt az levelet, melyet palatinus uramtól hozott, itt mi forditók meg törökre, mert ugy vagyon megengedve és parancsolva az vezértől, hogy onnan feljűl minden levelek erre járjanak, és az mi forditásunk s felszakasztásunk után menjen az vezér ő nagysága kezében, és török commissariusok és én kezem által. Magát Hacsi Bekir agát alá bocsáttók Budára, ki minemű leveleket hozott az vezérnek és nekem is palatinus uramtól, azoknak pariájokat, kegyelmes uram, felségednek küldtem. Az ott fen való állapotokról

az ilyen hireket hallván, én ugy teszek itíletet, hogy az Portáról mostan megjött posta választhozását érteni hivatta fel palatinus uramat is római császár, és most ahoz képest leszen talám valami ujabb tanács az itt való békességnek tractája felől is, kiben az mit érthetek, azokról is s mind egyebekről felségedet, kegyelmes uram, alázatos írásom által mingyárt tudósíttom. Most ezekről egyéb itt nincsen, kiket meg nem irtam volna, kegyelmes, uram felségednek. Hogy felséged, kegyelmes uram, az maga egészségtelen állapatja és az szegény Bethlen Kelemen uram atyámfiának halála felől is méltóztatott engem méltatlan szolgáját együtt az Bethlen Ferencz uram házasodásával tudósíttani, felségednek alázatos hűséggel megszolgálom. Kérem az én istenemet, hogy ő szent felsége nagy nevének dicsőségéért, felségednek egészségét adja meg, és személyét s életét az mi megmaradásunkra kegyelmesen tartsa meg, mert bizony csak abban látom az mi minden ez világi közönségesen való jónkat.

Az szegény Béldi Kelemen uram halála is, kegyelmes uram, nekem bizony keserves, mert szegénynyel majd ifjuságunktól fogva való igen nagy megegyezett atyafiságunk volt, kinek életét, noha kegyelmes uram felséged, fejedelmi bölcs itílete szerént, hasznosnak esmerte lenni, és ahoz képest sokképen kegyelmessségével is ornálta, de mindazonáltal az régi bölcs Calistenes mondása szerént, még az isteneket is (holtok után ismervén inkább meg őket) holtok vagy ez világból való elmenetelek után szentelték az földiek az istenségre. Igy, kegyelmes uram, most is az szolgák uroknak jó voltokat, az urak is néha szolgáinak mivoltokat holtok után, akkor mikor kellene s nincsen, látják inkább meg. Az istennek az kiváltképen való nagy ajándéka, az ki szolgáját éltében, úgy mint felséged Béldi uramat, s többeket is állapotjokban, mintha általnézné, meg szokta esmerni. Hogy felséged, kegyelmes

uram, Bethlen Ferencz uramhoz is fejedelmi kegyelmességét tisztességének napján jelenlétével mutatta, én is felségednek, mint kegyelmes uramnak, megszolgálom; azt hiszem, hogy maga is ő kegyelme teljes életében felségednek megszolgálja. Hogy felséged, kegyelmes uram, az nekem küldött költség felől levelében emlékezetet teszen, felségednek megszolgálom; de azt hiszem, az komornik deákok feledékenysége miatt, az meghozása elmult. Az szent isten éltesse és tartsa meg, kegyelmes uram, felségedet. Datum Strigonii 2. die junii 1627.

S. V.

Servitor perpetuus
fidelis humilisque
Michael Tholdalagi m. p.

P. S. Hogy az ott fennvalók nekem higyenek, azt én el nem hihetem, magok viseletéhez képest; de én értvén az felséged parancsolatját, data occasione, ha ők is veszik, azt cselekedem. Azon is igyekezem, hogyha látom módját, hogy hitelt vegyenek, most is tudván azt, hogy császárral szemben leszen az posta, tanuságot adtam annak is felőle.

2. DIE JUNII. Küldtem ő felségéhez Rácz Andrást ez levelemmel Esztergomból.

1627. 5. DIE JUNII. Jártam meg Esztergomnak az felső várát és az régi igen, csaknem teljességgel elromlott templomot, kinek bal felől való segrestéje vagy az régi templomnak egy segrestéje formán dél felől való részében maradott még meg valami épség, ki most mecsetjek az törököknek, melyet 1507. esztendőben Erdődi Bakocs Tamás ottvaló érsek és cardinalis szűz Mária nevére csináltatotott volt, mely segrestye épen belől igen szép veres habos márvány kövekkel boritott, kikben most is az emberek képeket meglátják, mindennyi romlás után is. Az derék templomban az nagy oltár előtt egy koporsó

követ veres márványkőből valót láttam, ki az is esztergomi érsek volt, az ki alatta fekszik vagy feküdt, Gregorius Szathmári. Ezekkel együtt az több sok szép épületeknek romlásoknak nézése szánakozásra való.

Thold. Mihály m. p.

Az római császár ő felsége commissariusitól 9. die junii az mely levelet hozott Örsi Zsigmond az török commissariusoknak, annak pariája:

Spect. ac M. D. ad praesentem pacis tractationem ex porte Turcarum Imperatoris deputator. Commissariorum dominis et amicis — nobis observandissimorum.

Spectabiles ac Magn. Do. Domini . . . . . . Reverendissimum et illustrissimum Hungariae cancellarium praesentiumque latorem, cum petitis salvi conductus literis ad Illustrissimum vezérium proficisci, eo fine Spectab. Mag. Dom. Vestris significamus, ut proinde iis constare possit, nihil a nobis, quod ad maturandam sanctae pacis tractationem conferre possit, praetermitti: quod sicut ex parte illustrissimarum ac M. D. vestrarum nobis quoque fideliter promittimus, sic vicissim sperare volumus, difficultates eas, quas in eligendo tractationis et commissionis loco deputati . . . . ex parte illustrissimarum et S. M. D. vestrarum allegarentur, eo nullatenus urgere, ut mora aliqua tractationi nostra injiciatur, sed id potius humanissime curamus, ut electus inter Illustrissimum D. Hungariae palatinum et D. vezérium, communicationis locus utrinque commodo velut constituatur ac retineatur. S. ac M. D. D. vestris omnia felicia exoptantes. Comaromii, 8. die Junii 1627. S. ac M. D. vestris . . . . . ex parte Romanorum Imperatoris D. nostri clementissimi ad hanc tractatum deputati Commissarii. De reliquo oretenus referret praesentium lator.

6. DIE JUNII 1627. Magamnak is az mely levelet hozott Eörsi Zsigmond uram, annak pariája.

Generoso Domino Michaeli Tholdalagi Serenissimi Sacri Romani Imperii et Transylvaniae Principis Consiliario etc. domino amico nobis observandissimo.

Generose domine, amice nobis observandissime!

Salutem et servitiorum nostrorum comendationem.

Az kegyelmed minapiban nekünk irt levelét elvöttük és az mikről kegyelmed minekünk irt, meg is értettünk. Minthogy azért mostan az

vezérhez és az ott levő commissarius urakhoz kellett küldenünk az nemzetes és vitézlő Eörsi Zsigmondot, meghadtuk ő kegyelmének, hogy kegyelmeddel szemben legyen, kegyelmedet kérjük szeretettel az mi nevünkkel mondandó szavainak adjon hitelt, kegyelmednek megszolgáljuk. Istentől minden jókat kévánunk kegyelmednek. Datum Comaromii die 8. Junii 1627. G. D. Vae.

Affectionati

N. N. Sacrae Caes. Regieque Majestatis ad eundem tractatum turcicum deputati Commissarii.

1627. DIE 11. JUNII. *Eörsi Zsigmond uram az vezérnek ő nagyságának az mely leveleket beadott, azoknak pariájok következik:*

Az római császár ő felsége az török commissariusoknak bátorságos uti jövésekről való hütlevelének pariája:

Ferdinandus Secundus, Dei gratia electus Romanorum Imperator, semper augustus, ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniaeque Rex, Archidux Austriae, Dux Burgundiae, Styriae, Charintiae, Carnioliae, Marchio Moraviae, Comes Tyrolis et Goritiae etc. Fidelibus nostris universis et singulis subditis nostris, ubivis in Regno nostro Hungariae commorantibus et constitutis, signanter autem belli ducibus, generalibus et vice generalibus, suppremis quoque confiniorum nostrorum capitaneis et vice capitaneis, cunctorum etiam aliis, cujuscunque status et conditionis, militaribus personis, praesentium notitiam habituris, salutem et gratiam. Posteaquam cum Turcarum Imperatore, ex mutua cum majestate nostra facta, per peculiares commissarios et plenipotentiarios ad id delegatos, superioribus temporibus habito invicem tractatu, in eo conventum fuerit, et etiam pacta conventa superinde erecta sunt, ut cum certis ex respectibus ejusmodi commissio pro tunc intermitti et diferri debuit, alia denuo institueretur commissio, in qua ea, quae ad sanctae pacis constitutionem et stabilimentum et pauperae plebis conservationem pertinerent, aliaque negotia publica, quae mutua pertractationi opus haberent, reviderentur, et bono modo terminarentur, ac effectuarentur: Quocirca cum ejusmodi terminus pro suscipienda in chondaque commissione, ab utraque parte concordatum fuerit, informamur, quod praesentibus jam fidelibus nobis dilectis commissariis nostris ex parte quoque Imperatoris Turcarum commissarios ad id delegatos, habitis penes se pro tuta et secura commigratione, eundi quam et redeundi facultate, salvi et securi conductus literis nostris, ad constitutum conventus locum adventuros esse: Harum serie universos et singulos, quibus supra benigne et firmiter committimus, mandantes, ut dum et quandocunque destinati ex parte Imperatoris Turcarum, et primaria dignitate, ac magistratum, ex constitutione plenipotentiaria ipsius Turcarum Imperatoris fungente suppremo officiali commissarii turcici ad praefatum locum pro conveniendo institutum ac designatum, venturi aut redituri essent, penes hasce benignas salvi conductus nostri literas, ubique et ab omni . . . . tuta secura ac

libera eundi, morandi et revertendi facultas cum universa comitiva (quam tamen prout congruum et necessarium, pro decentia ipsorum commissariorum moderata esse conveniens est) rebusque ad eosdem pertinentibus concedatur. Id vero toties, quoties, ac si etiam singillatim, aut collegiatim ipsis ad locum conventus, conveniendum videbitur, beneficio harum literarum nostrarum id ipsum faciendi, modo praemisso integram et liberam facultatem fieri volumus, de quo etiam eosdem commissarios Imperatoris Turcarum in verbo nostro caesareo ac regio affirmamus et assecuramus, id ipsum, per quoslibet ditioni, et . . . . . ti nostram subditos regnicolas nostros, nos observari ha . . . . hasce autem post earum lecturam semper reddi mandamus. Exhibitum et Datum in civitate nostra Vienna Austriae, die 4. mensis Junii 1627.

Ferdinandus m. p.

Laurentius Ferenczffi m. p.

Az római császár ő felsége részéről való commissariusok az mely levelet küldöttek az budai vezérnek ő nagyságának, ugyan az Eörsi Sigmondtól, annak pariája:

Illustrissimo Domino Passa Murteza, Serenissimi et Potentissimi Turcarum Imperatoris confiniorum, exercituum et partium cismaritimarum supremo Serdaro, nec non Locumtenenti Budensi etc. Domino et amico nobis observandissimo.

Illustrissime Domine. Recentes has securitatis literas sicut petiit, per praesentuim latorem, Illustrissimae D. vestrae, eo fine transmittimus, ut diligenter in sollicitando sanctae pacis felici exordio, curam nostram Illustrissima D. vestra cognoscat, sicut itaque secundum mentem et voluntatem Illustrissima D. vestra conceptas, eas esse arbitramur, sic maximum quoque ad maturandam, in solatium miserorum subditorum, sanctam pacem incrementum eidem fine confidimus. De reliquo oretenus referret praesentium lator. Illustrissimi D. vestrae in diuturna incolumitate majores semper honores cooptantes. Comaromii die 8. Junii 1627.

Illustrissimus D. V.

Affectationi

Stephanus Sennyey Episcopus vaciensis.
Joannes Christophorus Lebel.
Daniel Eszterház de Galantha m. p.

Az budai vezér ő nagysága az tractára menő commissariusokat az mely levél mellett az római császár commissariusival elsőbben szemben lenni hagyta, annak pariája die 12. Junii.

Mü Murteza vezér pasa, isten akaratjából etc.

Tekéntetes és nagyságos urak, minekünk jó akaró szomszéd ur barátink, sok köszönetünknek és minden mihozzánk illendő dolgokban való kedves jó akaratunknak ajánlása után, istentől nagyságtoknak minden jókat kivánunk.

Ennekelőtte Eszterházy Miklós palatinus ő nagysága mi jó akaró szomszéd ur barátunkkal, egymás között való szónk és végezésünk szerént, az szent békességnek tractájának elkezdésére, igazétására, és ha isten akarta, végben vitelére, ugyan az mitőlünk elrendeltetett helyre Szőnybe, hatalmas császár urunk részéről való tekintetes, nagyságos és vitézlő fő ur embereinket, commissariusinkat, ugymint az budai muftit, Isza effendit, egri Mehemedt pasát, esztergomi Mehemedt béket, szolnoki . . . . an budai Csihán Azap agát . . . . és miért hogy hatalmas császárunk . . . . vagyon, hogy az erdélyi fejedelemmel . . . . atyánkfiával, az szent békesség dolgából, ... okból is, egy értelmünk legyen, annakokáért . . . . előttünk levő fő ember szolgáját is, az vitézlő Tholdalagi Mihályt ezen dologért együtt az mi commissariusinkkal, az megnevezett helyre és tractára felbocsátottuk. *) Hiszszük is hogy ő kegyelmek közönségesen, az szent békesség dolgában, az igazságnak meg nem fogyatkoznak, melyet az nagyságtok részéről is ugy lenni reménlünk, nagyságtoktól jó néven veszszük, ő kegyelmeket mind együtt böcsülettel látván, velek bátran tractáljon, végezzen, és ha isten akaratjából az egyesség meglehet, minden dologról bizonyos kötést is tegyen, mivel teljes hatalommal vadnak tölünk elbocsáttatva, hatalmas császárunk akaratjából.

Római császárnak ő felségének az mely uti levelét Spaczai Márton hozta volt, melyet ugyan ő általa az vezér ő nagysága az commissariusoknak visszaküldött, és az mellett, az mely levelet az commissariusoknak irt az vezér, annak pariája.

Nagyságos urak etc.

Ide Budára érkezvén az nagyságtok embere Spaczai Márton, böcsülettel vettük tőle az nagyságtok levelét, kiben nemü nemü dolgokról irt te nagyságtok minekünk, azokat is vettük. Az mellett római császár ő felsége levelét is, melyet győzhetetlen hatalmas császárunk részéről való commissariusoknak, az tractának helyére való bátorságos menéséről küldött ő felsége, láttuk. Hogy azért az nagyságtok levelére elsőbben rövid választ tegyünk: Irja nagyságtok azt nekünk, hogy az minemű utilevelét mi római császárnak gróf Collalti urtól, kívántuk volna, azt nagyságtok ugy az mint nagyságtokhoz jött, nekünk megküldte volna. Kivánja azt is nagyságtok mitőlünk, hogy mi is, az mostani békességnek elkezdésében, ahoz hasonló böcsülettel, jó akarattal való levelünket küldenők nagyságtoknak. Mi hatalmas császárunknak méltóságát, magunk böcsületit is,

*) A fenebbi kihagyások az eredeti okmányból ki vannak szakadva.

mindenkor szemünk előtt viseljük, méltóságát mi is ugy őrizzük, mint birodalmát még inkább, tudjuk hogy mások is azt várják mitőlünk, melyet magunknak, az mint venni akarunk, más érdemeseknek is ugy adni akarunk. Gróf Collalti uramnak, tőlünk esmeretlen urnak, hozák levelét Komáromból hozzánk, melyben hogy római császár ő felsége parancsolatjából tudósit minket, az nagyságtok nevével azt irta volt meg és hogy nagyságtok hamar is alá érkez . . . . képen megfeleljünk . . . . után, hogy győzhetetlen hatalmas . . . . pariáinkat is felküldtük . . . . az római császár ő felsége azo . . . . levelekről, és visszajövetelekről . . . . előtt palatinus uramnak irtunk . . . . ezen kivül ő nagyságától, sem ő nagysága által . . . . semmit nem kivántunk, mivel immár abból az mi . . . . *) tól palatinustól vártunk. Azért jó akaró nagyságos uram . . . . az ő felsége nevével mi hozzánk jött levélnek hasonlatossága szerént, iratnánk nagyságtoknak levelet, azt tudván, hogy nagyságtok sok uraknak s magoknak böcsületit szereti, talám nem venné kedvesen, mi ezért római császárt ő felségét, okot rá nem vevén, nem akarjuk semmibe megsérteni, azért kivánsága szerént hasonló levelet sem irhatunk nagyságtoknak. Istennek hála pedig, az mi hatalmas, győzhetetlen császárunk, eddig hatalmasságát, méltóságát hirünkkel senkinek nem adta, most is isten akaratjából, kisebbik és nagyobbik Ázsiának és Europának nagy részeinek ura, görög császár házában, Konstantinápolyban lakik és császári hatalmas nevet visel. — Az mely levelét penig nagyságtok római császárnak ő felségének, ide mihozzánk küldte, abban sohul császárnak, hatalmas császárnak nem nevezik, hatalmas császárunknak penig, mind tengeren túl és innen, sok szultán rabja szolgája vagyon, nem is olyan levelet kévántunk mi római császártól ő felségétől az mi commissariusinkhoz, ki az Collalti urnak irott levelünkből is, ha el nem vesztette, meglátszik, az ki felől palatinus uramnak bővebben irtunk volt, hanem hogy az elébbi irásunk szerént, ő felsége hütlevelet küldjön, hogy azoknak az mi commissariusinknak bántások ne legyen az ő felsége részéről, menésekben, ott létekben, sem jövetelekben, minden vele való urakkal együtt, most is olyant várunk. — Azért mindazonáltal, mi hatalmas császárunk parancsolatja szerént, az tökéletes békességhez is, ha nagy-

---

*) A fentebbi üresen hagyott helyekbe tartozó szavak az eredetiből ki vannak szakadva.

ságtok akarja, készek vagyunk commissariusink is az ilyen formán irott hütlevelet meghozván ő felségétől, felmennek az végezett helyre nagyságtoktól. Azért jó akaró nagyságos ur barátink, ha római császár ő felsége, az palatinusnak, nekünk jó akaró szomszéd ur barátunknak és nagyságtoknak tanúságot, hatalmat adott az szent békességnek tractálására, végben vitelére, ne elegyitse más békesség talám nem szerető, ha ur ember is abba magát, ki miatt valami bántódása legyen, az köztünk való dolognak. Ennekutána ha mit minekünk akar nagyságtok irni, az békesség dolga felől, embereit, leveleit, az mi részünkről való commissariusokhoz igazgassa, azok nekünk értésünkre adják az mi kévántatik, az kit magok elvégezhetnek, azok is nagyságtokkal elvégezik, azokkal is esmerkedjék nagyságtok, mert mind együtt az erdélyi fejedelem ő felsége mi kedves atyánkfia emberével jámbor, békességszerető, nem észvesztő urak, Nagyságtoktól választ várok.

Ugyan Spaczai Mártonnal együtt felment Hacsi Bekir által palatinus uramnak küldött vezér ő nagysága levelének pariája:

Az nagyságod levelét, jó akaró kedves szomszéd ur barátunk, meghozták minekünk, melyet böcsülettel vettünk te nagyságodtól. Jelenti nagyságod azt, hogy az nagyságod hozzánk bocsátott szolgáinak követének az egyike, kiváltképen az kire nagyságodtól bizattatott volt az hozzánk való követség, Komáromban megbetegedvén, az másik magára az derakas dolgoknak minekünk meghozását nem vehette, és azon közben az római császár ő felsége részéről való commissarius urak is oda érkeztenek volna Komáromba, kiknek odaérkezések után immár azok által értenők meg azokat az nagyságod minekünk izente dolgokat. Jó akaró böcsületes szomszéd, nekünk kedves ur barátunk! hogy nagyságodhoz bocsátott emberink az nagyságod akkori nekünk irt levelével hozzánk érkeztenek, megértvén azt, hogy azok az nagyságod szolgái jövő utokban voltanak, igen kedvesen vártuk őket mindeddig, noha az magunk embere is jelentette volt azt, hogy az nagyságod irása szerént, az nagyságod öregbik fő ember szolgája megbetegedett volt, kinek betegsége miatt, hogy immár az mostani nagyságod irása szerént, az nagyságod arra bizott követségének megmondása az commissarius urakra hagyattatott, azt sem nehezteljük, noha az magunk egymás között való barátságnak okáért, ugy lött volna talám jobb, hogy azok hozhatták volna meg az követséget. Hogy penig mi annak az ide nem jövetelének valami más egyéb okát az betegségen kivül tulajdonitanók, attól isten oltalmazzon; mert

minekünk ha az magunk embere nem mondotta volna is annak betegségét, de az mint mi az nagyságod hozzánk jó szomszédságos barátságában nem kételkedünk, ugy irásának is mindenkor hitelt adunk, mely jó akaratunkat, kedves barátságunkat, isten az szent békességet végben vivén, mindenkor bizonyitani akarunk; mivel mi nagyságodat jóakaró szomszéd ur barátunknak tartjuk. Akarók ezt is nagyságodnak majd mint panaszképen megjelenteni, mikor az nagyságod mostani levele hozzánk érkezék, szinte akkor azon búsulunk vala, hogy az mint hatalmas császárunk részéről való mi commissariusinknak, az tractának helyére való békességes felmenések felől, az mint nagyságodat megtaláltuk volt, hogy az mi commissariusinknak nagyobb bátorságokért, nagyságod római császár ő felsége hütlevelét küldje, hogy ott semmi bántások ne legyen, ezt mi mikor nagyságod által az kit megtaláltunk felőle, várnók, azonközben Komáromból Collalti esmeretlen ur barátunknak hozák egy levelét hozzánk, kiben irja ő nagysága, hogy az római császár ő felsége parancsolatjából akarta megjelenteni, az nagyságtok részéről alájövendő commissarius uraknak neveket, az szerént megküldték ő nagyságok mi nekünk, melyet jó néven vevén, mi is megirók, hogy az szerént az mint nagyságodnak megirtuk, mi is az mi commissariusinkat felküldtük Esztergomra, és csak várják az római császár ő felsége hütlevelét az békességes uti járásokról, az mely levél felől nagyságodat találtuk meg, mely levelünk irása után ő nagyságoktól, az római császár commissariusitól, most érkezék hozzánk Spaczai Márton nevű ember el római császár ő felsége uti levelével, és magok az urak levelével is. Magok ő nagyságok levelekben azt irják, hogy az mint mi az uti levelet gróf Collalti ur barátunktól kévántuk, holott mi ő nagyságának csak ugy irtunk felőle, az mint most nagyságodnak megirtuk, különben nem. Az római császár ő felsége levele is penig nem az mi kévánságunk szerént való hüttel irt levél, hanem csak közönséges uti levél, de az mi annál nagyobb, s nekünk is nehézségünkre vagyon, az egész levélben is sohul az mi hatalmas császárunkat szokott császári nevével nem nevezték, hanem kevés böcsülettel csak szultánnak irták, hatalmas császárunknak penig mind tengeren túl, és mind innen sok szultán rabjai vadnak, mely vétek, mi elhittük, hogy nem római császár ő felsége akaratjából, hanem inkább az iródeák tudatlanságából esett, mert az nagy fejedelmek, hatalmas császárok egyik az másiknak még szerencsétlen állapotjokban is, nem hogy egész hatalmokban, megtudják s megszokták egymást böcsületit adni irásokban, izenetekben, az mely ő felsége római császár levelét mi csak mutatni sem akaránk az commissarius uraknak, sem egyéb mellettünk levő uraknak, ezért az vétekért, hanem visszaküldtük

az commissarius uraknak ő nagyságoknak. Kévánjuk azért nagyságodtól, mint jóakaró szomszéd ur barátunktól, hogy nagyságtok ne késsék immár megküldeni az böcsülettel irott római császár ő felsége hüt szerént való levelét az mi commissariusinknak, arról hogy az mi commissariusinknak az velek való ur emberekkel és minden marhájokkal az tractára menetelben, ott létekben, visszajövetelekben, mindannyiszor, valamenynyiszer annak kévántatik lenni, bántások az római császár ő felsége alatt valóktól nem leszen, hogy az miatt az levél miatt késedelem az tractába ne legyen, mert az üdő alatt az hadak is felérkezvén, azokat mi nekünk is osztán akkor helyben tartanunk gondosb leszen, nagyságod oda az commissarius uraknak is megirja, hogy az mi commissariusink ott Esztergomban vadnak, ezután azokkal esmerkedjenek, tractáljanak, az mit nekünk értenünk kelletik, azokat azok nekünk értésünkre adják Mi az mi hatalmas császárunk részéről való böcsülettel irott hütlevelét. is, az nagyságtok részéről való commissarius urakért, hogy ott az tractán bántások, sem jövésekben, helyben létekben, sem visszamenésekben egyszer is ne legyen, az mi commissariusink kezéhez küldtük, onnan várják ő nagyságok, minket ezután nagyságod jó akaró szomszéd ur barátjának tartván. Isten tartsa meg nagyságodat.

P. S. Végezetre, jó akaró szomszéd ur barátunk, azt is akarom mégis nagyságodnak értésére adni, az mely postája római császárnak ő felségének hatalmas császárunk Portáján volt, és az mi szolgánkkal jött ki, az az szolgám hatalmas császárunknak mihozzánk olyan parancsolatját hozta, hogy az mint azelőtt, most is hatalmas császárunk az szent békesség dolgát mi reánk és az erdélyi fejedelemre, mi kedves atyánkfiára bizta, az melyet isten engedjen nagyságoddal együtt jó szerencsésen végben vinnünk, azért mivel itt vagyon ő felségének is arra választatott fő ember szolgája, talám nem árt, ha az római császár ő felsége hütlevelében arról is valami emlékezet illendőképen leszen.

Az hatalmas török császár az mely levelet küldött az római császárnak ő felségének, attól az német postától, ki titkon ment volt be Portára Boszna felől, annak pariája következik summatim, császár titulusa nélkül.

Az mi fényes és méltóságos Portánkra az mely postádat, leveledet hozzánk bocsátottad, azon leveledet az mi méltóságunk mellett levő vezér tanácsink böcsülettel látván, vettük, s megforditván, az mi méltóságunknak értelmére lött, és azon levelekben valamit ide értelmül adtál, mindeneket megértettünk. Az hol irod ennekelőtte való időkben köztünk

országinkban az minemű szent békesség volt, az országinkban levő szegénységnek megnyugvásokért, köztünk megujulása szükség, az irásodhoz tekintvén, az szerént mi is az budai méltóságunk- helytartó, vitézlő, böcsületes hivünk, vezér és szerdár Murteza pasára, kegyelmünkből az ő hozzá, hatalma alá hallgató pasáink és szancság békeinkre, és azonkivül minden hadaink, hiveinkre, ezeken kivül az Erdély hűségünkhöz hallgató országunkban mostani ottlevő hivünk Bethlen Gábor fejedelemnek is megparancsoltuk, az mint ennekelőtte az részedről ez dologra rendeltetett bizonyos napig frigyet vetvén, addig az ideig az mi részünk, hatalmunktól, az ti részetekre semmi ellenkezés nem leszen, mi azoknak az szerént parancsoltunk, és az szerént eselekedendők is lesznek. Minek okáért az ti részetekről egynehány esztendőktől fogván, hol az budai véghelyünk, hol az bosznai, kanizsai végek környül hadatokkal gyülölséget mutatván, azt az budai méltóságunk helytartói, szemeik előtt vigyázván viselték azon ügyeinknek véletlen gonosz állapotjok hogy ne legyen, az melléjek rendeltetett hadainkat melléjek hivatván, most immár az velünk való békességnek helyt mutatván, és abból minden dolgainkat az budai méltóságunk helytartójának, az böcsületes, méltóságos hivünknek, vezérem és szerdárom Murtéza pasának teljes hatalommal plenipotentiánkat adtuk, az erdélyi fejedelemmel együtt, az mi méltó hivünkkel, ennek az miköztünk lejendő békességnek igazgatói legyenek. Ez szerént nekik parancsoltunk, és az mi méltóságos confirmatiónk mikoron értelmetekben méltatódik, szükség az szerént az régi köztünk való békességnek ujonnan helyére hozásában, minden igazgatásiban az megnevezett vezérünk, szerdárunk Murtéza pasát akaratunkból minden igazgatásit tudjátok, és valameddig az ti részetekről ok nem adatik, az mi országinkban semmi ártalmas dolgok az mi részünkről az ti részetekre, és semmi okok nem adattatnak, abban bizonyosok legyetek, minden ezeken kivül való gondolatokat minden dolgaitokban eltávoztassátok és ebben megnyugodjatok, csakhogy ti is az mi megnevezett hivünkkel, vezérem és szerdárom Murteza pasával és az erdélyi fejedelem ő felsége által is az régi köztünk levő barátságos békességet ujonnan helyére igyekezzetek hoznia, hogy mind az két részről való országokban levő szegénység megnyugodjék, napról napra épüljenek, minden renden valók nyugodalomban legyenek, és az mi méltóságos nagy Kapunkra az mikor kicsodák barátságokat tartották, sok javainkat mindenkor szokták tapasztalni, és az szerént mindenben barátságos javainkat venni fogjátok. Aprilis die 15. 1627.

Az vezér ő nagysága levelének pariája, melyet Eörsi Zsigmondtól küldött az német részről való *commissarius uraknak.*

Az nagyságtok levelét együtt az római császár ő felsége az mi részünkről való commissariusinknak bátorságos uti járásokról való levelével, az nagyságtok böcsületes emberétől, Eörsi Zsigmondtól, böcsülettel elvöttük. Az mi commissariusinknak is egyike, szolnoki Moharrem bég és az erdélyi fejedelem ő felsége, mi kedves atyánkfiának embere is Tholdalagi Mihály itt mellettünk levén, az római császár ő felsége levelét elegendőnek itíltük, hogy nagyságtok is az szent békességnek tractájának elkezdésében, mely szorgalmatos legyen, leveléből és mindennek az császár ő felsége levelének megküldéséből megértettük, melyet nagyságtok mint békesség szerető eszes ur emkerek, ugy cselekeszi, mi is hasonló jó akaratunkat igérjük. Annakokáért Moharrem bég hivünköt és Tholdalaghi Mihály jóakarónkat itt nem akartuk késlelni, az több commissariusokhoz felbocsátottuk, meghagyván, hogy az megnevezett és immár palatinus ő nagysága és miközöttünk elvégezett helyre, Szőnybe az tractára, késedelmet nem tevén, illendőképen felmenjenek, kinek napjáról nagyságtokkal végezzenek, szóval is nagyságtok az mit izent, azt is megértettük, kiről mi is szóval izentünk, mindazokról és egyebekről is, az tractához illendő dolgokból, ezután immár nagyságtok az mi részünkről való commissariusokat találja meg és velek végezzen, mivel mitőlünk mindenekből tanuságok vagyon, ha mit minekünk értésünkre kell adni, azok minekünk tudásunkra adják.

DIE 13. JUNII, az urunknak ő felségének irt levelemnek pariája.

Életemig való etc.

Secunda die Junii egy váradi Rácz András nevű szolgától kegyelmes uram, az mely levelemet felségednek küldtem, abban minden addigvaló itt lött dolgokról, alázatos irásom által tudósitottam felségedet. Annakutána egyéb oly dolgok itt nem löttenek, hanem 9. die jöve alá az commissarius uraktól Komáromból Eörsi Zsigmond az vezérnek, azután az török commissariusoknak, és nekem is szóló levelekkel, kik mellett az római császár ő felsége levelét is, az török cnmmissarius uraknak bátor-

ságos járásokról alkalmas formán meghozá, mely leveleknek pariájokat, kegyelmes uram, felségednek megküldtem. Azon levelekkel engem is ott fen Esztergomban talált; de mivel az vezérnek szóló levelet együtt az uti levéllel, az vezérnek akarta praesentálni, ott fen kézben nem adta, kihez képest, az több török commissarius urak tetszésekből, énnekem is Moharrem béggel mind együtt Eörsi Sigmonddal, sajkán alá kelleték ide Budára jönnöm. 10. die junii mi szemben levén az vezérrel, másnap Eörsi Sigmond is szemben lőn, és az leveleket beadá. Az vezér ő nagysága az uti levelet acceptálta, és tegnap, ugymint 12. die junii Eörsi Sigmondot, ugyan az mi praesentiánkban expediálá, kinek micsoda levelet adott kezébe, azt is in paribus, kegyelmes uram, felségednek küldtem, mind penig azt, az mely includált levél mellett ezek az commissariusok elsőbben szemben lesznek az más részről való commissariusokkal, reménlem immár, hogy az jövő héten, talám szinte csötörtökön, ha addig esmét valami akadály nem történik közöttök, szemben lesznek az commissariusok egymással, ugyan az előbb elvégezett helyben, Szőnyben.

Az felséged levelével, kegyelmes uram, az váradi szolga ide Budára 9. die junii érkezett, 10. die adta meg az vezérnek reggel, én is azon nap ide jövén estvére, az felséged kegyelmes parancsolatját alázatosan elvöttem. 10. die kezemhez vöttem az felséged kegyelmes parancsolatját. 11. die proponálhattam in toto, két okért, egyikért, mert az oda felvaló dolgokban volt inkább foglalatos az vezér; másikért, hogy ő akarta elsőbben nekem megbeszéleni az felséged irásit, ki az is ugyan nem lehetett ugy, az mint kellett volna, azon nap, hanem 12. die reggel hat órakor előtt mentem be ő nagyságához, együtt Moharrem béggel, és mind 11. óráig voltunk csak mind hárman. Az felséged levelét ujólag előhozatta,

in specie, mind penig az mint törökre forditottuk, és öszveolvastuk, ha az forditás jól lött-e. Annakutánna minden czikkelyét megruminпородиltuk, én is az felséged nekem parancsolása és irása szerént való levelét, in quantum opus erat, elolvastam ő nagysága előtt, és mindenekben az mit hol, és mint meg kellett ő nagyságával értetnem, megértettem, könnyen meg is értette penig; mert az ki mit kéván vagy akar, azt könnyebben el is hiszi s meg is érti. Igy ő nagysága is mindeneket jól, az mint kellett megértvén, az dolognak conclusiója az lőn, hogy felségednek minden irásit telhizben iratja, ugyan itt kün Mehemet Effendivel, és ezen jövő héten, az mely nap mi szemben leszünk az commissariusokkal, annak hirivel hatalmas császárnak beküldi. Csak egy particulát, és másutt egy igét akar kihadni belőle, azt is az egy igét nem hagyja ki, hanem más szóra mutálni akarja, az felséged javáért. Meghigye kegyelmes uram felséged, hogy mikor beszélgettük az dolgot, maga az vezér, hol nagy szánakodással, hol nagy boszúsággal volt, és hüttel bizonyitotta, hogy mindenekben igazat irt felséged, (mert ugyan ugy is vagyon és ugy vadnak) mintha néha ugyan örült volna esmég neki, hogy ő ilyen méltó dolgokat adhat értésére hatalmas császárnak, az irásokat penig itt azért tartja telhizbe, hogy ott ben Portán se kajmekám, se más kezében ne menjen, hanem egyenesen császár eleiben és kezében vigyék, ugy itílem, hogy az maga ő nagysága atyafia Ibraim Effendi által akarja beadatni. Ott ben hatalmas császár kivel közli, az oztán az maga akaratja. Immár kegyelmes uram, felséged bölcsen megitilheti, micsoda hitele legyen felségednek ezelőtt az vezér előtt, holott az Portával is ő akarja mindezeket elhitetni, és az felséged dolgait promoveálni. Ha penig ezek igy nem volnának, én felségednek nem irnám; mert ugy, ha olyanokat irnék valami tekintetért, kik ugy nem volnának,

és viszont azokat is meg nem jelenteném, az kik ártalmasok, hanem inkább szépiteném az dolgot, az olyan dolog veszedelmes volna, és én is nem volnék ugy felségednek igaz szolgája, kit az isten nekem érnem ne adjon, hanem míg az lenne, halált adjon. — Horvát Lázár ha felérkezik, az felséged kegyelmes parancsolatja szerént, alájövök s mellette leszek. Innen most mindjárt akarok indulni Esztergomra, eleibe is irtam, hogy míg én alájövök hozzája, addig mint cselekedjék. Ott fen is valamihelt szemben leszünk és az kévánságát is kivehetem, mindjárt felségednek, minden processussával megirom. Énnekem az mely levelet hoztak commissariusoktól, azt in paribus küldtem felségednek abból és az izenetekből is reménlem, hogy talám ezután Kúigrmbgn pl sgilk hrzdm mderkot*). Hogy engem méltatlanul felséged tanácsának irtak, szégyenlem, okot bizony tőlem arra nem vöttek. Megszólitsam-e őket róla vagy ne, felségedtől várok felőle kegyelmes uram. Az szent isten éltesse és tartsa meg, kegyelmes uram, felségedet. Datum Budae 13. die Junii, hora quasi 7. matutina 1627.

Mattis vestrae
Servitor paratissimus,
fidelis humilimus.

Michael Tholdalaghi m. p.

P. S. Az móddal okkal való magam viselése felől, kegyelmes uram, mit parancsoljon felséged, alázatos hűséggel veszem, másra mint arra nagyobb gondom nincsen. — Az embereknek belső indulatjokat, az mint az külső magok viselésekből, szavokból és cselekedetekből szokták megitílni, az kiknek isten arra értelmet adott, én itt az vezérben azokat látom, hallom, az mit felségednek megirtam. Hogy azért engem az én vékony itíletem

*) A fentebbi négy szó titkos irás.

meg ne csaljon, felséged bölcsen itíletet tevén felőle, az mit parancsol felőle, ahoz örömest tartom magamat. Az felséged kárára akarotomból senkivel nem társalkodom. Római császárhoz ő felségéhez megjövén Portáról az német posta, nagy tanácsa volt, mely tanácsból jött alá cancellarius uram, és az utilevele is. Mint viseljék azután hozzám magokat, azt is felségednek értésére adom. Az mostani izenetek ezek voltak: 1. Hogy nekik is az vezér böcsületesben irjon. 2. Hogy mennél hamarébb immár szemben legyenek. 3. Hogy az tractára kevesen menjenek. 4. Oda nekik olyan hirt vittek volt, hogy az pasa egynehány ezer embert tart fen, kiktől lehet-e bántások nekik vagy nem? (kiben azért még semmi nincsen). Ezekre én mind választ teszek nekik izenet által. Az felséged leveléből kihagyó szók ezek: az hol felséged azt irta, hogy Portán egy eszes ember nincsen, az „egy" helyében „keveset" akar irni. Az utolsó periodust, az hol az vagyon irva, hogy bátor azt adta volna isten, hogy felséged bátor soha ne látta volna az Portát, azt akarja épen kihadni. Én azért magának mind jó okait adtam azoknak, kit mind helyben hagyott; de amott nem leszen ki szólni, hanem csak az levél, s azért hagyja ki, azt mondja.

DIE 14. JUNII. Eörsi Sigmond által mely levelet küldöttek és izentek volt az német részről való commissarius urak, arról való választétel-levelemnek pariája:

Reverendissimi ac Illustrissimi M. Dominus etc. Servitiorum meorum etc.

Eörsi Sigmond uramtól ő kegyelmétől az nagyságtok nekem küldött böcsületes levelét kedvesen vöttem, adja isten hogy nagyságtoknak ne csak levelét, hanem egésséges személyét is hamar jó szerencsésen láthassam. Ő kegyelme, az nagyságtok parancsolatja szerént, én velem szemben volt. Az nagyságtok izenetit ő kegyelmétől,

ugy az mint kellett, megértettem, ő kegyelmétől nagyságtoknak énis néhány szóval izentem. Ezek után hogy az ur isten nagyságtokat sokáig jó szerencsés egészségben éltesse és tartsa meg, ő felségétől kivánom. Datum Szőny 14. Junii 1627.

R. I. ac M. D. vestrarum

Servitor benevolus

Michael Tholdalaghi m. p.

Az Eörsi Sigmondtól való izenetem az volt, hogy immár az vezérrel az mint elvégeztük, az jövő csötörtökön felmegyünk nem sokan, és az mint énnekem instructióm vagyon ő felségétől az én uramtól, örömest én azt continuálnám; de Borsos Tamástól érkezett levelem, kiből értem, hogy ő felsége az én kegyelmes uram ellen igyekeznek ottben az Portán az római császár ő felsége agensei. Ahozképest noha ő felsége nekem megparancsolta, hogy oda szolgáljak; de ebben megütközvén az elmém, nem cselekedtem, hanem ha in scriptis assecurálnak ő kegyelmek engem, hogy azt az én szolgálatomat az én kegyelmes uramnak sem maga személyének, országának, sem penig az én személyemnek ártalmára római császár ő felsége, sem utánavalók senki, nem forditják.

12. DIE tractáltam az vezérrel urunknak ő felségének minden dolgai felől, mely tractánk reggel hat órától fogva 12 órakorig tartott, és ugyanakkor az én praesentiámban expediálá Eörsi Sigmondot is az commissarius urakhoz Komáromban.

13. DIE jöttem fel Esztergomra Budáról és ugyanazon nap expediáltam ő felségéhez Nagy Györgyöt az váradi katonát. Ugyanezen nap kérdé az vezér, ha én atyjafia vagyok az fejedelemnek, mely igen egyaránt való eszünk vagyon; melyre én azt feleltem, hogy én nem atyjafia, hanem hű szolgája vagyok, de igen ismerjük egymást.

Borsos Tamás uramnak is ugyanezen nap jött levele hozzám Konstantinápolyból, kiben azt irta meg, hogy mint diffamálták odiose ő felségét, az én kegyelmes uramat az Portán az római császár agensi, az mostan csinált békesség felől, azt különben hirdetvén.

14. DIE bocsáták fel Eörsi Sigmondot az török commissarius urak Komáromban.

17. DIE JUNII indultunk el Esztergomból Komárom felé, és első szállásunk volt Neszmély nevű faluban.

18. DIE JUNII szállottunk Szőny nevű faluban vagy városba, szinte Komárom ellenében által, mind együtt az török urakkal.

Szőnybe beszállásunk után 11 órakor tájban jövének az római császár ő felsége commissariusi emberei az török császár commissariusihoz látogatásnak okáért, és az felől is, hogy az tractátusnak helye hol legyen, kévánván azt, hogy Szőnyt megüresitsék mind az két részről, és csak az tractára járnának ide mind egyik s mind másik, kinek nem annualának az török commissariusok, hanem azt izenék nekik, hogy mind tractának s mind szállásnak Szőny legyen helye: felében az falunak azok, s felében ezek legyenek, az tracta egy köz helyen legyen az faluban. Mely követséggel ugyanazon emberek: Budai Pál, Spaczai Márton és Eörsi Sigmond visszamenének, mint valami 10 lovassal levén.

Ugyanazon napon Ikindi tájában esmét jövének ki hozzánk egy böcsületesen irt credentionalis levéllel egy sajkán Liptai Imre uram, Balogh István, Spaczai Márton és Gróf Miklós uram, valami 16-od magokkal. Az kévánság általok az lőn, hogy Komárom között és Szőny között, mivel immár török urak vissza nem szállhatnak, hogy az tracta Szőnyben ben lehetne, egy köz-helyen az Duna mellett legyen az tracta, kik ellen igen kevés szókkal ágála az egri Mehmet pasa.

Másik kévánságok az lőn, hogyha az szigetben az Duna mellett nem akarják, hogy legyen az tracta, künn az mező felől, az hol az közép hely leszen Komárom és Szőny között, ott legyen; de arra semmiképen nem ménе az pasa, hanem végtére az mi interventiónkra arra méne, hogy ugyan minket Ahmet béget, Moharrem béget, Csihai agát és engemet magamat bocsátának több fő emberekkel együtt ki, két sajkán az helynek meglátására, kin mi meg nem alkhatánk semmiképen, hanem ugy végezénk, hogy ő kegyelmek addig ott maradjanak, mig mi bejövünk az pasához és választ veszünk tőle. Mi ez szerént bejövénk és az mely helyet mi illendőbbnek itiltünk az divân-sátornak felvonására, ő kegyelmeknek is megmutattuk vala, kire ő kegyelmek előjönni csak egy hajitásnyi földről nem akarnak vala. Az pasa cathegorice megizené, hogy ő semmiképen annál előbb nem megyen, semmiképen, ha érte élete elfogyna is, az hol reggel fel akarja vonatni az sátort, és délig várakodik, ha oda jönnek az urak, s ha nem jönnek, délután viszsza megyen Budára. Azzal az válaszszal Liptai uramék is bemenének.

19. DIE. Reggel előbb, hogy sem mint az uj sátorainkat kivitték volna, ők kiküldének egy sajkát és az ő sátorokat felvonaták; de nem az végezett helyre. Az mi sátorainkat is kivivék mindjárt és felvonák. Ez üdő közben két fő embert egy levéllel egy sajkán az török urak beküldének egy levéllel Komáromban ilyen irással és követséggel: hogy ők annál előbb semmiképen menni nem akarnak; mert most is az vezér hire nélkül igirték arra is magokat, kiért tartások is ugyan, hogy az immár elvégezett helyet elhagyván, annál tovább mennének. Azért ő nagyságok ne nehezteljék oda jönni.

19. DIE JUNII megjövén az két török fő ember, olyan választ hozának, hogy jó akarattal arra igérték magokat

az urak, hogy kijönnek hozzánk és szemben lesznek egy órakor délután, az mely órára mi 10 sajkával kimenénk szép módjával, de azok ki nem jövének magok, hanem az mi ott létünkben ők is az mi felvonattuk divän sátorunk ellenében valami 120 lépésnyi földnyire egy öreg sátort vonatának fel. Kit, mihelyt vonni kezdének, az török urak látván, mondani kezdék, hogy ezzel mit akarnak? és azt találák fel, hogy mivel az másik sátorok messze volt, azt sokallották meg és elől akarnak az divän sátorban járni; de én azt mondám nekik, hogy meglátják, hogy nem az az oka, hanem az, hogy ők is minket abba az sátorba fognak híni. Azonközben Liptai uram és Balogh István hozzánk jövének olyan követséggel, hogy az urak még ki nem jöttek, de mindjárt kijönnek; csakhogy azt kévánják, hogy abban az ő sátorokban menjünk beszédre. Ezek az török részről való urak is megizenék, hogy ők is azért jöttenek, hogy szemben legyenek ő nagyságokkal, de az magok sátorában, s isten hozza ő nagyságokat jó egészséggel. Ez meglevén, az urak kijövének Komáromból 12 sajkával szép szerrel, gyalog seregecskét is csinálának, s túl másfelől az szigeten kivül az szárazról esmét 4 lovas sereget hozának elő, kiket ellenbe az sátorokkal az szakadékon túl állatának meg az végezések ellen; mert az szó ugy volt köztök, hogy azok is lovas sereget ne csináljanak s ezek is, kihezképest ezek nem is ültették vala fel az lovas hadokat. Ezek után esmét salutálni ugyan Liptai János és Balogh István többekkel együtt jövének, kévánván azt, hogy az ő sátorokban menjenek, ezeknek is immár elment vala egynehány fő emberek salutálni azokat és az mi sátorainkban híni az szembenlételre; de ezek is megizenték azoknak, hogy ők oda nem mennek, s azok is megizenték ezeknek, hogy ők sem jönnek ide.

Ezek után esmét az római császár commissariusi Kohári Pétert, Forgács Miklóst, Liptai Imréhet, Balogh Istvánt küldték hozzánk olyan követséggel, hogyha ezek is nem akarnak az ő sátorokba menni, és azok is az miénkbe, az két császár méltóságát egyenlőképen akarván viselni: most elsőbben mind az két részről való commissariusok menjenek az két diván sátor közibe az mezőre közhelyre és ott legyenek szemben egymással, ott beszélvén egymással, végezzék el azt is, hogy melyik sátorban legyen oztán az tracta. De ezeknek is ezek semmiképen nem engedének, hanem csak azt kévánák, hogy azok jönnének mihozzánk. Kik ezzel elmenének az válaszszal. Azután is valami két három egymáshoz való menések, követségek lőnek ezen feljül megirt dolgokkal; de ezzel elmulék az nap és öt óra eltelvén, amazok esmét Balogh Istvánt és Spaczai Mártont, gróf Miklóst hozzánk küldék, hogy ezek menjenek oda az ő sátorokba, ha hol nem, immár estve vagyon és ők haza mennek Komáromba, és az kik ezeknél is az commissarius uraknál s mind az övéknél is nagyobb, azokat megtalálják felőle s azok eligazitják az dolgot köztünk. Én itt interponálám magamot és azt mondám, hogy ha mind az két részről való uraknak tetszenék, ne mulatnók hijába az üdőt, hanem egy nap lennének egyik sátorban szemben, másik nap az másikban, és igy egyik császár is nem bántódhatik meg méltóságában, kin rajta kapván Balogh István, mondá, hogy ő elmegyen hát s megmondja az török urak szavával az uraknak. Én erre azt mondám: nem mondom én azt, hogy kegyelmed az török urak szavával mondja; mert én az ő közakaratjokat nem értem, mivel én nem voltam itt, mert az egri pasát késértem vala az másik sátorba, ki imádkozni ugyan ott maradott vala, én jöttem vala magam vissza. Esmét azt mondá Balogh: én hát az kegyelmed szavával mondom meg. Én arra

esmét azt mondám, hogy az én szómmal kegyelmed ne mondja, mert én commissarius nem vagyok, s nem is ártom ebben magamat; hanem csak intimálja kegyelmed az én szómból ő nagyságoknak, hogyha tetszenék, talám jó volna azt cselekedni. Kire ő is azt mondá: örömest megcselekedem, felmegyek ő nagyságokhoz, és ugy megkérdé az török urakat, hogyha ők is akarják-e, ugy tetszik-e nekik is az az szó? Ahmedt bég, Moharrem bég, Csihaj aga az előbbi egymás között való elvégezésünk szerént azt mondák, hogy tetszik s akarják (mert azelőtt egymás között elvégeztük vala, hogy én az szerént interponáljam magamat és ugy is legyen az dolog); de az mufti, mivel az pasa imádkozni maradott vala, nagy gorombául azt mondá nekik: hogyha ők ma az előbb azt cselekedték volna, ő is azt akarná, de hogy azelőtt ők arra nem menének, immár ők is nem akarják. Avval Balogh István esmét megkérdette, ha ugyan az-e csak az válasz? Esmét az mufti ugyan azont iterálá, s amaz elmene azzal az előbbi szóval, hogy értésekre kell az magunknál nagyobbaknak adni, azok az mit mondanak, ahoz kell magunkat mind az két részről tartanunk. Igy szinte estve 6 óra után ők Komáromba, mi Szőnybe visszajövénk és ezzel az dologgal mi az szolnoki olajbéket, Musztafa csauszt az vezérhez küldők azon estve, ugyhogy ide hetfőn virradtig megjőjön.

20. DIE JUNII. Az egri pasa tetszéséből küldtem levéllel Komáromba egy szőnyi hütes embert olyan követséggel, hogyha azt akarják az római császár commissariusi, hogy egy napi tracta az török császár commissariusi sátorában legyen, és második napon az római császáréban, nekem izenjék meg, és én arra venném az pasát, hogy ugy legyen az dolog. Mely szőnyi esküdt ember ugyanazon nap megjöve, noha én csak Balogh Istvánnak izentem volt, de onnan nekem Kohári Pétertől és

Balogh Istvántól is levelet hoza, kinek pariái igy következnek:

A Kohári levelének pariája:

Szolgálok kegyelmednek, mint uramnak s régi barátomnak! Ugyan megörülék rajta, hogy kegyelmedet látám; tudom az kegyelmednek régi jó atyafiuságát és keresztény indulatját. Cancellarius uram ő nagyságával sokat beszélgettünk, és ő nagysága parancsolá is, hogy kegyelmedet salutáljam; csak hogy ott mód nem lehete az dologban, azért uram találj módot benne, hogy legyen per aliam personam módja, hogy lehessen kegyelmednek jobb esmeretsége cancellarius uram ő nagyságával, az kiért mind üdvösséges és az világi javai is kegyelmesen áldomásából kegyelmedre száll. Servitor et amicus.

K. P. m. p.

Tatai kapitány Balogh István levelének pariája:

Szolgálok uram kegyelmednek, mint bizodalmas uramnak, áldja isten kegyelmedet minden jovaival.

Én uram, az kegyelmed tegnapi tetszését megjelentettem az commissarius uraknak ő nagyságoknak. Azért uram: ő nagyságok nem tartnak abban is ellent, mivel candide és sincere akarnak tractálni, ily okkal, mivel az török commissarius urak jöttek ide ő nagyságokhoz, ők jöjjenek először ő nagyságokhoz római császár urunk ő felsége sátorában, annakutánna alternatim, hol egyik hol másik sátorban legyen az tracta. Ugy veszem uram eszemben, ennél tovább nem mennek. Mi szükség is uram ilyen kicsiny apróságon üdőt veszteni? Éltesse isten kegyelmedet. Comaromii 20. Junii. Anno 1627.

Kegyelmednek szeretettel szolgál

Nabojszai Balogh István m. p.

21. DIE. Ezekre az levelekre, de csak Balogh Istvánnak nem Koháriнak, mikor választ irtam volna az török urak akaratjok szerént, ugyhogy alternatim hol egyik hol másik sátorban legyen az tracta, de ugy, hogy csak jönnének elsőbben ezek sátorában: azonban megjöve az szolnoki alaj-bég az vezértől, olyan válaszszal, hogy sehova se egyszer se másszor ki ne menjenek az pasa sá-

torából tractálni, ki az előbbi én elvégeztem tanácsot elbontá és az immár megirott levelemet is el nem küldtem, hanem az vezértől jött válaszszal ők magok menének által az alaj-bég uramék és én is ugyan ő tőlök megirám az német commissarius uraknak, hogy immár én elvégeztem volt az dolgot, de magok tudják, hogy ki nem küldettenek ide felőle, azért immár lássák, mert én félek, hogy ezek eszét vesztik az dolognak. Az alaj-bégnek az német részről való commissariusok ilyen választ adtanak: hogy másod nap magok jó emberei által mindenekről választ tesznek az török uraknak és nekem is, azért nem kell sem vezérhez sem palatinushoz küldeni, mert ugyanezen dolog felől az palatinushoz is küldte vala egy csauszát az vezér levelekkel.

22. DIE JUNII 1627.

Az római császár ő felsége részéről való commissarius urak levelének pariája az nagyságos vezérhez, kit hozott Liptai Imre és Spaczai Márton Szőnybe az török commissarius urak kezébe.

Tekéntetes és nagyságos vezér, szomszéd ur barátunk, minden hozzánk illendő dologban való barátságos jóakaratunkat ajánlván, istentől minden jókat kévánunk nagyságodnak.

Az nagyságod levelét elegendő böcsülettel vöttük és értjük, hogy nagyságodnak ugy adatott volna elejében, mintha mi kértük volna az commissarius urakat azon, hogy az egyszer magyarországi palatinus ő nagysága és nagyságod között elvégeztetett Szőny nevű falunak az tractára való helye, sátor alá vitessék; de jól tudhatják az commissarius urak, hogy mi más gondolatban soha nem voltunk, hanem minekutána sok alkalmatlanságokat hoztak volna elő, hogy messzire nem fáradhatnának, és láttuk volna kedveket, hogy Szőnyben szállhassanak, megakarván azzal is mutatni, hogy ezen szegény megnyomorodott községnek romlását tartóztatni kévánjuk, engedtünk annak, hogy bár Szőnyben legyen szállások, az tracta penig sátor alatt az mezőben; kire való képest csak nem is tudósitván érkezések felől, beszállván 'minden népekkel az faluban, épen elfoglalták az falut commissarius urak ő nagyságok, és arra való képest megbizonyodott kévánságok, hogy sátor alatt

legyen az tracta. Egyébaránt is elhittük, soha palatinus ő nagyságának és talám nagyságtoknak is olyan gondolatja nem volt, hogy lakásunknak egy faluban kellett volna lenni az tractának idejéig, az sok számtalan alkolmatlanságok miatt, melyek történhettek volna az két rész közűl, holott csak igy is magok levén, mik történtenek, nagyságod értheti, az kiről minekünk irni nem méltó. Hogy azért sátorinkat felvonatván, és magunk is az helyre alá menvén, kévántuk, hogy az mi részünkről való tisztességesen felékesittetett üres sátorban jöjjenek, méltónak itiltük; mert az ő nagyságok böcsületit így akartuk megadni, hogy . . . . méltó oka volt, mert . . . ugy mint csak az két résznek kedvéért felvonattatott sátorban akartuk híni, hanem az melyben jó idején beszállván, mint magok szállására láttatának várni ő nagyságok. Más az, hogy nagyságod irása szerént ennekelőtte való tracták rendit előnkben foglalván, soha nem találjuk fel, hogy az dolog igy lett volna; mert az kit sokan tudnak, s az nagyságtok részéről való emberek is, mikor Pálfi Miklóssal az Halembai Esztergomnál való (helységben) tractáltak Ibrahim pasa idejében, mind az mi részünkről való sátorukban tractáltak; Ali pasa az vezér személye szerént is az Zsitvatoroknál, ugyan az Dunán is mindenkor általjárván, az szerént tractáltak. Az első szögyényi tractakor is Forgács Zsigmond urral, az mi részünkről való táborban tractáltak, akkorbeli Ahmat kihajával; régiebb időben is soha nem tudhatjuk, hogy valami viszálkodás találtatott volna az dologban. Azért az régi szokásnak nagyságod ezt tartsa, igy is volt mindenkor emlékezetünkre. Hogy penig harmad idén olyan közel lévén Esztergomhoz, nagyságod részéről való sátorban volt, azt nagyságod régi szokásnak nem mondhatja, nem is lehet semmi ellenkezése az dologból. Mostan is azért ide jövén ő nagyságok hozzánk, az mi emberségünk is azt kivánja, hogy böcsületeket megadjuk, és ne is az alatt az szerencsétlen sátor alatt, az mely alatt való végezés ilyen hamar elbomlék, legyen kezdeti ennek az szent dolognak. Tudván azért, hogy nagyságod bölcs itíletével mindeneket szivében foglal, hogy még is az szegény megnyomorodott községnek kiáltása és átka mitőlünk távozzék, arra mentünk vala, hogy elkezdvén nálunk az szembenlételt, azután egyik napon az mi sátorunkban, és az másik napon az ő nagyságok sátorában tractáljunk, mindenkor változván, ha ugy kévánták volna az commissarius urak. Most is azért ha nagyságodnak igy fognak tetszeni és ő nagyságok igy veszik, készek vagyunk minden órában isten segitségéből az dologhoz kezdeni; el is hittük, hogy ilyen kicsiny dologért nagyságod is ezt az nagy jót nem tartóztatja, mivel mű semmi úton ezenkivül nem léphetünk. Az nagyságod palatinus ő nagyságához menendő fő

embere el akarván menni, böcsületesen szabadság mitőlünk neki! de az nagy uristen után az mi hatalmas császár és király urunktól mi kezünkben adatott ennek az békesség tractájának teljes hatalma. Azért ez dologgal nagyságodnak ő nagyságát terhelnì nem volna szükséges, sem penig maga fejét fájlalni nagyságodnak, és az üdőt is haszontalan mulatnunk ezzel. Kévántatik azért, hogy nagyságod az commissarius uraknak irna, hogy ez kevés dolgon ne akadozzanak, hanem istent segitségül hiván, kezdjünk az dologhoz, ne mulassuk az üdőt héában. Ezek után istentől nagyságodnak kévánunk jó egésséget és minden jót megadatni. Datum Comaromii die 22. Junii 1627.

Nagyságodnak jó akaró szomszéd ur baráti

Az hatalmas római császár és király urunk ő felsége az szent békességnek tractájára rendeltetett commissariusi.

22. DIE JUNII. *Az magamnak szóló német császár commissariusi levelének pariája, kit ugyan Liptai Imre és Spaczai Márton hoztanak.*

Generose domine, domine!

Percepimus humaniter literas G. D. Vestrae, ex quibus intelleximus, quod Alaj bég ab Illustrissimo Domino Vezério sit missus ad Dominos Commissarios, ut ipsis significaret: velle se primam conventionem fieri sub tentoriis sui imperatoris, qua in re, cum difficultatem magnam habeamus, non possumus a prima nostra resolutione, quam G. D. vestrae per D. Stephanum Balogh significari curavimus recedere, sed ob diversas et urgentes rationes, in eadem persistere debemus, quod G. D. Vestrae praeter obsequia nostra officiosissima significandum duximus. — Desuper omnia ipsi felicia praecantes. Comaromii die 22. Junii 1627. G. D. V.

officiosissimi

Ad praesentem pacis tractatum ex parte Romanorum Imperatoris Domini nostri clementissimi deputati Commissarii.

Ugyanezen nap Liptai uramék az mely credentionalis levelet az német részről való commissariusoktól hoztak az török commissariusoknak, annak pariája.

Tekéntetes és nagyságos urak etc.

Igértük vala tegnap azt nagyságtok ide hozzánk küldött követinek, hogy nagyságtoknak az nagyságtok izenetire ma választ adunk; annak okáért nagyságtokhoz küldvén ez mi levelünk mutató böcsületes atyánkfiait, izentünk mindazokról ti nagyságtoknak, az kikről az ti nagyságtok nevével az nagyságtoktól jött böcsületes emberek mi nekünk be-

széllettenek, kérjük nagyságtokat, hogy mindazoknak elegedendő hitelt adjon. Ezeknek utána isten tartsa meg nagyságtokat. Datum Comaromii die 21. Junii 1627. Nagyságtoknak szomszéd ur baráti

Az hatalmas római császár és király urunk
ő felsége az szent békességnek tractájára
rendeltetett commissariusi m. p.

Az Liptai uram követségének summája csak az lőn, hogy az római császár ő felsége commissariusi semmiképen Szőnybe tractálni nem jönnek, sem az török sátorában. Harmadik az, hogyha plenipotentiariusok ezek az követek, miért találják, búsitják ilyen kicsin dologért is az vezért és palatinust, mindazonáltal ha ugyan fel akarják bocsátani az csauszokat palatinus uramhoz, elbocsátják ők is.

Ezekre szóval az török urak ilyen választ töttenek, hogy ők is az ő sátorokba nem mennek tractálni, hanem ők jönnek az ő sátorokba, s ha oda nem akarnak menni, jönnének az végezés szerént ide az faluba és az falunak három részét nekik adják, szálljanak belę.

22. DIE JUNII. Az mely levelet *Földvári Gábor* hozott római császár ő felsége commissariusitól az török commissariusoknak annak pariája:

Tekéntetes és nagyságas urak etc.

Izentük vala nagyságtoknak az estve, hogy isten az mai napot adván érnünk, az nagyságtok izenetire böcsületes és illendő választ adunk, az minthogy elegedendőképen is voltunk érette, hogy azt beteljesithessük, de az éjjel az égi nagy háboru, mely ellen emberi erő nem állhat, ebbeli akaratunkat hogy meggátolta, tudjuk, nagyságtok bölcs itíletivel általláthatta; azért szeretettel kérjük nagyságtokat, az virradtát csendességgel elvárni ne neheztelje, az melyet isten békével adván érnünk, böcsületes uri emberinket nagyságtokhoz alábocsátjuk, és mindenekről bőségesen tudósitjuk nagyságtokat. Ezzel isten éltesse nagyságtokat és adjon boldog éjszakát. Datum Comaromii die 22. Junii 1627.

Nagyságtoknak szomszéd ur baráti

Az hatalmas római császár és király urunk
ő felsége az szent békességnek tractájára
rendeltetett commissariusi.

23. DIE. Liptai uramékat, mivel itt sokat mulatának, hozzám hivám ebédre, és énnekem is a szállásomon ugy adá meg az urak levelét, melyet ebéd után mingyárt elővevék és az török urak előtt elolvasám. Szóval én is azt persvadeálám neki, hogy ide az faluba jönnének vagy valahol az Duna parton csinàljanak egy színt és oda gyüljenek. Ő kegyelmek ebéd után elmenének tőlem, és ő kegyelmekkel együtt az török urak más külön való magok sajkáján az szolnoki alaj-béget, esztergomi Szami Omer agát többekkel együtt levéllel felküldék Komáromba azon válaszszal, az mit szóval izentek vala Liptai uraiméktól; de az alaj-bég is csakugyan azon válaszszal jöve meg, az mit Liptai uramék hoztak vala. Kihez képest az török urak az alaj-béget és Izmael csauszt, az vezér emberét elkésziték, hogy felmenjen palatinus uramhoz levelekkel.

Ezekután szinte estve hozák az szőnyi polgárok nekem az Liptai levelét, melyet mihelt felszakaszték, mingyárt vivém az pasához, az szolnoki alaj-béget mellém vevén, és ugyan éjjel sokat tanácskodám vele az dologról, és azt végeztük, hogy szint csináltassunk az magunk diván sátorunk előtt és azt szinte majd az két sátor között való közhelyig nyujtsuk és azalatt legyen az tracta, az mely tanácsot reggel elbontá az mufti és ugyan fel kelleték bocsátani az alaj-béget és Izmael csauszt az palatinushoz.

24. DIE JUNII. Reggel *Kusluk*-kor bocsáták fel az palatinushoz az szolnoki alaj-béget és Izmael csauszt levelekkel, azért, hogy az hely felől való egyenetlenségről megszólitsa az commissariusokat és Szőnyben legyen az tracta az előbbi végezés szerént, vagy az mi sátorunkba jönnének tractálni. Én Liptainak az levelére semmi választ ezen nap nem tevék, azért, mivel hogy az mufti elbontotta vala az pasánál való én végezésemet.

Az mely sajkán elvitték vala Komáromig az alaj-béket, délután valami három órakor tájban jövenék alá Komáromból, de ott az alaj-békkel csak szemben sem voltak az urak, azt mondák megjöttek, hanem csak kocsit adattak alájok és felbocsátották őket. Hacsi Bekir agát az sajkán visszabocsáták ide hozzánk, de avval is nem löttenek szemben is, melyet az török urak mindjárt ugyanazon nap vacsorakor az vezérhez Budára küldének levelekkel, ezt az dolgot adván értésére ő nagyságának és választ kévánván tőle is: mit kellessék cselekedni? ki által én is levelet küldtem az vezérnek, kiben azt declaráltam, hogy azelőtt valók tracták, hol az német császár részéről valók, hol penig hatalmas török császár részéről való commissariusok sátorában volt; de most, mivel ezek is az mieink az ő nagysága parancsolatja szerént sátort vonattanak fel és amazok is mást csak közel az mieinkhez, nem derogál hatalmas császár méltóságának, ha az két sátor között egy öreg színt csináltatunk és abban leszen az tracta, s mind egyszer és másszor másodikat azt svadeáltam neki, hogy az hadakat ne késsék felhozni az pesti mezőre, mert ugy inkább nem *hijagoznak* ezek az békességgel. És hogy mikor Horvát Lázár odaérkezik, ő nagysága adja értésére, azon kértem.

25. DIE JUNII. Csak vesztegségben, várakozásban voltam helyben, ugyanott Szőnyben.

26. JUNII. Hacsi Bekir aga megjöve déltájban Budáról, az vezértől az török uraknak és nekem szóló levéllel. Nekem azt irván, hogy az én tetszésem neki tetszik, kiről a török uraknak is irt, és együtt tanácskozzunk és egy akaratból minden jót végezzünk.

Az német commissariusoknak is levelet hoza, kinek summája az, hogy ő nagysága az dolgot a commissariusokra hadta, azok az mi jobb, azt cselekedik, azokkal végezzenek. Mely levéllel ugyanazon nap mindjárt alig

nyugovék meg is, felküldék Hacsi Bekirt. Az mellett hogy szemben legyenek egymással, arról izentenek nekem, azt mondák. Énvelem is iratának egy levelet Liptainak amaz ő levelére ilyen választ, hogy az miólta az ő kegyelme levelét elvöttem, azólta mind azon törekedtem az uraknál, hogy szint csináljanak és azalatt legyenek szemben közhelyen; de mindeddig is semmire nem vehettem őket, hanem most jöttenek közelebb az dologhoz. Azért az commissarius urakban magokban jőjjenek ki az sátorokhoz is, innen is kihívok én az commissarius urakban és ott végezzenek minden jót. Ezt az én levelemet ugy küldeték el velem egy paraszt embertől, hogy még ott érje Hacsi Bekirt, ki ugyan ugy is lött. Azután Hacsi aga megjöve ikindi tájban, és megértvén, hogy megjött, hivatlan menék az török urakhoz. Ugy mondák meg, hogy Hacsi Bekir rá igírte magát, hogy Moharrem bég és Csihaj aga felmennek és hát immár ugyan arról levelet is irtak. Nekem akkor azt mondák, hogy csak arról irtak, hogy ő közülök is kijönnek az sátorhoz és ott mikor legyenek szemben? ki felől én is azt mondám, hogy irnának. Én levelem is ugyanazon dologról bement, és talám nem volna ennek szükség bemenni az levélnek; de ők ugyan azt mondák, hogy jobb hogy bemenjen. Én is mondám, hogy amaz más levelét bizonyitja, lássák ha beküldik is, ők tudják. És igy elvivék az levelet. Azután az én levelemet Liptainak az mely ember bevitte vala, megjöve. Liptait nem találván, az cancellariusnak adta az levelemet. Az olyan választ izent, hogy én jó reggel adjam értésére, innen ki megyen fel, és ha az mufti s pasa felmegyen, ő maga is kijő; nem néz sem sátorra sem színre, hanem egy szőnyeget teríttessenek le és arra ő le tud ülni és ott is szemben leszen velünk. Ezzel az válaszszal én oda menék az pasához és oda hivatók Moharrem béket s neki megmondók az hírt, és ő ugy mondá

ki, hogy onnan kell immár várnunk, mit kévánnak, mert ők azt irták, hogy onnan ő tőlük várják, hol akarnak velek szemben lenni, benn-e Komáromban, vagy künn az sátoroknál, és ők oda mennek én velem együtt. Kire hogy én esmét hírt adjak, hogy alá jönnének, mondják vala; de én azt mondám, hogy én sem irok sem izenek; mert ők iratták azt velem, hogy kijőjjön bennek, és immár mást irtak más felől, hogy ugyan bemennek és az olyan két felől való tracta nem jó, hanem káros, s azért sem irok sem izenek és ha ők bemennek is, de én nem megyek; ha kijőnek azok is az sátorokhoz, oda elmegyek, de Komáromban nem megyek. És ezzel elváltunk egymástól, olyan szóval, hogy várjunk még: ha azok behíják-e őket vagy nem.

Eloszolván az pasa szállásáról, azután éjjel jött egy levél az német uraktól, de csak kettejétől, az török urakhoz, hogy másnap reggel Lebel Kristóf Jánost küldik ki az sátorokhoz, innen is menjenek fel három sajkával, mert ők is annyival jönnek. Mely irásokra nem tudom, ha az én irásom vitte-e az német urakat, az mint azt irtam volt nekik, hogy jőjjön ki bennek és én is kihivok ezekben, vagy hogy ezeknek az mieinknek olyan nagy ostobaságokat nem vötték eszekbe, hogyha behínák szinte oda lábokhoz is *leülnének*; de igy ezeknek jobban esék, hogysem mint ő magok akarják vala cselekedni.

27. DIE JUNII öt órakor reggel öszvegyülénk az mufti effendi szállására, és ott ujobban elolvasván az leveleket, elvégezők, hogy 7 órakor kimenjünk Moharrem bég, Csihai aga és én magam, és ha lehet azokat az mi sátorunk alá híjjuk. Ha oda nem akarnak jönni semmiképen, ugy rendeljük el az színnek helyét és azt is ott, ki mint üljön, és ha mindenkor ott legyen-e az tracta vagy melyik sátorban legyen?

Kimenvén 7 órakorra, Lebl Kristóf János is alá jöve 3 sajkával, Balogh István, Sibrik Pál, Örsi Zsigmond és azonkivül is egynéhány főember mellette levén, és elvégezők azt, hogy az két sátor között az közép helyen legyen az szín, és azt reggel megcsinálván, ott legyenek szemben, és ott oztán magok végezzék el, hogyha ugyan mindenkor abban legyen-e az tracta vagy az sátorokba alternatim legyen. És igy ezt elvégezvén, visszajövénk az muftihoz és pasához, aláhozván magunkkal Balogh Istvánt és Örsi Sigmondot, kik mikor szemben löttek volna az muftival és pasával, elbonták azt, hogy ne csináljanak színt, hanem csak ugy az közhelyen legyen az szembenlétel másnap 7 órakor. És azt beszélé nekik az müfti, hogy ők ugy akarták most is megmutatni az hozzájok való jó akaratot, hogyha ki nem jöttenek volna, Moharrem béket és Csihaj agát oda beküldték volna ujra most hozzájok. S amazok mondák, hogy ők örömest akarták volna azt is; de kire azok azt mondák, az immár elmult, hanem menjenek be és hozzanak vagy küldjenek választ még ma arról, ha az urak ráérkeznek-e holnap 7 órakor az szembenlételre vagy nem? Ezzel menének el, azután magunknak maradván, visszafordult. Ezzel eleget beszélénk, de semmit nem concludálánk. Én megmondám azért nekik, hogy: egy szóval azt mondjátok, hogy nem mentek az ő sátorokba s másfelől azzal ajánljátok magatokat, hogy ha ki nem jöttenek volna, ma is beküldték volna hozzájok Moharrem béket és Csihaj agát, és lám! azt is ugy végezők el, hogy az szint megcsinálják és az alatt legyen az szembenlétel, s azt is elbontátok! Ők ezután ebédhez akarának ülni s engem is igen marasztának, de nem maradék, hanem haraggal eljövék tőlök.

Ugyan ezen napi szembenlételünkben mondák meg, hogy Czirjáki Mójzes megholt Győrben és azt is mondák, hogy Questenbergh leszen helyébe, de nem bizonynyal

mondák ezt. Olyan hirt is monda Balogh István nekem per conscientiam suam, hogy most is megverték az dániai király hadát. Örsi Zsigmond esmét egy szolgámnak azt mondotta, hogy bizonyos az, hogy megverték az dániai király hadát; de vége még nincsen dolgoknak, mivel várakban vadnak az hadai.

Ikindi után ugyan ezen nap alájöve egy pirongató levéllel Örsi Zsigmond az urakhoz és én velem lőn elsőbben szemben az szállásomon, és az cancellariustól ilyen választ hoza az assecuratoria felől, az mint ide alá megirtam, és innen olyan választ vín oda az uraknak, hogy mi is 8 óra után kimenjünk, szemben leszünk ő nagyságokkal más nap. Hogy ő kegyelme megháborodott az Questenbergh uram Portára irt dolgán, kit onnan Borsos uram irt ő kegyelmének és azért kiván assecuratoriát tőlem, hogy ha miben ő kegyelme itt szolgál, azt ő felségének az erdélyi fejedelemnek, ugy ő kegyelmének gonoszára nem forditjuk, értém. Abból én külömben ő kegyelmét irás által nem assecurálhattam, hanem az magam igaz jó lelkem esmeretire izené ő kegyelmének, hogy valamit nekem ir, izen és valamiben az keresztyénségnek szolgál, azt soha én sem ő felségének, sem magának gonoszára nem forditom, senkivel mással nem is közlöm, hogy más arra fordithatná. Most is nekem vagyon ő felségével az erdélyi fejedelemmel szóm, az kit, azt hiszi, hogy ő kegyelme értett, melyet csak én és palatinus uram tudunk, melyet sem boszuság, sem jóakarat, sem adomány velem ki nem mondat. Azért ő kegyelme nekem bizvást higyen és hihet, mert ő kegyelmének igaz jó akarója vagyok.

23. JUNII. *Liptay Imre nekem küldött levelénekpariája.*

Generose Domine, Domine et fautor observandissime.

Servitiorum meorum paratis. comend. etc. Az hatalmas istentől fris egészséget kévánok kegyelmednek megadatni. Ez ideig ugy, láttam, hogy

kegyelmed az keresztyénségnek az szent békességben szolgálni akar, én is szűm szerént fáradoztam. Mióta megjöttem, megmondtam az Szőnyre való menetelt, hogy Szőnyön csinàljanak egy színt, de ők jól meg sem hallák, hanem mégis az két sátor között való szín csinálással kellenék mind az két részről való urakat próbálnunk, ha mi jót végezhetnénk köztök. Az szolnoki alaj bégnek is megmondottam, ajánlotta magát, hogy ő is törekeszik benne. Azért ha kegyelmed valami jót végezhetne, kegyelmedet kérem, kegyelmed tudósítson felőle, én is barátimmal beszélvén, minden tehétségemmel azon leszek, hogy szolgáljak ez elkezdett békességnek erről az részről. Ezzel penig kegyelmed ne késsék, ha valamit efficiálhat, mert holnapi napon ehezképest elkészülünk, némelyek házokhoz (mentek) az commissarius urak közűl, remélvén azt, hogy egynehány nap telik bele, mig palatinus uram ő nagyságától megjön az csausz. Éltesse isten kegyelmedet. Comaromii die 23. Junii 1627.

Generosae Dominationis Vestrae

Servitor paratiss.
Em. Liptay m. p.

Az Örsi Zsigmond hozta pirongató levelének pariája, melyet küldöttek az török commissarius uraknak.

Tekéntetes és nagyságos urak etc.

Az minthogy, tegnapi megegyezésünk szerént, böcsületes főurat ez mai napon reggel alábocsátottuk volt az köztünk elvégeződött helyre, az hova nagyságtok közül is böcsületes urak jöttenek, az kik elvégezték egymás között, micsoda helyen és mi módon legyen az magunk között való szembenlétel, úgy hogy az eljegyeztetett helyen, mi színt csináltatván, az első szembenlétel ott legyen, és el is végezzük annakutána hunn és mi módon legyen az tracta, azután nagyságtok az böcsületes urtól Balogh Istvántól azt izente, hogy az mezőben ég alatt akarna velünk elsőbben szemben lenni, és nem az szín alatt, az mint immár elvégeződött volt: Azért nagyságtoknak adhatjuk értésére, hogy mi az mi szónkat meg akarván állani, megparancsoltuk, hogy az színt is megcsinálják, de ez mellett igen felettébb nem tartjuk akadéknak, ha szintén ég alatt leszünk is szemben egymással, jóllehet azt kivánnók és illendő is volna, hogy az mi bizonyos embereink között, avagy magunk között elvégeztetik egyszer, ugy illene. Egyébképen ha ilyen kicsiny elvégezett dologban is nagyságtok akadékot talál, micsoda bizodalmunk lehet, ha valamit nagyobbat végezünk? Mi azért istennek segitségéből reggel 8 óra után tíz sajkával innét megindulunk. Az ur isten mind az napot, mind

az órát szentelje meg, hogy boldog legyen egymás között való szónk. Ezek után istennek ajánljuk nagyságtokat. Komáromban az mi számunk szerint 27. Junii 1627.

Nagyságtoknak jó akaró szomszéd ur baráti

Az hatalmas római császár és király urunk
az mostani szent békességnek tractájára
rendeltetett commissariusi m. p.

P. S. Nagyságtoknak mindezekről bővebben izentünk szóval Örsi Zsigmondtól.

28. DIE JUNII az végezés szerént kimenénk nyolcz óra után 10 sajkával és valami két-száz puskás gyaloggal, azon kiül sok fő emberekkel. Az más részről is ugyanakkor jövének ki ők is előbb mi nálunknál, indulásokkor (mert előbb is indultanak vala meg) kilőnek minden sajkán való lövő szerszámokat és szép megeresztett zászlókkal jövének alá. Mi is az szerént kilővén lövő szerszáminkat, szép megeresztett zászlókkal, dob, trombita, síp szókkal kiszállánk az partra, és onnan az magunk számára felvont sátorokba menénk, ott megtelepedvén, salutálni küldénk egynéhány fő embert az más részen valókhoz. — Amazok is kiszállának és az magok sátorában menvén, ők is mi hozzánk salutálni Balogh Istvánt, Sibrik Pált több fő emberekkel együtt küldék, ugy, hogy mikor ezek minket, az mieink is őket akkor salutálták. És elsőbben az salutatio mellett, mivel még kész nem vala az szín, az magok sátorában hínak vala bennünket; de emezek nem igírvén arra magokat, nem sokat reluctálának ellene, hanem tetszék az nekik, hogy az szín alatt legyen az szembenlétel, s azzal az válaszszal elmenének. Az mieink is megjövének azonban tőlök, azután mi is oda küldénk esmét hozzájok fő embereket, azon kéretvén őket, hogy előbb jönnének az diván sátorokba és mi is elmegyünk az mi diván sátorunkba és onnan menjünk oztán az színbe. És mikor elmentenek volna mi tőlünk az mi követink, érkezének az ő mi hozzánk bocsátott

követei, Bosáni Boldizsár és Laki János, azok is minket azon dologra kérvén. Azután azokat elbocsátók és magunk látván azt, hogy amazok megindultak az diván sátor felé, mi is megindulánk az két rendben állott puskás azapok között, és az mi diván-sátorunkba menénk, ott is nem sokat késvén, jöve esmeg Balogh István és Sibrik Pál, kik általhivatának minket az szín alá; de mihelt meglátták, hogy azok mi tőlünk visszaindultak, magok is mingyárt megindulának és előbb érvén az levél-színt, az szín ajtajának eleibe kijövének elénkbe. Ott kezünket fogdosván, mind együtt bemenénk az színbe. Én oda is az színhez mind együtt egy széllben járván mentem az török commissariusokkal; mert nem akarák, hogy én utánok külön menjek. Én sem sokáig disputáltam velek, hogy ugy kellene.

Bemenvén az színben, az mint azok jöttenek napnyugat felől, jobb kéz felől magoknak tartván az rendet, leülének az magok szőnyeges székekbe, egy rendben hárman: Sennyey István, Lebel Kristóf János és Kohári Péter.

Az mieink is innen napkelet felől az mint mentenek, megtartván azok is magoknak az jobb kéz felől való helyet, leülének az magok török forma székekben, ötön egy rendben, és az asztalt közöttök közbenhagyván. Székeket ugy vagyon, hogy rakattanak vala az német részről való commissáriusok ezek alá is, de azokat hátrahagyván, az magok székiben ülének. Én is, azok igy leülvén innen napkelet felől, az mint mi bementünk az színbe, egy karos szőnyeges székre leülék, kit amazok tettenek vala oda, és igy letelepedvén, Sennyey uram én felőlem esett az ülésben. Az mufti penig az tulsó napnyugat felől való ajtó felől esék az ülésben, ugy hogy az két fő commissariusok nem lőnek szemben egymással az ülésben; mert Sennyey uram Csihány-agával,

az mufti penig Kohári Péterrel ülének szemben. Elsőbben egymás egészségét megkérdezvén, annakutána Sennyey uram kezdé el az beszédet, és egynéhány szóval istennek háladásképen való oratiót recitála azért, hogy ő felsége megengedte, hogy egymással jó egészségben löttenek szemben; szavának közepi az békességnek jó végben való meneteli felől lőn; conclusiója, hogy esmét jó egészséggel váljanak el egymástól.

Azt megtolmácsolván az török uraknak ugyan az német részről valók tolmácsa, az mufti is rövid szóval, nem gorombául, azon jó kivánságokat confirmálá, és annakutána hatalmas császár bekötött levelét és az vezér lepecsételt levelét, arról, hogy őket bocsátották az tractára az mufti amazoknak (köszöntvén az mellet császár és az vezér nevével őket) megadá. De még akkor az plenipotentiáról való levelet egyik fél is elő nem adá. Az leveleket böcsülettel elvevén Sennyey uram, azt felelé, hogy annakutána azokat megfordittatják és az kire választ kell tenni, választ tesznek.

Én is, hogy szavát Sennyey uram elvégezte, felállék és urunk ő felsége, ugymint erdélyi fejedelem nevével köszöntvén Sennyey uramékat, az nálam való ő felsége levelét ő nagyságoknak megadám, melyet fenállván, böcsülettel vevén, nekem is olyan választ tőnek, hogy megolvasván, azután arra is ő felségének választ tesznek; az ő felsége jó akaratjában semmit nem kételkednek. Kire én is rövid szóval csak ugy felelék, hogy ő felsége az én kegyelmes uram engemet ide azért küldött, hogy az békesség dolgában szolgáljak, de kinek, azt ott nem declarálám. Azután leülvén Sennyey uram kezdé esmét el az szót és mondá azt, hogy ha immár isten kegyelmességéből azt megengedte, hogy egymással jó egészségben löttünk szemben, az miért most elsőbben öszvegyültünk, egyikét azt végezzük el: ugymint azt, hogy hol, melyik

sátorban legyen az tracta? Az mellett kivánná azt, hogy mivel mindenkor ezelőtt az római császár részéről való sátorban, házokban volt az tracta, az harmadévi gyarmati tractán kivül, kévántatik, hogy az előbbi jó szokás szerént most is az ő sátorokban legyen az tracta, mind az előbbi szokásért s mind penig az rend szerént is, mivel Gyarmatnál az török részről való sátorban volt az tracta. Im ezek csak rövid szóval azt felelék, hogy az régi szokást az gyarmati tracta elbontotta és immár következik, hogy az mint azelőtt egynéhányszor volt az római császár sátorában az tracta, most ezután az ő sátorokban legyen. Mely dolgot nem sokáig disputálván Sennyey uram, arra mene, hogy ne legyen bátor egyik sátorban is, hanem ugyanott az szín alatt mind végig. Amazok is arra rámenvén, az dolgot abban hagyák, de Sennyey uram igy protestált:

Most nagyságtok az mi részünkről való sátorban jönni nem akara, mi is tudományt teszünk az rajtunk való égnek és világnak, hogy mi is, ha másszor az hatalmas török császár földére, országába megyünk tractára, akkor nem megyünk az nagyságtok sátrában. Kire az egri pasa azt felelé, hogy most oly békességet csináljanak, kiben mindenkor nyughassunk, hogy ne kellessék több tractának lenni, kit Sennyey uram is confirmála. És igy az szín alatt való tractát helyben hagyván, azután arról szólának, hogy ezután az tractára mennyi magokkal és hány sajkával járjanak, és lovast mennyit tartsanak fen. Kiről az conclusio ez lőn, hogy öt sajkával és valami száz- kétszáz emberrel mindenestől fogván járjanak az tractára, lovast is valami 50 vagy 60 lovast azért, hogy az mire kelletik azokat küldözzék, tartsanak fen. Annakutána arról szólának, hogy az tractát mikor kezdjék el, és azt végezék, hogy szeredán reggel 7 órakor gyüljenek az hagyott s végezett helyre. Annakutána Sennyey uram szólitá az komornyikját, kinek kezében vala az plenipotentiáról való

levél, és mondá az török uraknak: Hogy penig nagyságtok abban ne kételkedjék, hogy mi az mi kegyelmes urunktól, hatalmas császárunktól ide plenipotentiával nem bocsáttattunk volna az tractára, kit el akarunk kezdeni, ihon az ő fölsége arról való levele maga keze irása és pecséti alatt. Ezen közben mind az levelet s mind az irást, pecsétet mutagatván, de az levelet az maga kezében tartván, igíré arra magát, hogy ezután annak pariáját megadja ezeknek. Kivel ezek is az török urak contentusok levén, elővevék ők is az császár Iztikhal levelét és megmutaták azt, s mind penig azon való aranynyal irott császár czimerét, turakját, de az levelet ők is megtartván magoknak, csak hasonlóképen igírék arra magokat, hogy ők is készek annak mását adni.

Ezek után mi megindulván onnan, búcsút vevénk tőlök és ők is kikésérvén az szín ajtajáig vagy azon kivül is bennünket, mi eljövénk az mi sajkánk felé, ők is semmit nem mulatván, az sajkákra menének, és igy ők is, mi is megindulván dob, trombita szóknál, megeresztett zászlókkal, lobogókkal, ők előbb, mi is azután mingyárt az sajkákon való lövő szerszámokat kilövöldöztettük és ugy jövénk haza. És mindezeket az vezérnek Budára ők is én is breviter mindjárt megirók.

29. napján juniusnak semmit nem tractáltunk, irtunk egymásnak; csak vesztegségben voltunk.

30. DIE JUNII. Hét óra után az színbe esmét öszvejövénk, és az odamenésben, ott való leülésben azon módot és sessiót tartók, mint 28. die. Azután esmét egymás egészségét megkérdezvén az urak, esmét Sennyey uram igy kezdé el az szót: Hogy az isten ide egészséggel hozott, dicsértessék az ő szent neve és engedje azt is, hogy végezhessünk minden jót, ki elsőbben az ő szent nevének dicsíretire, az mi urainknak kedvek szerént, és az szegény községnek is megmaradására, épületire legyen. Kit az török

urak is helyben hagyván, az ő nagysága szavát dicsírék. Azután esmét azon kezdé el szavát Sennyey uram: mivel hogy az két hatalmas császárok között elsőbben 1606. esztendőben, annak utána 1615. bizonyos tracták által szép békesség épéttetett volt, kik ellen minemü dolgok történtenek, kik felől noha sok szóm s panaszom lehetne, de mindazokat most hátra hagyom, azért, hogy azután, ugymint Gyarmatnál, azokról végezések löttenek; hanem azok felől, az melyek az szent békesség ellen, az gyarmati végezés ellen löttenek, azok felől szólok és nagyságtokat azon kérem, hogy nagyságtok is ahoz ugy szóljon, mint békesség-szerető urak, és ha volna valaki olyan, az ki ezekben tulajdon csak az maga hasznát keresni, azokat letegye és annak hitelt ne adjon, hanem az szent igazságot kövesse. Annakutána igen szép csendesen mondá azt, hogy az lehetetlen dolog, hogy az ilyen nagy dologban mind az két felől valami nehézségek az meglött dolgokhoz képest ne legyenek, de mind azokat is illendőképen kell cselekedni és választ is igy illik böcsülettel reája tenni mind az két részről. — És igy okoson és szép csendesen proponálá azt, hogy noha akkor Gyarmatnál el volt az első articulusban végezve, hogy mind az zsitvatoroki és bécsi végezések szentül helyben maradjanak; de mindazonáltal azok ellen haddal invadáltatott hatalmas török császár részéről az római császár ő felsége országa, birodalma, arról való okadásokat várja ő nagyságoknak. Erre az mufti azt mondá, hogy igaz az, hogy mind az Zsitvatorokban mind Bécsben voltak végezések, de azok immár még azelőtt, az mint maga is ő nagysága mondja, mind felbomlottak. Azért azokat most mind hátra kell hadni, és most újabbat kell csinálni, ki állandó legyen, és annak bizonyos hátra napja 20, 40, 60 vagy 100 esztendő legyen-e, azt is most elvégezzék. Erre Sennyey uram ugy replicála, hogy nem lehet az, hogy azok az

végezések feledékenységben legyenek; mert ők ugy tudják, hogy most is az két császártól olyan paranosolat vagyon, hogy az micsoda dolgok az szent békesség ellen löttenek, azokat kell helyére állatni ez tracta által. Más az, hogy ők igen megbántódott emberek, kit nem szenvedhetnek, ha annak méltó okát nem adják, és azért kérdi: hogy ha ott az gyarmati végezésnek az első articulusában ugy volt az az végezés, hogy azok az azelőtt való végezések megmaradjanak? Erre az mufti azt mondá, hogy ugy volt. Erre esmét azt mondá Sennyey uram, hogy ő azt nem urgeálja, az mik azok ellen löttenek az gyarmati végezésig, noha az felől is méltán panaszolkodhatnék; hanem azután való károknak, faluknak, városoknak elégetésének, pusztitásának, rablásának, várak vivásinak kérdi okát ő nagyságoktól. Kire az török urak azt mondák, hogy Hidvéget és több egynéhány falukat ők pusztitották, rabolták el, kiknek emberei most is oda vadnak és két helyen is az végekbeli zsold pénzt az útokban felverték; azután mikor Pestnél volt az tábor, csatákat ők bocsátottak; azután 50, 60 ezer hadat inditottak oda, kit megértvén az vezér, nem akarta azokat magára várni, hogy ott nyomják meg, hanem eleibe indult és ha mi lött is, ugy lött. — Ez dolgon nem sokáig disputáltak, hanem abban hagyák.

2. Hozá elő esmét Sennyey uram az gyarmati 2. articulust, hogy hát Váczot miért vötték el hatalmas török császár hüti és attnáme levele ellen? azt adják meg, mert megveri isten érte őket; lám azok az vezérek, kik abban eszközök voltak, mind oda vadnak, isten megbüntette őket, és talám hatalmas császártok is; Bagdát is azért vagyon oda, hogy itt hütlevelét megszegték, az földbe tapodták. Arra im ezek azt mondák, hogy ők azt nem méltatlan vették el, mert Bolondvárnak elpusztitásáért még Mátyás császár is odaengedte hatalmas császárnak levele által, mely Mátyás császár levele most is hatalmas csá-

szár tárházában vagyon, kire nézve volt haladékban Gyarmatnál is az Vácz dolga. Erre Sennyey uram azt mondá, hogy azt ő nem tudja, hanem arra az zsitvatorki végezésre nézhet ő inkább, kiben hatalmas császárok hüti vagyon.

Másik az, hogy ők az Bolondvár elpusztitásáért az megholt vezérnek 18 ezer tallért adtanak, kire ezek sem emlékeznek. Ezekután ugyan Sennyey uram mondá azt, hogy mivel még egynéhányszor kelletik szemben lenniök egymással, ennek eligazitásának dolgát hagyjuk más napra. És abban marada.

3. Proponálá az horvát országi puszta váraknak megépitését az gyarmati articulusok szerént, kire az mufti is ráméne, hogy az akkori végezés szerént igazódjék bátor el, kivel az más fél is contentus lőn. És igy ezzel az megengedéssel az mufti melléje álla az gyarmati végezésnek, az én itíletem szerént.

4. Mondá azt Sennyey uram, hogy az holdolt faluknak eltürhetetlen nyomorgatások, inségek miatt való panaszokat irva beadja. Kit az mieink is acceptálának és azt mondák, hogy eligazodván elsőbben az faluk megbántódásokon, azután azt is, kik által igazitsák el, azok is embereket találnak; mert akkor Eszterházi Miklós uram volt nevezetbe onnan, de most immár annak más állapotja vagyon, ki azt nem szenvedi. És ez is arra halada, hogy az irást törökre forditsák és tanáczkozzanak felőle s azután legyen oztán az végezés és annak eligazitása négy holnap alatt mondák hogy legyen oztán, az mostani végezés szerént.

5. Az rabok dolgát hozá ő nagysága elő, ki magának sem tetszék, hogy csak ugy mint azelőtt, két emberre bizattassék, kiből esmét az békességnek felbontására valami ok adassék; mert ő nagysága most azt akarná, hogy állandó békességet csinálnának. Ehez én is mondám,

hogy csak annak az két személynek magok haszna keresése volt ebben, kit az ur is monda, hogy semmi nem egyéb volt. Azoknak penig az török uraknak azt mondá, hogy most csak simpliciter az gyarmati végezés után való rabokat megadják, mert az igazság ezt kivánja.

Kire ezek is azt mondák, hogy Hidvége nevü kastélyt és az sok falukat, városokat rablottak, pusztitottak el ők is és sok károkat töttenek, többet, hogy sem mint ezek. Kire Sennyey uram azt mondá, hogy több kár volt csak emberből 40.000. arról az részről, és nekem csak lassan mondá, hogy mindazokkal együtt kik megholtak az szegénység közül és azonkiűl marhabeli kár 25-ször való százezer forintnál, kinek csak az elolvasása is egy hetet elfoglalna. Ezek arra azt mondák, hogy ők nyilván semmi rabot nem hoztak, mert arra sem Bethlen királytól sem az vezértől senkinek szabadság nem volt; mert az kit rajta kaptak, mindeniket megölette, sőt sokszor kétszáz-, négyszázankint szedték el és ugy bocsátották el az rabokat, az kit penig lopva vittenek el, arról ők nem szólnak. Ezt is abban hagyák. Azután szólának az felől, hogy azoknak az raboknak, kik az utólsszori frigy után vitettenek el általán fogva, meg kell adatni mind az két részről, ki ellen az török urak is nem reluctálának. És igy ilyen végezéssel, hogy az faluk felől való irásokat megforditattván ma, az török urak tanácskozzanak felőle és holnap esmét olyan üdő tájban mint ma öszvegyüljenek, és ujolag tanácskozzanak. És igy eloszlánk egymástól, és mi alájövénk ide Szőnybe az végezés szerént való öt sajkával, amazok penig csak négy sajkával; valának magok is csak ketten Sennyey uram és Lebel uram, mert Eszterházi Dániel uram haza ment volt még az elmult héten, Koháry uram is elment volt Ujvárra.

Ugyan ezen nap reggel, hogy megyünk vala az tractára, mondá Ahmedt bég, hogy: nincsen hireddel uram, hogy az fejedelemnek emberei voltak itt Komáromban, tegnap előtt jöttek volt ide estve egy faluban négyen és ott hagyván az lovakat, az egyik legénynyel hárma általjött Komáromban, és ott mulatván, másnap esmét vissza mene és haza mentenek ő felségéhez?

Erre én azt mondám, hogy nekem nincsen hiremmel; mivel ugyan nem is volt, s most sem tudom, ha volt e olyan dolog vagy nem. Ugyanezen nap sokat tanácskozának ezek nélkül, ki *afium* ki *betegelig* után; de semmit nem végezének sem szólának haszonra, hanem én mondám, hogy tegnap olyant mutattak szavokban, mintha melléje állottanak volna az előbbi békességnek, az kik mellé hogy ha melléjek akarnak állani, azt hiszem, hogy kész az békesség; de lássák jól meg, most mit mivelnek. Azután mondák, hogy mit kell hát mivelni? És ugy mondám, hogy kérjük ki irásban minden kévánságokat, ugy hogy azután többet ne ragaszszanak hozzá. Addig ne cselekedjenek semmit, mert valami rosz dologba jutnak. Melyet jó néven vévén, igen megköszönék, és kérének, hogy leirjam azt, mi választ kell tenniek, és én leirám az szerént, kit törökül forditának, és abból az mit tudának másod nap szólni: — „Istennek hála nagyságtokkal immár kétszeri rendben lételünkben böcsülettel ismeretséget vöttünk, és az szent békességnek dolgairól rész szerént beszélgettünk és némely bántódásait is az szegény községnek, az nagyságtok irását török nyelvre fordittatván, megértettük. Kik közül némelyeket méltónak itílünk, némelyeket penig régi szokás szerént való dolognak tudunk, az kik felől isten akaratjából, csak elsőbben az nagyobb dolgokon egyezhessünk meg, mind könynyen megalkhatunk; kévánjuk azért nagyságtoktól, hogy nagyságtok az derék dolgokról is minden akaratját,

tőlünk való kévánságát adja irásba kezünkben, hogy azt is török nyelvre fordíttatván, minden dolgokat érthessünk jobban meg, és végezhessünk hamarább is minden dolgokról nagyságtokkal; mi is annakutána, az mi nagyságtoktól való kévánságunkat irás által nagyságtoknak örömest kiadjuk. Ha penig azt mondanák, hogy lám tegnap előtt mindenik felől beszélettünk, és némelyik articulust avagy maddét helyén is hagyta nagyságtok, arra azt kell mondani, hogy az tegnapelőtti dolog csak beszélgetés volt és szó; semmi egyezés nem lött. Szinte azért kévánjuk most, hogy irás által legyen az dolog." Melyre mind örömest reá mene az cancellarius, elő sem hozá azt, hogy némelyik articulusnak melléje állotak ezek. Nem tudom ha nem vötte-e eszébe vagy mitől lőn az dolog?

1. DIE JULII esmét kimenénk az végezett helyre az színbe 8 és 9 óra között, mi öt sajkával levén és amazok két sajkával. Az színben az sessiot változtatta Sennyey uram: nyugati ajtó felől szembe üle az muftival, innen én felőlem (mivel az török urak megtarták az ő helyeket és én is), Eszterházi Dániel uram marada, ki akkor jött vala palatinus uramtól, ki urunkat ő felségét kérdezé böcsülettel. — Az tractát esmét Sennyey uram oratión kezdette el. Mondá azt, hogy azt hiszem, hogy az mely irásokat nagyságtoknak adtunk volt, azokat nagyságtok immár elolvasta és tanácskozott is felőle, azért immár azokra választ várunk. Kire ezek az mufti által azt felelék: ugy vagyon, az mint ő nagysága mondja, hogy azokot mi törökre forditottuk és megértettük; de ugy veszszük eszünkben, hogy azok közül kik méltó panaszok, kik méltatlanok; mivel az paraszt emberek az magok javáért nem az dolognak valóságát mondották, és némelyik azok közül régi szokás szerént való dolog. Azért mi nálunk azok mind kicsin dolognak látszanak és

könnyen eligazithatjuk, csak az derekas dolgon mehessünk által. Azon penig hamarább s jobb móddal úgy alkhatunk meg, hogy minden kévánságait nagyságtok irásban adja nekünk, ugyhogy mind egyszersmind értsük azokat, hogy azután ne mondhassa nagyságtok azt, hogy ezt is még elhagytuk volt. Mi is azután az mi kévánságainkat irva adjuk nagyságtoknak. Mely dolgon semmit nem ellenkezének az más részről való urak, hanem acceptálák az dolgot és megigírék adni; csak kévánják vala azt, hogy articulatim talám emez panaszok dolgát eligazitthatni most is. Kit, emezek azt mondák, hogy nem lehet; mert ők még az felől semmit nem végeztek, s másik az, hogy tudni is akarják azokban, hogy ki hol lött, és az féle gonosz cselekedetért kit kell nekik is megbüntetniek? Ki felől azt végezék, hogy szombatra minden akaratjokat, kévánságokat elkészitik és ide megadják azok, és ezek is készitsék el és adják irva nekik, egymással ugyanott lévén az szín alatt. — Ezek után mostan mind az két felől lött dolgok és rabok felől lőnek valami szók, és az felől is, hogy az előbbi több békességeket, tractákat mind abban hagyják és most újat, állandót csinálja-nak, bátor ugyan az régi articulusoknak rendi szerént; csakhogy ne legyen az előbbi neve, hanem szőnyi az mostani tracta. Ki felől ők is azt mondák, hogy azok méltók; ugy hogy emlékezetbe ne legyenek és erősségekben meg ne maradjanak, azt talám nem cselekedhetjük; de ez kivánság nem szinte méltatlan. Ezekután eloszlánk, mi visszajövénk s ők felmenének Komáromba.

5. DIE JULII. Az tractának helyére az szín alá esmét közönséges akaratból öszvegyülénk, és az római császár ő felsége részéről való urak ezek jövének az tractára: ugy mint Sennyey uram, Lebel uram, Eszterházi Dániel uram, Questenbergh uram és Kohári uram; az mi részünkről ugyan az előbbi commissarius urak, és az

ülésen is ugyanazon sessiót observálók mint prima julii és egymás egészségét megkérdezvén az urak, azután Sennyey uram elővevé az ő részekről való kévánságokról való irást és mondá azt, hogy ők ugy hiszik, hogy az szent békességet elsőbben az hatalmas török császár részéről bontották fel. Ki ellen az mi részünkről való urak eleget disputálának, hogy nem ők az okai, hanem az római császár részéről valók. És igy egyik fél is az maga voksát erősitvén s az másik is, az szerént fenmarada az szó köztük és ilyen ratiót vagy argumentumot csinála Sennyey uram, hogy noha innen lött az békességnek felbontása, de nem hatalmas császár volt az oka, hanem az vezérek, kiknek Isten immár érdemek szerint megfizetett és ezután is fizet, mivel hatalmas császár hütit felbontották, és hatalmas császárnak is azért nincs szerencséje, ez néhány esztendőben az hüt felbontásért, s nem is leszen addig, mig hütit helyére nem állatja abban, az miben felbontották az vezérek. Es igy emberséges szókkal disputálván az dolgot, szovát elvégezé és az kévánságokat beadá.

Az török császár ő hatalmassága részéről, az mely articulusokban az Zsitvatoroknál, Bécsben és egyéb helyeken lött végezések megbántódtanak, azoknak leiratott rendi ugyanazon török császárnak ő hatalmasságának, az jelenvaló békességnek tractájára elrendeltetett commissariusoknak kévánságára:

1. Az zsitvatoroki végezések 3-dik articulusában noha az vagyon, hogy az tatárok se ide az római császár Magyarországában, se az szomszéd keresztyén országokban ellenségesképen be ne menjenek, de azért ők Lengyelországban nem csak egyszer mentenek be és ott mely szörnyü rablást, károkat és égetéseket töttenek, s mennyi rabokat elvittenek, kimondhatatlan; és Magyarországba is bejövén, nem kevés károkat töttenek.

2. Az zsitvatoroki 4-dik articulus azt tartja, hogy az két hatalmas császár között az békesség minden helyeken, de kiváltképen Magyarországban és egyebütt is, megtartassék; de ez is megsértődött, mert egynehány ízben nagy hadak jövén ki, hatalmas nagy károkat töttenek, éget-

tenek és rabokat vittenek el az római császár ő felsége országából, Magyar- és Tótországból, Morvából és Austriából.

3. Az ötödik zsitvatoroki conditio tilalmazza az csatázást; de ezt is sokképen violálták, mert szüntelen, sok helyeken csatáztanak, várak alá ütöttenek, embereket öltenek és marhát is nem keveset hajtottanak el. Az mely cselekedetekről az mikor az török császár ő hatalmassága részéről való urak sokszor megtaláltattanak volna az római császár ő felsége részéről való uraktól, az mint azon zsitvatoroki 8-dik conditio tartja, azokban igen keveset avagy semmit nem igazitottanak el.

4. Az hatodik zsitvatoroki conditio ellen elsőbbet Váczot két izben megszállván, álgyúval megvötték, azután Damasdot is megvötték; ezeknek utána Nógrádot is megszállották és egynehányszor ostromlották, hasonlóképen Szögyént is megszállották és ostromlották.

5. Az tizenhetedik zsitvatoroki conditio szerént mivel az római császár ő felsége részéről egynehány izben böcsületes ajándékokkal beküldetett török császár portájára az követ, ő hatalmasságának is kellett volna követeit az római császárhoz, ő felségéhez küldeni, ki minthogy meg nem lött ekkoráig, az az conditio is violáltatott. Kévántatik azért, hogy az is meglegyen.

6. Az 13-dik zsitvatoroki conditio ellen azzal vétettenek, hogy az mint feljűl is meg vagyon irva, Váczot hatalmasul elvötték; kévántatik azért, hogy az ugyan most mindjárást megadattassék.

7. Az tizenötödik zsitvatoroki conditio ellen is sokképen vétettenek; holott meg nem alkhatván egymás között az két részről ennek az conditiónak magyarázatján, ujobban végeztenek volt az római császár részéről való commissariusok, az ő hatalmassága az török császár commissariusival, Ahmat kihajval Bécsben és Gratián Gáspárral, akarván az két hatalmas császár az aránt az két fél közé való minden veszekedést és háboruságot eltávoztatni, ilyenképen: hogy azokhoz az falukhoz, az kiket akkor, az mikor az az végezés lött, Esztergomhoz az római császár ő felsége részéről az holdolásra bebocsátának volt, ismég hatvan falu bocsáttassék be ugyanazon holdolásra, és azoknak bizonyos sommájok legyen, mit és mennyit fizessenek esztendőnként és azt mi módon szolgáltassák be az török uraknak. Mely 60 falut az római császár ő felsége az maga részéről commissariusi által Barson, az ő hatalmassága commissariusinak, az török császárnak, meg is adatott, ugyanakkor eligazitván mind az két részről, mennyit kell ezeknek fizetniek, és minden falunak magán való bizonyos czédulát is adván arról kezek írások és pecsétjek alatt. De ezeket az falukat az ő elvégezett adójokban az török urak meg nem tartották, hanem inkább min-

denik falut sokkal feljebb adóztattak, és adójokat is nem az articulus szerént, de különben: hatalommal, az szegénységnek nagy kárával szedték és szedik most is azt be. Ugyanezent cselekeszik az török urak az 60 falu előtt való beholdolt falukkal is, hogy minden esztendőben feljebb feljebb adóztatják őket, ki miatt már sok elpusztult bennek. Kévántatik azért, hogy azoknak az adózások egyszer ugy végeztessék el, hogy tudhassa az szegény ember, esztendőnkint mit kellessék török urának adni, és többel azután ne terheltessék. Az kik penig eddig az ellen cselekedtenek, azok az komáromi végezés szerént büntettessenek meg. Az ki ezeknél nagyobb, nem gondolván az két hatalmas császár közt lött bécsi végezéssel, ennek az 60 falunak beadása után sok városokra és falukra kiütvén, rablással, hatalommal holdoltatták be őket. Az elmult őszszel is egynehány ezered magokkal becsapván Gímes és Kis-Tapolcsán alá, egynehány várost és falut égettenek el, az népben kit levágtanak s kit rabul elvittenek, és marhájokat is épen elhajtották. Kévántatik azért, hogy ez kártételekről az szegénység megelégittessék; és azok az faluk vagy városok, kik az hatvan falu után erőszakkal holdoltattanak be, az holdolástól mindjárást felszabadittassanak; ugy lehet meg az ő igaza az articulusnak.

A mi penig az nemesség és szolgáló rend dolgát illeti, azokat is az végezés szerént az ő igazságokban és ebbeli szabadságokban meg nem tartják, hanem mind adófizetésre, dézma adásra, és az szolgálatra is reá erőltetik őket, az mint az egri pasa ő nagysága meg is kiáltatta urnapján az rimaszécsi sokadalomban, hogy mindenek reá menjenek az török császár ő hatalmassága munkájára az várakban, mind nemes és paraszt emberek.

8. Az hetedik bécsi articulust is violálták: mert Gyöngyösrül az szegény kuldus barátokat im nem régen ok nélkül (némi)nemü görögök miatt Budára vitették, kiket szegényeket ott verték, taglották s csaknem gyalázatosan karóban is vonyatták. Végtére szegényeknek az egyházi marhából kellett tizenöt száz tallért szerzeni, és ugy szabadultanak meg onnan. Az mely másfél száz tallér, hogy visszaadassék nekik, az articulusnak igazsága kévánja.

Ezek, az kikkel az békesség megbántódott, és az kiket az római császár ő felsége részéről való commissarius urak, az török császár ő hatalmassága részéről való commissarius urak ő nagyságoknak kévánságára, irva beadtanak. Kévántatik azért immár, ha az egynehány ízben elvégeztetett szent békességnek az két hatalmas császár közt való állandó megmaradását szeretik az török commissarius urak ő nagyságok, hogy mindenek eligazittassanak és helyekre állattassanak, az rabok elbocsát-

tassanak s az megkárosodtak megelégittessenek, és ennekutána szentül mind az két részről minden czikkelyiben s punctjában tartassék meg az szent békesség.

5. DIE JULII. Délután jöve alá hozzánk az római császár ő felsége részéről való uraktól Besenyey Imre és Sárkány Miklós az török commissarius urakhoz ilyen követséggel: hogy mivel az szembenlétel felől nem végezének ma ő nagyságok, az török commissarius urak csendes elmével, jó lelkiesmérettel olvassák és forditsák meg az kévánságokat és magokban szállván, tegyenek itíletet felőle és ne is késleljék az dolgot. Az szembenlételről, mikor lehet, tudósitsák ő nagyságokat, mert immár innen várnak abból. Nekem is Besenyeytől ilyen irást küldének, kinek az pariája ezképen következik: (Az irást az mint ismerem, Sennyey uramnak ugyan maga irása.)

Generose Domine, mihi observandissime. Pax Christi. Magam nem szólhatok kegyelmeddel az mint akarnám; ez levél megadandó emberemnek, mint magamnak hihet kegyelmed. Izentem is kegyelmednek, bizvást elhiheti szavát, kérem is. Ha penig kegyelmed irhat általa, az mit magára nem mer bizni, bizonyos lehet benne, soha azt más nem fogja tudni. Örömest kedveskedném kegyelmednek, az miben tudnék, de nem tudom formáját, és nem is merek. Isten éltesse kegyelmedet. Kegyelmed jó akarója szeretettel szolgál

Sennyei István m. p.

Mivel ezek az fő emberek engem az török urak szállásán találának és onnan hivának az szállásomra, meglátván az levelet, az izenetet is megértém oztán Besenyey uramtól. Mely izenetnek summája az vala: hogy mivel immár az én kegyelmes uramnak ő felségének békesége vagyon római császárral, teljes tehetségemmel én azon legyek, hogy az ő kévánságokra, kiváltképen Vácz felől, resolválják kévánságok szerént magokat az török urak, az faluk dolgából is. Kire én olyan választ tevék: hogy abban módom nincsen, hogy irhassak, hanem szóval ize-

nek. Az izenetem az lőn: hogy engemet az én kegyelmes uram ő felsége ide nem azért küldött, hogy itt valami arbiter lennék, vagy ebben az békeség dolgában ő felsége én általam beleelegyitené magát; hanem két ok vitte ő felségét arra, hogy engem ide küldjön: egyik az, hogy hatalmas császár kivánta ő felségétől, hogy engem ide küldjön; másik az, hogy az miben lehetne, én általam akarna ő felsége ebben az békeség dolgában is az keresztyénségnek szolgálni, mivel immár római császárral ő felségével ő felségének békesége vagyon. Hogy penig ő nagyságok elhigyék, hogy ez így legyen, in ea parte az ő felsége nekem adta instructiómat is in specie kegyelmednek megmutatom, hogy tudja megmondani kegyelmed ő nagyságoknak. És megmutattam. Az mellett azt mondám, hogy azt penig jó lelkem esmereti szerént, ugy mint igaz catholicus ember mondom, hogy ő felsége nekem szóval is, ennél az irásnál még bővebben ezt parancsolta: hogy római császárnak ő felségének szolgáljak ez békeség dolgában. Kin én nekem mind szívemben mind lelkem esmeretében való nagy örömem vagyon, hogy ő felségének az én kegyelmes uramnak én rajtam olyan parancsolatja vagyon, kiben azt parancsolja, hogy az keresztyénségnek szolgáljak, nem ellenek ágáljak; abban penig ez két kiváltképen való okokért, tudni illik, hogy az ő felsége parancsolatja az rajtam, ki nélkül ugyan nem is szolgálhatok; és másik, hogy keresztyénségem és hütemnek egyessége is arra indit engem. Azért semmiképen elégségem szerént abban fogyatkozást nem teszek, kiért mind isten előtt s mind az én kegyelmes uram előtt méltán büntetést vehetnék magamra; ha penig valamiben az ő nagyságok kévánságok szerént nem szolgálhatnék, arról megbocsássanak ő nagyságok: és az én kegyelmes uram ő felsége nem-akaratjának vagy az enyimnek ne tulajdonitsák, hanem csak az török urak keménységének;

mert én bizony igaz, nagy dificultást látok az Vácz dolgában, mert az vezérnek az maga személyének böcsületiben jár az dolog. Ez penig az vezér maga nagy fő ember, ki magához képest az megholt vezért, mint egy semmit ugy tartja, kinek idejében az Vácz dolga in suspenso maradott volt. Azért hogy im az én kegyelmes uramnak igaz sinceritását az keresztyénséghez ebben is megmutassam, magam alámegyek Budára az vezérhez és teljes tehetségemmel azon leszek, hogy római császárnak ő felségének és ő nagyságoknak szolgáljak ott is az vezér előtt.

Ugyan Besenyey által Eszterházi Dániel uram kivánná azt, hogy vele valami okkal szemben legyek; mert az bátyja palatinus uram izent tőle nekem, és én általam ő felségének akar ő nagysága izenni. És ugy vőm eszemben, hogy mintha ugyan ő felségétől volna informatus palatinus uram, hogy arról az dologról én általam izenjen ő felségének palatinus uram. Mely kévánságára ő nagyságnak olyan választ tevék: hogy Budáról megjövén, módot keresek benne, hogy szemben legyek ő nagyságával, és szemben leszek. Hanem ugyan látván, hogy az szembenlétel miatt ő felsége az én kegyelmes uram és én is valami nagy suspicióban incurrálnánk az török nemzetség előtt, és ugy el kellene annak távoztatásáért hagynom. Az szembenlételt, de különben el nem mulatván az kártételek felől szavai között az urak szavával Besenyey uram olyant is monda, hogy abban méltó fáradnom, mivel talám az török nemzet fel nem ment volna és kárt nem tött volna, ha ő felsége nem inditotta volna őket. Kire én azt mondám, hogy ő felségét is inkább az török nemzet inditotta fel, és azon kivül némely onnan felül való bizonyos okadások.

Ez igy levén, mihelt elbocsátám az szállásomról ezeket, mindjárt az pasához Moharrem béghez menék és

az Sennyey uram irását megmutattam, és szóval is mint izenték, hogy abban fáradjak, hogy nekik kévánságok szerént való válaszok legyen, megmondám Kire én is, hogy mi választ töttem nekik, eleget mondék.

6. DIE JULII az török urak azon munkálódának, hogy mint resolválják magokat az római császár commissariusi kévánságára. És ikindi tájban egynehány magával küldék által Buday Pált az török urakhoz az vezérnek szóló levelekkel, kiben az békességre inti cancellárius uram az vezért és arra, hogy ha jó szerencséjét kévánja hatalmas császárnak, hütit állassa helybe. Az mellett ezeknek az török uraknak egynehány szép narancsot külde és én nekem egy levelet, pecsét alatt, kinek pariája igy következik.

6. DIE JULII. *Sennyei István uram nekem irt levelének pariája.*

Generose Domine, mihi observandissime etc. Pax Christi. Nehéz, hogy kegyelmeddel magam nem beszélhetek, de tudván az kegyelmed jó indulatját és abbeli keresztyény állapotját, által érti, miről kellenék én nekem kegyelmeddel beszéllenem. El is hittem, hogy hivatalját el nem mulatja, várván mind az Istentől jövendőben jutalmat, mind penig az keresztyénségtől és én tőlem is háladást. Most is vagyon módja kegyelmednek, hogy az fejedelemnek ő felségének az keresztyénség előtt jó hirt nevet csináljon. Noha bizony nem mindennek kell az mi békességünk, de ha jó móddal leszen, az távol való keresztyénség sok jót fog mondani, és abban én is eszköz lehetek. Igen kevés dologgal törölheti kegyelmed le az régi opiniót ő felsége felől, és szegény hazánkat is szintén reánk következendő utolsó romlástól oltalmozhatja. Az vezérnek is szintén elegedendő dicsőség leszen, ha császárnak hütit helyére állatja; békességek is oly leszen, az minemü még nem volt . . . . . ha okot adnak az háborura, nem tudom az két fél mint nézhet egymásra; mert semmit, valami hitek ellen vagyon, nem kérünk, hanem az miben megszegték esküvéseiket, kévánjuk helyre állatni, és méltán. Máséból semmit nem igírhetek, de ha az magam kevesét mind oda kellene adnom is ezeknek az uraknak, kedveskedném vele én hazámért, az kit féltek, hogy majd semmivé leszen; mert valamentől tovább halad ez dolgunk, az én kezem is naponkint kötődik. Nem bántom sok irással kegyelmedet, és ha nem ir is kegyelmed, nem bánom; csak fáradjon hasznosan, kire

Isten segélje kegyelmedet. Comaromii 6. Julii 1627. G. D. V. Servitor paratissimus Stephanus Sennyei episcopus Vacziensis.

Ez levél mellé ilyen izenete volt rövideden az cancelláriusnak hozzám, ki az levélben nem volt: Hogy fáradságom, munkám nem leszen héjában: az magáéból is contentus leszek vele, ugy akar meglátogatni; csak fáradjak szüvem szerént. Melyre én is rövideden ugy feleltem meg, hogy én tudom mivel tartozom mind az uram rajtam való parancsolatjának, mind az keresztyénségnek s mind penig az magam religiójának, és abban akaratom szerént, elhigyje ő nagysága, hogy fogyatkozást nem teszek; arra való intés vagy solicitálás nekem vagy valami egyéb adománybeli jó akaratnak megmutatása nem kívántatik; mert holott én annak örülök, hogy az én kegyelmes uramnak ő felségének énrajtam olyan parancsolatja vagyon, hogy az keresztyénségnek szolgáljak, arra mivel az magam indulatja, keresztyénséges örömmel viszen s vonzon, elhiheti azt s elhigyje ő nagysága, hogy abban jó szívvel eljárok; de hertelen semmi nem lehet, mert itt ezek az török urak előtt is kell magamat nagy cautióval oltalmaznom az suspitiótól. És igy bocsátottam el magamtól Buday Pált, őtet penig elbocsátván, mingyárt az levéllel az török urakhoz, az pasához, muftihoz és Moharrem béghez mentem, és az levelet elolvastam előttök. Más nap titkon esmét Buday Pál uram hozzám jöve és ezer aranyat igére nekem, ha Vácz megadásában forgódóm.

Az római császár ő felsége commissariusi irás által beadatott kévánságokra hatalmas török császár commissariusinak választételek.

Zsitva, Bécs, Komárom, Szögyénben levő végezések kik voltanak, ezekből ez tetszik ki, az mely illendő és kellendő articulusok, azokat kiválasztván, ujonnan jó kötést, békességet, az mely sokáig állandó le-

gyen, az melyet isten engedjen, hogy sok esztendeig emlékezetben legyen, az mely articulusokban való dolgok megbántattanak mi felőlünk, és kévántuk mi, hogy ezeket leirván, mi nekünk küldjék. De az mi kévánságunk szerént nem azt kévántuk, hogy az megbántott articulusokat küldjék, hanem azt kévántuk, hogy az jó békesség miképen leszen és legyen, nagyságtoknak mi akaratjok, az melyből az jó békesség legyen, mi nekünk az adattassék. Az ilyen nagyságtok mi nekünk adatott irási mi nekünk nem tetszenek.

Első: Az nagyságtok articulusa ez: hogy a Zsitvatorokon levő végezéskor való végezés ellen az tatárok Lengyelországban sok károkat töttenek legyen, de azon végezésekben csak az vagyon, hogy egyedül római császár ő felsége országi vadnak emlékezetben. Mi penig ugy értjük, hogy külön királya vagyon Lengyelországnak, az mely azoknak gondjokat viseli. Az mint penig az tatárok ő velek cselekedtenek, nemcsak annyit, hanem még többet is érdemlettenek volna; mert az lengyeleknek semmi közök nem lévén az fekete tengerhez, ki hatalmas császárunké, mindazonáltal ott az fekete tengeren az kozákok által sok károkat töttenek, mely cselekedettel mintha ugyan vonták volna magokra hatalmas császárunk méltó haragját. De mindazokról hatalmas császárunknak az lengyel királylyal szava vagyon, az nem ide való dolog.

2. Ő nagyságok articulusa ez: hogy az Zsitvatorokon való végezésekben való negyedik articulusban, ezt mutatja, hogy az két hatalmas császárok között való békesség állandó legyen; de Magyar-, Morva-, Tótországok, Austria is ebből megbántatott hadakkal, azt jelentette nagyságtok. Az az végezés igaz, való dolog. Az mi hatalmas császárunk hadaitól mód nélkül egy articulus is meg nem sértődött, legelőször mind erre az római császár részéről ok adatott: minthogy az mely dolog legelsőbben római császár ő felsége részéről megsértődött, mi is nem tartoztunk azt megtartani. Ez egész földön minden teremtő Istennél semmi elrejtve nincsen, minden nyilván vagyon, és ha kévántatik, mindeneket bizonyos bizonyságokkal meg is bizonyithatunk. Ti nagyságtok, barátink, szemtől szemben levén velünk, az mely barátsághoz való dolog, olyan illendő választ nem adtanak nagyságtok, és azt irányzattuk, hogy az meglött dolgok emlékezetben is ne legyenek, az mely elmult dolgokról mi nem is emlékeztünk; de ha kévántatik, mind megirhatjuk, csak hogy az üdő haladékjával leszen.

3. Az zsitvatoroki ötödik articulusnak sommája ez, hogy csaták mind az két felől ne járjanak, az mely igaz dolog; de hogy az mi hatalmas császárunk részéről ez megtartassék, az római császár részéről

penig feléttebben járjanak, az articulus azt nem tartja; hanem mind az két pártról ugy vagyon, hogy csaták ne járjanak sem egy sem más felől. És az mi részünkről nem öt vagy tíz ember ok nélkül semmit nem cselekedett; de az római császár részéről elsőbben várak alá ütöttenek, sok számu marhát elhajtottanak, sok embereket vágtanak, béget és sok embereket elevenen fogtanak és nagy sarczczal visszaeresztettenek. Ilyen dolgot tevén az római császár részéről elsőbben, az mely dolog az egész földön teremtett embereknél is, és istennél nyilván vagyon, nagyságtoknál is istennek az szenteknek szent . . . . . . mind ez s mind az más világon valók, itilet napján is nyilván vagyon. Az mely minden dolgok nagyságtoknál nyilván levén, az szent békességnek felbontásának okait mi reánk akarván vetni nagyságtok, azt nagyságtoktól nem reménlettük volna, mivel minden okok nagyságtoktól löttenek az békességnek felbontására. Sőt az földet, mennyet teremtő isten is azt nem jovalja, hogy ennekelőtte 15 esztendővel Forgács Zsigmond császár Királyképe létében Nagy Lukács két ezer hajdúval, megeresztett zászlókkal az egri vitézeknek otthon nemlétekben Eger alá ütöttenek, két ezernél több marhát hajtottanak és sok embereket vágtanak, elevenen vittenek el. E nélkül Nagy Lukács, Kovács Péter másfél ezer lovas, gyaloggal, megeresztett zászlókkal Tiszán túl Szolnok alá ütöttenek, ezernél több barmot és két ezer juhot, sok ménes lovakat elhajtottanak. Egren lakozó hatalmas császár Mutaffer agáját, Demir agát elevenen elfogták, ezer ötszáz forint sarczon Szent-Imre nevü faluból, azon útokból kezesség alatt visszabocsátották, azonkivül sok nemes urakat kit levágtanak, kit elevenen elvittenek. Az mely dolog felől római császár ő felsége országában levő gondviselőknek sokszor irtanak, de minden irások haszontalanok lettenek. Szegeden és több sok végvárakban ilyen dolgok löttenek, hogy egynehány lóterhe papirosra is nem térne, ha mind megirattatnék. Szegedi szancság béget, Ibraim béget Gyarmatról sok sarczon eresztették el. És koppányi Ibraim béget és mohácsi Mahmut béget Nagy-Győrből nagy váltságon bocsátották ki, melyet mind az országok tudnak.

4. Az zsitvatoroki hatodik articulus ellen Váczot megszállván, megvettük. Ennek az oka is az római császár pártjáról lött, az mi részünkről semmi háboruságra ok nem levén. Az római császár részéről sok eresztett zászlókkal hadak menvén Bolondvár alá, ostrommal megvötték, megégették, az álgyukat elvitték, az benne való népet kit levágtanak, kit elevenen elvitték minden jószágokkal együtt. Ezeket az dolgokat római császár és magyarországi királynak, Mátyás császárnak megirván hatalmas, istenben elnyugudott császárunk szultán Ahmetnak

levelet adtanak arról, hogy Bolondvár helyében Váczot elbontsák. Az erdélyi fejedelem Bethlen Gábor ő felsége Pozsonyban létében Magyarország követje Dóczy András és Rimay János Mátyás király levelére nézve Váczot megadták hatalmas császárunknak. Ennek oka ez, hogy ez dolog igy lött. Az gyarmati végezésben is ugyan ebben maradott az visszaadás. Soha nem lehet és nem is reménlettük volna, hogy csak emlékezetben legyen.

5. Az zsitvatoroki végezésnek 17. articulusában nyilván vagyon: az római császár ő felsége részéről követek egynehányszor tisztességes ajándékokkal hatalmas császárunk Portájára mentenek; az mi hatalmas császárunk részéről is kéváutatnék, hogy követ szép ajándékokkal az római császárhoz menjenek, az nagyságtok kévánsága és irása. Az zsitvatoroki végezésben nyilván irva vagyon, hogy az két hatalmas császárok egymásnak, tisztességes ajándékot küldjenek követek által, azt az végezést meg is böcsüllettük, semmiben meg nem sértettük, felséges római császár részéről egyszer Harmanstaner, másodszor Cserény, Monárdy János harmadikszor, negyedszer Kurtz jött nevezett követségben hatalmas császárunkhoz. Az mi hatalmas császárunk részéről penig elsőbben szegedi bég Zöldfikar pasa ment, másodszor Ahmat kihaja, harmadszor ugyanazon Ahmat kihaja, negyedszer az megholt Ahmat pasa, és Gratian Gáspár, ötödször ugyanazon Ahmat pasa. Ebből kitetszik, hogy római császár részéről négyszer jött követ az mi hatalmas császárunkhoz, az mi hatalmas császárunk részéről penig az római császárhoz ötször ment böcsületes követ. De több közönséges követségben mennyi csausz és Negron András és többek az kik jártanak mind az két pártról, ha megszámlálnók, sokra menne. Tavalyi esztendőben penig hatalmas császárunkhoz követ nem jövén, az végezés és semmi dolog állandó nem lehete, hanem minden közöttünk való háboruság abból következett. Az mely mostan kéántatik és tetszik: hogy felséges római császártól hatalmas császárunkhoz követ menjen, hogy az sok egymás között való zürzavar megcsendesedjék, és közöttünk való jó barátság, szeretet több legyen. Mi akaratunk ez.

6-ik kévánságban az Váczнak állapatja felől irattatott, az melynek válaszát, azt a miképen kellett, feljül megírtuk igazán.

7-ik kévánságban az faluknak állapatjok felől mindeneket megértettünk, ezen irásunkban megirtuk. Ennekelőtte istenben elnyugott szultán Szuliman idejében adózó és fizető faluknak az urai az gondviselőknek panaszolván, hogy ezek az faluk bejártanak és beholdoltanak, értésekre adták. Mely faluk felől nagyságtok emlékezetet tött, ezek löttenek okai és hogy ezek az faluk beholdolnak, sem az nagyságtok

pártjára, sem az mi pártunkra, sem penig az szegénységnek semmi kárát nem arányoztuk; mert az mely juhnak két pásztora vagyon, azt inkább kártól megótalmazhatják. Ezen feljül is megirtuk, hogy az békességnek felbontása római császár részéről lött, az mely igy levén, az falukat arra nézve holdoltatták be. És nyilván való dolog, hogy az mely derekas dolog egyben megbomol, az épen nem lehet, az többi is épen nem maradhat. Ez okkal hatalmas császárunk regestomán levő holdolt jobbágyi, az kik holdoltanak, most is azt kivánjuk, és az kik mostan is bejárnak, holdolnak, azoknak ha felettébb való sommájok avagy valamely más nehézségek vagyon, azt igazán eligazitsuk. De az magyar pártról az szegénységnek több és nagy egynehány féle inségek vagyon, az melyet szükség eligazitni nagyságtoknak. És azután az szegénységnek ha valami nagy insége leszen, ennek az szent békeségnek tractájának végbenvitele után embereket rendelvén reája, könnyen elvégezhetni, az miképen az gyarmati végezés azt mutatja. Ez között az mennyi rabokért nagyságtokkal az felől szemtül szemben beszélhetünk, hogy az ki feltaláltatik, kit fejet fejért szabaditsunk, kik penig illendő sarczon elbocsáttassanak, az mely dologra mind az két pártról embereket rendelvén, ezzel az szent békességnek végezése hátra ne maradjon, az miképen az gyarmati végezésben az is ugy volt végezve. Az mely dolgok penig meglöttenek és elmultanak, azt lehetetlen megtériteni, és hogy lehetséges az holtat megeleveniteni? az egyedül istentől lehet és nem mi tőlünk. Nekünk jó akaró ur barátink, ha nagyságtoknak az jó végezés barátságoson tetszik, üdőt ne mulassunk és meglehetetlen dolgokkal egymást terhelni nem illik. Az nemesség dolgát is azelőtt nagyságtoknak irásinkkal eleikben adtuk, miképen az Zsitvarokon elvégezve vagyon. Melyik jobbágyos nemes, az olyan nemes ő maga házától és vetésétől dézmát tőle nem vétetünk és semmiben nem háborgatjuk. De némelyek csak az nemes nevet viselik, irt jobbágyok, némelyek az magyar urak adójok- és szolgálatjok miatt magát pénzzel negnemesitette. Azok nem szabad nemesek és adófizetéstől nem menthetik magokat. Némely falu egészlen is nemes; az ki hatalmas császár jobbágyi, az olyan adóból, szolgálatból magát nem mentheti. Mostan Eger felé ha kiáltották, az ilyenekért kiáltották.

8. Irásiban nagyságtok az gyöngyösi barátok felől emlékezik. Az az articulus igaz az bécsi végezésben; de mind az városnak s mind az barátoknak vétkek találtatott, az ilyen bűnösöknek még több büntetés is kellene. Azokat az barátokat ebben az dologban megkéméllették, csak hogy az mely marhát eltolvajlottanak az görögöktől, törvény nélkül megalkudtanak az görögökkel és azoknak fizettek; de az mennyit nagy-

ságtok ir, nem annyit, annak az dolognak igazságának kitetszése nagyságtok kezébe vagyon. Az békesség alatt kijáró áros népeket hogy illendő háborgatni? és jószágát, marháját elprédálni hogy lehet? Az bécsi articulusban is meg vagyon irva: az áros népeknek szabad kijárások legyen mind két felől. De az igy levén, Gyöngyösön füleki tolvajok cselekedték; azok az barátok mind jól tudják kik voltanak. Az áros emberek és szegénységnek károkat azokkal az tolvajokkal kell hátra megadatni, mert Fülek felől semmi barátságra való dolgok nem következnek. Bosnyák Tamás szomszédunk, az mely nem kevés dolog, még csak zsendelt, deszkát is nem enged országunkba hozni; erre tekintve, mi közűlünk is nem kelleték az nagyságtok pártjára semmit kibocsátani; de az ilyen dologból semmi barátság nem tetszik. Az felséges római császár részéről az mostani szent békességnek tractájára rendeltetett commissarius urak barátinknak kévánságának megfordítván és megértvén illendő és képes válaszát megirtuk; nagyságtoknak ezen irásunk által eleikbe adtuk, nagyságtok szép engedelmes gondolattal jó választ adjon; nagyságtok irásában békesség és barátsághoz illendőt semmit nem arányozhatunk. Nagyságtok mely panaszok felől avagy inségek felől regestumot adott volt mi nekünk, azoknak az elmult napokban mindeneknek válaszát adtuk és némely dolgokat azután is eligazithatunk. Az mi kévánságunk szerént az békesség és közöttünk való barátság, miről legyen minden kötésünk és beszédünk, ... ezután nagyságtoknak értésekre adjuk, mondottuk volt, de nagyságtoknak ez az mostani . . . . más dolgok. De az kévántatik nagyságoktól, hogy az ilyeneket hátra vetvén, az ilyen perpatvar dolgait külön hadnók, hanem az két hatalmas császárok között az szent békességre hogyha nagyságtoknak is kévánsága vagyon az szegénység mind az két részről nyughassék, egy nappal el is végezzük.

Istennek kegyelméből az felséges római császár commissariusinak adandó hatalmas török császár commissariusitól való regestum; abban való kévánságoknak és minden akaratoknak leirása.

1. Nagyságos barátinknak adandó articulus és kévánságunk ez. Az két hatalmas császárok között mind az két közönséges akaratból, jó órában kezdvén, hogy állandó jó békességnek végezéséért törekedjünk: Zsitva, Bécs, Komárom és Gyarmati végezésekben való articulusok közűl választván, egy jó és állandó békességet szerezzünk, az sok helyeken adatott articulusokot hátrahagyván, ezen ujon végezett szent bé-

kességet, ezt tartsuk, az melyről mind mi s mind nagyságtok felől örökké való jó emlékezetek legyen, és mennyi kévánságink vadnak, articulus szerént megirtuk.

2. Isten akaratjából, az szegénységet szánván, könnyü véggel azt az jó megkezdett békességnek tractáját végben vihessük, és az két hatalmas császárok között igazság és jó akarattal való békességet szerezzünk, és mi közöttünk való ellenkezés és gonosz akarat mind az két pártnak akaratjából hátramaradván: az két hatalmas császároknak gondviselői és mellette való hüvei, pasák, bégek, kapitányok és mind több hivei, szomszédságos, barátságos igazság szerént barátságosok legyenek (s) mind az egész országokban levő szegénység(nél) jó emlékezetbe legyenek.

3. Isten akaratjából ez az szent békesség végben menvén és mindenképen elvégezvén, nagyságtok barátinknak akaratjok szerént, hány esztendeig és meddig legyen állandó, és mind az két részről valami elbontandó dolog semmi ne történjék, senkinek ennek felbontása meg ne engedtessék. Az két hatalmas császárok között való békességnek kötésében, esküvéseket megerősitésében semmi meg ne sértődjék.

4. Az felséges római császár részéről az mi hatalmas császárunkhoz böcsületes követségeket, régi szokás szerént tisztességes ajándékokkal küldeni kévánjuk és eljövése kelletik. Hogy harmad évi az gyarmati végezésben, az békességnek végezésében és mind két felől sokat fáradván, hogy az követ el nem küldeték, az az végezés végben nem vitetheték, és sok zürzavar következék belőle; de hogy ez az hasznos dolog és jó akarat végben mehessen, az követnek legelsőbben mindenek előtt elküldésének kell lenni. Ezzel leszen meg az békesség, és azután hatalmas császárunknak tisztes ajándékokkal és jó akarattal magát megmutatni, követek által megmutatja, akaratunk is ez.

5. Isten akaratjából az szent békesség véghez menvén, hatalmas császárunk minden országiban és végvárakban, szancságságokban, tartományokban, városokban, falukban és minden országiban, útonjárók kereskedőkért és az hittel kötött végezésekben való feljül megiratott articulusok szerént az felséges római császár országiban való gondviselőktől és végvári kapitányoktól, minden ezekhez tartozóktól ez megnevezett elrendeltetett dolognak titkon avagy nyilván sem tengeren, sem szárazon semmiféle kárt ne tegyenek és ne tétessenek. Az mi hatalmas császárunk részéről vezérektől és több hadaitól és birodalmába küldendő tatár-hadaktól s több ő hatalmassága alatt való hadaitól felséges római császár országira, végváraira, országában való jobbágyira sem titkon, sem nyilván, sem vizen, sem szárazon, az békesség ellen semmiféle kár ne következzék. Mind az két partról az útonjárók és áros kereskedők bátran jár-

hassanak, az az jó és szent békesség állandó legyen, hogy az szegénység csendességben nyughassék.

6. Istennek engedelméből olyan békességet akarunk mostan, hogy abban semmi gonosz ne legyen, és semmi gonoszságra következendő dolog hátra ne maradjon; azt is illendőnek látjuk és tetszik, hogy ez az békességben Erdély országa is emlékezetben legyen és az békesség articulusában megkötve irva legyen.

7. Moldova és Havasalfölde, az mely hatalmas császárunknak adózó országában levő adózó jobbágyi és szolgáinak az római császár és magyar király részéről semmi gonosz ne következzék.

8. Az Váczнak állapatját sokszor megirtuk és minden okai nagyságtoknak értésére vagyon. Komáromban elvégezett végezésben, Bolondvár helyében maradott; felséges Mátyás királytól adatott levelekkel, és hatalmas császárunkhoz Magyarországtól küldetett megnevezett követek által megadatott. Ezután az feljül való sok perpatvarnak, sok szónak semmi haszna nincsen; mert az lehetetlen dolog és soha nem is lehet, ezt az kévánságot nagyságtok elhagyja, ezt az dolgot is az articulusban meg kell irni.

9. Ez az végezés mind végben menvén, mind az két pártról sem titkon sem nyilván csaták ne járjanak, és semmi károk, tolvajlások ne következzenek; ha pedig következnek is, mind az két pártról való gondviselőktől az latorságtevők erősen megbüntettessenek, az melyről többek is példát vegyenek, és ha mi kárt tesznek, mind az két féltől visszaadattassanak. És rabokat ne fogjanak; ha penig fognának is, mind az két részről pénz nélkül visszabocsáttassanak. És azután az urak mind az két pártról az ilyen tolvajoknak pártjokat ne fogják; az kik pártjokat fogják, azokkal minden károk fizettessék meg, és magok büntettessenek meg. És az előbbeni elfogott rabokat illendő váltsággal elbocsássák, avagy rabért rabokat adjanak. És mind az két pártról az végvárakban olyan gondviselőket tartsanak, az kik eszes okos emberek, és semmi latroknak pártjokat nem fogják, hanem az békességet inkább őrizni akarják.

10. Mind az két párttól Zsitvatorokon ez vagyon elvégezve, hogy újonnan várat, palánkot ne csináljanak. Ugyanazon végezés szerént, Szolnok tartományban és több végekben, négy holnap alatt az komáromi végezésben azoknak elbontására articulus irattatott, és mind az két pártról pecsétes leveleket adván és embereket rendelvén; az felséges római császár részéről ezt elhagyván, mind ez ideig csak abban maradott. Az az végzés szerént, az mely uj várak, palánkok csináltattanak, kévántatik mind az két részről azoknak elbontására, és ujonnan nem

csinálására articulus ir(va) legyen, akarjuk, és az római császár részéről Zacsizna .... ujonnan az mi hatalmas császárunk határán, Szi .... varcsa, Komarincz, Zacsizna palánkáit csinálja az szent békesség ellen. Az holdolt jobbágyokat ellenzik az beholdolástól .... elbomlása ugyan kívántatik. Boszna tartományban .... római császár határán ujonnan ha palánkokat avagy várakat ...... ha vadnak, mindkét részről embereket rendelvén, jól megvizsgálni, eligazitani. Ha való leszen, el kell bontani.

11. Buda, Eger, Kanizsa tartományokban valók, és Esztergom, Székesfehérvár, Szolnok szancságságokban hatalmas császárunk regestumában irott és holdolt az háboruságig kik jöttenek, adót és summát adandó város és faluk voltanak, miképen ezelőtt, mostan is holdoljanak, akarjuk, az szegénység egy kevés adót adván, minden rettegéstől menekedjenek meg és csendes nyugodalomban lehessenek. Buda, Pest, Székesfehérvár, Hatvan tartományokban való, az háboruságig mely faluk bécsi végezés szerént való articulusokban is megvagyon, hogy beholdoljanak, ezek az várak hatalmas császárunk kezében levén, ez az faluk dolga így levén, némelyik most is nem holdol. Igaz, hogy az szolnoki szancságságban levő faluk Bethlen Gábor ő felsége kezében vadnak mostan, de akkor az elvégezett bécsi végezésben miképen megerősittetett articulusban volt elvégezve, római császár ő felségétől arra levelet kévánunk.

12. Pécs, Koppán, Simontornya, Szegszár, Mohács, Mező-Szeged, ezek az szancságságokban való faluk, kik rég olta kétfelé adót nem adtanak, az eddigi törvény szerént, az római császár pártjáról semmi holdolással nem háborittattanak, és ezután is ne holdoltassák, bécsi és komáromi végezésekben is, külön articulus iratva levén. Ezek az háboruságokban, az végezése ellen Fülek, Szécsény, gyarmatiak és több végbeliektől az rácz faluk közűl sok falukat holdoltatván, feleségeket, gyermekeket és marhájokat elvivén, száma annak nincsen. Bécsi és komáromi végezés szerént soha azokat a rácz falukat semmiben római császár részéről ne háborgassák.

13. Az isten segitségéből mostan olyan békességet akarunk, hogy annak az békességnek végezésében semmi akadály ne legyen, semmi hátra ne maradjon, hanem ez az szent békesség igazsággal állandó legyen, az mint feljül is megirtuk. Mindkét felől az kereskedés is meg ne háborgattassék, hanem mind az két pártról egyaránt szabadoson járjon. Bosnyák Tamás ő nagysága áros kereskedő népeket és az szegénységet az kereskedéstől mind megtilt, az melyet akarunk, hogy meg ne tartassék.

14. Az zsitvatoroki, bécsi, komáromi és gyarmati articulusokban, ha valamelyikben oly irás, vagy végezés találtatnék vagy volna, ki az háboruságra okot adna vagy utat nyitna, azok, hogy mind lehagyassanak, semmivé tétessenek, azt kévánjuk.

7. DIE JULII délután három órakor tájban esmét szemben levének egymással az commissarius urak és az török commissarius urak. Az más részen valóknak beadák az ő kévánságokról való választételeket és azután egymással disputálának az dologról, hogy melyik fél oka az békesség felbontásának. Annakutána vevék az zsitvatoroki articulusokat elő, és az harmadik és negyedik articuluson megegyezének, hogy helyben maradjanak, és azután azt végezék, hogy másnap hat és hét óra között esmét öszvegyüljenek és tentát papirossat vigyenek s vegyék elő az articulusokat és rend szerént, az kin megegyezhetnek, lássák, és ezzel elválának egymástól.

8. DIE JULII esmét reggel hat és hét órakor öszvegyülének az előbbi usus szerént, és mikor egymás egészségét, állapatját megkérdezték volna, az mufti kezdé el szavát, — és mondá, hogy: tegnap, mikor az nagyságtok kévánságaira való választételünket beadtuk, akkor mondók azt is, hogy mi az mi kévánságunkat is immár török nyelven megirattuk, de magyarul is le akarjuk iratni, és ugy akarjuk beadni. Azért immár leirattuk és immár beadjuk nagyságtoknak, nagyságtok megértvén, végezzenek oztán egy bizonyos dolgot; mi lehetetlent semmit nem kévánunk. És igy kezdék el az követeknek dolgán az beszédet, mivel ezek is azt kévánák vala, hogy az német részről küldjenek amazok követet, azok esmét azt, hogy ezek küldjenek, bizonyitván azzal, hogy az ő követek volt késebben Kurtius hatalmas császár portájára. Ezek az ellen azt mondák, hogy az ugy vagyon, de török császár részéről öt követség volt az némethez, és onnan csak négy. Arra Sennyey uram nem szinte il-

lendő szóval mondá nagy haraggal, hogy azok közül olyak voltak, kik csak az követ nevet sem érdemlették volna, nemhogy követséget viseltek volna, azért azokat nem kell követnek számlálni. Kin emezek megbúsúlának és nagyobb keménységgel kezdének szólni. Amazok esmét bizonyiták azt, hogy ők az gyarmati tractán sem igértek követet beküldeni, mert ha megigérték volna, ők meg is állották volna, nem ugy mint mások; de az az pasa, a ki azt mondotta, kedve szerént hazudott, kit hazugságáért meg is öltenek, de ők . . . . okon követeket most elsőbben be nem küldik, mely szó (nem) szinte illendőképen, hanem majd parasztul böcsület (nélkül) . . . . lőnek inkább az más részről, hogy sem mint . . . . mieink megharagvának és mondák: mi igy . . . . hanem elmegyünk. És mondá az egri pasa . . . . uram, Sennyey uram is mondá: békével . . . . való leveleket nagy rankorral kapdosva raká az skatulában és így mi jövénk és ők ott maradának, de mindjárt felmenének Komáromba.

Mi Moharrem béggel, Csiha agával ugyan azon nap aláindulánk Budára az vezérhez, mivel engem az Horvát Lázár uram Budán létére hivata alá az vezér és más napra virradólag Budára jutánk sajkával.

9. JULII kapu megnyitásról lejövénk és mindjárt szemben levénk az vezérrel és megmondók az dolgot. Az dologról gondolkodásra vevé magát az vezér, és engem kére, hogy palatinus uramnak formáljak . . . levelet az dolog felől. Én is azt megirám és elvötték, de másnap mikor Izmael csausz el akar vala indulni, olyan hirt hozának az mi több commissariusinktól, hogy el ne menjünk mi, ha szinte elindultunk volna is, megtérjünk, mert egy fő ember jő az vezérhez. Igy ezhez képest az vezér Izmael csauszt sem bocsátá el.

Azután ugyanezen nap estve az akadékokról sokat beszélék szinte estvéig én csak magam az vezérrel, és megmondám neki, hogy igérnének örömest neki Váczért, hogy ha megadná. De ezt csak olyan formán mondám meg, hogy valami itiletet magamra ne vegyek, és hogy az miatt az jövő szeredán ki akarván szállani táborba, azt svadeálám neki, hogy még valami tiz napig ne szálljon ki, hadd érkezzenek az hadak is, hogy az mely nap kiviszik az ő fő sátorát, azok is az hadak érkezhessenek mind fel, ki még akkor csak in suspenso marada.

10. JULII. Reggel 7 órakor tájban . . együtt Horvát Lázár urammal bemenénk és elsőbben én elkezdém az urunk ő felsége parancsolatja szerént a dolgot az németek ő felsége ellen való . . . . . szón, azt szép csendesen renddel mind proponálám . . . . diplomát elővevém s megmutogatám, ő nagyságának kezében adván mind pecsétit s az császár maga keze irását. Ő is kérdé én tőlem, hogy az mely császár kapucsi passája itt mellette vagyon, annak ha megmutatja, nem . . . . Én is mondám, hogy nem ellenem; mert ő nagyságának az miben kelletik az Porta előtt az bizonysága lehet és ugy az Tefter tihaját is magam hivám oda és azok előtt mutogatám meg az levelet és pecsétet. Azt igen sok szók, de mind ő felsége felől való jó szók, commendatiók, kik ő tőlük is, ugy vagy(on), inkább mint mi tőlünk lőnek. Azután az végbeli dolgokat is szép renddel esmét elővevém és ő nagyságának eleibe adám, kiben az miben kívántatott, Horvát Lázár uram is szólott, és azt is mind az ő felsége urunk kívánsága szerént végbe vivén, még ugyan megkérde: hogy én most az mely emberemet ő felségéhez bocsátom, attól irjon-e mindenik dolgokról választ, vagy ne? Én megmondám hogy ne, hanem csak az oda fel való állapotokról. És azzal én esmét kezembe vevém az diplomát és kezében adám

Horvát uramnak és igy kijövénk tiz órakorban az vezér elől.

10. JULII. Liptay Imre érkezék estve az vezérhez ide Budára más fő emberrel együtt, Nagy Pállal győri seregbiróval, kivel az vezér másnap lőn szemben; de én voltam előbb szemben velek és az én informálásom után szólt az pasa velek.

12. DIE JULII. *Urunknak ő felségének Szabó Balázs uram által küldött levelének pariája.*

Életemig való alázatos hűségemet etc.

Semmi itt való állapotokról felségednek sok szóval ez levelemben irni nem akartam. Tizennegyednapjától fogva juniusnak minden itt való tracta . . . . . . usok, vagy az német és török császár mostani itt agitaltatott . . . . felől summatim felségednek kegyelmes uram, ugy a mint löttenek megirtam. Igy az szerént, hogy ha mindazon szókkal nem lehetett az megirása, de az részről . . . . . , ... ne digrediáljon . . . Az mi kegyelmes uram az Horvát Lázár uram . . . . és ő kegyelme által a felséged ittvaló dolgait nézi, az is ebben . . . . szerént, tegnapelőtt reggel, hogy ide érkezém, előbb löttem . . . . hogy sem mint ő kegyelmével, de azután ő felségénél is mindjárt . . . . az vezér palatinus uramnak parancsolt mindjárt egy levelet . . . . Az meglevén azon nap, mind csak az oda fel való dolgokról disputáltak az vezérrel, hanem másod napon kértem oztán audientiát Lázár urammal együtt magamnak, és ott is az szerént, az mint summatim megirtam felségednek az dolgot, ugy az szerént agáltuk Horvát Lázár urammal együtt. Annakutána tegnap az Liptay uramékkal való szembenlétel igen nagy

pompával lőn. Oka az ő kegyelmek idejövetelének csak az volt, hogy itt végezzen az mit végezhet és arra vegye az vezért, hogy minden aprólék dologért az tractát az commissarius urakkal felbontani ne engedje, és azt is megjelentette, hogy az ő németek is el akarta hadni az tractát, kiben azért hogy valami lött volna, én nem hiszem. Itt való ő kegyelmek kévánsága három kiváltképen való dologban állott: 1. hogy az pasa az commissarius uraknak meghagyja, parancsolja, hogy az zsitvatorki, bécsi és gyarmati végezés szerént való articulusok mellől el ne menjenek. 2. hogy követséget innen bocsássanak elsőbben, mert az az rendi az dolognak. 3. Az faluk dolga, hogy az ujonnan holdott falukat visszaereszszék. De az szembenlételnek pompája miatt ezeket per ordinem nem mind tudá igy előszámlálni az vezérnek, egy kevéssé elméje megbotránkozván. Hanem az pasa jobban előadá neki az dolgot, mert én általam immár érti vala dolgokat, miről én az szembenlétel előtt beszélettem vala Liptay uramékkal az vezér akaratjából. Az elsőre ilyen válasza lőn akkori szóval: hogy azok mind elbomlottanak, az akkori emberek is elholtak, azért nem kell azokon fundálni. Amaz azt mondá, hogy ha azok megholtak magok, az végezés nem holt még meg, mert az levél megmaradott. Kire az vezér azt mondá, hogy: én azt jól tudom, miért kaptok és tartjátok azt olyan igen; de soha nem lehet, hogy azzal Váczot visszavegyétek, azonkivül mi is nem bánjuk, bátor azokat az málékat elővegyék, és az ki jó benne, helyén hagyják, az ki penig nem oda való, azt elbontsák. Az követeket penig innen nem bocsáthatni előbb; mert innen öt rendbeli követség volt s onnan négy, azért onnan kell most előbb eljönni. Az faluk felől tanuságot ád az commissariusoknak. Most elsőbben ezzel váltak el egymástól, ezután is azt hiszem, hogy csak ilyen leszen válaszok.

Az mi az felséged dolgait nézi, melyekért Horvát Lázár uram által és én általam akar itt most felséged gondot viselni, az is abban vagyon, hogy elég bő szóval proponáltuk mind az dolgot az vezérnek, az diplomát is esmét kezünkben vöttük, ma fordittatjuk meg, ha végben vihetjük. Az végek dolgát mind az felséged kegyelmes parancsolatja szerént végeztük végben vinni. Maga az vezér az jövő csötörtökre akart kiszállani; de nekem nem tetszék és elhalasztatám ő nagyságával valami 10 vagy 15 napig bizonyos okokért. Akarom azt is, kegyelmes uram, felségednek értésére adni: hogy Liptay urammal szemben voltam, mondá azt, hogy ha én akaratomból vagyon-e az, hogy Erdélyt is beleirják az articulusokba? kire én olyan választ adék, hogy mi ezt azelőtt sem sollicitáltuk s most sem sollicitáljuk; az törökök dolga. Ő penig azt mondá, hogy soha arra az németek nem mennek (de azt az vezér előtt nem proponálta). Én penig azt mondám, ők lássák. Ismét ő mondá, hogy Illyésházy István . . . . ember volt, és ő akkor az első békességkor sem javallotta, ... mert azzal mintha az török nemzetnek látszott volna (adni) Erdélyt. Én arra azt mondám, hogy hát az concessum mit teszen, ... hogy az az szó török császárra is nézne, de hogysemmint . . . . . olyan gyalázatosan irnák oda, én igy ha ők akarnák is, oda irni nem hagynám. Azért ők lássák, én ezt nem urgeálom. Most az is abban vagyon. Kiből mit akarjanak, immár általlátom, felséged kegyelmes uram annál inkább érti. Én még is az felséged kegyelmes informatióját várom, ilyen két dolgot gondolok, hogy talán addálni fognák az mi kévánságunk szerint való iráshoz: 1. hogy mindazonáltal helyben maradván az felségeddel való római császár ő felsége mostani végezése, 2. és hogy bátor egyik felől se bántódjék meg Erdély, ea tamen con-

ditione, hogy ő is az olyan dologra okot ne adjon. Ezt én nem tudom, csak gondolom az Liptay uram szavához képest. Azért könyörgök alázatoson, hamar informáljon felséged felőle, tudjam az szerént az dolgot igazgatni. Móstanában azt is mondá Liptay uram az felől, hogy hiszem vagyon ő felségének végezése császárral. Én is csak igen könnyen azt mondám, hogy vagyon, s én is azért nem urgeálom az dolgot. S ebből és az több olyan szavaiból azt veszem eszemben, hogy az felől is talám informatus volt az vezérhez; de vagy az én szómhoz képest nem emlékezék, vagy az pompa miatt nem juta eszébe; mert valamit mondott és szólott s nekik is mit mondottak, mind hallottam; mert Liptay háta megett ültem szemben az vezérrel, egy deszka levén köztünk, kinek likain az vezérrel néztük egymást; de im ezek háttal voltak hozzánk, én azt akarván, hogy se szó, se egyéb dolog én hirem nélkül ne lenne. Hogy az törökök választételében az felséged nevét is emlitik, Moharrem bég esztelensége, kiben nekem az miatt nem lehetett hirem. Hogy az ő kévánságokban is, az mint én irtam volt rövid szóval, hogy emlékezet legyen róla, hirem nélkül hát ő többet iratott ahoz is; de nem gonosz akaratból, hanem tudatlanságból, melyet az sajkán olvastaték el vele, mind ott levén az több commissarius urak is. És öszveveszék vele érte, s megmondám, hogy ha ugy adják be, csak megnézem, de mingyárt eljövök tőlök, de bizony ők halnak meg érte. És igy azt nem hagyám beadni azon nap, hanem aztán másnap ugy adák be ilyen rövid szóval irva, az mint az párban felséged, kegyelmes uram meglátta. Immár megfordittattam az jegyzés szerént törökül az dolgot, és ha ráveszik amazok magokat, csak ugy adom elő az dolgot, hogy se azok se ezek az irást sokáig ne disputálják. Azon közben felségedtől is, kegyelmes uram, válaszom jöhet. Hitelt én nagyot vöttem

mind itt s mind amott felségednek, kit Horvát Lázár uram is felségednek, kegyelmes uram, bővebben megmondhat, mert ő kegyelme is vigyáz. Hogy az beadott választételből az . . . . visszavonnám, abban ilyen módot kerestem (mert . . . . napig voltam táborba minden commissarius urakkal ugyan valóban . . . . nem lött hirem az másik levélirás miatt benne, mert azt is . . én irtam volt, Moharrem bég bontotta volt el, ... azt az irást azoktól, mely irást . . . . . nem pecsét alatt . . . . és immár most az felséged nevét kivevén belőle, pecsét alatt . . . . Azért hogyha szinte ennek pariáját vitték volna . . . . hogy az csak szó volt, de az az derék végezés . . . . nem volt pecsét alatt, hogy azalatt vagyon bizony . . . . Moharrem bég, hogy oda iratta az felséged nevét, noha nem igen ártal . . . ., nem kellett volna lenni, kiben nekem az mint irtam, az miatt nem lött . . . . . mert az másikban is szinte akkor lett hirem, mikor az sajkákon mentünk az tractára, nem az én vétkem miatt, hanem az üdő miatt; mert mig im ez felett zúgolódtam vėlek, addig az üdő eltölt, oda penig nagyobb bolondságot irtak vala, kit istennek hála elbontottam. Az másutt . . . . . . kezetet elő sem hozták az commissarius urak, mert volt . . . . most szóm is Liptay urammal felőle.

12. JULII ezzel az levéllel bocsátottam urunkhoz ő felségéhez az váradi Szabó Balázst és János deákot . . . . elbocsátván, az vezérhez menék és ott sokat beszéltem barátságoson. Liptay uraimékat is behivatá . . . . tőn tolmácsa, mert Imtib aga bemén . . . . . vala, azoknak megmondá, hogy Váczot ne emlegessék, mert nem adja. Az faluk felől ő is jót cselekedik és az követeket beküldjék annyi ajándékkal az mennyivel akar-

ják, ha csak egy rózsát visznek is, ő nem bánja, csak az követség az confirmatoria levél mellett legyen meg, kivel hogy ő is emberét bocsátja és urunk ő felsége is bocsát. Megmondá azt is, hogy az békesség dolgát ő felségére is ugy bizta hatalmas császár, mint magára és hogy ő a nélkül nem elégséges magától semmit cselekedni.

Azután hogy választ tőn Liptay uraméknak, nekem mondá, hogy megvendégeljem Liptay uramékat és ő mindent eleget küld az maga konyhájáról.

Én is az ő nagysága parancsolatja szerént elhivám őket, és igen jól és szép böcsületesen tartám, Horvát Lázár uram és György Márton uram is ott voltak nálam.

13. NAPJÁN Moharrem bég, Csihaj aga és Liptay uramék elmenének ki Komáromba s ki Szőnybe bennek; de én ott maradék, mivel még dolgom vala az urunk ő felsége kegyelmes parancsolatjából az vezérrel, és délután hogy bejöve az vezér az mezőről, én is bemenék ő nagyságához együtt Horvát Lázár urammal, és ugy remélem, hogy talám közel négy óráig mind beszélgeténk együtt ő nagyságával és szóval mind végben vivén az urunk ő felsége parancsolatját is, mert az irásokat az diplomának magyar pariáit magamnál marasztám, hogy mikor viszszajövök Szőnyből és le akarja ő felsége Portára küldeni, csak akkor fordítsuk törökre. Ugyanazon nap mind együtt Horvát Lázár urammal eljárók az budai régi királyok házait . . . . környéket is meglátogatók, az kiket győzénk.

14. DIE JULII. Az diplomát én is és Horvát Lázár uram is bepecsétlők és ugy adtam oztán ő kegyelmének kezébe vissza, mivel azelőtt is ott állott. Én oztán ő kegyelmétől elbucsúzván, Szőny felé indulék, azon napon az Tatai városban hálék.

15. DIE bemenék jó reggel Szőnybe, ott csak nagy együgyü hallgatásban sok külömb külömbféle hitvány,

nem igaz hirekkel találám az török urakat és ugyan ő tanácsokból beküldék Komáromba az urakhoz egy falusi polgárt, hogy én immár megjöttem s szemben akarok velek lenni, de levelet nem irék, hanem egy budai Lőrincz nevü polgárt küldék be hozzájok, ki megjövén, olyan választ hoza, hogy igen jó néven vötte izenetemet ő nagysága és maga emberét küldi hozzám ő nagysága az dologról. Ugyanezen nap csak Ikindi tájban jöve ki valami rab dolgából az szolnoki alaj-béghez Besenyey uram és Budai Pál uram, én hozzám is olyan izenettel, hogy holnap legyünk szemben egymással, ő nagysága azt kivánván, hogy én menjek be Komáromba, mivel ő nagysága ide Szőnyre nem jöhet. Kire én azt izentem, hogy én oda is bemehetek, mert az vezérrel vagyon szóm felőle; de legyen az ő nagysága jó akaratja, hogy inkább én ellenem is ezek az török commissarius urak irigységből valami izgágát ne cselekedjenek, jöjjön által és itt kün az mezőn jöjjünk s beszélgessünk, és ezt megmondván ő nagyságának, reggel idején informáljon engem ő nagysága felőle. Ez izenet mellett egy levelét is hozák Sennyey uramnak, kinek pariája ez, kiben hogy Eszterházi urammal beszéljek bizvást, arról ad ő nagysága hitelt.

Sennyey István uram levelének pariája, kit Besenyey István hozott.

Generose Domine, mihi observandissime. Pax Christi etc.

Az kegyelmed izenetit Liptay uram én nekem megjelenté, azért szinte . . . . levelet érsek uramtól ő nagyságától, kéret hogy kifutamodjam (Sellyére) . . . . . . kelletik mennem, hanem Eszterházi Dániel uram itt maradván . . . . dolgot itíl kegyelmed jelentésére, szinte mint magammal közölje kegyelmed . . . . szaváért cselekeszik, istentől veszi jutalmát. Éltesse isten kegyelmedet. Kegyelmed jóakarója szolgál

Sennyey István
Vaciensis Episcopus m. p.

16. DIE JULII valami szeles idő lőn, kivel okot ada Eszterházi uram és ki nem jöve; hanem oztán két bizonyos emberitől megizené, hogy kijő és engem is kérete, hogy jó reggel kimenjek. Én is olyan válaszszal bocsátám vissza az emberét, hogy isten azt adván, innen jó idején kimegyek.

Ugyanezen nap egy végtében két ízben küldé hozzám Hacsi Bekir agát az mufti effendi, esküvéssel emlité az moldvai szomszédság dolgát.

17. DIE JULII. Én is kimenék és Eszterházi Dániel uram is kijöve és az Duna mellett felnyulászánk Szent-Márton felé, és csak magunk sokat beszélénk elsőbben az békesség dolga és török császár commissariusi kívánsága felől, kinek summája: Az mely három dologért küldték volt Liptay uramékat Budára, arról való választételek hogy micsodák, kiket én igy mondék meg: 1. Hogy most nem fő követséget kíván az vezér, hanem mintegy internunciust, kivel maga is fő emberét akarja bebocsátani, az mely internuncius ha csak egy rózsát viszen is hatalmas császárnak, az álljon az ő nagyságok jó itíletin. 2. Második az faluk dolga, ki felől mind az vezér akaratjából én ilyen választ mondék, hogy lássák melyiket választják; mert azt mondja az vezér, hogy erről az részről is sok falukat hódoltattak be, kik azelőtt az magyar részen nem adóztak, vagy azokkal maradnak meg és az török részre is azokkal, az melyeket most birnak. Ha ezt nem akarják, mindenik részről az mely falukat az végezés után kénszeritettenek beholdolni, mindenik felől per commissionem szabaduljanak fel. Az mi penig az saczczoltatásoknak feljebb való veréseket nézi, azt is mingyárt mindenik felől az régi állapotra hozzák. 3. Váczot penig én sokképen próbáltam, hogy visszaadják; de arra semmiképen arra rá nem vehettem az vezért. Azért az már ő nagyságokon áll, ha azért eszét vesztik itt az do-

lognak. Kire azt mondá, hogy bizony uram félő, hogy ugy igen kevés békességet csinálunk. Az az nagyságtok jó akaratja, az mint megmondotta, de bizony sem . . . . adományért, sem egyebért nem megyen reája, hogy visszaadja, hanem csak abban keressen nagyságotok módot, azfelől mi emlékezetet teszen, vagy mint hagyja annak dolgát fenn. Kire viszont ő is azt mondá, hogyha uram azt fenhagyjuk, ugy mingyárt utat hagyunk az háboruságra. Erre én esmét azt mondám, hogy az vezérnek is az akaratja, hogy annak teljességgel ugy legyen végi, hogy oda maradjon, azért immár lássa nagyságtok, válaszszon benne. Ezt oztán ebben hagyók.

Annakutána hozá maga elő azt, hogy az török részről az kévánságok között az is ott vagyon, hogy Erdélyt, Moldovát, Havasalföldet beleirják az articulusokba, az vagyon nekem hiremmel és akaratommal. Kire én azt mondám, hogy vagyon hiremmel, de azt sem mondhatom én nekik expresse, hogy én azt nem akarom; mert ha azt mondom, mingyárt ő felségére az én uramra és országára hozok valami suspiciót vagy annál többet is az szóval; de hogy oda irják, én azt nem sollicitálom akár irják s akár nem; mert az én kegyelmes uramnak vagyon az római császárral ő felségével békessége. Erre ő is azt mondá, hogy: bizony uram, ha oda irjuk Erdélyt, mintegy tulajdonát ugy tartja azzal az török. Erre én azt mondám, hogy én is szinte azért nem sollicitálom az dolgot, de hogyha ő nagyságok minket attól féltenek, vagy akarnak (oltalmazni), most vagyon egyszer alkalmatossága annak, hogy . . . . megoltalmazzanak; hogyha szinte odairják is, legyen ugy az irás, az kivel azt ne praetendálhassa az török. Arra azt mondá, hogy az, hogy-hogy lehetne? Én is arra . . . . szinte az felől gondolkozzék nagyságotok, annak . . . . kal együtt feltalálnunk, ha nagyságtok

rámegyen . . . . oda irjátok, hiszen én is itt leszek, és attól . . . . Annakutána megmondám, hogy immár . . . . . . ketten vagyunk isten . . . . hagynak . . . .

. . . Hogyha szinte az török nem kévánná is, de én ha nagyságtok volnék, oda iratnám és én kévánnám azt tőlök azért, hogy Erdély is ugy volna veszteg. Ezt az szómat nem érté meg, mire megyen, hanem azt mondá, hogy az lehetetlen dolog uram, hogy ha török császár kévánná, hogy fel nem kellene ülni az erdélyi fejedelemnek. Kire én azt mondám: azt én sok szóval nem disputálom, ülne vagy nem ő felsége; de csak rövid szóval azt mondom, hogy talám nem ülne; de dato bátor ugy legyen az mint ő nagysága mondja, szinte azért kellene ő felségének békességet csinálni, hogy arra ne menne az dolog. Oztán aperiálám az dolgot és megmondám, hogy nem ott jár az én elmém, hanem ott hogy az mint eddig Erdély miatt még Mátyás császár idejében is s azután is az két császár között való békesség csak nem felbomlott és annak kellene most elejét venni, hogy ugy ne lenne ezután, és most kellene olyan békességet az törökkel is csinálni, ki alatt mi is nyughatnánk. Erre esmét azt mondá, hogy: bezzeg uram ugy kellene, de hiában való dolog; mert akárminemű békességünk legyen nekünk az törökkel, de valamikor akarja, persvadeálja ő felsége az fejedelem az töröknek, mindjárt hadat hoz ellenünk, nem néz semmit az békességre. Kire én is azt mondám, hogy azért ad adót Erdély török császárnak, hogy szükségében megsegítse s ha olyan . . . . abban ő felségét megtalálja, kötelessége tartja, hogy ezután is azt cselekedje, de mind az olyanokat kellene eltávoztatni, és jövendőre . . . .*)

---

*) Egy egész sor olvashatatlan.

. . . Hanem arra mene ő nagyságok szava, hogy hát most ő felsége Horvát Lázárt miért küldte ide Budára? mert jó lelkiesmerettel mondom kegyelmednek, hogy nekünk onnan Budáról olyan hirünk vagyon, hogy most is azért küldte ő felsége, hogy az békességnek eszét veszesse és módot csináljon azért, hogy császár ő felsége hadát distrahálja vele. Kire én azt mondám, hogy nem kell ő nagyságnak azt elhinni, mert bizony nem igaz. És itt egy argumentumot csinálék és azt mondám: im látja nagyságod, hogy én azon igyekeztem és abban fáradok, hogy az békesség mennél hamarébb végben menjen; én penig az én uramnak hű szolgája vagyok. Hogy hű szolgája vagyok, bizonysága azelőtt való szolgálatom, cselekedetem; mert eddig soha sem azzal, hogy hütemben, vallásomban egyes vagyok nagyságtokkal, sem egyébbel semmit nem gondoltam, hanem valamikor az én uramnak bántódása volt római császár részéről, és nekem parancsolta, ellene igyekeztem nagyságtoknak. Most is, ha az én uram azt parancsolná, bizony azt cselekedném. De ez az bizonysága, hogy ő felsége nem parancsolja, hogy én sem cselekedtem, sőt inkább az mint ő felsége parancsolja, hogy teljes tehetségemmel azon igyekezzem, hogy az szent békesség végben menjen s mégis hasznosban az római császár ő felségének. Ez mind ő felségének az én uramnak igazságát s mind az enyimet megmutatja, azért ő nagyságok azféle gondolkodásnak békét hagyjon. Ha penig okát az Horvát Lázár idejövetelének tudni ő nagyságok akarják, im azt is megmondom: két kiváltképen való oka volt. Egyik az, hogy az . . . . holdoltság felől ő felségének szinte ennyi sok faluja vagyon, mint itt nagyságtoknak, hogy azt . . . . és azt mint igazitottuk el, per ordinem megbeszélettem . . . . Másik az, hogy Questenberger uram irásából, az mint ő felsége ellen való vádlás volt az Portán, azt . . .

el az vezérrel, hogy ugy nem volt. Azt kérdé, hogy ha azon nem indult-e meg ő felsége? Én arra azt mondám, hogy ő felségének, az mint leveléből értém, volt valami busúlása rajta; de minthogy ő felsége magnanimus ember, nem könnyen indul meg akármely nagy dolgon is. Ez felől penig nekem ő felsége azt irta, hogy azt egy rosz ember hirdette s nem nagy dolog, hazugságban kell hagyni. És azt is hozzá tevém: hogyha penig azt gondolná nagyságotok, hogy én általam itt ő felsége az békességet sőt mást tractált Horvát Lázár által, ne gondolkodjék úgyis nagyságotok ő felsége felől; de az ellen is ez igen igaz ratio: hogy Horvát Lázár ott semmit nem concludálhatott, mig én alá nem mentem. Én penig igaz conscientiámra mondom, hogy ő felsége abban nem igyekezik, hogy az békesség meg ne legyen; mert ő felsége is nyugodni akar. Kire esmét mondá: hát miért küldött annyi ajándékot ő felsége? Én mondám, hogy az pasa nekem mondotta vala azt, hogy ő felségének valami lovakat küld, és én irtam ő felségének hogy azt ő felsége praeveniálja valami ajándékával, és igy küldött egy török-forma szekeret és négy egyszéltebeli lovakat. Neveté ezt és mondá, hogy azért hiszem ugyan hintó és bőr szekér! Én is mondám, hogy az posztó hiszem bőr nem lehet, és penig veres skarláttal boritott, igaz az hogy hintó. És mondá: nekünk igy adták volt értésünkre. Én is mondám, hogy látja, hogy igy az én szóm igaz . . . . Még ezután az dolog maga jobban kinyitja, hogy az én szóm és az én általam való ő felsége cselekedeti igazak, nem az hazug hir hordozóké. Erre ő is azt mondá, bizony dolog az, hogy sokszor az dolog maga különbet nyilatkoztat ki, hogysem mint az hirek vadnak. Most is adja isten, hogy ugy legyenek. És azt ebben hagyván, kérdezé urunkat ő felségét, most hol és mint vagyon? Én mondám hogy Moldova és Havasalfölde

felé az utakon csináltatott ő felsége erősségeket és azoknak meglátogatására ment s jó egésségben vagyon. — És igy válánk el egymástól az Komárom előtt való kastély mellett.

De meg míg elváltunk volna egymástól, mondá azt is, hogy: hát uram, mi annak az oka, hogy hadakat hozat fel az vezér, hogy ha mi ellenünk semmi indulat sem ő felségétől sem az töröktől nincsen? Erre én azt mondám, hogy annak is bizonyos két okai vadnak. Egyik az, hogy császár háta megett sok nagy ur emberek vadnak, kik közül némelyik ugyan császár nemzetségéből vagyon és semmit nem gondoltanak az parancsolattal mikor hadra hitták őket; de valakik tavaly kinn nem voltak az hadban, személyválogatás nélkül ez az vezér mind eladta az jobbágyokat, némely pasának is, kiket most is más bír, és azért egyezett igy meg az Porta, hogy ez az vezér egy bizonyos mustrát csináljon és arról két legistrumot készitsen, egyiket Portára vigyék, és az másik itt maradjon Budán, hogy annakutána az szerént . . . . hadokat, az mustra penig másutt nem lehet, mivel Budát az vezér el nem hagyhatja. Attól is tart, hogy ha valamiképen (az békesség) végben nem megyen had . . . nélkül . . . . valjon hatalmas császár hatalmában . . . . Igaz bizonyos okai ezek, nem egyebek.

17. JULII. Vőm eszemben az Eszterházi Dániel urammal . . . . hogy valami kétség vagyon. urunkhoz ő felségéhez és . . . . kit hogy sedálhassak, ugy irék egy levelet be Eszterházi Dániel uramnak, kinek pariája következendő.

18. JULII. *Az mely levelet Eszterházi Dániel uramnak küldöttem, annak pariája.*

Spectabilis ac Magnifice Domine etc.

Az tegnapi napon nagyságoddal szemben levén, némely szükséges

dolgokról beszélgettünk, mely beszélgetésünk között töttünk emlékezetet az vezér ő. nagysága az minemü hadakat felhozat azokról. Annakutána az Horvát Lázár mostani Budára jöveteléről és azoknak okairól is, kikről noha eleget discuráltunk, de mégis hogy nagyságodnak irnék valami két szóval azokról, én nekem jónak tetszik, kiváltképen azért, hogy nagyságod oda fel palatinus uramnak ő nagyságának s mind más egyéb helyeken, az hova nagyságod jó itílete leszen, irjon felőle, hogy azokat valami gonosz dolgoknak ne itíljék, és abból valami ellenkező dolgokra való okot ne vegyenek. Azért, nagyságos uram, az mint magam is megmondottam tegnap nagyságodnak, annak az hadnak feljövetelének ez két bizonyos oka vagyon. Első, hogy sok portai nagy ur embereknek, kik közül némelyek pasák, némelyek császár nemzetségéből való emberek, és azokon kivül is, az ottben való vezérek után nagy állapotu uraknak vagyon azokban az tartományokban jószágok, az mely tartományok ennek az budai vezérnek adattanak birodalma és directiója alá. Az mely nagy állapotu ur emberek minden parancsolatokat állapotjokhoz képest semminek tartottak, és az mikor kévánták az ezelőtt való budai vezérek, soha az hadra fel nem ültenek. Ennek idejében is tavaly az ő előbbi szófogadatlanságok szerént fel nem ültenek; mely vétkekért ez az mostani vezér azoknak minden itt künn való jószágokat más érdemeseknek eladta, kiknek jobb részét most is azok birják. Igy azok ottbenn sollicitálván az Portát ez dolgokról, ez is okát adta cselekedeteinek, kiben megértvén az maga javát az Porta, olyan parancsolatot adott ki, hogy most ez az vezér kinek-kinek értéke vagy jószágának mivolta szerént csináljon egy erős mustrát, ugy hogy minden háromezer ozpora zsoldra egy szerszámos lovas kopjást irjon, kiről két regestumot irasson, kiknek pecséti alatt egyikét portára küldje, másikát itt Budán hagyja, azért hogy annakutána vagy tengeren túl való hadra, vagy az innensőre kelletik felülni az hadaknak, az szerént üljenek fel. Hogy penig erre az mustrára minden személy-válogatás nélkül eljőjenek és az kit tulsó hadra vadnak is rendelve, elmenjenek annak . . . . kik kit az ő hadára való meginditására, egyik Duna . . . . az ki most kin járván, öleti . . . . azokat az kik meg nem indultak. Ide viszont Buda . . . . kapucsi pasát küldte be, ki az mustrán itt legyen . . . . . regestrumot az mustra után bevigye az Portára . . . . Egyik kiváltképen való oka ez, hogy penig az mustra . . . . abban is mód nincsen, mert az vezérnek vagyon . . . . az megmustrálásra és annak mivel ide fel is kell . . . . , Budáról messze . . . . Másik kit nagyságod maga is . . . . bet, bőven tudja, hogy attól

. . . . . (lehet) tartása az vezérnek, hogy ha itt az békesség valamiképen végben nem menne, ugy had nélkül találkozván, kárt vallhatna császár végházaiban; de az szent békesség isten akaratjából végben menvén, azok az hadak, elhigyje nagyságod bizonyosan, hogy minden kártétel nélkül visszamennek.

Horvát Lázár uramnak penig idejövetelének oka, az mint magam is tegnap megmondottam nagyságodnak, semmi annál az két dolognál nem egyéb. — Egyik, hogy ő felsége az én kegyelmes uram az Portán való vádlásból magát megmentse itt az vezér előtt. Másik Lugas, Karán-Sebes, Jenő, Várad tartományiban az holdolt faluknak szinte annyi elviselhetetlen inségek kezdett lenni, mint itt, hogy azokat is jó állapotra hozza ő felsége, kinek modalitásáról mint végeztem az vezérrel ő nagyságával, magam azt is nagyságodnak megmondottam.

De hogy ezeken kivül az én kegyelmes uramnak ő felségének vagy az vezérnek ő nagyságának az szent békesség vagy római császár ő felsége ellen valami alattomban való titkos, gonosz igyekezeti mostan volna, bizony nincsen, melyet ugyan lelkemre merek kötni, kit senki uraságáért elveszteni nem akarok. Csak az nagyságtok részéről arra valami ok ne adassék. Azon is az portai vádláson noha ő felsége, az én kegyelmes uram méltán busult, de mint magnanimus ember, nem ugy indult meg, hogy császárral ő felségével való confoederatiojáról (kit szentül akar megtartani) elfeledkeznék, kinek az is bizonysága, hogy én addig, az ő felségéhez való hűségem szerént, mindenkor mindenben az ő felsége kegyelmes parancsolatja szerént cselekedtem, most és ezután is elégségem szerént az szerént cselekedem. Azért, ha ő felsége én nekem az békesség ellen valamit parancsolt volna, nem igyekezhettem az ő felsége parancsolatja ellen annak végben menetelében; de hogy ő felségének rajtam olyan parancsolatja nincsen, sőt inkább annak hasznosan végbenviteli felől való szolgálatot parancsolt: én is az ő felsége parancsolatja szerént minden igyekezetemmel, elégségemmel bizony abban munkálódom, kit az dolog nagyságtoknak maga is nyilván megmutatja. Azért isten hirével nagyságtok csak nyuljon az dologhoz, hiszem istenben, hogy kivánatos jó végbenvitelét adja az szent békességnek, kit adjon isten. Amen. Isten tartsa nagyságodat etc.

18. DIE JULII. *Az mely levelet Eszterházi Dániel uramnak irtam volt, arra minemü választ jött, annak az levélnek pariája.*

Generose Domine et amice mihi observandissime etc.

Salutem et servitiorum meorum paratiss. Kegyelmednek levelét

vevém . . . . értettem, emlékezem is az tegnapi beszédekről, és annak . . . . levelében emlékeztet azokról. Azt . . . . magam lévén . . . . az több commissarius urakra, kegyelmetekre, kiket hamar várok . . . . hadakat, értik az mi részünkről . . . . már ezelőtt is . . . . itíletit én tudtokra adtam, quorum interest . . . . Innen nem adatik . . . . való ok, csak onnan ne adassék, mert egyébként eddig az . . . . meglehetett volna, ha ugy akarta volna az mi kegyelmes urunk . . . . s mind mások, most sem desunt media, ha ugy kelletik lenni, s talám ha ok adatik reá etc. Az mi az több dolgokat nézi, azokról most nem irhatok kegyelmednek, csak irom azt, hogy mi azért küldettünk ide az mi kegyelmes urunktól ő felségétől, hogy bonis modis jó békességet csináljunk, oly állapottal most sem vagyunk mi idegenek attól.

Cancellarius uramat ő kegyelmét s az több commissarius urakat is, három nap alatt várom uram ide; ő kegyelmek mivel jőjenek, azt én kegyelmednek megirnom nem tudom. Hogy kegyelmed az ő felsége parancsolatja szerént fáradozni akar az jó békességnek megszerzésében, azt kegyelmed nagy jól és keresztyéni módon és indulatból cselekeszi, azt kövesse ezután is kegyelmed. Isten kegyelmedet tartsa meg minden jóban. Comaromii 18. Julii 1627.

G. D. V. Servitor et amicus
Danièl Eszterházi m. p.

21. Jőve ide Izmael csauszszal palatinus uramtól Tassi Gáspár és Révay András. Az mi commissariusinknak levelet nem hoza, hanem az vezérnek és nekem. A vezérhez, ugyan azon nap Budára elméne. Az egri pasa is utána ugyan azon nap oda méne. Nekem az levél mellett ilyen követséget monda, hogy: csudálkozik azon, az ő ura nekem azt izente, hogy én annyi ideje immár hogy itt vagyok és mégis neki sem innen, sem Budáról semmit értésére nem adtam, holott én is keresztyén vagyok és kiváltképen catholicus; másikon azon csudálkozik, hogy most is az én uram mint harmad ideje beleelegyitette magát az békességbe és az ő ura ugy veszi eszében, hogy nem hogy abban én általam valamit szolgálna, de talám még inkább ártani akarna. Kire én

olyan választ töttem, hogy: én nekem módom abban nem volt, hogy gyakran izenjek s ugyan nem is akartam, látván azt, hogy ő nagysága kételkedik mind az uramhoz s mind magamhoz. Nem akartam itt is elveszteni az mi hitelünk vagyon azt, ott is nem lévén. Azért ő nagysága higyen, s én is ugy tudok szolgálni. Az uram penig nem elegyitette az békességbe magát, hanem hatalmas török császár kévánságára küldött ide; mert császár is kévánta . . . . is olyan két embert mint az egri pasa . . . . Moharrem bég küldötte ő felségéhez azért, hogy . . . . bizonyos emberét bocsátja az tractára és igy erre . . . . kellett ő felségének engem ide küldeni.

. . . . Tassi Gáspár mingyárt Mehemed pasához mennek . . . . rávevé magát. hogy elmenjen a vezérhez, őtet . . . . akartam, hogy elmenjen, mivel magam nem mehetém el, és . . . . hogy igazsággal vagyon hozzánk, s ha ellent mond annak . . . . adja, és ő igy . . . . hogy előbb Budára*) . . . .
. . . .

Annakutána mondá esmét azt, hogy harmadikon azon csudálkozik az ő ura, hogy micsoda tekintetből kévánja ő felsége az én uram azt, hogy Erdélyt, Moldovát, Havasalföldet beleirják az békességnek articulusiban, holott vagyon az római császárral ő felségének confoederatiója. Kire én ilyen választ tevék: Az én uram sem azokat sem más egyéb dolgokat nem sollicitál, mert ő felsége megelégedett az ő felsége békességével és azt szentül meg is akarná tartani; csak arról az részről ne háborgatnák azt, mint most is Questenberger cselekedte

*) Ezt a beszélgetést lásd Tassy Gáspár jelentésében is.

az Portára való irásával, kiről való irását in specie Borsos uramnak megmutatám neki és elolvastatám magával. Kiről valami frivola szókkal menté Questenberget, és esmét tére az erdélyi dolog sollicitálására. Kire én esmét megmondám, hogy ő felsége sem én általam, sem más által azt nem sollicitálja, hanem az török urak nem akarják kihadni onnan, sőt inkább az ő kévánságokat abból én kisebbitém, kit, ha elhinné szómat palatinus uram, megbizonyithatnék; de látom hogy nem hiszi az nagy kétség miatt; de tegye le azt s én is ugy megbizonyitom és az üdő s az dolog azután maga is megbizonyitja. Én is ezek után kevés szóval panaszolkodám az urára, hogy soha le nem teheti az kétséget, nem tudom, ha valami alattomban való harag-e vagy micsoda az oka? Abból ő is menté az urát és mondá, hogy innen alól adták volt ezt az ő urának értésére, hogy Horvát Lázárt is ő felsége most azért küldte volt Budára. Én is arra azt mondám, hogy lám módot kerestem én benne és szemben löttem Eszterházi Dániel urammal s annak idejövetelével ő kegyelmének megmondottam s miért nem hiszek most is, mert bizony nincsen külömben. Kire ő is azt mondá, hogy . . . . Eszterházi Dániel uramtól jő, de még az ura mikor őtet expediálta, akkor azt nem értette, hanem . . . . akkor ahozképest expediálta őtet . . . . vezérhez s mind énhozzám. Annakutána mondám neki, hogy mivel palatinus uram ő nagysága, ... hogy az miben lehet, segítsem az dolgot és . . . . keresztyénségnek. Mit mond azért kegyelmed most arra . . . . vagy nem? Kire csak immel-ámmal szóla . . . . azt hogy nem akarja és én is nem menék el azért . . . . kivegyék az kétséget régi . . . .
ebéd után tőlem olyan szóval, mintha mentette volna az

urát az izenetről, hogy még akkor nem értette annyira az dolgot, hanem az mit értett, csak ugy izent.

22. DIE JULII. *Sennyey István uramnak irt levelemnek pariája.*

Reverendissime et Magnifice Domine etc.

Értvén azt, hogy isten nagyságodat meghozta Komáromban, akarám nagyságodat levél által látogatnom, és arról is tudakoznom, hogy ha nagyságtok az Lebel uram alájövésére és az palatinus uram ő nagysága szolgáinak megtérésekre nem várakodik, talám nem ártana nagyságtoknak szemben lenni egymással, nem mulnék az üdő itt tőlünk. Noha innen is az egri pasa uram tegnap Budára méne, de az több commissarius urak itt lévén, az szembenlétel ugyan meglehetne erről az részről. Vévén én az nagyságtok értelmét, innen megtalálják annak napja felől nagyságtokat. Isten éltesse és tartsa meg nagyságodat. Ex Szőny die 22. julii 1627.

R. M. D. V. Servitor obediens

Michael Tholdalaghi de Ercse m. p.

22. DIE JULII. *Sennyey István uram nekem küldött levelének pariája.*

Generose Domine mihi observandissime. Pax Christi.

Isten kegyelmedet minden jovával látogassa. Előttem levén consecratiómnak napja, fel kelletett vala mennem Szombatban; isten akaratjából azt elvégezvén, tegnap érkeztem ide. Én, látja isten, soha az üdőnek héában való vesztegetésére okot nem igyekeztem adni, noha láttatom tudni, hogy onnét az jó urak talám azt keresik, és az dologban alkolmasint *nyerettesek* is. Minthogy, uram, én igen simplex ember vagyok, csak egy igaz lineán is akarok mindenkor járni, ha mit vétkezem is, mentségem leszen ott, az hol nem az emberek fognak itílni. Mostan csak magam vagyok itt, haza kéredzvén Eszterházi Dániel uram is. Instructióm szerént egyéb akadályom az szembenlételre nem volna, ha az urak mód nélkül való praetensiói nem impediálnának. Nem is tudom, mit tudnánk végezni, holott az urak is az kiküldött követségeknek resolutióját várják; esmét ugyan csak ujabb követségekre való okot adnék talám. Hogy kegyelmednek későbben adhatok választ, oka, mert minekünk ma sz. Mária Magdolna napja levén, későbben végeztük az isteni

szolgálatot. In reliquo istentől kegyelmednek minden jót kévánok. Comaromii, die 22. Julii 1627.

G. D. V.

Servitor paratissimus
Stephanus Sennyey
Episcopus Vaciensis m. p.

24. DIE JULII jöve meg az pasa Budáról, előhozván az palatinus uram levelének pariáját török nyelven, melyet Tassi Gáspár hozott az vezérnek, s mind penig szóval az mit izent palatinus uram ő tőle az vezérnek . . . . . . adott be 23. articulusban annak is török . . . . pariáját hozá olyan parancsolattal, hogy az török urak és én is külön magán értelmem szerént választ formáljunk reája, kire az török urak is az választ megformálák, és én is az mint megértettem az török irást, ahhoz képest választ formálék és

25. DIE JULII Bekir Cselebitől oda küldők Budára az vezérnek. Palatinus uram penig aperte kimutatta abban az szóval való izenetben, hogy kételkedik, hogy urunk ő felsége észvesztő az békességben. És azért is megjelenté, hogy az urunkkal ő felségével való római császár ő felsége confoederatiója csak meddig tartson. Tudniillik mikor az Erdély dolgát tractálja az izenetiben való leirásban, hogy nem kévántatik beiratni az békességnek articulusai közé: abban az izenetinek articulusában azt iratta, hogyha az békesség az két császár között megleszen, Erdély is ugy békességben lehet, csak maga nem készit magának nyavalyát, kiért az két császár bünös nem lehet. És azután odaveti azt is, hogy ha hol penig békesség nem lehet, az melyik császár elveheti az országokat, azé leszen. Itt hát csak az török császár békességéig tartana az ő felségével való római császár békessége, ki felől nincsen olyan emlékezet az diplomában etc.

28. JULII. *Cancellarius uramnak irt levelemnek pariája.*

Reverendissime ac Illustrissime Domine Domine etc.

Tegnap hogy választ nem töttem az levelére nagyságodnak, megbocsássa nagyságod, semmi kedvetlenségnek ne itílje. Valami egymás között való beszélgetésére jöttünk volt az török urakkal egy helyre, és addig az drabant . . . . Az fejedelem asszonynak ő felségének szóló levelet, azon ügyekezem, hogy két vagy három nap alatt magam bizonyos embertől megküldjem, tudom bizonyosan ő felségek nagyságodtól kedvesen veszik, hogy nagyságod kezemhez küldötte. Ha nagyságod ő felségeknek ir is . . . . . én emberem az nagyságod levelét megviheti . . . . . Nagyságodat akarám az felől is megtalálnom, az pasának egy Deli Omer nevű agája, Székesfehérvárott lakó, talála meg, hogy egy inasát, kit tavaly őszszel az Vágon túl fogtak volt el, most értette, hogy Köröslábon (?) Kinczperger uram rabja volna, engem kért azon, hogy ha ott volna, valami okkal, mig itt leszünk, hoznák alá. Az inast fekete szabásunak mondja, mivel Pharahó nemzetbeli, Musztafa neve. Kérem nagyságodat, valamint adjon hirt oda, hoznák alá oda Komáromba, talám valamely szegény keresztyén rabot szabadithatunk meg vele, vagy pénzen is állapotja szerént . . . . Hogy nagyságodat ezzel bántom, nagyságod megbocsásson, nem annak megszabadulása viszen ugy arra, minthogy innen az által mást szabadithatnánk meg, nagyságodnak elégségem szerént én is szolgálni akarok. Valami szegény rabok is küldtek levelet hozzám Budáról, azokat is az nagyságod kezéhez küldtem. Az szegény pater megszabadulásában kellene kiváltképen fáradni. Még az palatinus uram ő nagysága emberei meg nem jövének onnan alól, talám még ma feljönnek. Azonközben ha onnanfelyül is aláérkeztenek volna az urak, és valami mód lenne az szembenlételben, nem kellene nagyságos uram az üdőt így töltenünk. Mert látja isten, az itt való lakást szinte meguntam. Tartsa meg etc.

28. JULII. *Cancellarius uramnak irt levelemnek pariája.*

Reverendissime ac Illustrissime Domine etc.

Az nagyságod böcsületes levelét kedvesen vöttem, hogy nagyságod kérésemre az Kinczperger urammal törekedni akar az rabnak aláhozása felől: nagyságodnak megszolgálom. Az palatinus uram ő nagysága embereit, együtt az török urak Budára bocsátott embereivel minden órában várjuk. Reménségünk az volt, hogy tegnap is megjőjenek; ha mit értek jövetelek felől, nagyságodat mindjárt tudósitom, és miért az embereknek természetek szerént, ugy mint, az ki mit vár, szeret s kéván, annak

hamarább is hitelt adna, reménlem talám valami jóval jőnek. Ha isten ő kegyelmeket meghozza, vagyon olyan gondolatom is, hogy magam is nagyságoddal szemben legyek, ha valami akadály nem interveniál, de előbb nagyságodat tudósitom róla. Isten tartsa meg etc.

R. ac Illustrissime D. V. Servitor paratissimus
Michael Tholdalaghi m. p.

28. DIE JULII megjöve Bekir Cselebi Budáról Tassi Gáspár uraméknak egy emberekkel, de az nem jött ide Szőnyre, hanem Tatáról egyenesen bement Komáromba, az török commissarius urak is ugyan az én tanácsomból Hacsi Bekirt az szembenlétel felől beküldik.

28. DIE *hozzám irt cancellarius uram levelének pariája.*

Generose Domine etc.

Az kegyelmed nekem irt levelét vöttem. Azt itíltem, hògy Budára küldött emberünk tegnap megérkezzék. Nem tudom, miért késik annyi ideig. Ha megjön, harmad napig való késésünk nem sokat teszen; tudom, hogy addig elválik az dolog. Az rabok dolgát mi illeti, securus lehet kegyelmed benne, hogy nem leszen az dologban fogyatkozás, ha váltságra valók lesznek, főképen ha keresztyént szabadithatunk érettek, ... , ha én akaratomon volna, én minden keresztyénért tiz törököt adnék. Mikor öcsém Ördögh György Sellyénél elveszett, egy lovászát, Pulyay Tamasko nevüt vittek el az törökök, mely az budai kincstartónál levén, meg is sarczolt volt immár; nem tudom hová lött, mert semmi hirét nem hallhatom. Kegyelmedet mint jó akaró uramat kérem, az én szolgálatomért menjen végére, hun és micsoda állapottal legyen? Az uraiért, minthogy szive szerént forgolódott mellette, örömest kiváltanánk. Ha mi hire leszen kegyelmednek Budára küldött emberünk felől, tudósitson kegyelmed, megszolgálom kegyelmednek. Komáromban die 29. julii 1627.

G. D. V. Servitor addictus
Stephanus Sennyey
Episcopus Vaciensis m. p.

29. *Az cancellarius uram levelére való választételemnek pariája.*

Reverendissime ac Illustrissime Domine etc.

Az nekem ma irott levelét 1 órakor tájban böcsülettel vöttem

nagyságodtól. Budáról mikorba érkezett legyen ide az török urak embere, tudom, az nagyságod onnan ezzel együtt jött embere megmondotta nagyságodnak. Az török urak nagyságodhoz ugyanazon Budáról jött embereket im nem régen beküldék, minemű dologgal, tudom azt is eddig nagyságod érti. Ha mód vagyon benne, az török urakkal való nagyságtok szembenlétele kévántatik. Az magam nagyságoddal való szembenlétele felől nagyságodtól várok, ugy kell-e s mikor, hol lenni? Az rabok dolgában nagyságod gondviselését megszolgálom. Hogy nagyságod is nekem az lovászinas felől parancsol, azt az occasiót akarom. Nemcsak abban akarok nagyságodnak szolgálni, ha isten éltet. Tartsa meg isten etc.

Ugyan ezen nap hozá Hacsi Bekir aga Habibagától Budáról egy levelét, melyben azt irja Habib aga, hogy Tassi Gáspárnál urunknak ő felségének egynéhány levelének pariáját látta, melyeket ezelőtt az Portára irt az vezéreknek és ide is Budára mind Karakasnak s mind azután való vezéreknek. Addig az . . . . kiből én azt remélem, hogy ha volna módjok benne, és noha mivel ő felsége ellen agálnának, de hogy mivel ő felsége levelénél ujabb, azt is elővették abból, hogy valami okot vehetnének ő felsége ellen, ki felől én irni akarok esmét Habib agának, hogy vigyázzon reája és nekem értésemre adja.

29. JULII. *Cancellarius uram nekem irt levelének pariája.*

Generose Domine etc.

Az kegyelmed nekem irt levelét vöttem. Akartam volna, ha az csauszokkal magam lehettem volna szemben, de az mezőre kimenvén és haza jövén, itt nem találtam őket. Az szembenlételt sollicitálja levelében egri pasa; de mig palatinus uram ő nagysága embere Budáról vissza nem tér, és attól valóságosan az dolgot meg nem értjük, nem tudom, hogy lehessünk addig szemben; mert az minemü emberünk jött, semmi olyat nem hozott, és maga Tassi uram sem ir sokat az dologról. Azért én azt jovallanám, hogy az az két nap mulnék abban, talám azomban azok is megérkeznek. Ha kegyelmed kedve és jó akaratja valamikor kévánja, ha holnap leszen is, avagy itt, avagy az kastélynál, kegyelmeddel szemben levén, szeretettel látom és beszélgetek kegyelmeddel. Azonban istentől kegyelmednek minden jót kévánok. Datum Comaromii 29. julii 1627.

Generosae D. vestrae

Servitor paratissimus
Stephanus Sennyey
Episcopus Vaciensis m. p.

30. DIE JULII. *Ezen cancellarius uram levelére való válaszomnak pariája.*

Reverendissime ac Illustrissime Domine etc.

Az nagyságod tegnap iratta levelét ma 9 óra tájban böcsülettel vöttem, ha nagyságod szemben lehetett volna az csauszszal, talám nem ártott volna; de nem felettébb káros is. Az közönséges szembenlétel, tegnapi levelemben is az mint irtam volt, ha módja volna, kévántatnék. Ma mikor az nagyságod levele érkezett, az falun magam nem voltam; az szegénység az aratáson vagyon, pénzen is szűkön találni halat, halászni és valami kicsin recreatióért is kimentem volt. Ma talám az nagyságoddal szembenlételem alkalmatlan immár, ha nagyságod az fáradságot nem nehezteli, reggel az hüvösön az kastélyhoz felmegyek, nagyságoddal való beszélgetésnek okáért. Nagyságod az mely rab felől irt volt, ma én is a felől aláküldök Budára. Isten tartsa meg jó egészségben nagyságodat. Ex Szőny, die 30. julii 1627.

R. ac Illustrissimae D. V. Servitor paratissimus
Michael Tholdalaghi m. p.

30. JULII. *Cancellarius uram nekem irt levelének pariája.*

Generose Domine etc.

Vöttem az kegyelmed levelét. Irja kegyelmed, hogy levelemet, az melyben mai szembenlételünk felől irtam vala kegyelmednek, későn adták legyen meg, mely fogyatkozás levélvivőtől esett. Azért, minthogy minekünk holnap ünnepünk leszen, ugymint szent Ignatius napja, és magam akarom az isteni szolgálatot elvégeznem, kegyelmeddel jó reggel szemben nem lehetek; hanem estve felé mintegy hét óra tájban, az hüvösön általmegyek kegyelmedhez az kastélyhoz, és beszélgetek kegyelmeddel; kegyelmed azért tudósitson, ha akkorbeli üdő alkalmatos lehetne, hogy feljöhessen kegyelmed avagy másszorra halaszszuk az dolgot. Azomban istentől minden jót kévánok kegyelmednek. Comaromii 30. julii 1627.

Generosae D. V. Servitor paratissimus
Stephanus Sennyey
Episcopus Vaciensis m. p.

30. DIE jöve meg Bécsből Ibraim csausz, ki az német postát felkésérte vala, kivel ugyan azon nap mene az mufti effendi Budára az vezérhez.

31. JULII. *Ezen cancellarius uram levelére való választételemnek pariája.*

Reverendissime ac Illustrissime etc.

Az nagyságod levelét én nekem az estve adák meg, melyből értém, hogy az nagyságoddal való szembenlételemnek ma reggelről el kelletett haladni. Akarom azért nagyságodnak értésére adni, mivel innen is az török urak közűl maga az mufti effendi méne tegnap alá Budára, az vezérhez ő nagyságához, ki remélem hogy eddig szemben is lött ő nagyságával, kinek elmenetelit, ugy hiszem, hogy addig mások által is érti, azhoz képest remélem, hogy az közönséges szembenlételnek is, az nagyságod előbbi irása szerént, meg kell haladni, az Budáról való bizonyos hirnek megjöveteléig, és ugy az én nagyságoddal való szembenlételem is mostantól elmulhatik. Mikor mind együtt szemben leszünk data occasione, ha ugy kelletik lenni, magam privatim akkor is szemben lehetek nagyságoddal. Az mely rab felől nekem nagyságod irt volt, Budára tegnap irtam felőle, azt hiszem, válaszom jő arról is. Tartsa meg isten jó egészségben nagyságodat. Ex Szőny, die 31. julii 1627.

R. ac Illustrissime D. vestrae

Servitor paratissimus
Michael Tholdalaghi m. p.

1. AUGUSTI. *Cancellarius uram nekem irt levelének pariája.*

Generose Domine etc.

Tegnap vöttem az kegyelmed levelét, melyre az szélnek nagy volta miatt választ nem adhattam kegyelmednek. Hogy szembenlételünknek el kellett mulni mufti effendi ő nagysága elmenetele miatt, az jó alkalmatosságtól szükséges várnunk, talám . . . . . isten, hogy az ő nagysága fáradsága az előttünk álló közönséges 'jónak . . . . Valami elhozott gyermek felől irt egri pasa ő nagysága és igen panaszolkodik az mi pártunkról való excessusokról; de nagyobb és több excessusokat . . . . . arról az pártról, csak legkisebbeket sem igazitottak el ő nagyságok . . . . azon is, hogy annyi ideig tartóztatja az vezér palatinus uram ő nagysága embereit . . . . penig eszemben, hogy talám egynéhány napig ott fogná tartóztatni, mig ő nagyságának (on)nét informatiói nem érkeznek. Kire való képest urammal ő felségével instálok . . . . én is udvarhoz való menetelemre két vagy három nap

adassék, várom ő felsége . . . . Azonban istentől nagyságodnak minden jót kévánok. etc. Comaromii 1. augusti 1627.

G. D. V. Servitor paratissimus
Stephanus Sennyey
Episcopus Vaciensis m. p.

PRIMA DIE AUGUSTI. *Az mely levelet nekem cancellarius uram irt volt, arra az mely választ töttem, annak pariája.*

R. Illustrissime etc.

Az nagyságod levelét az estve 7 órakor tájban böcsülettel vöttem. Hogy elébb nagyságodtól válaszom nem jött, magam is az alkalmatlan időnek tulajdonitottam. Nagyságod az mint 29. julii irta vala nekem, s mind penig az török uraknak, hogy még bizonyos válasz nem jőne Budáról, mivel Tassy uram is semmi valóságos dolgokról bőven nem irt, addig az nagyságod tetszése szerént az szembenlételnek meg kellene haladni. Ez nagyságod levele érkezésekor jőve meg az csausz is Bécsből, palatinus uramtól ő nagyságától is választ hozván az vezérnek. Az két dologra nézve mene Budára mufti effendi uram, elhigyje nagyságod, hogy az mostani irásában talámmal való reménysége szerént, én is ugyan biztató reménséggel hiszem, hogy az közönséges jónak nem ellenzésére, hanem inkább promotiójára ment. Ő nagysága békesség szerető ur ember, s azért is ment, hogy annak végbenvitelében munkálódjék ő nagysága, én ugy tudom. Az honnan azt reméllem, hogy ezen két nap alatt minden jóval meg is jő, talám együtt Tassy urammal. Az mi az török és magyar részről való egymás között való panaszolkodásokat illeti, nekem az tetszenék (az mit szoktak is mondani) Causa patrocinio non bona major erit; hogyha az kicsin dologért megbüntetődnének azoknak cselekedői, az nagyobbaktól ugy tartóztathatnának inkább meg. Hogy az palatinus uram ő nagysága emberei késnek Budán, nagyságod csudálja, mely mulatságnak oka, hogy az vezérnek ő nagyságának másunnan való informálódásának várása volna, az nagyságod irásából értem. Honnan mire várakodik ő nagysága, azt maga tudja. Itt mi ugy értjük, hogy nem ő nagyságától vagyon az mulatságnak oka, hanem inkább Tassy uram várakodik az onnan feljűl való választételre, arról az dologról, kivel az némely nap emberit felküldötte. Az mint nagyságod irja, hogy instál császár urunk ő felsége elött, hogy nagyságodnak két vagy három napra legyen szabadsága udvarhoz menni, kiről immár az ő felsége resolutióját várná: az én nekem nem tetszik, hogy nagyságod elmenjen, mert ha nagyságod elmegyen, meghigyje

nagyságod, hogy ennek az békességnek tractája elmetsződik s félben marad; mert ezek az török urak is innen mind eloszlanak, kire eddig igyekeztenek, ha én nem akadályoskodtam volna benne. Ebből penig isten bizonyságom, hogy igy vagyon. Ha penig az a tracta elbomol, az békesség sem leszen meg; azután akárki legyen az győzedelmes, azt én nem disputálom; de mi, kik magyarok vagyunk, ugyan elfogyunk s veszünk, nagyságodnak azt kell előtte viselni. Most az hová állatta isten nagyságodat, az mely hivataljában nagyságodnak kárt, busulást, gondot, fáradságot, néha még lelki fájdalmat is kívántatik, az közönséges jóért elszenvedni, ... penig az nem studio lött tudatlanságot csendes okossággal is illik meggyőzni. Hogy én nagyságodnak ilyen bizvást irok, nagyságod megbocsásson; nagyságodat igazság szerető, csendes, békességes urnak tudom, ki minden közönséges jónak, de kiváltképen az maga nemzetségének javára igyekezik, azt hiszem, magamat is igaz catholicus embernek tartom, ezek adnak bátorságot az irásra. Én több dolgokról is irnék, izennék nagyságodnak, vagy magam beszéllenék; de az nagyságod tegnapi irását is látom, hová tendál. Az palatinus uram ő nagysága izenetit is értem; és minthogy Tassy uram nekem azt is mondá, hogy ő nagysága palatinus uram és maga is ő kegyelme olyan hitelben voltak, hogy engem Budán találjon az ő nagysága levele s embere, mely ő kegyelme szavára nézve, én ugyan okot adtam. Hogyha kívántatik ottlétem és szolgálatom, elmegyek oda is. Kire választételében való kedvetlen szavában megmutatá ő kegyelme, hogy nem akarja ottlétemet. Én is azért nem mentem el, hogy inkább végezhessen minden jót, maga bizony nem lött volna az közönséges jónak kárára ottlételem. Mely izenetekből és szókból mind az én kegyelmes uramhoz s mind magamhoz való méltatlan suspiciót látván, vontam meg magamat mind irástól, izenettől, szembenlételtől; de mindazonáltal nem ugy, hogy azzal kárt tennék az szent békességben, az kit szinte ugy kívánok, mint akárki ez világon; de tudja azt nagyságod, hogy sehol senki hasznosat hitel nélkül nem szolgálhat, hanem ha csak történetből. Miért kelletett legyen ő felségének, az én kegyelmes uramnak engem méltatlan szolgáját ide küldeni, lám maga is ő felsége nagyságtoknak megirta, én is megirtam, magam is Eszterházi Dániel uramnak eléggé megmondottam. Azt hiszem, hogy az minapi, nem az mostani utolszor Portáról megjött német posta hozta hatalmas török császár levelét, nagyságod érti abban is az békesség és az én kegyelmes uram felől mit irt, tudja, az én idejövetelem előtt is sok emberei és levelei által, kívánta ő felségétől hatalmas császár s mind az budai vezér, hogy bizonyos embere legyen ő felségének itt az tractán. Ez volt az

oka, hogy én itt legyek, nem az én kegyelmes uram ő felsége arra való kévánsága. Miért irták legyen az török urak az kévánságok közé Erdélyt: annak, mivel ők irták oda, okát is magok adják. Az odairással is szabadok voltak, az onnan kihagyása is ő dolgok. Azért üdő előtt ő felsége az én kegyelmes uram, ki szentül meg akarja tartani római császárral ő felségével való végezését, (még az dolog még jobban meg nem mutatta volna magát) ha érdemel-e ő felsége suspiciót vagy nem? talám ezt ő felsége nem érdemlette volna, azonban suspicióra okot semmiért nem adván. Én azért ő felségének még ezekről semmit sem irtam, sem izentem, várván azt, ha nagyságtokkal együtt azt jobb állapotra hozzam. Tudom bizonyoson, hogy megértvén ő felsége, eleget busul; de én hiszem, hogy maga igazságát tudván, ugy is mérsékli magát, inkább viseli előtte császárral ő felségével való végezését. Én nagyságodnak egyebet nem irhatok, nagyságod nemzete szerető ur, igyekezzék az szent békességnek végben menetelire; mert nekünk magyaroknak az megmaradásra, annál bizon . . . . orvosság, én nekem is jó akarójának parancsoljon, az hol hit . . . . vagyon, segitek az mit segithetek az szent békességnek. Isten tartsa meg jó egésségben nagyságodat etc. Ex Szőny, die 1. augusti 1627.

R. ac Illustrissime D. V. Servitor paratissimus
Michael Tholdalaghi m. p.

3. DIE AUGUSTI. Jőve az vezértől ide Szőnyre Zülfikár effendi Bekir cselebi és Ali csausz, Marinnal együtt. Itt csak ebédet evének és mindjárt felbocsáták az török urak őket Komáromba, olyan akarattal, hogy az vezér leveleivel, az mint elbocsáttattanak az vezértől, felmenjenek Bécsbe császárhoz, és én az mit erteném az török levelekből, olyan kévánsággal mennék oda császárhoz, hogy noha jámbor, eszes ur ember Sennyey uram; de mégis Althan uram az ilyen dolgoknak tractájához többet tud és őtet bocsássa császár alá, és ő alá jövén, az békességet könnyebb leszen végben vinni azzal, ki békesség szerető ember, mert ez az mostani fő commissarius békességet nem akar. Summája az kévánságoknak mind csak ez. Mely dolog, én ugy veszem eszemben, hogy az mufti effendi cselekedetéből vagy tanácsából

lött, mivel őneki vagyon esmeretsége Althan urammal, és az ő embere is megyen Bekir Cselebi fel Marinnal. Marin penig noha római császár szolgája, de inkább tart Althanhoz hogysemmint az főhöz; de ez az dolog akárki tanácsából lött, de nekem nem tetszik, mert egy rút confusiót remélek kijőni belőle, mivel Althant sem az palatinus, sem Sennyey uram nem szeretik. Magyarországért is vagyon az dolognak agitatiója, császár után penig azt palatinus gubernálja. Az is jöhet ki belőle, hogy amazok is kezdenek ezekben az commissarius urakban válogatni, és így egyik szégyenre másik következik, kiből semmi jót nem reméllek. (Ma)rinnal mivel immár nagy esmeretségem volt . . . . vala nekem Marin, hogy én is irjak ő általa Althan uramnak; de én nem irék, hanem magát Marint hozzám hivám ebédre, mig az török urak az Althannak szóló levelet elkésziték és szolgálatomat izentem Althan uramnak és az mellett az urunk ő felsége és az közönséges dolog felől informálám Marint voltaképen, hogy ha ottfen szóban jutnak, legyen informatus és tudjon mit szólani ő felsége és mind egyéb dolog felől, kire hüttel ajánlá is magát, mert oztán csakugyan az szállásomról indult meg az utra Komárom felé.

3. DIE. Hozá ugyan Bekir Cselebi Habib agának egy levelét, kiben irja, hogy az mely párokat mutatott, Tassi Gáspár azoknak kettejének immár pariáját vötte, és ha szemben lehet velem, többet beszél. Ugyanakkor hozá Hacsi Bekir Cselebi az Borsos Tamás uram levelét is, ki 18-a die julii költ portán, kiben ő kegyelme irja, hogy igen sollicitálják őtet az követek az nyereg és bot árráért.

4. AUGUSTI. *Palatinus uramnak ő nagyságának irt levelemnek pariája.*

Illustrissime Comes etc.

Tassy Gáspár uram által 21. die julii nekem küldött levelét nagy-

ságodnak böcsülettel vöttem volt, kiben mit irt legyen nagyságod és szavakkal ő kegyelme által mit izent, értém, kire hogy ő kegyelme vagy más jobb alkalmatosság által felelhessek (meg), azt várom, most csak raptim, vagy két szóval akarok nagyságodnak irni az dologról. Hogy ő felsége az én uram engem ide küldött, bizony más oka nincsen, az kit immár . . . . ért mind ő felségétől és . . . . (től)em is, mind levelem, és azt hisz . . . . Dániel uram ő nagyság . . .

Hogy penig Erdélyt az kévánságok közé irták az török urak, annak is okát, azt hiszem, magok adják. Arról is én beszéllettem Eszterházi Dániel urammal. De hogy az én kegyelmes uram ő felsége az szent békességnek észvesztője volna vagy lenni akarna, bizony bizony abban semmi nincsen; mert hiszem én ő felsége szolgája vagyok, és az ő felsége akaratját cselekedem, én penig, látja isten, az békességnek végben vitelében ugy igyekezném munkálódni, mint akárki ez világon. De ha az én akaratomon nem jártathatom az vezért, azért az én kegyelmes uram, sem én, suspiciót nem érdemlenénk. Ki miatt azt hiszem, mostani irásom is haszontalan, de én arra mégis nem nézhetek, hogy azzal is megbizonyitsam, hogy az én kegyelmes uram az békességnek szeretője, az mivel tartozom, azt cselekedem. — Kérem azért nagyságodat, hogy nagyságod minden olyan vélekedést tegyen le, kit miért kelljen letenni, annak okairól ezután többet. — És most édes nemzetének, hazájának igyekezzék megmaradására, épületire, és azt az két dolgot, ugymint az Vácz és követség bocsátást complanálja ugy öszve per suos commissarios, hogy azok miatt ne veszszen esze az békességnek. És az mely követség innen felmene tegnap császárhoz ő felségéhez, nekem bizony véletlenül és hirem nélkül, hogy abból is valami labirinthus az békesség dolgában ne legyen. Mindezekre az nagyságod gondviselése in tempore, serio kévántatik.

5. AUGUSTI voltam Komárom előtt szemben Eszterházi Dániel urammal. Olyan praetextussal hivatott volt ki, hogy egy lovat, kit immár azelőtt látott volt, akar venni, kit hogy kivitessek, nagy barátságosan kérete. Melyet kivezetvén, maga is kijöve és igen sokat tractálánk; summája mind az volt, hogy ő felségének az én kegyelmes uramnak miért nem hisznek, holott ő felsége az szent békességnek szeretője és engem is ide azért küldött, hogy abban szolgáljak kiváltképen az keresztyén-

ségnek. Én ezekre sok ratiókat, sok argumentumokat csináltam neki. Végtére ő is ezt mondá, hogy: mi az kegyelmed szavának hitelt adnánk s adunk is, de hát annak mi az oka, hogy ő felsége most is hadait mustrálja, zászlókat osztott ki és készül, mely ő felsége olyan cselekedetin mi immár expertusok vagyunk, mert valamikor ő felsége azt cselekedte, de igen ritkán . . . . hogy ki nem . . . .

Én is annak olyan okát adám, hogy másfelé is kell ő felségének vigyázni: Moldova és Havasalfölde felé. Melyre ő is azt mondá, ugy vagyon az, hogy mi is olyat értünk, hogy ott nem tudjuk melyik vajda helyében mást akarnak küldeni, kit ő felsége oltalmazni akar. Én is arra azt mondám, hogy azelőtt is volt olyan dolog s most is azt hiszem, hogy ugy vagyon. És az székelységre való ő felsége menetelének okát, az ki ugy is vagyon, azt mondám: hogy az mely erősségeket az utakon csináltatott ő felsége, azokat látogatni ment be, nem ottvaló hadait késziteni. Hogy penig ujolag zászlókat osztott volna ki ő felsége, abban semmi nincsen; mert ha volna, én érteném. Talám valami elviselt zászlók helyében ha adott ő felsége az kapitányoknak másokat, de azonkivül nem.

Végtére mindaddig altercaltunk maj' 11 órakorig, hogy alkalmasént elhitettem vele azt, hogy ő felsége sem az békességben nem észvesztő, sem római császár ő felsége ellen semmit nem igyekezik practicálni, hanem az ő felségével való végezésit szentül meg akarja tartani. És igy ennek hitelt adván, bizony sok szómra, erős ratióimra, mert azt lelkem esméretére kötöttem, hogy ő felsége nékem azt ugy parancsolta, mikor ő felségétől eljöttem és én is az szerént agáltam, ők méltatlan kételkedtenek, neheztelteneek mind én rajtam és mind ő felségére: ugyan azt mondám végtére, hogy én is immár az

gyermekkort elmulattam s hogy eddig tiszta orczát viseltem, ezután is azt akarok . . . . . . és hogy én itt ezt mondanám az ő felsége pa . . . . . ból és ha ő felsége otthon mást cselekedném, nem szolgálhatnám ő felségét jó szívvel érte, ... semmi nincsen, ő nagyságok elhigyjék.

Mikor ezekről ez szerént sokat beszéllettünk volna, az szót elvégezők és ő beméne Komáromba s én Szőnybe, és az török urakkal szemben levén, megbeszéllém az dolgot nekik.

Ezekután jöve szinte estvére esmét egy levele Eszterházi Dániel uramnak, kiben reggel való szembenlételre hivat, kinek pariája ide alább megvagyon, kire megirám az török urak akaratjokból, hogy kimegyek ő nagyságához.

6. DIE AUGUSTI kimenék esmét az Duna partra és Eszterházi uram is általjöve. És igy szemben levén egymással, én ugy kezdém az köszönés után szómat: nagyságod levelében kévánta, hogy ide jőjek, im eljöttem örömest, értem miért kévánta nagyságod ide jövetelemet. Ő is kezdé el szavát. Édes jó akaró Toldalagi uram, én az mai beszélgetésünk előtt immár kegyelmeddel szemben már kétszer voltam, mely kétszeri szembenlételemben kegyelmedtől mind azt értettem, hogy ő felsége az erdélyi fejedelem, ugy mint igaz keresztyén fejedelem, az szent békességnek segitője, és római császárral való ő felsége békességének is megőrzője. Azért immár mi cancellarius urammal annak az kegyelmed szavainak hitelt adtunk, és ugy hiszszük, hogy abból sem ő felségében sem kegyelmedben hibát nem találunk, kihezképest sincere akarunk . . . . mint igaz keresztyén . . . . nekünk jó akaró hű szolgájával, mi atyánkfiával. Azért, uram, hogy most is tovább az mi édes hazánk és nemzetünk között az fegy . . . .

omlás ne menjen, találjunk módot . . . . és segitségünkkel igyekezzünk azon, hogy az szent békesség mehessen végben, ne vonódjék igy haszontalanul több hosszu időre. Én erre azt mondám, hogy: ha nagyságotok letette volna eddig is az nagy kétséget, én is ugy tudtam volna szolgálni hasznosban és ennyi üdőn talám nem vonódott volna az dolog; mert immár az török urak teljességgel azt hiszik, hogy nagyságotok csak üdőt, nem békességet akar csinálni, hogy az üdő alkalmatosságával éljen annak idején. Azért ha nagyságotok immár hitelt adott az én szómnak, és azáltal az én kegyelmes uramnak és nekem, azt is nagyságod nekem megmondja, hogy én is ahozképest viselhessem magamat és szólhassak. Kire ő azt mondá, hogy: jó lelkem esméretére mondom kegyelmednek, hogy teljes tehetségünkkel azon igyekezünk mi magyarok, az kik eszünkben vöttük azt, hogy az békességnél nekünk semmi nincsen jobb, de bizony az egyéb nemzet majd inkább akarja azt, hogy békesség ne legyen; de mi nekünk azt nem kell követnünk. Erre én is azt mondám, hogy azok az magok hasznát követik, s nagyságtok is kövesse az maga jovát és csináljon békességet. Kire esmét igy replicála: arról akarok kegyelmeddel beszélleni, abban mi módot találnánk, hogy az mely dolgokon most megakadtunk, azokat conplanálnók. Én arra esmét azt mondám, hogy: ha azt akarja nagyságod, ki kell minden scrupulust szivéből vetni és ugy fogjunk azhoz. Erre esmét igy szóla: az mint kegyelmednek megmondottam, annál bizony különben nincsen, szómmal penig nem játszom. Azért uram, kegyelmed is letévén minden mi felőlünk való idegen gondolatot, ugy szóljon az dologhoz, mint igaz catholicus ember és igaz magyar. Én arra azt mondám: én bennem azelőtt is nem volt semmi azféle elmélkedés, csak csudáltam most is, mi vinné mind palatinus uramat ő nagyságát és mind nagy-

ságotokat arra, hogy az én uram ellen olyan suspicióban estek és vádolódjék az vezér ő nagysága előtt is. Én bennem most is azféle semmi nincsen, én igaz sinceritással beszéllek, szólok nagyságoddal és az szent békességben is bizony ugy igyekezem, hogy mennél hamarébb ugy menjen végben, az ki az keresztyénségnek jovára, megmaradására legyen, igy attól is penig, hogy az török urak nagyságotokat defraudálni akarnák és azért üdőznének, bizony ne tartson, mert olyan bizony semmi nincsen, és ettől az török hadtól nagyságotoknak semmi kára és bántása nem leszen, ha az békesség végben megyen. Ha penig az végben nem megyen, azt nagyságod érti, azután az fegyverhez kell azoknak is nyulniok. Ezekre ugy mondá oztán: no uram, hát ha igy egymásnak hitelt adtunk, kezdjünk az dologhoz és mivel az követség dolgán akadtunk meg, elsőbben szóljunk ahoz. Én arra azt mondám, hogy: azt érti immár nagyságod, mi legyen abból kévánságok az török uraknak, ahozképest szólhat az dologhoz. Úgy proponálá oztán azt, hogy: ha kegyelmednek is tetszenék uram, erre kellene vennünk az vezért, hogy ő is küldene be az Portára és hozatná ki az római császárhoz jövő követet ide, és mi is alá hozatnók ide császár urunktól ő felségétől az mi követünket és innen bocsátanók el, azok ide s mi oda. Én arra azt mondám, hogy jó volna; de hiszem az felett vagyon az veszekedés mostan is, hogy ők nem akarnak addig követet küldeni, míg innen oda nem megyen. Hanem én ilyent mondanék, hogy innen nagyságotok római császár ő felsége részéről bocsátana egy követet valami 18, 20 vagy 25-öd magával, vagy annál is többel, ugy mint egy internunciust római császár ő felsége nevével, illendő császári ajándékkal, de nem szinte ugy mint fő követ ajándékával, és mikor itt concludálnánk valamit, azt az végezést nagyságotok confirmáltatná mindjárt csá-

szárral ő felségével, és azt az confirmált császár levelét vinné az az internuncius be Portára. Innen is az pasa az maga nevével bocsátaná egy fő embert fel császárhoz maga neve alatt költ olyan levéllel, hogy ő addig, mig hatalmas császár megerősiti az itt való végezést, azokat az végezéseket addig ő megtartja és másokkal is megtartatja, és ezek az követek, mikor mi eloszlunk innen az tractáról az conclusio után, lennének mind az két részről itt. És az pasa követét venné nagyságotok melléje, vinné fel Bécsbe, mi az császár . . . . követét vinnők Budára, és onnan menne az vezérnek egy fő emberével Portára, és ott confirmáltatná hatalmas császárral is az végezéseket. Azzal oztán jönne ki vissza és ugy oztán hatalmas császár is bocsátana ki fő követet fel római császárhoz ő felségéhez. Ezt is sokat disputálá, végtére megálla rajta és kére, hogy azon igyekezzem, hogy ugy menjen végben az dolog, mert ők, hütökre, különben nem cselekednek, vagy leszen békesség vagy nem. Azután az Vácz dolgát vevők elő és azt igen sok szava után ugy mondá, hogy bizonyoson nem szólhat róla, de azon igyekezik, hogy arra menjen mind palatinus uram s mind császár ő felsége, hogy az maradjon ugy; olyan okkal mint Gyarmatnál, hogy azt tractálja követek által hatalmas császár Portáján római császár. Ezt is abban hagyók. Az faluk dolgáról, amazoknak kévánságok szerént, ugy beszélgettünk, hogy: innen az hatvan falunak ideadása után, azokon kivül, az melyeket beholdoltattanak, azokat visszabocsássák, és az mely rácz falukat azok is beholdoltattanak, hogy azok ott maradjanak, amazok azt kévánják; ezek penig azt, hogy ne maradjanak, azt akarják, hanem hogy ne holdoljanak csak egy rácz falu is.

Az Erdély dolga felől az akkori intentumom szerént, mivel az Házi uram hozta felséged parancsolatját még

én nem láttam volt, akkor igy beszéllettünk, (mivel az szó csak én velem volt, senki török ott nem levén), hogy: azt, az mint azelőtt is megmondottam, hogy az én kegyelmes uram nem sollicitálja, hanem az hatalmas császár és vezér dolga az. Azt lássák magok és végezzenek felőle. Ha beléirják is az articulusokba s ha nem is, mi nem bánjuk, nem disputáljuk, hanem ők disputálják egymás között. Kit csak abban hagytunk. Az rabok dolga felől magok azt kévánják, hogy megszabaduljanak, kire az vezér is azt mondja, hogy nála vagyon valami tiz német s azokat ő ajándékon elbocsátja az ő barátságokért, ha megleszen az békesség. Hogy az zsitvatorki, bécsi végezések mellől ők semmiképen el nem mehetnek, mivel mindeneknek az az fundamentoma, és az mostani induciákról irt első levél is, s mind az utolsó is arra mutat, az fundamentumra némely réses, kapus articulusokat talám emendálhatni. Ezeken kivül az több dolgoknak eligazitása mind könnyebb.

4. AUGUSTI. *Eszterházi Dániel uramnak nekem küldött levelének par iája.*

Generose Domine etc.

Salutem et servitiorum meorum paratissimam commendationem etc. Az kegyelmed levelét tegnap elvöttem az Forgács Miklós uram ő kegyelme török rabja végett. Azért uram én az kegyelmed tekintetiért várakoztatok valamit azzal az rabbal, noha Forgács uramnak akaratja az volt, hogy ma visszavitessék Komjátira, és még két avagy három nap legyen itt; de az mint dolgosától én informáltatom, nem kell ló vagy egyéb marha az rabért, hanem 200 arany és az urnak való párducz bőr, az ki sarcza az rabnak, noha azt vélem, hogy az párducz bőr helyett elveszi ő kegyelme, ha oda akarják adni, azt az nyereg helyében való japukot, azt kit ide küldtenek volt és im most visszaküldöttem; de abban bizonyosok lehetnek uram, hogy az 200 arany nélkül el nem bocsátják az rabot, és harmad napig, csötörtökig én itt tartatom az rabot, ha kelletik néki, ha nem, azután mindjárást elviszik. Az mely paripa lovat az Pálfi István generalis uram ő kegyelme rabjáért kiküld-

tenek vala uram onnan, ha azt én számomra megvétethetném, azt ugy tetszvén, igen akarnám. Kegyelmedet kérem, kegyelmed mutassa jó akaratját hozzám az aránt, kegyelmednek én is nagyobb dologban is annál szolgálok és kedveskedem örömest. Isten kegyelmedet tartsa meg jó egészségben. Komaromii 3. Augusti 1627.

G. D. V. Servitor et amicus paratissimus
Daniel Eszterházy m. p.

5. AUGUSTI. *Eszterházi Dániel uram nekem küldött levelének pariája.*

Szolgálok kegyelmednek mint jó akaró uramnak és barátomnak. Isten sok jókkal látogassa kegyelmedet.

Az mely dolgokról, uram, ma túl az Duna parton beszélgettünk vala, azokat mind in recenti memoria tartván, alkolmasint megmondottam kötelességem szerént cancellarius uramnak ő kegyelmek, az kikről ő kegyelmével mi mint igaz hazánkfiai édes és igy megaprósodott nemzetünknek, és az szép s állandó békességnek szeretői . . . . . discuráltunk, és arra nézve tetszék az, hogy azokról valahány szóval tovább is conferáljak én kegyelmeddel, oly hiszemben levén kegyelmed felől, hogy kegyelmed is magyar, s catholicus magyar levén pedig, szegény hazánknak, nemzetünknek s a keresztyénségnek javát és promotióját az maga igireti szerint igyekezik követni, az kivel ex obligamine et amissione suae charae salutis tartozik kegyelmed, édes jó akaró Tholdalagi uram, és hogy inkább kegyelmednek azt parancsolta, mint keresztyén fejedelem cselekedvén, minden ereje és tehetsége szerént, azt beszéllé kegyelmed nekem . . . . és az minapában is. — Minek okáért kegyelmedet kérem, találjon módot benne és csak valahányad magával holnap reggel 5- 6 óra tájban jőjön kegyelmed . . . . helyre, az kastélyhoz, az hol beszélgethessünk tovább is az előttünk . . . . . dolgokról, talám isten jobbat ád beszélgetésünk után, és kegyelmed . . . . . . azt nekem tudtomra, tudhassam magam az aránt mint alkolmaztatni . . . . Isten ezek után tartsa meg kegyelmedet. Comaromii 5. augusti 1527.

K. szolgája és barátja
Eszterházi Dániel m. p.

11 órakor tájban jőve meg Szabó Balázs urunktól ő felségétől hozzám levelekkel Szőnybe, és ugyan vele együtt az egri gyömli aga és az zsámbéki aga zászlóstól

valami 60 lovassal. Hozák ezek az vezérnek két levelét, hogy mindjárt, mihelt olvasom az levelet, induljak Budára, és noha immár azelőtt is az Eszterházi Dániel uramnak való beszélgetésért el kell vala mennem Budára, de hogy az vezér hivata, annál inkább siettem. Indulék 12 és egy óra között. Más napra

7. AUGUSTI 12 óra előtt Budára jövék; három óra tájban levék szemben az vezérrel, beszélgetvén csak breviter minden dologról együtt Házi János urammal. Azután oztán csak magam, külön Házi uramtól, szinte estvéig beszéllettem az vezérrel az Eszterházi Dániel urammal való beszélgetésemről, melyekről ugy végezénk, hogy igen sietséggel megirjam én azokat az dolgokat uramnak ő felségének, hogy azokban az mi tetszik ő felségének, ide sietséggel megirja az vezérnek, hogy itt az szerént legyen oztán az dolog. De mivel Tassi Gáspár semmiben alább nem jött az kévánságokra, őtet azért azhoz képest való válaszszal bocsássa fel az vezér az palatinushoz együtt az szolnoki alaj békkel.

8. AUGUSTI. Az urunknak szóló levelet készitette el az pasa, és én is, azonkivül az palatinusnak szóló leveleit elkészitette az pasa, hogy másnap elbocsássa Tassi uramat és az szolnoki alaj béket.

9. AUGUSTI jó reggel az pasa ő nagysága urunknak szóló leveleivel és az magaméval együtt elbocsátám ő felségéhez Kenderesi Benedeket, az váradi katonát.

Ugyanezen nap szállitá ki az vezér az hadakat az pesti mezőre, de maga az budai haddal ben megmarada, csak kiszállitá az egyéb hadakat. Mi magával és egynehány urakkal az maga csardakjából nézők mind az hadakat mindaddig, mig igen szép renddel 36 lovas sereg, s nem kicsinek, általmenének; 16 zászlóalja puskás gyalog az bosznai pasáé. Mig ezeket néztük, addig Tassi mind ott volt velünk az vezér csardakjában. Mikor ezek

mind meglőnek, én kérdém az vezért, ha vagyon órája? S mondá, hogy vagyon. S kérdém, ha ideje-e enni az ő nagysága órája szerént, mert az mely órát én velem hordozok, az szinte azt mutatja, hogy ideje enni? Azután megajándékozván Tassi Gáspárt, elbocsátá. Tassi indulásának idején az én szállásomra jöve, örömest beszél vala velem, de én sem adék módot neki benne s elmulék. Csak szóbeszéd közben kezdé, ha meghozták az zászlót asszonyunknak? Én mondám hogy: meghozták uram. És mondá, hogy talám haza is mentenek eddig; arra mondá Tassi, hogy vagyon nekik is régen annak kérése hirekkel.*)

Palatinus uramnak ő nagyságának az mely levelet irtam az én kegyelmes uram ő felsége levele mellett, annak minutája, kit küldtem fel váradi Szabó Balázstól ő felsége szolgájától, ki együtt ment fel az szolnoki alajbékkel és Tassi Gáspárral.

Illustrissime Comes etc.

Az némely nap irtam volt nagyságodnak Izmael csausz által röviden egy levelet, remélvén azt, hogy Tassi uram által vagy más alkalmatossággal nagyságodnak nekem való irására, izenetire több szóval adhatok választ. Most ide alájövén Budára, itt létemben bocsáta az vezér ő nagysága Tassi uramat nagyságodhoz, ki által, mivel ő kegyelme hozta volt nekem is az nagyságod levelét, akartam nagyságodnak választ izenetire, levelére tenni; de mivel az én kegyelmes uramnak ő felségének jöve hozzám egy nagyságodnak szóló levele, melyet, hogy magam szolgámtól megküldjek nagyságodnak, ő felsége azt parancsolta, melyet az ő felsége kegyelmes parancsolatja szerént ez levelem nagyságodnak megadó jámbor szolgámtól megküldtem, és noha én az ő felsége nagyságodnak való irását nem szinte kellete szerént értem, de mindazáltal nem itilem szükségesnek, hogy nekem az ő felsége az én kegyelmes uram felől való jó izenetire, irásira, én penig az magamhoz jött

*) Itt Toldalagi közli Tassi Gáspár utasítását másolatban, mely az eredeti ép példány szerint sajtó alatt levén Eszterházy nádor élete III-ik kötetében, kihagyandónak véltem.

nagyságod irására és izenetire sok irással feleljek meg, mivel ő felsége . . . . levelét küldtem nagyságodnak. — Irok csak . . . . ról nagyságodnak, kérvén azon nagyságodat, hogy nagyságod adjon hitelt mind az én kegyelmes uramnak ő felségének s mind az vezérnek ő nagyságának, és ne gondolkodjék semmi egyéb alattomban való dolgok felől, az egy szent békességen kivül erről az részről, annak penig hamar meglételére, végben menetelére igyekezzék azzal, hogy az mely három vagy négy dolgon kiváltképen az mostani akadály vagyon, azokat illesse ugy öszve, hogy azok miatt az szent békességnek és mostani tractának félbenmaradása ne következzék, és semmi oly szókon, iráson hertelen meg ne induljon és az olyanoknak hitelt ne adjon, kinek most ez néhány napokban sem kellett volna ugy lenni, az melyből való indulatokat minden kétségnek és bizonytalan vélekedésnek letételével, azután az közönséges szép szent s megmaradásra való jó békességnek végbenvitelével tegyen le nagyságod. Kérem nagyságodat, szolgámat ott nem késlelvén, bocsássa esmét vissza hozzám, ő felségét az én kegyelmes uramat tudósíthassam én is. Isten éltesse etc.

12. DIE AUGUSTI méne ki az vezér czilit játszani az pesti mezőre és onnan az Bunár Hiszárnál *) való felvont sátorokhoz és ott ülvén vele az egész táborbeli pasák, békek és több fő urak s azokkal együtt én is, mind délig tarta beszélgetés és azonközben sok külömb külömbféle játék és muzsika, azután mindazokat igen gazdagon megvendéglé az vezér.

13. DIE jöve meg Izmael csausz az palatinustól levéllel az vezérhez ő nagyságához, mely levélnek páriája ide alá megvagyon nekem is. Hoztak volt levelet az palatinustól; de az Komáromban való commissariusok nem engedték alá, hogy olyan választ adván felőle, hogy mikor magam felmegyek, akkor ő magok adják meg nekem. Emberét is az palatinusnak, ki az leveleket hozta volt, nem eresztették alá . . . . ide az vezérhez, kikből én azt colligálom, hogy . . . . personát nem akarnak, ugymint az palatinus . . . . által tractálni,

*) Forrásvár.

hanem magok által és magok én általam, az mint nekem beszéllették Eszterházi Dániel uram által. Immár abból várnak választ.

Ugyanezen nap mondá Izmael csausz, hogy előhozták volt azt: ha kévántatnék felülne-e urunk ő felsége az vezér mellett? emez azt mondotta, hogy fel, az palatinus mondotta, hogy: ahoz ne bizzék az vezér, mert ihon mind magának s mind az országnak hütlevele. És megmutatta, azt is hozzá tevén, hogy ha szinte maga felülne is, de az ország nem ülne fel mellette. Ebből én azt itilem, hogy két dolgot viselt itt előtte az palatinus: egyiket, hogy annak menjen ettől az gorombától végére, ha vagyon-e valami olyan (tudósi)tás ő felségétől, hogy felülne mellette, másikat, hogy abból az reménségből az vezért . . . .

Mi gróf Galanthai Eszterházi Miklós stb.

Tekéntetes és nagyságos vezér, nekünk jóakaró kedves szomszéd ur barátunk, szomszédságos barátságunknak és jó akaratunknak ajánlása után, istentől minden jót kévánunk te nagyságodnak megadatni.

Az nagyságod levelét megadta minekünk Izmael csausz, és megmondotta szóval való izenetit is. — Akartuk volna azért, ha az mi jámbor szolgánk Tassi Gáspár is megjött volna, hogy érthettünk volna minden dolgokat, az kikrül általa izentünk nagyságodnak; mindazonáltal mivel már eddig ott mulatott, szükséges dolog leszen, hogy te nagyságod, haza menvén ezek, őtet ne késleltesse és ne is tartóztassa, hanem utolsó akaratjának megjelentésével mihozzánk visszabocsássa. — Továbbá irja nagyságod, hogy az több dolgok immár mind jó végben mehetnének és mintegy el is volnának végezve, s mind az faluk dolga és mind egyebek, hanem csak két dolog volna még kiváltképen fen, ugyimint az követségküldés és Vácznak megadása; mely két dolgot akartunk volna, ha te nagyságod az több dolgokkal együtt eligazitott volna; holott minden dolgoknak mintegy sarka, olyan az a két dolog. Kiváltképen az követség dolgában meg sem gondoltuk, hogy utolszor a minemü módot mi abban mutatánk nagyságodnak, ne tessék; holott igen illendő dolog az az két hatalmas császár méltóságához, s minekünk arra nagy munkával és fáradsággal kell reábeszéllenünk az hatalmas római császár tanácsit, hogy ahoz is járuljanak, az minthogy az commissariusok is csak tiz lépést sem akartanak tenni az szembenlételnek idején is urok

méltósága ellen, hanem azt kívánták, hogy egyenlőképen megmaradjon az két hatalmas császár méltósága . . . . . , . cselekedtek, és igy meggondolhatja nagyságod, ennél nagyobb dologra mennyivel inkább nem fognak menni urunk méltósága ellen, mivel nem tiz lépés Konstantinápoly . . . . . hanem sok mélyföld. Nincsen az is akadékjokra . . . . . mi tőlünk mutatott követség küldésnek módjának, az kit nagyságod az mi szolgánknak Tassinak mondott, hogy nem tudná te nagyságod, micsoda ajándékkal mennének az mi követink az Portára, s arra nézve az onnét való követeket is nem tudnák miképen rendelni; mert az két hatalmas császárnak nem az ajándékoknak mivoltát kell tekinteni, hanem az ő méltóságokat és egymáshoz azáltal mutatandó jó igyekezeteket és szereteteteket.

S az a rosz hitvány váczi palánk dolga is nem érdemli azt, hogy a két hatalmas császár fejét fájlaljuk vele, s mi is ennyi munkát s busulást vegyünk fel érette; melyet mi egyáltaljában nem is cselekednénk, ha e kivül az jövendő békességnek bizonyos bátorságot igérhetnénk és adhatnánk; de nyilván vagyon nagyságodnak, hogy Karakás pasa, az hatalmas török császár hire nélkül, ugyan az hatalmas császár hütlevele ellen, vötte meg Váczot az békesség alatt. Mely dolognak, ha az mostani hatalmas török császár is jovallója (kit nem reménlünk), mit itílhetnénk egyebet, megbocsásson te nagyságod, ezután való békességről is, ha Vácz most vissza nem adatik, ha nem azt, hogy ha valamely szolgája ő hatalmasságának ezután is egy olyan hasonló dolgot cselekednék, mint Karakás pasa, azt is netalám elszenvedné ő hatalmassága és annak is jovallója lenne, s igy micsoda bátorságot adhatnánk az mostani két hatalmas császár közt való szent békesség dolgának is, ki ha elegedendő bátorságban nem levén, a minthogy nem is lenne ily formán, gondolja meg te nagyságod, hogy miért kellenék mi nekünk is ilyen bizonytalan dologért ennyi munkát és fáradságot felvennünk? S nincs is ez, a mint ennekelőtte is megirtuk és izentük te nagyságodnak, ő hatalmasságának az török császárnak méltósága ellen, ha visszaadatja Váczot, hanem inkább méltóságának öregbülésére vagyon. Az mint cselekövék a mi nagy hatalmas fejedelmünk Rudolphus császár, Szelim fia Murates császár idejében, a mikor irnának a mi számunk szerint 1588. esztendőben, budai Ferhát nevü pasa lévén helytartó akkor, ki mikor gyakor csatákat bocsáttatott volna ki nagy kártételekkel, Gregonczy Vincze nevü főkapitány is Győrött lakván akkor, azt vélték, hogy azokra az csatákra nézve szabad legyen neki is holmi ellenséges dolgokat cselekedni . . . . igy reá ment Gesztes várára és azt megvötte, ki akkor török kezénél volt. Mely dolgot megértvén Ferhát pasa . . . .

mindjárt az hatalmas római császárhoz felőle pan . . . . várnak megvétele, a két hatalmas császár . . . . való békesség ellen lött volna, mely békesség csak 9 . . . . . . deig végeződött volt akkor az császárok között, kéván . . . azt hogy visszaadassék az megvött gesztesi vár. És . . . . . . külömbféle mentségi lehettek volna az római császárnak, minthogy sok nyughatatlanságot cselekedett . . . . Ferhát pasa is mindazonáltal; minthogy az győri főkapitány az két hatalmas császár közt való békesség alatt vötte meg az megmondott Gesztes várát, kihozatta abban helyheztetett népét az római császár, és meghadta annak az győri kapitánynak feje vesztése alatt, hogy mindjárást Ferhát pasának kezében ereszsze az várat, a melyet amaz meg is cselekedett, s evvel nevelte méltóságát az a hatalmas császár, hogy az békesség ellen szolgája cselekedetit nem jovallotta, és helyére állatta azt, a mit az ellen cselekedtenek. Igy kell azért cselekedni Vácz dolgában ő hatalmasságának is az török császárnak, ha nevelője akar maga nagy méltóságának lenni és akarója s kévánója az jövendő békességnek és annak az ő erősségének. Holott egyébaránt minden dolgok bizonytalan állapotban fognak függeni, mint eddig is. Igy levén annakokáért a dolog, mi te nagyságodat mégis, mint igen kedves uri szomszéd barátunkat, kérjük szeretettel, hogy ha ugyan tiszta szűből kévánja az békességet és az szegény együgyü községnek az ő megmaradását, az több dolgokkal együtt igazétsa el ez két dolgot is, és ilyen kicsin dolgokért, az ki az hatalmas török császárnak se valami nagy kárára, sem méltósága ellen nincsen, sőt inkább nagy nevének öregbitésére leszen, ne bocsátkozzék tü nagyságtok fegyvernek; mert ha, ugy vagyon, bizonytalan az hadnak az ő kimenetele, de azt a mi igaz ügyünk és a mi kegyelmes urunknak is nagy győzedelmes hadai, ugy látszik, bizonyossá teszik mi előttünk. Mégis tovább gondolkodjék azért te nagyságod ezekről és éjjel nappal tudósitson utolsó akaratjáról bennünket; mert ezennel szemeivel meg fogja te nagyságod látni, hogy ilyen dolgokért nem kellenék az utolsó dolgoknak ereszkednünk.

Az mi penig az mi commissariusink dolgát illeti, azok mindaddig ott lesznek, mig nem innen feljül parancsolatjok megyen, hogy eloszoljanak, s csak nagyságtok ilyen méltó kévánságoknak engedjen, meglegszen az, az kiről ennekelőtte egymásnak izentünk, hogy száz napból egy leszen, és a mit három vagy négy holnaptól fogvást el nem igazithat . . . . három vagy négy nap alatt mindeneket . . . . igazithatnak. Azonban penig ha valakit . . . . . . valami jó válaszszal, az mi szolgánkkal Tassival hozzánk akar küldeni, ne késleltesse az dolgot,

kérem erre nagyságodat mint kedves uri barátomat, mert nagy akadékoktól tartunk magunk is.

Akartuk nagyságtoknak azt is tudtára adnunk, hogy értvén az hatalmas római császár az nagyságod hadi készületit és mustráit, erős parancsolattal megparancsolta mi nekünk is, hogy mi az egész ország népét felvegyük, mind uri nemes és vitézlő rendeket, és azokat megmustrálván, táborban szállitsuk, melyet mi noha bizonyos okokból örömest halasztottunk volna, de semmiképen továbbra nem halaszthattuk, hanem parancsolatokat kellett mindenfelé kiküldenünk, hogy magokra való vigyázásokért felüljenek az országbeliek. Kit hogy te nagyságod semmi gonoszra ne magyarázzon, kérjük te nagyságodat, igérvén arra magunkat, hogy az egész ország népe fenlévén is, mi semminemü ellenséges dologra okot nem adunk, várván az elkezdett tractának az ő kimenetelétől. El is higye bizonyára te nagyságod, hogy mi ezt az szent békességet tiszta szivből kévánjuk, és azt akarnánk, hogy egy nap mind szépen elvégeződött volna eddig is és elvégeződnék ezután is; de az mint nagyságod irja, hogy hatalma arra nincsen az hatalmas török császártól, hogy Váczot visszaadja és az mi kévánságunk szerént bocsáttassanak követek, ugy mi is mondhatjuk, hogy hatalmunk arra nincsen, az mi az jövendő békességnek erősségét nézi és az mi hatalmas császárunknak méltóságát, hogy abbeli kévánságunkat letehessük, a mely kiváltképen az két dologból áll. És igy, ha fegyverre megyen az dolog, isten és minden teremtett állatok előtt tudományt teszünk, hogy mi okai semminek nem leszünk; holott mi békességben voltunk, békességet szerettünk, s méltó okot semmi háborura nem is adtunk, s most is abban fáradozunk, hogy az szegény község békével megmaradhatna. De nagyságotok láttatik megfogyatkozni az dolognak. Eddig mi eleget is tettünk minden hivatalunknak, holott már egynehány héttől fogvást az német hadakat is nemkülömben, mintegy vállunkon tartottunk fenn, hogy az országban be ne jőjenek, és az békességnek tractáját ne nehezitsék. De nagyságtok semmi méltó és illendő okoskodásunknak nem akar helyt adni, és inkább azért más idegennek (a kinek talám ehez a mi dolgunkhoz semmi közi nincsen) hinni, hogysemmint mi nekünk. Ezekután még is kérjük te nagyságodat, mint kedves uri barátunkat, venné fel elmélkedésében ezeket az dolgokat és ne késlelje, az mint feljül is iránk, az mi szolgánkat sietve utolsó akaratjának megmutatásával visszabocsátani. Tartsa meg isten nagyságodat sokáig jó egészségben. Költ . . . . házunknál 9. augusti 1627.

Nagyságod jó akaró szomszéd ur barátja

Gróf Eszterházi Miklós m. p.

15. AUGUSTI. *Eszterházi Dániel uramnak ő nagyságának irt levelemnek pariája.*

Spectabilis ac magnifice Domine etc.

Bizonyos okokért mindeddig is magam hogy nagyságoddal szemben legyek, fel nem mehettem, levelet is nem irhattam, akarék most nagyságodnak rövideden irni. Nagyságoddal az minemü dolgokról beszélgettem, tudom, arra nagyságod emlékezik. Én akkor az nagyságod kévánsága szerént azon nap megindulván, ide aláj jöttem Budára, és azokat az dolgokat, az melyekről nagyságoddal beszélgettem, az vezérnek ő nagyságának mind szép renddel megbeszéllettem. Azt hiszem, hogy ő nagysága is az kikkel kellett, az dolgot közlötte; de én mind eddig is semmi nagyságotok kévánsága szerént való jó választ ő nagyságától nem vöttem, annál egyebet, az melyet az alaj bég által palatinus uramnak küldött ő nagysága, mert itt mostan sokkal feljebb néznek az emberek. Micsoda válaszszal bocsátotta ő nagysága az vezér fel Tassi uramat is az alaj béggel, azt hiszem, hogy azt is eddig nagyságod érti. Igyekezzék nagyságod, hogy palatinus uram ő nagysága az alaj béget ott fenn ne késlelje, adjon választ neki, és bocsássa vissza az vezérhez ő nagyságához; mert az vezér ő nagysága addig semmi dologhoz nem nyul, én ugy látom. Mondá azt is Izmael csausz, hogy palatinus uram ő nagysága nekem levelet küldött volt, melyet nagyságotok tartóztatott meg, mi okért, nem értem. Nagyságod azt is küldje meg, értsem az ő nagysága irását is. Nagyságodat még is kérem, hogy nagyságotok az dolgot ne késlelje, mert az üdőnek vonódása, ki tudja, micsoda ellenkedést hozhat magával? Engem nagyságotok, az én kegyelmes uram ő felsége után, békesség szerető embernek higyjen; mert látja isten, abban igyekezem; noha az én kegyelmes uramnak elég méltó busulásával, kire ok az nagyságotok részéről méltatlanul adatott. Nekem az is tetszenék, hogy ha császár ő felsége nagyságtokra bizta az békesség tractáját, nem kévántatnék az sokféle követség, kivel ugy látom, nem hogy tüzet oltanánk, de azt inkább gyujtjuk. Megérkezvén az alaj bég ide az vezérhez, mi is innen mufti effendi urammal felmenvén, nagyságtokkal együtt kezdenénk magunk . . . . és végeznők el immár egyszer az dolgot, míg . . . . ellenkező dolgok nem érkeznek, az ki ugy veszem eszemben, hogy napról napra többül. Ezeket, az mint irom nagyságodnak . . . . ugy higyje, mert bizony különben nincsen, semmi praetextus miatt való irásnak ne tudja, és minthogy nagyságotok magyarok lévén, azt bölcsen feltalálta, hogy az mi magyar nemzetünknek az békesség jobb az fegyvernél, azt igyekezzék ide-

jén végben vinni, szegény nemzetünknek megmaradására, addig mig az békesség tractájának dolga útából ki nem tér, sarkából ki nem vetődik; mert azután az dolog haszontalan, kit az ur isten szent nevéért engedjen jó móddal végben menni. Isten etc.

15. DIE. Ebédkor tájban küldé hozzám az vezér ő nagysága az egri Mehemet pasa levelét, kit Szőnyből irt vala azelőtt való nap, kiben azt irta, hogy igen postán hivatták fel az cancellariust onnan Komáromból Bécsbe. Kin én két dolgot gondoltam: egyiket, hogy az mely válaszszal most az alaj bég felment, arról tanácskodnak; másikat, hogy az mint innen Althant is kévánják ide alá az tractára az török urak, arról is tanácsot tartanak.

15. DIE. Hozák meg azt is az vezérnek, hogy maga az palatinus Nagy-Szombathoz száll táborba, vagy az hadát szállitja oda s maga ben leszen Szombatban és az Dunán innen Nádasdi uramat hadta maga képében.

17. AUGUSTI. Jöve az váradi Török Pál urunk ő felsége levelével Ibrahim csauszszal együtt. Adott Török Pál én kezembe ilyen leveleket: egyet magamnak szólót, ő felsége neve és pecséti, keze irása alatt, másikat az vezérnek szólót, nem pecsétest sem subscribáltat de ő felsége nevével . . . irottat. Harmadikat az Portáról ir . .
. . . . uram levelének pariáját, negyediket . . . .
. . . . credentionalis levelének . . . .
levelek mind öszve voltak kötve . . . .
cancellarius uram pecsétivel . . . .
vala be az levél. Isten jót . . . .
órakorba, melyeket mindjárt . . . .
hittanak az vezérhez és azon . . . . kezdettünk.

In eodem die voltam az táborban, Ibrahim pasát és Mehemet pasát salutálván.

18. DIE AUGUSTI. Jöve meg Portáról Hacsi . . . . .
. . . . hirrel, hogy az . . . let végezi mig
. . . .

. . . . . Az angliai holt . . . . fel . . . . .
. . . . hispanus . . . .

P. S. Hogy felségednek, kegyelmes uram, az szolnoki alaj bégtől sem Ibraim csausztól levelemet nem küldtem, abból az felséged nehézségét irásából értem, ki ha az én gondviseletlenségem miatt lött volna, az vétket nem tagadhatnám; de én, kegyelmes uram, az vezér parancsolatjából voltam Szőnyben az török commissarius urakkal; sem egyiknek, sem másiknak felségedhez való menetelekben hirem nem volt; mert mindeniket igen hirtelen inditotta az vezér el Budáról. Az utolsót talám ugyan nem is kévántatott volna küldeni, magam penig azt akartam előbbi irásom szerént meglátnom, hogy mire megyen az dolog, és bizonyost tudjak felségednek irni. Azért nem küldtem emberemet, mert én még most is ugy veszem eszemben, hogy Sennyey István cancellarius uram informálta palatinus uramat serénysége szerént az kévánságok felől s azon megindulván, ugy izent vagy irt olyan illetlenül az vezérnek; mert bizony nekem ugy látszik, hogy magában ő nagyságában is kévántatnék egy kevéssé az maga meggondolkodása és tanács-vétele után való cselekedete; de hogy innen is az serény informatio érte az maga gyors állapotját, ugy inditotta meg benne az előbbi felséged ellen való nem jó akaratot vagy kétséget, és ugy irt, izent az szerént, kit immár felséged ért.

Hogy penig Tassi Gáspár által titkos dolgot akart tractálni az vezérrel, azt felséged, kegyelmes uram, még azelőtt az én irásomból értette, mely titok tractálására meginditván Tassit, még in principio rerum, Komáromnál alább nem jöve, azt költvén, hogy ott betegedett meg, kinek jövetelit akkor felségednek való irásom szerént én akkor is az két dologra gondoltam: Egyikre, hogy felséged ellen akar tractálni, és azt az én itt nem

létemben akarja megprobálni, és azért nem bocsátotta alább Komáromnál. Másikra arra, hogy a commissariusok látván azt, hogy nékik despectusokra lészen az, hogy az az egy szolgája által akarja tractálni az dolgot palatinus uram, ők tartóztatták meg s nem bocsátották alá; de annak okáért, most az utolszori feljövetele alkalmasint megvilágositá . . . . most alájöve, eszemben lévén amaz előbbi . . . . expiscálni az dolgot, és okot adék reá, ... ha akarja-e ittlétemet, akkor mikor itt . . . . , ... kit megmutata, hogy nem akarja, ki . . . . az ő akaratját, abban is két dolgot, kér . . . . jöttem ide, egyiket, hogy ne kárhoztassák . . . . felséged eszevesztő én általam az békesség dol . . . . másikat, hogy az én itt nem létemben inkább minden . . . . . . De kegyelmes uram, erre nem voltam gondvise . . . . akaratja szerént végben vihesse, hiremmel kü . . . . vöttem azt . . . . akarja itt létemet, az ő . . . . Mehemet . . . . menjen, az ki felségednek irjon . . . . más . . . . végeztem, hogy eljőjön ide Bu . . . . .

III.

TASSI GÁSPÁR

BUDAI KÖVETSÉGÉRŐL SZÓLÓ JELENTÉS ESZTERHÁZY MIKLÓS NÁDORHOZ.

(1627. julius 18-tól augustus 11-ikéig.)

Minekutána nagyságod parancsolatjából megindultunk Kismartonból 18. DIE JULII, jutottunk Komáromban 20. JULII délután, és a csauzokat mindjárást általbocsátottuk Szőnyre, s magunk aznap cancellarius és Eszterház Dániel urammékkal ő nagyságokkal communicálván instructiónk szerént az dolgot, más nap, ugymint

21. JULII ladikon általköltünk Szőnyre, a hol a mi csauszunk, ki volt a Huszaim, *) immár a Dunaparton várt bennünket, és öt fő törökök jövén elönkben, vittenek a commissarius urakhoz, az egri pasa szállására, a hol mind együtt divánt ültek. Haraguvék pedig a csauszokra, hogy bevinni hertelenkedtek addig bennünket, mignem alánk lovakat küldött volna. Köszöntvén azért ott őket nagyságod nevével, a mint ellenekben székeket raktak alánk, leültünk, és ugy beszélgettünk vélek.

A köszöntés és nagyságod jó egészsége felől való kérdezősködés után az egri pasa panaszolkodni kezde, hogy nagyságod harmad nap alatt mondván végben mehetni a tractát, szintén három holnapig vonódott volna csak immár is, mivel sok haszontalan beszédek és kivánságok volnának a mi részünkről, az ő felsége követitől.

---

*) Megjegyzendő, hogy az egykoru iratban mely Tassi saját keze irása, itt nem *az* Huszaim áll, s átalán az „az" nem fordul elő az „a" helyett, hanem apostroph-fal iratik.

Kire mi azt feleltük, hogy: nagyságod most is azt akarná a mit azelőtt, és hogy vonódik, nem nagyságod az oka, hanem ők magok. Azért ezután is hogy hamar végeződhessék a dolog, ő rajtok is áll, mert alkolmaztatni kell nekik is magokat és méltatlan kivánságokat elhadni.

Mondá oztán, hogy ők nem tudnák, mint kellessék ezt érteni, mivel cancellarius uram azt mondja, hogy ő ha akarja fogadja, s ha nem akarja nem fogadja a nagyságod szavát.

Mi erre azt feleltük, hogy: nagyságoddal cancellarius uram a közönséges jóban és az ország dolgaiban visszát nem teszen, és mi azt elhittük, hogy cancellarius uram nagyságod ellen valót semmit nem szóllott.

Emliték, hogy ők commissariusok és akarnák érteni: mivel jöttünk? mert ők immár igen elúnták is ott a heverést.

Mi arra azt feleltük, hogy: nagyságodhoz a vezér küldött követeket, nem ők, azért mi is odaviszszük követségünket, a hová küldettünk, és kérjük is, hogy ne késleltessenek bennünket.

Minthogy pedig Toldalagi Mihály is ott volt, kezünket fogá a beszéd után, és itílem, pro captanda occasione a velünk való beszéllésre, kérdé: ha ettünk-é ebédet? és megkövetvén a commissarius uraktól, ebédre vín szállására. A hol magunknak levén, megadám neki a nagyságod levelét és mondám a követséget is, három részre osztván:

Elsőben, a maga személyéről, hogy catholicus ember lévén, ily idegenül viseli magát a keresztyénséghez; hogy akármit is a töröktől ért hamarébb meg nagyságod, hogysem ő tőle, annyira nem jelent semmit meg a jónkra való dolgokban. 2-szor. Hogy nagyságod csudálkozik igen fölötte az urán is az erdélyi fejedelmen, mivel

semmi haszna, sem interesséje nem levén is e dologhoz, ingerálja magát belé csak szintén a török hasznáért és neheziti holmi uj kivánságokkal a traktát. 3-szor. Intettem és kértem, legyen azon és beszélje reá a törököt, hogy Vácz miatt és egynehány rab s falu és követségbeli competentia végett háboruságra okot ne adjanak.

Meghallgatván nagy figyelmetesen mindezeket, azt elsőre azt felelé, hogy: ugy szolgálhatna ő, ha hitele volna, mert a nélkül hasztalan; ő pedig akármint irna, esküdnék és szabódnék is, hiába, mert nagyságod nem hiszi. Mindazáltal valamit tudott, sincerissime megbeszéllette Ezterház Dániel uramnak s meg is irta és a dolgokat a vezérnél ilyen karban is hozta: Első, hogy mivel isten a békességet megadván, ugyan be kell a Portára vinni a végezést, tehát ő felsége császár urunk bár csak egy fő emberét küldje bé tiz vagy tizenkettőd magával azokkal a törökökkel, a kik azzal a végezéssel bemennék és ha csak egy rózsát küld is tőlök ajándékon ő felsége, contentusok lesznek véle; azt pedig az utat Iszai mufti effendi, a ki praeses most a tractában, a kivánja magának, mivel még a Portán nem volt. 2-or. Vácz dolgát, azt mondá, hogy ő a vezérrel annyira megdisputálta, hogy soha mi sem disputálhatnók meg jobban, és megmondotta azt is neki, hogy a magyar nemzet azért kivánná annak megadását, hogy a miatt kardra ne kelne a dolog, és a kétféle had, ugymint német és török miatt el ne romolna; az pedig Vácznak megadásával távoztathatik el. És ugy kifogyatta a vezért, azt mondja, minden ratiókból, hogy egyebet semmit nem tudott végre mondani, hanem hogy ő nem cselekeszi, ha ezer darabra vagdalják is, hanem maradjon fen mint azelőtt. 3-or. A holdult falukról is erre vitte ő a vezért, hogy mind megadatja az ujonnan beholdult falukat; de hogy ez még is legyen valami színnel és miért, a kit ők is mutathassanak

a Portának, ereszszék meg ő felsége részéről is az oda alá való messzi beholdultatot falukat is, a melyek régtől fogvást nem holdoltanak ezelőtt. S ezeken a dolgokon igy megegyezvén, ő reá felel, hogy a többin harmad napig általmehetnek. Jelenté azt is, hogy azért kivánnak a törökök uj végzést és hogy a zsitvatoroki elbomoljon, hogy Vácz és a rabok megadása bántja őket. Az urát pedig, a fejedelmet, azzal menté esküvéssel, hogy semmi a békességgel ellenkező instructiót nem adott ő neki, sem nem ingerálja magát, hanem a török császár parancsolatjából cselekeszi. „S miért hát, mondok, hogy a propositiókban Erdélyt s Havasalföldet inseráltatta, holott ebből nem egyéb jőne ki végre is, hanem a mint ezelőtti végezéskor Komáromban, mikor azt kivánta, hogy Erdély maradjon a mostani állapatjában, hogy igy örökösen a töröknek transcribáltatnék.“ Itt himezé hámozá feleletit: hogy az mi javunkra volna inkább; de azzal ők, ha ugyan nem akarjuk, nem gondolnak! Kérdém: „Horvát Lázárt is, miért küldötte most az ura Budára a vezérhez?“ Kinek két okát adá: Elsőt: mert Questenberg uram a császár agensének a Portára nem ugy küldötte bé az utolszori békesség diplomájának pariáját, a mint lett, hanem sokkal különben, inserálván azt is, hogy abban a fejedelem ugy kötött volna császár urunkkal, hogy barátjának barátja és ellenségének ellensége leszen, és igy mihelyen valami lészen, hogy arczúl támad a törökre. Kiről mutatá és olvastatá is vélem Borsos Tamás levelét, mely költ 21. maji anni praesentis a Portáról. Continentiája pedig a levélnek ez: hogy ugyanazon diplomát valahonnan megvitték az angliai és hollandiai követeknek is, és azok igen búsultak rajta, s megfordittatván törökül, ugy küldözték Portáról Portára Konstantinápolyban, nagy gyalázatjával a fejedelemnek. Azért, (ugymond) igy cselekesznek a jó német atyafiak a mi

kegyelmes urunkkal, és kételen leszek én is ezután is-még az agénsnek itt ellene ágálnom; ő pedig, Borsos Tamás, hogy mind tagadja most is azok a confoederatusok előtt ezt a békességet. Továbbá irja azt is ezen szókkal: hogy eleget siratják itt ő felségét a törökök, féltvén a németek praktikájától. Végezetre ir a fejedelem asszony botja és zászlója felől, mely nehezen vitte ő annak megküldését végbe, s mely nehezen és nagy considerationval ment a Porta reá, hogy azt németnek megadja; de a persiai had használt leginkább és segitett neki hozzá, s arra kiküldötték (megnevezi kitől). S legyen istennek hála pedig, én (ugymond) végbe vittem. Mondá Toldalagi: hogy a fejedelem a diplomának párját neki adta (Budára) kijövet, mintegy ugyan megérezvén talám ezt a vádlását; de ő még meg sem mutatta a vezérnek. S mondja vala azt is egy szavával, hogy „megmutatja nekem,“ s igen akartam is bizony, minthogy tudom mint volt in originali; de törökök jüvének be s nem voltunk török nélkül mig felültünk a kocsira, ő is pedig nem igen emlegeté azután a diplomát. S ezért jött volt, ugymond, Horvát Lázár, hogy mentse ő felségét, noha pro sua magnanimitate, az ő ura mindazzal sem gondol. Másikért azért jütt, hogy ő, Toldalagi, megizente volt a fejedelemnek, mivel a pasa insinuálta neki, hogy ő ajándékokat készít a fejedelemnek, s azt akarta praeveniálni, és ugy küldött egy buritott török kocsit lovastól a vezérnek. Mondá, hogy arról is írt neki, hogy mivel érti, mely szörnyen futtat a nyulak után, abban megmérsékelje magát. Harmadik oka a holdúltság, mert ott is elviselhetetlen uj adózásokat vetnek a szegénségre, ki ezelőtt soha nem volt: gályára való pénzt és holmi egyéb uj exactiókat. Azért ezeknek eligazitásáért küldötte volt az ő ura Horvát Lázárt, s más instructiója nem is volt semmi is.“

A töröknek mostani kiszállása felől is szóllánk, s azt mondá, hogy: kiszállott volna maga is a vezér; mert a török commissariusok sem egyesek a felől, ki sondeálja s ki nem, és őtet ingerlették reá, mivel bátorságosan nem mertek neki szóllani, hogy elverné a vezért róla, s ő beszéllette el róla, leginkább azzal a ratióval, hogy gyalázatosan száll ki, holott csak hullogva és nem egyszersmind érkezik a hada s ő várja ott őket; hanem inkább illik a kész nép közzé szállani neki, ha ugy kivántatik. Okát pedig jöveteleknek elsőt azt mondá, hogy egy regestomot csinálnak az egész budai vezérség ditiójának, a melyben bizonyos számu taxájok leszen minden uraknak, szpahiáknak, ki mennyid magával tartozzék ezután fölülni jüvedelméhez képest, ugymint minden három ezer oszpora jüvedelemtől egy-egy fegyveres lovassal és az perpetuum lészen, s egyik regestuma annak itt Budán fog tartatni s másik a Portán. Ez pedig ebből lett, hogy: tavalyi esztendőben parancsolván ez a vezér nekik fölülni, sokan a fő népek közzűl, a kik a császárnak közel való rokonsági és több nagy ur emberek, csak egy embereket sem bocsátották, nem gondolván a vezér parancsolatjával, kiért a vezér sokaktól elvette minden jószágokat és adta bene meritis personis, s mind ez óráig is sokan azok közzűl jószágok nélkül vannak, és a többi között Drak Memhet pasa is. S azok oztán a Portát futották s panaszoltak a vezérre, s azoltától fogva mind ventiláltatott ez a vezér cselekedeti a Portán, és végtére azt találták, hogy jól cselekedte, megparancsolván annak fölötte neki, hogy megmustráljon mindeneket és béirja regestomban őket. S azt mondja, hogy immár most oly törökök is jűnek föl, a kik mindennyi hadakozásokban is sokan 40 esztendeig sem voltak hadban. Másik okát mondá, hogy szintén készületlen is ne találtassanak, ha mi lészen. — Mondá azt is, hogy ő talám végben vihetné,

ιogy alább is szállanának valahova táborba, és ne jőnéιek Budához. Igen ajánlotta pedig magát kerengő be-ıszéddel, hogy ő neki is el kelletik talám Budára menni, ; még nálunknál talám előbb is ott leszen. De én hol ɜlhallgattam s hol szabad akaratjára hadtam, inkább ɐkarván, hogy ott maradjon, propter illa secretiora in-ɜtructionis meae. Tudakoztam azt is tőle, ha a császár diadalmának volt-e hire a törököknél? Azt mondta, hogy nem régen; de ők meg mást beszélnek, hogy Tessenhez mint gyülnek a császár ellenségi, s mondá, hogy valahonnan, de sok hamis hireket hoznak a török commissariusoknak efféléket! S megolvasám oztán neki a császár levelét, s kérém, hogy megbeszélje nekik.

Megindulván ebéd után, érkezénk estvére, ugymint 8 órakor, Esztergomba, és be sem mehetvén, szállottunk az olaj bék majorjában a Szent-Tamás hegye alatt.

Másod napon, ugymint 22. JULII reggel portékánkért egy szekeret és magunk alá lovakat hozának és a Duna mellé vínek a városon által, és sajkára rakodtatván, jutottunk ebéd felé Marosra, Visegrád ellenébe és ott kiszállottunk. Onnan megindulván, érkeztünk öt óra tájban Budára, s láttunk ott a Duna mellett a portörő malom táján és holmi puszta udvarokon hol, szélylyel, oda alá való törökök sátorit 40 vagy 50-et. S minthogy a vezér mezőn volt Pesten túl, s ebédet is ott ett a régi királyné asszonyok kerte ki volt abban, várakoznunk kellett a sajkán, mig tudtára adták, és legottan hogy megvitték neki, a tolmácsát hozzánk küldötte, köszönteni bennünket; de lovakat mindaddig sem hoztanak alánk, valamig a hada a pesti hidon által nem takarodott és maga Pest felől a hid végére nem érkezett. Ugy ülteték oztán lovakra bennünket, és egynehány török lovakon előttünk a városban fölvittek, s szállitottak az erdélyi követek szállására, a hol mind Toldalagi s Horvát

Lázár szállások volt, Tolnai Jánoshoz, vélünk lévén mind a tolmács. Mivel pedig ex composito volt, hogy meglássuk seregit és paripáját, noha nem szokása, hogy azon az utczán ki s be gyakorta menjen a vezér, mindazonáltal minden seregét azon bocsátotta elől és maga is utána jött nagy pompáson. Négy serege volt kópjás, jó részének fegyver-dereka, sisakja, pánczélja; ötödik a spahiáké, azután a tatár sereg mintegy 50 vagy 60, kik között mutatának két murzát, hogy nem régen érkeztenek volna a tatároktól; azok után valami gyalogja, hosszu puskások, mintegy 80 talám, magáé a vezéré, csak nem régen jüttek a tenger mellől, mind ifiu legények. És aznap ottkinn mind próbálta puskásságokat, s láttunk egynek a hátán egy darab zöld atlaczot, a kit nyert; ezekután maga jütt a vezér udvarnépestől, s előtte muzsikások, énekesek. S közösleg pedig minden seregek előtt, és legelől is, sok fő törökök, szancsák-békek, ugymint: gyulai, pécsi, mohácsi és oda alá valók egynehányan és a Szkender pasa fia is. Ezer embernél, nem itíllem, hogy több lehetett mindössze. S tekintők: hát az egri pasa is, a kit mi Szőnyben hadtunk, a vezér előtt jű lovon, s még reggel 8 órakor ide érkezett. Azután hallottuk, hogy a vezér igen haragudt volna reá, sőt szidalmazta volna is a szőnyi dolgáért.

Ezeknek utánna hozzánk jőve Marino is*), s kérdeztük tőle Horvát Lázárt, mivel értette, hogy jütt Betlentől? Mondá, hogy nincsen a békesség ellen a mivel jütt, hanem hozott informatiókat a vezérnek és a confoederatusok leveleit is, hogy az állapatot azokból értse s azt mondá, hogy ő azt udvarba is megirta ő felségének. Azért én kételkedni kezdék Toldalágihoz, ez igy levén, hogy ő ezt nekünk meg nem jelentette, és akartam an-

*) Ferdinánd budai residense.

nál is inkább, hogy el nem jött Budára. Kérdeztük a császár diadalmát is, ha elhitte-é a vezér? Azt mondá, hogy *nem,* noha ő mondotta neki. S megolvasám előtte az ő felsége levelét, és igen akarta, mivel immár bizonyosabban fogja a törököknek beszélhetni és a Portán való ágensnek is megirni.

Mivel pedig megizentük volt a tolmácstól, hogy örömest hamar lennénk szemben véle, (t. i. a pasával), noha, minthogy másnap péntek volt, ugymint 23. JULII, nem igen biztatott kilencz óra előtt, hogy meglehessen; mindazáltal még hét sem volt az óra, hogy lovakon érettünk küldött és fölvitetett. Odamenvén azért, a maga gyalogi még itt kinn az utczán is jó darabon és egész a garádicsig a hol leszállottunk, két rendben állottanak, a külső és belső pitvar pedig a divánig mind rakva volt jancsárokkal és a sok patyolatos törökökkel; a tolmácsa Izmaellel és egynehány törökkel a garádicsig jütt előnkben, és előttünk menvén, a kerevetre állattanak bennünket, a hol az egri pasa és fő fő törökök ültek és a pasát várták. Kijövén a vezér, nagy kiáltással salutálák a törökök és leüle egy alacson székre, s mi a köntöséhez békéllénk. Azonban praeveniála hertelen bennünket és a nagyságod egészségéről kezde kérdezkedni. Azután mi is bő beszéddel üdvözlöttük. S minthogy a tolmács is azelőtt való nap azt javallá, hogy haszontalan addig akár publice, akár privatim a derék dolgokról sok szót tennem, miglen a vezérnek meg nem forditanak mindeneket, tetszék nekünk is. És elsőbben a köszöntés és a nagyságodnak s ő felségének irt leveleiről való szó után, hogy nagyságod, ha mi választ ő felsége ád, nem késleli megküldeni, beadók a nagyságod pecsétes levelét is.

Azután igy szóllottunk: hogy nagyságod nevével nagy hosszu beszédünk volna nekünk véle, a kire nem kevés üdő is kivántatnék. De mivel az embernek elméje

fogyatkozó szokott lenni a hosszu dolgok emlékezetiben, ez okáért, hogy ő nagysága mind jobban gondolkodhassék és rendesebb választ is tehessen mindenekről, irva adjuk bé ő nagyságának. És kezében adók azt is, mondván, hogy: minekutána megforditattja ő nagysága, készek leszünk bévebb beszéddel is mindazokat neki megmagyaráznunk és eleiben adnunk. Kire igen ajánlá is magát, hogy megforditatván, beszél velünk felőlök.

S azután egy-egy kaftánt adának nyakunkra, és mi is köntöséhez békélvén, visszajövénk a szállásra, hat vagy hét lovas török előttünk jó lovakon.

A mi olasz Gáborunk beszéllé, hogy mikor mi a vezérrel beszéllettünk, hallotta egynehány töröktől, a hol ők ide hátrább állottak, hogy ki három, ki négy juhot fogadott, hogy kiosztogat a szegényeknek isten nevében, ha a békesseg véghez megyen. Ugyanazon nap értettük azt is, hogy erősen meg vagyon a budai magyaroknak parancsolva, hogy hozzánk ne járjanak. A budai biróné is, ki volt Túri Jánosné, hallottuk, hogy azt mondotta volna, mivel: Betlennek nem kell hinni, mert minden dolga csalárdság. A gazdánk is Tolnai János azt mondotta, hogy Horvát Lázártól hallotta, mivel: ha meg nem leszen a békesség, az ő urának föl kell ülni török császár mellett, mert hiti tartja.

Értettük reggel, (JUL. 24.) hogy egész éjjel nem aludt semmit a tolmács, hanem mind irt. Azután dél felé hozzánk jövén Marino uram is, bizonyosan mondá, hogy egész éjjel mind leveleket irtanak mindenfelé a hadaknak, hogy jöttest jüjjenek. Betlen fejedelemnek is azonképen, és hogy elküldött mindjárt tatárokért is. Igen vártuk pedig az audientiát, hogy igérete szerént szemben leszen velünk, mivel megértettük, hogy még estvéig megforditották az irásunkat; de szintén délszinkor mezőre ment a vezér, tihájával együtt. Akarván azért én is praeveniál-

nom a derék választ priváta audientiával, Marino uramot küldöttem vala fel a tihajához, nem tudván hogy kimentek. Az audientiát pedig csak magamnak kérettem amaz secretumért, a mely a vezér személyét illette Eszterház Dániel uram tanácsából, hogy annyival bátorságosabban felelhessen, ha látja, hogy igen titok minálunk is.

Megjüvén három óra tájban a mezőről, legottan audientiát kért tőle Marino uram én szómmal, ki által követtetvén, azt izente, hogy a lábai fájdalmasok lévén, most nem lehetne; hanem holnap reggel. S fekve is találta pedig Marino uram, azt mondotta. Igen exprobrálta pedig ő előtte is, hogy noha ő azt vélte, mivel nagyságod minden jóval küld hozzá; de mindannyi articulusokban is, a mennyi a nagyságod izeneti, csak egy sem volna a kin megnyughatnék.

Ugyanezen nap estve felé érkeztenek holmi álgyukhoz való szerszámokkal, kötelekkel, kerekekkel és holmi efféle eszközökkel valami hajók, onnan alól valahonnan.

Minthogy pedig ily bizonyosnak mondották készületeket és hadgyüjtéseket, és Marino uram is megirván udvarhoz, bizonyos embert fogadott a levél vitelére, ó budai Tót Mihályt. Irtam én is nagyságodnak tőle és Győrré Zicsi Pál uramnak includáltam, hogy éjjel nappal nagyságod után vigyék. Irtunk volt Komáromban is az uraknak, azt gondolván, hogy Komáromra fog menni; de azután értettük meg, hogy Győrré megyen és ugy includáltuk Zicsi uramnak.

25. JULII. Gondolván, hogy tegnapi ajánlása szerént, a vezér idején béhivat, látám hogy mulik az üdő, s ismét felküldém Marino uramot a tihajához, hogy szerezzen audientiát. Kire igérte magát; de azt is izente, hogy mivel a vezér igen haragszik a beadott iráson, valami oly dolgokkal ne haragítsam annál is jobban. De ugyan nem telék semmi benne; hanem eljüvén a dél, a talmá-

csot hivattam és ismég audientiát kérettem. Minthogy pedig keresztyén volt a talmács, fogdostam igen szóval, ha mi jóra hajthatnám, és intettem is, legyen igaz a keresztyénséghez. S nagy eskiivéssel mondá, hogy ő e dologban igaz, és egyebet nem lát, hanem hogy kivánják igen a békességet; de a nagyságod irásán, csuda, mily igen megbúsult a vezér, és csak elig, hogy mind a (török) cancellariust s mind őtet meg nem ölte, nem akarván elhinni, hogy ugy legyenek mind azok, a mint megforditották. S mondá azt is, hogy a vezér azt mondotta volna, hogy ő ezt mind Betlennek köszöni, és el is leszen ez az ő szivébe rejtve, mig nem kezével tészen eleget érette; mert, ugymond, ha igaz hive a császárnak, mért adatta meg velem Damasdot? Meggondolta ő akkor is; hogy ha azt megadja, azután még mást fogunk kérni. Jelenté azt is, hogy mondotta a vezér: „Nézzed, ugymond, hol jű ki amaz embernek a szava a kit Körmöczön mondott, és mingyárt följegyzettem veled, hogy im a német császár kéntelen most velünk frigyet kötni; de most látod, hogy mihelyen oda föl ellenségein hatalmat vészen, meg nem állja, hanem megszegi.“ Ezt pedig akkor mondotta, mikor a beadott irásban a sziléziai győzedelem emlékezetét olvasták előtte. Panaszolkodtam pedig, hogy a vezér oly későn és nehezen ad nékünk audientiát, holott nagyságod az ő követinek, valamikor akarják, halogatás nélkül szokott adni.

Azonban hivata ezekután a vezér és kezdé magát mentegetni, miért nem lehetett eddig szemben velem: mert a béadott irás sok volt s üdő mult a forditásában, s annál is inkább a róla való gondolkodásban és megértésében. Más az, hogy a nagyságod ekkédig való irásával mind ellenkeznek és maga ajánlásival, holott nagyságod azt irta neki s tartja mostis levelét nagyságodnak, hogy száz napot egygyé akar tenni a tractában, azt

pedig ő különben nem értette, hanem hogy a régi meglett dolgok füstben mennek és csak szintén a szegénség megmaradására néz nagyságtok, és lehetetlen dolgokat nem kiván. Ezt pedig ő búsult szívvel mondotta.

Az elsőre én azt feleltem, hogy még ez a késedelem igen tűrhetetlen nem volt, csak ezután ne legyen; mert nagy dologban jól meg kell akármit is érteni és nagy fák egy vágással el nem metsződnek; azokáért nem szükség egyik félnek is azon haragudni és neheztelni, ha sérelmeket megjelentik, mert azért hijják az tractát tractának, hogy azáltal gyalultassanak sok ellenkező dolgok egygyé. A mi pedig a nagyságod irását illeti, most sem ellenkezik nagyságod az többi maga ajánlásával, hanem vagyon csak annak értelmében a fogyatkozás; mert nagyságod nem egyebet értett a száz napnak egygyé tételén, hanem hogy semmi a tractához nem illendő dolgokkal, sőt ha oda illenének is, de ha aprólékosok vagy lehetetlenek, azt (azzal) nem halasztja. De hogy nagyságod Vácznak odaengedését és egyebet, a ki császárunk méltósága ellen volna, értett volna azon, meg sem gondolta; a minthogy ha szintén akarta volna is nagyságod, azt nem cselekedhette volna ő felsége akaratja nélkül, s nem is cselekedte, hanem czélül és fundamentomul a zsitvatoroki és több végezéseket tette nagyságod és az ő felsége, sőt mind a két császár méltóságát, mely a végezéseknek szentűl megtartásában áll. Azért nagyságodon most sem múlik, csak legyen a régi végezések szerént és egyik császár sérelmével másik császár méltóságát ne keressék; mert nagyságod a szegénség megmaradásáért kivánja a békességet.

Erre ő azt felelé hogy: nagyságod a maga császára méltóságát nézi, s ő meg az ő császáráét. Ezért Váczot elő sem kell hozni, mert az ő nekik hitek ellen vagyon, hogy valamely erősséget megadjanak.

Én ismég: hogy Vácz nélkül semmi a békesség; mert mi abban a bizonyos voltát nézzük a békességnek, a kit annak megadásával kell velünk elhitetni; mert egyébaránt Vácz nem nagy dologra való erősség. A császár méltóságos hire neve pedig nevekedik azzal, ha végezését megtartja.

Azután azt mondá, hogy a mi ő idejében történt, ugymint Damasdnak megvétele, a kit ő maga is általértett, hogy a békesség ellen volt, lám ő azt megadta, azonképen a hidvégi dolgot is, a ki hasonló volt az ő cselekedetekhez, azt is elszenvedte. De a mi mások idejében történt s azok a vezérek s császárok meg is haltak, és azt a számlálhatatlan sok kárt mindkét felől, hogy nagyságtok magára vegye, eligazitania lehetetlen. S ha nagyságod, mikor Damasdról irt Körmöczre, neki akkor Váczot emlitette volna, megfelelt volna még akkor nagyságodnak; de ő nagyságod édesgető levelére nézve, hogy száz napot egygyé teszen, ugy megtartotta a békességet, hogy maga is visszajüvet erdőkön hol szállott, csakhogy a népen kárt ne tegyen, s oly hidegekben pedig, hogy sokaknak kezeket, lábokat megvette a hideg, azonkivül mennyi törö köt öletett meg csak kevés kártételért is! S most pedig immár mind külömben ir nagyságod. Vagyon pedig az is benne, hogy Váczot ők Bethlentől vötték meg, nem Mátyás császártól."

Az elsőre én igy feleltem: hogy ő nagysága föltalálta Damasd dolgát a békesség ellen lenni, és meg is adta azt, mind okosan s mind igazán cselekedte; föltalálhatja azért a szerént, hogy hasonló ahoz a Vácz dolga is; mert valamint hogy Damasdnak frigy alatt lett elvétele, ugy Vácznak is; azért az igazság azt mutatja, hogy megadassék az is. Hogy pedig a frigyet hitlevél szerént ily erősen megtartotta, jól cselekedte; mert azt magával hozza a hitadás, és őnagyságának jó hire neve

terjed vele. Hogy pedig a császárok és azelőtti urak megholtak, a kik végeztek volt, azzal a végezés meg nem változhatik; mert az emberek halandók, de a végezések megmaradnak és nem csak egy ember életéhez köttetnek. Gondolja meg őnagysága, mennyi törvények és végezések vannak minden nemzetségek között e világon, a melyek sok száz esztendőktől fogvást megmaradtanak mind ez ideig is, sok számtalan emberek halála után is; mert ugyanis ha az emberek szerént kellene változniok, nem lehetne semmi állandóság. Váczot, hogy Betlentől vötték meg, (az pedig (török) császár hive), mi megmutatjuk Betlen leveleibül, hogy ő meg nem adta. És megigértem neki (a pasának), hogy beadom a levelei mását mind a kit a fővezérnek irt a felől, s mind a kit a budai pasának. *)

De ő ugyan csak mind azon bakot nyuzá, hogy „Váczot nem is kell emliteni és nagyságod a mellől elmenjen, mert nem lehet“, és holmi egyéb impertinens dolgokat is kevergetett bele, és végre, minden ratiokból kifogyván, mivel mind Bolondvár dolgát s mind Mátyás császár igéretit, és hogy Dóczi István is ezt nekik nem igérte, (a kit egy ország gyülésében is recognoscált), kitekertem kezéből és meg is mondottam, hogy kivánnám, mivel Bolondvár dolgáról jobban informáltatná magát. Hozá a komáromi végezést elő, azt is diluáltam, hogy a mely decretumról ott emlékezett vagyon, az nem Váczot illeti; mert ugyan azon végezésben Bolondvár Egerszeggel vettetik össze.

De ő nála a ratio mind semmi, hanem azt a nagyságod irta száz nap egygyétételét százszor hozza elő és az legnagyobb fundementoma. S a mint ültünk, Váczot

*) Bethlennek a budai vezérhez irt levele „Eszterházy Miklós élete“ben. I. k. 165. l.

mutatá s azt mondá: „Ahon vagyon s vegyék el“, s fenyegetőzni kezde: hogy bizony, ha még egyszer szemben száll, különben nyul hozzánk, s nem hiszen ezután lágy beszédnek. Gondoljuk meg, hogy ha török császár hada kijű, nem veszt semmit; ha a német kijűn is, az sem veszt semmit; hanem mi vesztünk, mert a mi országunk pusztúl. Látta ő tavaly, mely istentelenül bántanak a németek a szegénséggel, semmi istenes lélek nem volt azokban.

Erre én azt feleltem, hogy a hadinditás az embereken áll; de a szerencse az isten kezében vagyon. Hogy pedig a német is pusztítja országunkat, azt igen jól tudja nagyságod is s azért is kivánja a békességet, tudván, hogy a németeknek elég hada levén, kapnak a hadakozáson, s szintén azt kellene ő nagyságának is eltávoztatni, hogy oly rosz helyért, mint Vácz, öszve nem vesznénk; mert Vácz nem érdemli azokat a nagy károkat, a melyek mindkét részről történhetnek. Veszt pedig igenis a török a szegénség pusztulásában; mert valamint hogy mi jobbágy nélkül nem lehetünk, szintén ugy ők is nem élhetnek annélkül.

Beszélleni kezdé azután az ő urának szerencsés állapatját, és most a fővezér mint hogy ment a kazulra, (azaz persára) és hogy a császár megparancsolta neki, hogy ne szálljon semmi erősséget meg, hanem egyenesen lakó helyére menjen és magát keresse föl hadastól, és hogy ő neki mind hadra, békességre elegendő állapatja vagyon; mert a budai vezérségtől egy embert sem vittek arra a hadra, és ő had nélkül nem szükölködik, sőt a hol a kozákok ellen (megnevezi: Ozi neve) — várat csinálnak is, háromszáz sajkával való népe vagyon neki ott az ő vezérsége alól, és megláthatok holnap vagy azután is itt 40 sajkáig, a kit meg fog mustrálni. Azonkivül minap is egy murza jött hozzája tatároktól, hogy

ők készek 60 ezeren kijűni. s közel vannak oda a felé, a hol Husztra kijüttek volt; de ő megizente nekik. hogy nem kellenek, mert ő neki békessége vagyon. S most is vagyon itt két murza, a kik ugyancsak azt várják, s csak miólta én itt vagyok is. jüttenek ő hozzá a hollandiai követek emberei, a kik igérnek ő neki és kénszeritik a hadra.

. Erre én azt feleltem, hogy ugyan még is jobb a békesség a hadakozásnál őnekik is, mert változó a szerencse: sokszor a kiket tenyerén nagy gyöngén viselt, egyszersmind levetette. Jusson eszében ő nagyságának, mely hatalmas birodalmak egy órában elváltoztak! És pedig Szelim, az ő császárok, Egyiptomot a nagy szultántól, oly hatalmas országot! csak két harczczal vett meg és véget vetett annak birodalmában, s azoltától fogvást is mind ők a törökök birják; azért ugyanazon most is a szerencse. A mi császárunknak is mennyi ellensége volt, s azokat mind meggyőzvén, most mennyi hada vagyon csak közel is! Nagyobb sokkal a tavalyinál.

Erre azt mondá, hogy ők istenre hagyják dolgokat, s nem is fenyegetésért mondják, hanem csak hogy a beszédben egy szó mást hoz. Extenuálta azt is, a mit a kazul pasa tőlök oda be elvett, ugymint Babylóniát.

Én mondottam hogy: nagy darab ország esett el azzal.

Ezt mondá, hogy mint Egervára tartományostól, csak szintén annyi.

Énis, hogy valami mézes madzagot vonnék a száján által, azt mondám. hogy egy kis tartománynyal sem az ő császárok, sem a miénk mindjárt el nem fogy, hanem jobb a jó békesség.

Azt mondá hogy mivel nagyságodra bizatott, és ő reá ez a dolog. félő, hogy ha nagyságtok végbe nem viszi, a sok szegénység átka nagyságtokra ne szálljon és

pokolra ne nyomja nagyságtokat. Esküdt pedig szörnyen, hogy „ő a békességnél és a szegénség megmaradásánál egyebet nem kiván.“ És gyakorta őttette a dolgot (s igen szokása is) a szegénség megmaradásába, mind azt inculcálván, hogy annál inkább flectáljon bennünket.

És efféle discursusok s ratiók mind Váczról, mind a követküldésről számtalan volt: tartott három óráig. De annyi ratióval nem él, sem nem admittál főképen e két dologban, mintha ugyan ember sem volna; hanem per omnia csak mind annak inhaereál, valamit Toldalagi nékem beszéllett. Elhittem kétség nélkül, hogy mind Betlen szele és az ő lelke szól belőle.

A hollandusokról és egyebekről azt mondottam, hogy azoknak nem kell hinni; mert azok csak kétfelé kapnak, s a magok lábából a máséba akarnák a töviset adni, csak hogy ők jobban megbékélhetnének.

Ő azt mondá, hogy azokban nekik se károk se hasznok.

Igenis, mondok, mert most is azok miatt búsultok a frigyszerzésben. Ista occasione pedig, hogy roszul vagyon dolgok és a császár mindenütt győzedelmes, hozám elő a nagyságod utánam irt levelét és megolvastam in ea parte mind, excepta assecurationis petitione, és kivánta, hogy leirván, eatenus neki beadjam, — s megigértem én is.

Ezután, minthogy vége a discursusoknak nem lészen vala s látám, hogy bánja Váczot, ha csak emlitem is, menék a secretomokra és megmondám, hogy ha én törökül vagy ő magyarul tudna, csak ketten beszélgetnék vele, a mint nagyságod az ő követével; mert volnának oly szók, a kik nekem életemben, nagyságodnak becsületében járnának, és külömben meg sem mondhatom, hanem ha ő nagysága mind maga, s mind a talmácsa felől assecurál bárcsak egy ujjnyi czédulával engem, hogy

senkinek többnek a császárnál meg nem jelenti, azt is ugy pedig, hogy a nagyságod neve fönn ne forogjon.

Erre ő nagy módjával kezdé felelni, hogy „ő minemü igaz ember, és mind a főmufti és a fővezér őtet mily igaz beszédünek tartják és ismerték, azért a felől megmondhatom, mert tovább ő tőle nem megyen. A kik pedig ő környülötte vannak, ugymint a cancellarius és a talmács, azok életekért egy szót ki nem mondanának, és valamint nagyságod én reám, ő meg ugy azokra reá meri bízni, azért én az ő hitit meghihetem irás nélkül is.“

Én arra azt feleltem, hogy hitiben ő nagyságának nem kételkedem, mert tudom, meggondolja; mivel nincsen rútabb dolog sem a kivel nagy emberek gyalázatja küljebb terjedjen, mintha hitit meg nem állja, és a fejedelem-embereknek mind két fülöknek nyitva kell lenni a hallásra, szájoknak pedig bezárva a kimondásra; mert a nagy embereknek nagyra megyen csak egy szavok is. De én nem hív szolga volnék, ha instructióm kivül cselekedném. Azért én irva kivánok assecuratiót, s olyformán pedig, hogy mivel mind cancelláriusát, talmácsát ott akarja lenni, azokra is mind egyaránt szólljon a hitlevél. Ezekről pedig köztünk nagy sok hosszu discursus és szók voltak.

Vévén azért pennáját, papirosát a cancellariusától, előttem megirá törökül és meg is magyaráztatá, s azt kérdé: „ha törökül akarom-é hogy leirnák, vagy magyarul?“

Én csalárdságától félvén: ki tudja mit irat törökül, azt kivántam, hogy magyarul adja keze irása s pecséti alatt.

Fogdosa szóval azon is, hogy én mondjam meg elsőbben, s ugy adja oztán kezemhez a levelét.

De én egyáltaljában megmondottam neki, hogy nem cselekeszem; mert az illetlen is volna. S noha szóval is

megmondhatnám; de ugyan írva adom bé, hogy egyszer voltaképen informáltassék a hatalmas császár azokról, csak készitesse meg az assecuratiót.

És igy egy-egy pohár édes serbetet megiván, és énis, elválánk egymástól.

26. JULII érkezett mintegy 40 sátorral való török és a Dunán öreg hajókon deszkák. S jó reggel a vezér maga is aláment és a várig föl a hegyre mind törököket állatott két rendibe személyválogatás nélkül, s maga is itt alatt hozzá nyult és ugy adogatták föl kézről kézre mind a várig a sok deszkát nagy compendiose. Egy valami száncsák-béket is, mondják, hogy maga ütött meg, hogy lováról nézte s le nem szállott; egy csauszt is veretett ott meg. Én pedig az megigért irásokat, ugymint a levelek pariáit, mind irtam addig.

Ugyan ezen nap hozák hozzám az Arnolt bék ezüstös fékágyát, igen szépet, 75 forintra verték volt immár. A pénznek szüksége miatt el kell adniok. Két hetét mondják, hogy 150 magával itt vagyon. Eleget hordoznak afféle ezüst marhákat, kardokat, pallosokat; mert a vezér igen feji őket.

Estve felé a tolmács, Habib aga, hozzám jöve a hitlevéllel, pecsét rajta és a chirographumot csak ő irta reá, nem a vezér. A nagyságod titulusa is csak parasztul volt, és a dolog is különben, mint tegnap; mert az nem volt benne, hogy a nagyságod nevét meg nem jelentik. Én azért másképen irván, visszaküldém a vezérnek, kiről sokat disputált velem Habib aga, hogy azt bele nem irathatja a vezér, hogy a nagyságod nevét meg nem jelenti, ha a császár megkérdi; mert ő azt el nem titkolhatná a császártól, sem arra a császárt nem kötelezhetné, hogy meg ne mondaná. Mondá, hogy sokat gondolkodtak, mi lehetne az, a mit akarok jelenteni, s azt találta a vezér, hogy egyebet nem itél, hanem hogy Betlen felől.

Én arra csak azt mondottam, hogy kezemben levén az assecuratio, megértik mi leszen.

Beszélgetvén a többi között a vezér felől, mondá, „mely szörnyen haragudt tegnap, mikor Vácz felől beszéllettem, de azzal enyhűdik meg, ugymond, hogy azt mondám, mivel nagy fák nem egy vágástól esnek le. S oly kegyetlen haragunak mondá, hogy meg nem enyhődik, valamig embert nem ölet vagy nem veret. A beadott irásunkra is mondá, hogy „hol irják s hol bontják a feleletet." *)

27. JULII. Igen reggel hoza egy rácz Földvárról egy csomó levelet, kit egy olasz adott kezében ott, és kérte, hogy iktassa Győrbe vagy Komáromba. Bécsbe szóllottak Colaltónak, Eggenbergnek, Meggávnak, Práinernek és többeknek, volt „per ciffras" irott is egynehány közöttök. Ugyan ez a rácz mondotta, hogy mindössze sem több a bosznai pasa hada kétezer embernél, és tegnapelőtt érkezett a kanizsai pasa fia is hozzájok háromszáz kopjással, s ő azt hallotta, hogy még két hétig lesznek ott. A kik tegnap ide érkeztek törökök, 27 iszpáhiának mondják lenni.

Ma reggel kiment a vezér is, s utána azután a temesvári pasa. Egy fertály mélyföldön, vagy inkább fél is lehet, vagyon Budától egy szép klastrom a hegyen, az szőlő hegyek közt. Meglátni a Bécskaputol is szépen, Szent Pál klastromának hijják. Ezt rontatja most a vezér, és a kövével Buda kerítését ujittatja, a hol megtöredezett vagy elavult.

Izentem is és irtam is Habib agának, hogy a dolgot siesse és szerezzen audientiát még ma.

Fölvitetvén azért a vezér magamat audientiára, azzal kezdém el beszédemet, hogy a tolmácsa hozzám hozta

*) Talán tollhiba „hitlevelet" helyett.

volt az ő nagysága pecséti alatt való assecuratióját, melyben a minemü difficultásokat találtam, azokat magam megigazitottam és ugy küldöttem ő nagyságának, azokat ha ő nagysága a szerént megadja és keze irásával is megerősiti, mivel minálunk erősebb az a pecsétnél és a pecsét is azzal erős: kész vagyok a dolgokat megjelentenem.

Mondá, hogy „ő sokat gondolkodott arról azólta ágyában is; de minthogy nem tudja mi dolog, netalán vagy az ő urának méltósága ellen, vagy valamely hive ellen volna, a kit ő el nem hallgathatna, ezokáért, hogy hiti meg ne sértődnék, akarná elsőbben tudni, mi volna, nagy hitire mondván, hogy ha titokra való leszen, ő nála megmarad és a levelet is kivánságom szerént megadja."

Vém azért eszembe, hol jár elméje, hogy ki akarná valami szóbeli circumstantiák által halászni, miről lenne ez a beszéd, s juta az is eszemben tegnap, a talmácsa szállásomon mit monda, hogy ők az urokkal mint őrlődnek azon: mi fog az a titok lenni, s azt találják rajta, hogy Betlen felől leszen. Gondolám, hogy azt a szót is „vagy valamely hive ellen", azért tette most hozzá. Csak azt felelém egyáltaljában, hogy szolga vagyok s instructióim elől el nem megyek, s ha ugy nem assecurál, a mint kivántam, meg nem mondhatom; hogy pedig először megmondanám, az igen visszafordult dolog lenne tőlem. Azért efféle kivánság semmi uj dolog a fejedelmeknél, mert ugyan is nyomorult az olyan fejedelemnek állapatja, a kinek titkot bátran nem mondhatni.

De ő ugyan csak mind az előbbit repetálá, hogy „nagy dolog a hit s fél hogy meg ne sértse, és ő a nélkül is megtartaná azt, ha titok lenne." S igy a sok szó után Vácz dolgába őtteté beszédét, s nagy sokat expostulála elsőbben, „miért nagyságod Körmöczre irt leve-

lében, mikor Damasdot kérte, Váczot meg nem említette? mert ő még akkor megfelelt volna nagyságodnak, de ő annak hitt, hogy nagyságod ezt többé nem is emliti; mivel azt irta, hogy száz napot egygyé akar tenni. Most pedig mind különbet ir nagyságod s azt számlálja, hogy imitt a császár hada ezt az ellenséget s amott amaz ellenséget verte meg. Efélék pedig mind ellenkezők a jó békesség-kivánással, és nem is egyéb, hanem mintha azt mondaná nagyságod: ‚készülj, mert mi készen vagyunk!‛ — Ez pedig nem illenék; mert őneki Körmöczre hét király levelét hozták akkor, a kik megirták neki, és kérték is, mit cselekedjék; de mivel őnekik se károk se hasznok azok dolgában, ő, a nagyságod levelére hadát elhozta hiti sérelme nélkül; hanem egy falu hogy meggyult utánok Zólyom táján, de az is casu történt."

Erre is én eléggé megfeleltem mint minap, mert per diversa ugyan azont repetálta.

Kérdé osztán nagy adjuratióval tőlem, hogy „valamint a Kristusban hiszek, arra a hitre mondjam meg, ha vagyon-é nagyságodnak kedve a békességhez?"

Én arra azt mondám, hogy nem kell erre egyéb felelet, hanem hogy őnagysága eléggé megértette a nagyságod izenetiből a kit irva beadtunk.

Kapa ezen, s azt mondá: „Tehát bizony nem akarja nagyságod a békességet, mert azok mind a békesség ellen való méltatlan kivánságokkal rakvák."

Mondám, hogy mi azt méltatlanoknak nem tartjuk, mert azok a mi kivánságink a zsitvatoroki, bécsi és a több végezéseken vannak fundálva, és a szerént rendeltük kivánságunkat, azért mi azt merő igazságnak és méltó kivánságnak tartjuk.

Mondá, hogy nagyságod azt akarja, hogy oly békesség legyen, a kinek örök emlékezete legyen: hogy Murteza pasa és Ezterházi palatinus szerzett(e) békesség;

afféle kivánságokat elhagyjunk, a kit magunk sem hiszünk el, hogy megadja, s oly jó akaratot, békességet és barátságot szerez és nevel nagyságod mind a két császár között s' mind maga nagyságtok között, a minemüt senki nem is hallott. Vagyon is pedig abban neki módja nagyobb, hogysem nagyságodnak, mert nagyságod senkit törvény kivül nem büntethet, de ő a pasákat, békeket eleiben hozatja és elütteti fejeket, ha mit vétenek a békesség ellen.

Erre én azt mondám, hogy a fejedelmek egyességéből, és az utánok való fő gondviselőknek barátságos voltokból áll a községnek békessége. Azért arra segitse isten nagyságtokat. S ugyan ez is az oka, hogy mi Váczot kérjük, hogy ez ilyen jó békességben lehessünk bátorságosok, s az leszen igaz jele annak, ha a mit az ellen elvettek, azt megadják, és legyen jó például mindkét részről, hogy ezután a frigy alatt egyik a másikét el ne vegye. Mert ha a nem leszen, mi haszna békéllenünk? mert ilyen dolog ezután is történhetik, s akkor meg azt kivánnák, hogy az is oda lenne, s mind igy előbb-előbb; és ha ez a tekintet nem viselné, oly hely a Vácz, hogy azért nem méltó volna két császárnak öszveveszni.

De ő ugyancsak mindazon egyet állatta, hogy: a mi miénk, miénk, a mi övék, övék, és igy szent leszen a békesség s esküszik, olyankor mind megtartja és a szegénséget mind szánja. A végezések pedig elbomlottak Bolondvárral, békek hozásával (és sok efféléket számlált elő), s a mi azok ellen mindkét részről történt, ki tudná azt helybe hozni? hanem muljék semmiben s legyen uj békesség. Meglátja ő, ha megnem tartják; mert nagyságod sem veheti e világot vállára; ő is, lehetetlen, hogy mások idejében lött dolgok terhét viselje.

Erre is, mint minap, eléggé megfeleltem neki Bolondvár felől, s a végezésekről is megmondottam, hogy ujat

nem végezhetni; mert ahhoz hosszu üdő kivántatnék; hanem csak a mibe megsértődött, azt kell helyre hozni, a pedig a többi között Vácz, kit mivel ő nagysága, azt mondá, hogy nem császártól, hanem Betlentől vették el, és ebből ugy látom, azt akarná kihozni, hogy nem volna a frigy ellen: im beadom ő nagyságának a Betlen fejedelem levelei mását, kiket Vácz miá irt a budai pasának és a portára a fővezérnek. Kivántam azt is, hogy ő nagysága renddel a több béadott articulusokra is megfelelne.

Mondá, hogy akarja ezt hallani tőlem; mert eddig is azt várta, hogy netalán más derekas dolgok is volnának hátra és hogy ne kellessék az irást változtatni, azért halasztotta. Azért a mi Vácz megadását illeti, nem anynyira bádgyadtak ők, hogy azt ijedtekben megadják. Keresztesnél minden keresztyén királyok, fejedelmek hadai ott voltak, mégis mint jártok! Tavaly is elegen valátok, de ugyan minket kértetek, hogy kimenjünk országtokból! Hogy pedig a kazult*) hányjátok, az mindenkor volt, ugyan még is eleget tettünk nektek. Semmi hadat Konstántinápoltól fogva az ő császára el nem vitt, hanem elég hadok vagyon, s ha bizzuk magunkat, ahon Vácz! Ő mindazonáltal nem fenyegetődzik, hanem istenre bízza dolgát; de jobb volna a szegénséget megtekinteni, hogy azok átka ne szállana nagyságtokra.

Mi sem azért hozzuk elő, mondék, hanem hogy inkább engedne nagyságtok a végezések szerént való méltó kivánságinknak, hogy, nagy kárral, ne menne másra a dolog.

Mondá, hogy „megizente minap is Liptay Imrétől a felől való akaratját. Azért a teremtő isten s annak egyvolta és a szent Mahomet próféta hiti, a ki által üdvösségét várja, őtet ugy segéllje, s bizonsága legyenek arra

*) Persát.

mind az angyalok, füvek és fák és mindenek, hogy soha Váczot meg nem adja, ha a császár ő felsége hada Ó-Budánál volna is. Hasonlóképen a követküldés is ő tőlök soha ugy nem leszen, a mint mi kivánjuk; hanem ő ilyen mediomot gondolt a dologban s azt megcselekeszi, hogy a mikor ő felsége elkésziti követit a portára ajándékkal, s a határig jűnek, ugymint Szőnyig, ő is addig eleikbe küldi a tihaját, ugy hogy mentest menjen Bécsben, és mindaddig ott legyen zálogul, valamig az ő császára követi ajándékkal ismég a mi császárunkhoz nem jűnek együtt a Portára küldött követekkel. Az ő tihája pedig ki legyen, a felől azon esküvéssel mondja, hogy valamie vagyon e világon, mind pénze, köntöse, lova, aranya, ezüsti, mind érette adná, ha arra kelne a dolog; mert ő azzal együtt nevekedett föl és senkit az isten és császár után annál inkább nem szeret. Más az, hogy lám ő most is nagy ember követit mi hozzánk küldötte szintén Komáromnak a fala alá, egyiket a muftit, a ki őnálok nagy ember és az ő hiteknek igazgatója, másikat az egri pasát, a ki ő nálok szintén oly rendbeli ember: Generális, mint Pálffy István nálunk; s a szolnoki és esztergomi békeket.“ Ezt ő pedig azért mondotta, mintha ezzel az őfelsége ebbeli méltóság-kivánásának eleget tettek volna.

Mondám én, hogy nem olyan követségről van szó, nem is szólunk mi személyek ellen azoknak semmit is; hanem a mi császárunkhoz a Portáról való követség küldésről a régi végezés szerént. Mert a mi Szőnyre való küldést illeti, az csak traktára rendeltetett közhely, kire a mi császárunk követi is szintén ugy reá jüttek, és minthogy közhely, nincsen abból tekintet, kihez legyen közelebb vagy messzebb.

A holdult faluk dolgáról azt mondá, hogy „ő a 60 falut és azután beholdolt 20 falut addig tartja, valamig

mí is csaknem Nándorfeirvárig ujonnan beholdultatott falukat mindenfelől a végbeliektől mi is meg nem eresztjük. Az mostani megégett és pusztult faluknak pedig három vagy négy esztendeig való szabadságot ád, és a többire is ha mi füstpénzből, rovásból és egyébből könynyebbülést teszünk, ő is a szerént. A rabok dolgát a mi illeti, a kik kezénél vannak, mintegy tízig németek, kiknek kettei vagy négye ottkin kezességen vagyon és egynehány ezer forint sarczok, azokat kell ingyen nagyságodnak adni és elereszteni, hogy kedveskedhessék nagyságod is a német uraknak vélek, mivel azokat nagyságodért bocsátotta el s talám többnek is szerit teheti. A magyar rabokat pedig, a kiket fogtak, mind elvétette Betlen Gábor ugyanakkor. A mely németeket pedig császárnak küldött volt nyelvűl, mintegy százig, azok is mind elholtak addig, tízig elig vihettek oda bennek (maga én bizonyoson értettem, hogy német 180, magyar 44 volt); de a jova mind ezek, a kiket meghagyott, ezek ki zászlótartó ki micsoda. De a kik másoknál vannak és a császár zsoldos vitézi, kit lovokon kit köntösökön szerzettenek, azokat nem erőltetheti, hogy ingyen vissza adják.

Megszolgálták, mondék, a min vették régen, elbocsáthatják a felől pénz nélkül is, nem is drágán vették.

Mondá, hogy lám, „Starczer is az Ibraim pasa idejebeli rabokat pénzen váltotta, azért ő is ezeket hit szerént megtudatja, ki min vette, csak azon pénzért olcsón visszaadatja." Ilyen hatható azért ő nálok a példa nagyságos uram! s még Vácz dolgában is semmit inkább nem hány föl, hanem hogy ennyi traktán fön maradott s más vezérek megtarthatták, a kik olyanok nem voltak, mint ő, főképen a megholt vezér, a ki mint egy ökör csak olyan volt, uzsurás, pénzgyüjtő s telhetetlen; ő pedig Murtéza pasa, a ki mind ifju, mind lovaglásban gyönyörködő, senki utána siró, semmi jószága, s vagyon ezer lovassa,

ötszáz puskássa, a kit a császár zsoldja nékül a magáéból tart és gyönyörködne is a hadakozásban, ha a szegénséget nem keserűlné. — S hitek ellen is levén, hogy ők valamely erősséget megüresítsenek, s most feír levén orczája a hatalmas császár előtt, s gonoszakaróinak szájok bezárva lévén, azt föl tátassa és a követség-küldésben is minden nemzetségekkel, mind lengyellel, kazullal és egyebekkel mindenütt az a szokás tartatván még eddig, hogy az uj végezéskor követet elsőbben küldjenek a császár méltóságáért a Portára, s ő Murtéza pasa sollicitálná a Portát most másképen? „Jobb volna, száz feje volna is, mind egyenként érette adni."

A hadát, kérdeztem, miért gyűjti Budához? azt nagyságod nem jovallja, mivel azzal a német hadakat csak reánk vonja, kik ha bejűnek, nehezebb leszen a békességnek elvégezése, s nagyságod sem fog a németek elméjével birni, s minden ekédig való fáradságok is haszontalan leszen, mert a németek kapnak a hadon, jó szerencséjek és heverő hadok lévén. S ez alkalmatossággal béadván a nagyságod levelének is a mását in ea parte, a mint az ő victoriájok és a dániai posta jöveteli vagyon.

Azt mondá, hogy „ő nem gyűjti s nem is hozza ide, hanem a kiket sátorokban látunk, azok mind spahiák, száncsok-békségek, a kik esztendőnként föl szoktak ide járni s Budát épitteti velek és azt is akarja meglátni, ki miért eszi a császár kenyerét; de az ő hada messze vagyon, ki Száván túl, ki hol; nem is hozza ide különben, hanem ha a szükség kivánja. De ha mind itt volnának száz ezeren vagy többen is, egy juh kárt a mi részünkre nem tennének, mig okot mi nem adnánk."

Nem most volna, mondok, ideje a mustrálásnak.

Azt felelé, hogy „a mely nap a békesség megleszen, az nap megindítja őket s ő maga is Nándorfeirvárra me-

gyen, mert ott régen nem volt vezér, sok igazitás volna s ott mustrálja meg őket."

Jelentém ezek után, hogy: egy emberemet bocsátanám vissza, mert vagyon oly emberem, a kit csak a végett hoztam, ha lovat vagy kocsit adattatna. S minthogy pedig irtam nagyságodnak Komáromból, várakoznám arra is valami válaszra, ha ellene nincsen ő nagyságának; (mert hogy Budáról irtam, meg nem jelentettem, noha fogdostak szóval).

Örömest megengedé, „sőt ha sokáig itt laknánk is, kedves dolog volna neki. Vagyon a hatalmas császárnak elege, a kivel gazdálkodhatnak." S követvén a tartásról és kérvén is, hogy megmondjuk minden kivánságunkat, azt mondá, hogy ha az ő étkekhez mi hozzá szoktunk volna, örömest együtt költené velünk mind ebédjét, vacsoráját.

De mihelyen emlitém hogy irok: ottan attentiorb kezde lenni a válaszadásban, s azt mondá, hogy „ő olyan ember s őtet ugy ismerjem, hogy valamit mond, de csak egy szavárul is megemlékezik ezután tíz, húsz esztendővel is, azért elhitte s látja is, hogy az én uram is embert küldött hozzája." (Török módon szemben keményen megdicsére) s mondá azt is, hogy „két oroszlán között járom most a békességet, s elhitte elégségemet és valamit ő mond, hogy azok mind azonképen vannak a szívemben.

Hogy, mondok, embervoltomban ő nagysága ne kételkedjék és elhigye azt is, hogy valamit a mi választ adott, az mind szívemben, mind fejemben az szerént megvagyon és ugyis irom meg az én uramnak, im rendszerént mind előszámlálom ő nagyságának minden válaszát. S elő is számláltam mind, s meg is kérdettem mindenik után, ha igy vagyon-e, s tetszett igen neki.

De még, mondok, ő nagysága egyet elfelejtett. Kérdé

„mit?“ Mondám: ‚a rabok dolgát.‘ S ugy adá azt a választ arról is, a kit feljebb megirék.

Ezek után igen jó jeges italt hozának mind neki s mind nekem, és a mint egymás ellenébe ültünk, a térdére neki is, nekem is egy szép keszkenőt teritének s egyszersmind ivánk, és elbucsúzván, a szállásra hozának.

Nemsokára azután meg hozzám küldé a tolmácsot a szállásunkra, és izené, hogy a mely gyermekek felől a commissarius urak propositiojában emlékezet vagyon, hogy a kanizsaiak elragadták volna, megtaláltattanak. De mivel azután a magyarok is boszuállásból-e, miből-e? Kanizsa alá ütvén, törököket ölének s fogtanak is, immár e gyermekeket azokért a török rabokért tartják. Beszédközben mondá a tolmács, hogy a vezér igen csudálja, honnan teszünk mi szert olyan levelekre, mint a kit beadtunk Betlen Gáborét, holott efféléket ő nekik sem hoznak ide meg, s azt mondotta a vezér, hogy bizony megfojtatja a Portán. Búlyok pasának mondá ugy tetszik, a ki keze által a titkos levelek által járnak. Én mondám, hogy nagyságod csakugyan akkor tette szerit, de miképen, nem tudom.

28. JULII. Én is a relatio irogatásban s ők is a beadott levelek forditásában voltak foglalatosok.

29. JULII. Valami hatvani kádia a szállásunkra jüvén, a mint dolmán nélkül ültem a nagy hévségben és ostáblán mulattam Révai urammal, törökül kezde kérdezkedni s bánta, hiszem, hogy mi is nem felelünk neki vagy mint, hanem ott játszunk azonban a táblán, — s engem hátba üte egy fityögő hosszu dolmány-ujjával, ugyan jó alkalmas két ezüst gomb a végén. S ki igazitók mi is az ajtón, s rútul szidott s kétszer is az ajtónkra jütt. Megirám a tolmácsnak mindjárt s az a divánban a vezérnek megmondotta, s ugyan ott előtte ötszázat ütöttek a talpán, maga olvasta a vezér az olvasóján, s hozzám

küldött követtetni, elsőbben a tolmácsot és csauszokat, azután estve a maga tiháját és ugyan előttem akart a mellénk rendelt csauszokon is ötszázat üttetni; hanem elkértem magam s mentette igen a tihaja is a dolgot, hogy az a kadia féleszű szabásu, mert ha a nem volna, mind annak s mind a csausznak meg kellene halni.

Ugyanezen estve ruháját elváltoztatván és patyolatját a vezér, kapuzáratkor egy kocsin s csak egynehány lovassal a bosznai pasa táborában ment, azt mondá a tihaja, mivel a koppáni bégre igen haragszik, és hogy azt s többeket is megölesse. De hazugság volt; mert nem azért ment, hanem ercsi nevü palánkot építteti, négy mélyföld Budához, és tapasztatja, s a hadakot is idébb szállitotta. Igen jó lesálló hely volt, azt mondják, az az Ercsi, csatázó üdőben. Nagy sokat discurála a tihaja is velünk a békességről. A sommája mindennek ez: legnagyobb motivájok csak a szegény község, hogy azt kell szánnunk, mert a tatár imigy hordja s amugy veszi, ha békesség nem leszen.

30. JULII. A vezér mind oda volt s estve felé jütt meg. Mondják, igen megijedtek volt tőle mind pasák, békek, hogy éjjel s olyformán, ruhája változtatván, ment közikben.

ULTIMA JULII megérkezék Ibraim csausz Bécsből és ottan hamar hozzám küldé a vezér, (megolvastatván és megértvén a nagyságod irását is, mind a császár s mind a nagyságod két levelét) a cancellariusától és a tolmácsától, hogy megolvassam őket én is. És pedig a császár levelét, minthogy deákul volt, Révai uram forditá meg, csak valami credentiális szabásu volt, hogy nagyságodra bizta ő felsége a választételt. A mellett pedig azt izené tőlök, hogy „valaminemü választ adott és mondott azelőtt nekem, hogy nagyságodnak megirjam, ezekre is ugyan csak az a válasz most is. Hanem ha ugyan az a

keresztyének akaratja, hogy egyátaljában felbomoljon és meg ne legyen a békesség Vácz nélkül, vagyon arra hatalma, hogy megirhassa a császárnak: csak interim a hadak mint lesznek?" Ezen igen kapék, hogy ő adott erre okot, a mit mi legutolra tartottunk, s megizeném, hogy ‚vagyon nekünk is erről valami tanulságunk, hanem ő nagyságával magunk is szemben akarunk lennünk.' S elmenvén a cancellarius tőlünk, izené a vezér, hogy ebéd után felvitet bennünket, s ugy is lőn.

Praepostulálván azért nagyhosszu beszéddel, hogy „sem a mostani levelei, sem az izeneti nagyságodnak nem egyeznének a téli levelével, kiben száz napot egygyé igért tenni," kezde sok dolgokat, a mint azelőtt, számlálni, kikkel a békesség felbomlott a mi részünkről: Babindali dolgát, a 12 lóterelı pénznek elvételét; békek fogását; Bolondvárat és több efféléket, a kikről egynehányszor válasza volt. A kit minap homályba monda, hogy egy fő vitézlő ember mit mondott neki a mi békességünk felől Körmöczön, ugyan kimondá, hogy jól mondotta Betlen Gábor ő neki, hogy csak addig állja meg a német a békességet, mig ellenségin oda föl hatalmat nem vehet." S azt ő (a pasa) igen eszébe veszi a nagyságod leveleiből és izenetiből is, hogy ugy vagyon; de megmondjam nagyságodnak, hogy ezután soha lágy beszédünknek nem hinne és ki nem hadná magát oly könnyen beszélni (itt meg' mind bele keringette, mely szentűl hozta ki onnan hadát). Szintén, hogy ezeket beszéllette pedig, oda érkezék hozzá a mufti is, (a téli divánházban volt akkor audientiánk).

Csak rövideden az elsőre azt felelém, hogy nem elegendő ok volt az egyik is a frigyfölbontásra és a háboruságra; mert a zsitvatoroki végezésben articulus vagyon afféle violentiák eligazitása mint legyen és négy holnap vétetett eligazitásának. Hanem a Betlen felől alkolmatosságot

vévén a szóllásra, ugyan búsult szivvel szóllottam a nagy méltatlan mondásáért, és nagyhosszan előszámláltam eleitől fogvást minden reánk jüvetelit és hogy az elsőtől fogvást mind ez utolsóig mindenkor kárával ment vissza. Azért nem jól mondotta azt a mi császárunk felől, mert alig volt szüksége az induciákra és ő az, a ki hiti és végezése ellen cselekedett egynehányszor.

Minthogy pedig Opuliát és Ratiboriát is hoztam bé például, hogy azokat is, második kijüvetelével vesztette el, azt kérdé tőlem a vezér, „ha tudom-é miért adta meg Betlen azokat?“

Azt mondám, hogy tudom.

Ő azt felelé, hogy „nem tudom, — ő ugy veszi eszébe; mert ő akkor szultán Áhmet hólna alatt való belső szolga volt, és hallott mindeneket akkor s tudja mint haragudt reá a császár és megparancsolta, hogy visszaadja; mert ő neki frigye vagyon német császárral, s azért adta meg mind koronát, mind azt; mert hiszem el nem vették erővel tőle.“

Én mondék: szintén addig tartotta Betlen mindazokat, valameddig tarthatta, azért nem az volt oka megadásának, hanem hogy többet is ne veszessen miatta. Oztán, ha bánta cselekedetit, miért adott hát segitséget neki?

Azt mondá, hogy „elsőbben nem volt török véle, mikor kijütt.“

S Morvát mikor raboltatta Betlen, mondok, a törökkel, azt ki adta melléje?

Mondá, hogy „Musztafa császár idejében egy istentelen átkozott vezér volt, a kit még most is átkoznak a törökök is, annyi sok alkalmatlanságot szerzett, és végtére is, noha elbujt volt egynehány holnapig, de mindaddig keresték, hogy egy lyukból vonták ki és bűne szerént megölték.“

Hát, mondék, tavaly ki adta? mert hiszem az a vezér immár akkor nem volt, s ki volt az oka, ki hozta ki?

Azt felelé, hogy nagyságod.

Miképen, mondék, az én uram?

„Mert, ugymond, mikor én itt a pesti mezőn feküdtem és a 12 ló tereh pénzt föl verék*) a győriek és megtaláltam felőle, (minthogy a budai pasa akkor megholt volt és nem volt más főbb én kivülöttem, nekem kellett gondját viselnem) akkor intvén az eligazitására a békesség ellen lett dolgoknak, azt irá, hogy e napokban két hidat csináltat Komáromnál által a Dunán és szemben leszen velem. Azért én erre mindjárt öszvegyüjtöttem a fő fő urakat, tisztviselőket, vitézlő fő rendeket, és tanácsot tartottunk arra a levélre, s ugy találták, hogy méltó magokra gondot viselni; mert a frigy semmivé lett volna, és hogy mi nem tartanók ahhoz magunkat."

Minthogy azért én ezt a levelet nem tudom, mikor volt, ugy gondolám, hogy talám az a hidcsinálás az, a kit Palánktól visszajövet akart nagyságtok csináltatni Komáromnál, s ahhoz képest azt felelém neki, hogy ‚az oka nem lehet; mert ez a szándék a palánki dolog után való volt.'

Megveték azért az üdőt s azt mondák, hogy nem akkor, hanem még azelőtt.

Hát ez, mondok, Betlen dolga volt, mert ő szorgalmazta a török segitséget és ő mellé jütt ki ő nagysága.

Azt mondá, hogy „ő a szokás szerént jütt ki Budához, a mint esztendőnként szokás; de addig a vezér megholt. Szintén a Szent-Gellért hegy alá jüttem, ugymond, hogy beküldék köszönteni, s megizenék, hogy szintén csak akkor holt meg, s ugy maradtam itt. S noha ugy vagyon, irta Betlen, hogy a császár hada bizonyosan jű,

*) Régen átalánosan használt szó e helyett: elrablák.

s vagy ő reá vagy mi reánk jű; de mindazáltal én annak hitelt nem adtam volna, sőt ha csak ilyen embert küldött volna is nagyságod akkor ő hozzája, soha az nem történt volna.“

Azt mondám én erre a vezérnek, hogy Betlen ezzel csak palástolni akartá dolgát, ha azt irta is; mert jól tudta ő, miért jű a császár hada, ki hítta Mansfeldet, ki szőtt font a pártosokkal, hova kellett gyűlniek, s ha a császár hada nem jütt volna, Betlen ment volna a hagyott helyre. Azért csudálom, ha dolgát ő nagyságok eszében nem veszik mostan is, és ha elhiszi, hogy igazán kivánja a békességet. S kérdém azt is, ha tudják-é miképen csinált most is békességet velünk?

De nem adának oly választ semmit reá s minthogy egy csepnyére sem indult meg rajta a mit Betlen felől mondottam, én sem urgeáltam, látván nagy hitelét és bomolhatatlan barátságát. Minthogy pedig azt mondotta vala szállásunkon a cancellariusa, hogy szabadsága vagyon a Portára való megirásra, urgeáltam, hogy irja meg oda, és a beadott nagyságod izenetét küldje oda.

Azt mondá a vezér, hogy ő azt ha megirná, nagy harag lenne a miatt és tatár hámot is mindjárt megindítják ellenünk, ő reá pedig azért lenne harag, hogy eddig mást irt a nagyságod leveléhez képest, s most ily későn meg mást írna s ugyis gonoszul lenne neki dolga. Azért mi is utolsó resolutiót kérénk; mert nem volna tovább szónk.

A mufti is azt mondá, hogy haszontalan oda küldeni, mert hiszen ő is egyik igazgatója az efféléknek, az ő nekik hitek ellen volna, hogy erősséget eresztenének, sőt hogy ha a császár akarná sem engednék azt meg neki.

Sok okos ember vagyon, mondék, a Portán s meglátják, hogy mi nem hamisat kivánunk, hanem a vége-

zések szerént. Kérdém a muftitól, ha hitek ellen vagyon-e a frigy ellen valamit cselekedni?

Azt mondá, hogy „ugy."

Tehát Vácz ilyen mondok, azért meg köll adatni; mert a császár méltósága ellen vagyon, ha tartjátok a végezésekre adott hiti ellen.

Azt mondá, hogy „Váczot a hatalmas császár hivétől vötték ők meg, Betlen Gábortól, és Dóczi István által is nekik adtuk."

Erre is eléggé megfeleltem mind a levelekkel, kiket béadtam ezelőtt a vezérnek, s mind pedig, hogy ‚Dóczi István egy országgyülésben recognoscálta Rimai Jánossal együtt, hogy soha ők oda nem igérték.'

Azt mondá, hogy „az ő szavok hiába való leszen, mert ők azt megtalálják a császár Portáján, hogy oda-igérték."

Bolondvár oda igéretéről is hasonló disputatiónk volt a muftival, (mert a város meggyulada a Duna mellett s a vezér odaméne. Nagy égésnek mondják némelyek hogy volt, sok ember is mondják hogy megégett s sok gyermekek. A Szent Gellért hegye felé volt, és a legszebb fördőjök is megégett ott, mecsetjek, *karvaszaljájok* *) és sok házak). Megmondottam arról is, hogy soha Mátyás császár levelét ott föl nem találják; mert ha volna, megtalálnák a mi császárunk archivumiban is.

Azt mondá a mufti, a vezér elmenetele után is, „hogy ha ezt a Portára megirná, sententia lenne fején," (ezen szókkal; noha ez sem igaz, mert ugy értettem, hogy igen is megirta mindjárt). „Hanem gondolkodjunk mind mi s mind ők az éjtszaka, mi módot találhatnánk, hogy ez a Portának hirével ne lenne."

*) Karaván szerályuk.

Azonban izené a vezér, hogy megvárjuk s el ne menjünk addig, míg fel nem jű. Azomban pedig fő törökök is jüttek oda, s mi a muftival mind disputálánk.

Azt mondá a többi között a követküldésről, hogy „ők ugy értik, mivel a kik egymás között jó barátosok, mentől gyakrabban elküldenek egymás egészségét is látogatni, azért nem kellene nekünk is ezt a követküldést neheztelnünk, s igy kellene lenni a két hatalmas császár közt is.“

S miért hát, mondok, hogy ezt nem cselekeszi török császár, holott a barátság is arra vinné, s végezése szerént is tartozik vele. Mit tart, mondok, nagyságtok mi felőlünk, hiszem mi is emberek vagyunk, s okossággal élő emberek pedig s azt gondolja-e nagyságtok, hogy mind Vácz dolgában s mind ebben, nem látjuk a nagy igazságot, a mely mellett ezeket kívánják?

S nem tuda semmit felelni, cum ratione, hanem csak in summa, hogy ‚valami ő nekik nem hasznos, az nem is igaz.‘

Ebben az audientiámban az is történt, hogy a mint a vezér széken ült, mi is szintén olyan alacson széken ültünk ellenébe, s hogy a mufti jüve, melléje üle, s a mufti igen marasztja, hogy veszteg üljön, s a vezér ugyan mégis alá üle, a lábát mutatván, hogy fáj s azért ül alá. S vevén eszembe, mivel a mufti reánk mutat, hogy azt mondja a vezérnek, hogy mivel mi magosan ülünk, nem illik neki alacsonyban ülni, s meg' helyére üle a vezér a székre.

Azonban immár hatra járt az óra. Izené a vezér, hogy haza mehetünk, holnap meg' szemben leszünk. Mig a vezér odajárt pedig, tehát elunván mind az ülést, föl is költünk s a mufti is minden devotióját megmutatá ott, szőnyeget teritének neki a kerevetre, s nagysokáig imádkozott előttünk. Azt is vettem eszemben, mivel a can-

celláriusa és a tolmács szállásunkon azt mondák, hogy hatalma vagyon a megirására e dolgoknak a Portára, hogy valamelyik, de nem jól értették azt. S mondottam is a tolmácsnak egynehányszor a vezér előtt, hogy lám tegnap mást izent s nem azt, hogy meg nem meri jelenteni; de itíllem: a tolmács sem merte ezt megtolmácsolni, hanem vállat vonított. Hanem a mint a Liptai uraméknak adott válaszából és ezutáni szavából értettem, ugy jelenti meg a Portára, mikor ugyan rupturára megyen a dolog és azt olyképen, hogy reánk vessen, mivel azelőtt mást mondottunk és igy megcsaltuk őket. Az száz napnak egygyé tételét pedig azért magyarázza ő Vácznak odahagyására, hogy azt nagyságod jól tudta, hogy Vácz dolga egy nap véghez nem mehetne, azért ő ugy hitte el, hogy nagyságod sem értette Váczot oda, hanem csak szintén ugy értette, valamint ő érti. Ez, nagyságos uram, minden fondamentoma, és másik az ő religiójok, hogy erősséget meg nem adhatnak; harmadik a szokás, a kit ekkoráig a követküldésben minden nemzetségekkel observált, valakikkel megbékéllett, hogy azok küldöttek elsőbben követeket hozzája.

1. AUGUSTI, úgymint másnap, várom, hogy az estveli beszéd szerént hivassanak, hogy ki mi módot gondolt, megjelentse, s nem hivatnak. Izenek a vezérhez, izenek a muftihoz s csak azt mondják, hogy a vezér kiment és minden fő törököket a szigetbe vitt consultálni. Az én gondolatom a mód felől pedig, hogy mint lehetne meg a nélkül, ne kellene Vácz és a követség dolgát a Portára hirré adni, csak a volt, hogy mint tegnap, categorice derék választ kérjek írva, és hogy elbocsásson; mert nagyságodtól több számban adatott szó, a kit neki mondjak, nincsen. S minthogy pedig nagyságod Ibraim csauszszal emberét hozzám levéllel nem küldötte a minapi levelimre, azt is arra magyaráztam, hogy csak el kell mennünk.

Estve felé azért megjüvén a vezér, szintén vacsorakor

a tolmácsot és Izmael csauszt hozzánk küldé megjelenteni, hogy addig el nem bocsáthat, miglen ugyanő. Izmael csausz, nagyságodhoz holnap menvén, onnan vissza nem jűne. Azért, ha mi irunk nagyságodnak, lássuk. Megizeném a vezérnek, hogy azt mi semmiképen nem cselekedhetjük, hogy arra várakozzunk, hanem ő nagysága derék választ adván írva, bocsásson el Izmael csauszszal.

2. AUGUSTI. Sollicitálom ismég reggel az audientiát, alig várván, hogy szólhassak vele felőle.

S délután szemben lén velünk és megmondá, hogy cancellarius uram irta Toldalaginak, mivel csak minket várnak innen s eloszolnak Komáromból ő nagyságok; azért nem kellene a traktát meghadni hidegülni, és a mi elmenetelünkkel ily dologra okot adni; mert ha mi elmegyünk, az ő commissariusi sem maradnak ott. Hogy azért ők, ugymint a commissariusok, öszveháborodván, nagyságtok is, a kikre mindkét részről a directio bizatott, azt cselekedje és e dolognak orvosságát ne találja, nem volna jó; hanem ő ir nagyságodnak s irjunk mi is, és pedig mentől jobban, hogy a békességnek valami ajtó nyiljék a szegénségnek megmaradásáért, mert a vész el. Tudjuk, micsodás a tatár dolga, nagy hertelen nagy darab földet megéget s megrabol. Megmagyaráztatá előttünk a nagyságodnak vitt levelet is, kiben irja, hogy vérében apritaná kenyerét, ha Vácz dolgát a Portának megjelentené.

De én, mint tegnap, ugyancsak azont állattam, hogy nincsen annyi fejem, hogy instructióm nem levén reá, sőt értvén az őnagyságának irt leveléből, hogy sietséggel kivánja visszamentünket, egyáltaljában nem cselekedhetjük; hanem őnagysága választ adván, bocsásson el Izmaellel, és a mit nagyságodnak ir, mi a mellett uj levélnél is jobbak leszünk, értvén nagyságod is a dolgot tőlünk. S ha pedig őnagysága nem bocsátana, tudom, nagyságod-

nak sem tenné kedvét vele; holott kéri nagyságod, hogy ne tartóztasson.

Azt mondá, hogy azt ne irjam, hogy akaratunk ellen tartóztat itt.

Mondok: annál inkább hogy merném megprobálni, hogy meg se irjam, hogy nagyságod tartóztat, s itt is maradjak akaratom szerént: az nem lehetséges.

Azt felelé ugyan keményen, hogy „csudálkozik rajtam, holott magamnál volna az értelme, ha ő nem mondaná is, hogy ilyen dolognak eltávoztatásáért kér, három nap megmaradnék, holott azzal sem előbb sem utóbb a dolog nem lenne."

Én ugyan még is mind azt állattam, hogy szolga vagyok, s nem is látom semmi hasznát; mert én miattam ugyan eloszolhatnak, ha azt akarják; de én nem hiszem, hogy cancellarius uram azt irta volna, holott az nem ő nagyságán áll, hanem őfelségén.

S noha pedig mind nagyságodnak mind nagyságod főszolgáinak való szép ajándékok, lovak, szerszámok felől emlékezett, ha mi ajtó a békességre nyilnék, és azt is, hogy micsoda mulatságunk lehet addig itt s kiviszen, megmutatja minden mulatságit, és ugyan dorgálásképen mondá hogy „nem veszem-e eszemben az békességre való szándékját a szegénségért? a kiken való szánakodásért szívből kéri az istent, hogy ő idejében mi tőlünk ok ne adassék."

Én mindazáltal, valamig csak persvasiókkal élt, semmiképen reá nem hadtam beszélleni magamat, hanem azt mondá végre, látván ő is keménységemet, hogy „mikor ő követit nagyságodhoz bocsátja, nagyságod hatalmában vagyon az, s mi is most az övében vagyunk, azért vagy bánja nagyságod vagy nem, de azt akarja, hogy Izmaelt megvárjuk."

Látván én is ezt, azon kérém, hogy Révai uramot bocsáthassam el vele, s nem örömest hállá, hanem hogy

őtet is örömest kivinné, s mindjárt kételkedni kezdém, hogy lehet valami gondolatja, noha esküdt, hogy „semmi csalárdság nincsen benne és ha két had itt szemben állana is, békével bocsáthatná; mert ő neki mi haszna volna én bennem? és az hit ellen való dolog is volna, azért ne gondolkodjam semmit.“

Elbocsátá azért Révai uramot és egy táltokot hozata neki daru tollastól, öt szál benne, és párducz bőröcskét is adának nyakába. El akarván azért mi menni, tartóztata hogy beszélgessünk.

Hozá oztán elő, mint szánakodik ő a szegénségen; „mert ő tudja micsoda a szegénség. Szegény ember gyermeke volt ő s nyolcz esztendős korában vitték őtet a Portára egy vörös aba dolmánkában, s 30 esztendeig voltam belső szolgájok a császároknak. Holnok alatt nevekedtem, s nagy hitele is vagyon nálok. És szultán Áhmet mellett hárman voltak ők legfők, a kikkel minden exercitiumja volt, mind lovon mind nyillal lövődözésben.“ És megbeszéllette, hogy „ők azt a szakadék-tengert is általlőtték ott Konstantinápolban, a császár a hol mulatott velek“ (most is pedig egy kézíjjat vett vala kézben előttünk, és azt forgatta s vonogatta lassan). „S im, ugymond, már 6 esztendeje hogy kiköltem a Portáról, s most 46 esztendős ember vagyok, s mindennel teli is vagyok. Vezér vagyok és ez mely nagy méltóság a török birodalomban! csak három vagyon ilyen: a fő vezérség, ez, s a musíri.“ S megbeszéllé, hogy azt a vezérséget is miképen hadták rajta, mert neki gondolatjában sem volt. „S ifju is vagyok pedig s a hadakozáshoz, járáshoz, nyargaláshoz kedvem, szívem volna; mert most is nem tűrhetem, hanem négyszer, ötször is lóra ülök napjában. De mindazáltal ugyan nem felejthetem a szegénységet, hanem azt gondolom, mi haszna mind e mulatságoknak, elmulnak azok hamar! Hanem minthogy én ilyen két hatalmas császár közé

rendeltettem az ország szélére, azon törekedem, mi módon a szegénységtől áldást szerezhetnék lelkemre, és jó hirt nevet holtom után; mert az ő törvények azt tartja, hogy nagy bűn a szegénységet nyomoritani.“

Mondám én: adta volna isten, hogy mindnyájan azt gondolták volna, a kik a mások országán kapdostak. Hozék én is a mi törvényinkből egy helyt elő, hogy „a szegényt meg ne nyomorítsad, mert felkiált hozzám és meghallgatom, ugymond az Ur.“ Hogy pedig ő nagysága kicsinből nagyra ment s mégis szánakodik a szegénységen, nagy virtus, holott némelyek meg szoktak kegyetlenülni (itt pedig őtet vexáltam s ugyan mintegy leüté a fejét) és kevélyedni a méltóságokban és hatalomban.

A megholt vezért hozá oztán belé, hogy mind a vétke, mert ezt annak kellett volna mind eligazitani; de az ő nagy telhetetlensége, pénzgyűjtése nem engedte. „Ő azt tudta, hogy mindenre készre jű ide, s hát mind az fe-ő jének kell bele fájni!“ Beszéllé azt is, hogy „ha isten a békességet megadná, meglátnák mint megőrizné ő, vagyon is neki abban módja, nem mint nekünk, mert ők nem törvénkeznek.“ Mutata oztán egy falut, a hol ültünk s mondá, hogy „ő öt hétig vagy meddig feküdt egész táborával a mellett, de csak egy nyaláb széna vagy fű károk nem esett, ugy bir ő az alattavalókkal.“

Mondám, hogy a sok ösztökéllő és a kik méltóságokat háboruk által találtak, és a kik, mint vizbe haló ember, csak kapnak mindenhez, nem hagyák nyugodni.

Azt mondá arra is, hogy „ha oly ember leszen a kivel birhatok, megölöm a békességért; ha pedig nem botom alatt való, a Portának adom hirével, s ha meg nem bünteti a Porta, elhagyom tisztemet s baráttá leszek inkább. Nem is hiszen pedig ő efféléknek is; mert hiszem csak ma is és nem minden nap jő levelek és ajánlások.“

Tartsa meg isten, mondék, nagyságodat e jó szándékban; mert ugyanis soha különben állandó nem lesz a békesség.

Mondá ismég: „ha isten a békességet megadja, mely szeretettel akarna élni nagyságoddal, gyakran, vagy a hol ő vagy a hol nagyságod kivánná, szembe lenne, nagyságoddal mulatna s oly jó bizvást és familiariter élne, beszélne, küldözne nagyságodhoz, mint Betlennel él."

S mondám én: azért adná hát meg nagyságtok Váczot; mert ez igy lehetne meg, közel volna az én uram is itt nagyságodhoz s ezen a mezőn nagyságtok mulatna, vadászna. Mosolyga, s oda szóllita a hol ült ellenembe s mutatá Váczot, mely „közel vagyon, hogy az ebugatás is meghallik ide. Nem volna jó ily közel lakni, mert a sok gyülevész cselédség miatt öszveveszr.énk."

Agarait látám s kérdém, ha vagyon-é szelendekje s micsoda erdei vadja vagyon? vadnak-e medvék, erdeik *).

Azt mondá, hogy nyul, szarvas, őz. Mondá hogy (szelindekje) nincsen, hanem egy agarat mutata, hogy 16 szarvast vert egyedül; mert oly módja vagyon, hogy az orrára ragaszkodik s levonja, és maga is lovon is eléri.

Mondám a mi császárunk vadászó mulatságit is, hogy szelendeki vannak, az erdeit mint tartják.

Azt mondá, „az ő császároknak sem igen vagyon szelendekje, hanem mikor a keresztyén fejedelmek küldenek. Hanem az ő ura tigrissel, párduczczal vadász s afféléket vítat; azokat pedig a kazul küldi neki." Beszéllé, hogy szultán Áhmet egy tigrist s egy párduczot mint próbáltatott meg.**) . . . . bocsátottak, s az *erdei*, neki térvén a tigris, az oldalának vetette a hátulját és megragadván az erdeinek a fejét, nyakastól elszakasztotta. Azután a párduczot bocsátották más erdeinek, s az erdei hozzá sem mert a párduczhoz

*) Erdei annyit tesz, mint vaddisznó.

**) Egy sor ki van a lapszélen vágva az eredetiben.

fogni, hanem csak a földre lelapult előtte, és igy a párduczot erősebbnek találták a tigrisnél.

Ezekután édes serbetet hozatván mind magának s mind nekünk, mondá, hogy a levelek expeditiójára menjünk szállásunkra, és mentől hamarább ezzel elbocsátja Izmaelt, hogy Győrré az általon elérkezhessék.

Mondám én, hogy Révai uramnak Komáromra kell menni; mert illetlen dolog volna a commissarius urak mellett elmenni s neheztelnék is. S az én dispositiomra hagyá azt, hogy a mint illeni tudom, ugy cselekedjem.

S emlitém, hogy irjon az uraknak is Komáromba, s örömest reá mene, hogy irat.

3. AUGUSTI. Készek lévén immár a mi leveleink, igen jó reggel, mihelyen kaput nyitottak, Pap János, komáromi, a kit azelőtt is innét magunkkal hozván, levelekkel küldöttünk volt vissza, csak a szállásunkon dobbana, egy török sincs vele, senki nem is szólt neki, hanem mind lovastól, kisérőstől a szállásunkig jütt, s megadá a nagyságod leveleit, kettőt ultima julii Lakompakon költeket *). Izenék azért sietséggel a tolmácsnak, hogy a vezérnek megjelentse, mivel nagyságodtól levelünk érkezett oly dologról, a melyet szükség ő nagyságának érteni mentől hamarább. S nemsokára hozzánk jöve maga a tolmács a vezértől, s kérdé, ha vagyon-e a vezérnek szólló levelem? Mondám, hogy nekem irta nagyságod, de mindenik ő nagyságának szól, mert az izenet ő nagyságát illeti, s azért vagyunk mi itt követek, hogy levél helyett legyünk és megmondjuk szóval a dolgot. S fogdosni kezde szóval, mit irt nagyságod? Mondok: választ a minapi válaszára a vezérnek. S mondá, fogadom azt, hogy „mindjárt jüttest jüjjetek.“

*) A nádor azt hagyta meg Tassynak, hogy ha a vezér nem akarja visszabocsátani Váczot, sürgesse a Portán való jelentéstételt. A követküldést illetőleg egyezzenek meg abban, hogy ez a két részről egyszerre történjék. Végül egyezkedjenek a fegyvernyugvás meghosszításáról s ujabb biztositó levelekről.

Mondám neki, hogy kegyelmed tolmács s hiszem, megérti mikor megmondom, nem szükség előbb tudni kegyelmednek a vezérnél.

Mondá, hogy ő nem mondja senkinek.

Ha senkinek nem mondod, mondék, annyival inkább haszontalan megtudnod, hanem kegyelmed mondja meg őnagyságának, hogy addig Révai uramot el nem bocsáthatom, mig nem ő nagyságának a levelek continentiáját megbeszéllem, hogy ne küldjön ő nagysága is héába, hanem tudja válaszát mihez alkolmaztatni; mert ha igy elmegyen Izmael, nagyságod csak azt kezdi mondani neki, hogy megirta nekünk ide nagyságod a választ. Azért ez, mondok, csak üdőmulasztás; hanem jobb, ő nagysága legyen előbb szemben velünk. Volt pedig oly reménységem, hogy ha szemben leszen, engemet is elereszt.

Elmenvén a tolmács, megjüve csakhamar s azt mondá, hogy: „Az ur kiment a mezőre, ő is a pesti hidon érte el. (Nagy hazugság volt pedig; mert az messzire vagyon.) Hanem a vezér azt izente, hogy mondjam meg a muftinak.“ Tudtam pedig, hogy ugyancsak azt kerüli, hogy szembe ne legyen velem s haszontalan mondottam volna meg a muftinak.

Mondám a tolmácsnak, hogy ez, uram, becstelenség, hogy az uram levelét csak meg sem akarja érteni ennyi izengetésemre, holott az én uram valahánszor kivánják az ő nagysága követi, mindenkor beszélhetnek ő nagyságával, azért ha meg nem akarja érteni, bocsásson el, én bizony mind levelestől örömest elmegyek.

De ugyancsak mind az volt a hazug mentség, hogy immár kiment. Izmael pedig szorgalmazta az elmenetelt, hogy ő nem mer várakozni.

Izenék oztán a muftinak, hogy mivel olyak a dolgok, a kiket szükség a vezérnek megérteni, hamar hozzám küldé Izmaelt, hogy ám bár kimehessen a vezér után, s

eljártatván a kocsikat a ház elől, elmene, hogy már ő a vezérhez megyen; s mentest ment mindjárt nagyságodhoz.

És igy csalának meg bennünket. S mivel a vezér is ugyan kiment volt az nap a pesti mezőre, későn jütt be, mindazáltal ugyan szorgalmaztattam az audientiát s azt izené, hogy holnap jó reggel szemben lészen velünk.

4. AUGUSTI. Más nap menteni kezdé, miért nem lehetett tegnap audientiánk, mert a temesvári pasa hadabeliek valami kévéket ragadozták el a mezőről a szegénségnek, s azokat ment ki büntetni, s nem is tudja hogy ilyen dolgokról való lett legyen a levél (ilyen goromba fogási vannak e nemzetnek, hogy ugyan utálja ember).

S mondám, hogy igen kivántatott volna addig érteni, míg Izmael el nem ment, noha Izmael ugy ment el mi tőlünk, hogy ő nagyságához megyen, s másuva ment, a kinek nem kellett volna talám lenni.

Mondá, hogy ő neki senki így nem jelentette, azért ha ugyan oly szükséges, még mind kocsi mind csausz vagyon több is!

Csak a kellett pedig nekünk, s kértem, parancsoljon mindjárt, míg alá megyünk, legyen készen a kocsi Révai uram alá.

S elkülde mindjárt.

Vevén pedig a nagyságod levelét, elsőbbenis a követségről megolvasám, a mit illett megolvasni azaránt, és hogy az az ő mediomja nem arra való volna, mivel itt nem a securitásban, hanem az ő felsége méltóságában jár a dolog; hanem nagyságod jobb mediumot gondolt annál ha tetszik neki, hogy ő felségénél munkálkodjék nagyságod benne, mivel nem tudja nagyságod, ha reá megyen-e őfelsége.

Igen tetszék neki mind a két császár méltóságára nézve az; de ilyen difficultást lát ő benne, hogy a Portáról nem tudnák az őfelsége leveléhez és ajándékához alkolmaztatni a levelet és az ajándékot; hanem ő azért

küldené a tihaját vagy a kit kívánnánk solemniter őfelségéhez és ajándékokkal, mind ő felségének szép szerszámos lovakat, s mind a több uraknak. És pedig ennek az ő követinek is szintén ugy eleibe kellene ott jűni, és ugy excipiálni, mert lenne ez is negyven vagy ötven magával, s a község ugyan azt tudhatná (török mesterség) hogy császártól jűn-e. Ezt pedig mi akár követnek, akár zálognak tartanók, ő azzal nem gondolna.

Kérdém, ha ugy érti-e, hogy a mi császárunk követe ezzel egyezzen meg közhelyen a minapi mondás szerént, avagy hogy ez menjen elsőbben Bécsbe?

S azt mondá, hogy az előbbi mondás szerént.

Megmondám azért nagy hosszú beszéddel hogy az nem lehet propter indignitatem.

S szörnyen a mint dúlt fúlt, fészkelődött, s mind csak nagyságodat veti bűnössé a száz napnak egygyétételével s belé keringette Váczot is, a mint immár sokszor, és a hét királyok levelét, s ő ha a nagyságod leveléhez nem tartotta volna magát, vezér levén s nagy haddal levén, hiszem minden végeinket akár tőből kiégette volna, azonképen a bányavárosokat; de nem cselekedte. Nógrádot is azért kezdette volt lőtetni két vagy három taraszkkal, hogy ő a mellett békével menvén, Ezterházi Pál uram hozzája lőtetett.

Ezt én, minthogy dúlt fúlt, mind békével elhagyám beszélleni; nem is feleltem reá, hanem tovább menvén, a nagyságod levelébe a holdolt faluk dolgában megmutatám hosszú beszéddel a disparitást a nagyságod levele continentiája szerént: hogy nekünk soha arra egy végezésben is tilalmunk nem volt, de ő nekik vagyon, sőt nevezet szerént pedig minden faluk, hogy tovább ne mehessenek.

Azt mondá, hogy sok uj faluk vadnak oda alá, a kiket messzünnen jütt ráczság épitett oly helyeken, a hol soha falu nem volt, s azokat is mind egyaránt holdoltatjuk.

Én arra azt mondám, hogy ha uj is a falu, de mindegy, mert ugyan a régi faluk határán épittettenek s a földtől ugyan tartozik holdolni.

S nem tudott mit reá felelni, hanem azt mondá, hogy az ő lajstromába benne vagyon Nyitra s Verebély; hát ő is kérheti azokat.

Mondám, hogy nem; mert azokért nevezet szerént adtunk mi 60 falut s tovább a végezés szerént nem mehetne.

S kérjétek hát, ugymond, Konstantinápolyt is! Mondok, nem kérjük; mert annak különben van dolga, nem volt soha az a magyar koronáé.

Forditá még ismég Váczot is (mint haragos ember dolga, hogy sokba kap); hogy Győrt ők is kérhetnék, mert loppá vettük meg.

Megmondám azt is neki, hogy nem hasonló, mert akkor szabad volt, sem békesség, sem inducia nem lévén; de Váczot azalatt vették meg.

Menénk tovább a rabokra, s minthogy minap is azt mondá, hogy ők nem sokat hoztanak el, azt kivántam, hogy fölkerestesse az ő botja alatt és adassa meg a végezések szerént.

Kérdé, ha a régi rabokról is vagyon-é a szó, Ibraim pasa a kiket hozott?

Mondám, ha azokat mind megadatja sem bánjuk; de most az utolszoriakról vagyon inkább a szó.

Kezdé itt is menteni magát, mely szentül hordozta hadát és hogy sokan a szegénség közül gyermekestől magok szabad akaratjok szerént mentenek közikbe, csak hogy elvigyék; mert oly nagy kegyetlenséget mivelt rajtok a német, hogy a gyermeket felvetették és a koszpergereket tartották alájok, s Betlen is siratta sokszor a nagy inséget, a kiket hallott, ugy szánakodott rajtok.

Ha igazán szánta volna, mondok, nem adott volna arra okot; de szintén ugy siratta mint a krokodilus megeszi az embert, s azután siratja.

S csak azt mondá, hogy ő azt nem tudja, s vállat vonita. Mondá azt is, hogy Betlen is mind elvétette tőlök a magyarokat, azért ő ugyan nem hozott sok rabot, sem pedig sok kárt nem tett, hanem a németek.

Mondám, hogy bizonságok a megégett faluk Gímesig és azoknak emberi, a kiknek fele sincs talám meg.

Megharaguvék szörnyen s azt tolmácsoltatá, hogy hiszem nem félek én sem te tőled, sem az uradtól, sem senkitől, hogy féltemben szabódnám, s ha te szolga levén, az én beszédemet nem hiszed, hogy higye az urad, s ha az urad is nem hiszi, hogy higye más nagyobb!

Nem arról vagyon, mondok, nagyságos uram a szó, hogy a nagyságod beszéde nálunk kétes volna; mert mi azt elhittük, hogy nagyságod hírivel sok nem történt volna; mert nemhogy egy ilyen fejedelem-embernek lehetne minden tudására, mit cselekszik hadban az alatta valója, de csak egy tizedes ember sem tudhatja azt mindenkor, maga a csak tiz emberire vigyáz; hanem mi csak azt állatjuk, a mi meglett immár, az volt-e nem volt-e nagyságodnak hirével, azt mi nem disputáljuk.

Mondá oztán, hogy ti urastól sok dolgokban törekedtek, a kiben a császárnak hire sincsen; de meglátjátok, mint adtok isten előtt számot ennyi veszedelemről.

Általértvén, miről szól, hogy a secretomokat offeráltuk neki, és hogy a németek állapatját megbeszéllettem, s meg is hittem, hogy Bécsben is nagyságod ellen küldött ő e végre minap is egynehány törököt és a Marino Tudisit *). Azért én csak röviden azt mondám, hogy én szolga vagyok; nagyságod sem kiván semmit az igazság ellen.

*) Marino budai residense volt a királynak. Az előtte való residens Damiani volt.

Mit cselekedett pedig nagyságod, azt a jó békességnek kivánásáért igazságból és barátságból cselekedte, kit ha őnagysága jó néven nem veszen, nem tehetünk róla. Őnagyságát kérem, irassa a választ, hogy megjüvén Izmáel, mindjárt elmehessek. Nagyságod immár e dolgot, minthogy nem könnyebbíthet rajta, ismeri, a commissarius urakra hagyja.

Mondá, hogy ha igy el nem végeződik, ugy inkább nem; mert cancellárius keveset tud ahoz, s akaratos a mellett, s mint a régi vezérek ellen is becstelenül emlékezik, hogy hazugok voltak azok, a császárok emlékezetére is csak föl sem emelkedik, maga vagyon ő is olyan ember mint a cancellárius, de mégis nem hallottam, fogadom, tőle, hogy sem a mi császárunkról, sem nagyságod felől becstelenül emlékezett volna. Azért, bár az ő szakállát elborotválják, ha soha cancellárius azt véghez viszi. Igen tudja a cancellárius mit teszen az, mikor a kardot egymás fejéhez verik, s rontják, bontják, ölik egymást, pusztul és romol az ország, ő csak a papok igazgatásához tud; hanemha, ugymond, magunk lehetnénk szembe egymással.

Ajánlám arra magamat én is, hogy irok nagyságodnak a felől, és hogy jó is volna.

Nagy hosszan beszélle oztán a tolmácsnak, s csak azt mondatá nekünk, hogy mivel sok volna ez a beszéd, meghadta a tolmácsnak, hogy szállásunkra jűjjön, és minthogy minden titkos dolgokat tud, megmondja nekem, mind a Mansfelddel s mind egyebekkel való dolgokat. S mondá, hogy irat ő is nagyságodnak Révai uram által.

S elbucsuzván, eljővénk tőle.

Hogy pedig az assecuratióról nem emlékezhettem, oka ez volt, hogy ő még reménséget hagyott fön a traktában, ugymint nagyságoddal szemben. Más az, hogy ex illo fundemento vagyon az is az én instructiomban is s

a nagyságod levelében is az assecuratio, ha tudniillik a Portára küldené, a kit ő nem cselekeszik. Azért, minthogy ő is készíti emberét nagyságodhoz velem, jobbnak itíltem, hogy ha szükséges leszen az assecuratio, az által tegyen nagyságod emlékezetet neki, ha pedig nem is, tehát az által messe el minden reménsége kötelét nagyságod.

Meghozá nagy későre a szállásunkra a tolmács a levelet s elbocsátók isten hirivel Révai uramot.

Kérdém oztán tőle, mi lehetne az, a mit a vezér meghagyott mondani?

S hát mind csak a régi, a hét király levele, s minemü correspondentiájok vagyon nekik a confoederatusokkal, mert azok Jádrában tartanak egy embert Dalmatiában, s annak minden hóra 30 forintot fizetnek, s az minden tized nap leveleket iktat ide. Beszéllé ismég, hogy azelőtt mind azok a királyok ő ellenek voltak velünk egyetemben, mind Mohácsnál, Keresztesnél, Kanizsánál, mégis ugyan megvertek bennünket, azért most annál inkább (efféle mind Betlen informatiója lehet).

Mondám én, hogy igen szűken segítettek azok minket, tudják azt magok is a törökök, hogy mikor 10—12 ezer volt Magyarországban, sok dolog volt az. Fejérvárnál kevesebb verte meg őket. Keresztesnél 35 ezer ember volt mind öszve is, mégis megfutamtatták személye szerint török császárt, noha kétszázezered magával volt, s elnyerték sátorát is, hanem oztán a prédáláson vesztették a dolgot. A szerencse most is olyan lehet; s meggondolják azt is, hogy most egy kapitány alatt több hadakozó népe vagyon a császárnak, hogysem akkor egy országos hada mennyi volt a több német császároknak, s hozám például a temesvári harczot, mely keveseð magával volt ott maga személyében Mátyás herczeg. S azt gondoljátok-e, mondok, hogy a magyarok felülnek mint

azelőtt Betlen mellett? Tudjuk, hogy megparancsoltátok neki, hogy felűljön, de ő azt mondani sem meri, hanem Havasalföldébe ád utat, hogy azt akarja a török elfoglalni, s ugy készitteti a felülésre.

S elpirosodék ezen a tolmács, mintha ugyan szégyenlenék, hogy tudjuk.

Ugyanezen nap érkezett Házi János is az erdélyi fejedelemtől ide negyed magával. Kiből ugy gondolkodom, hogy a mi nekünk való válaszadásba Betlentől várt ez a vezér, s azért tartóztat inkább minket, mert tegnap, ugymint

7. AUGUSTI a szolnoki alaj béget is hozzám küldötte volt a vezér, s azt izente, hogy nem tartóztat, Izmáelt sem várja, hanem hétfőn elbocsát. Toldalagi is ide érkezett ugyan tegnap. S a tolmács is pedig azt mondá minap, hogy még derekasan a mi béadott irásunk sincsen megfordítva, s most pedig mit együtt irkálnak Házi Jánossal, a választ formálják.

8. AUGUSTI. Jó reggel külde hozzám Toldalagi uram láttatni, mint vagyok és izene, hogy még ma szemben leszen velem és többet is beszélget. De csak szintén semmi vala beszélgetése is, török levén vele, hogy hozzám jüve. Ugyanezen nap estve felé megizené a vezér, hogy holnap szemben leszen velem 12 órakor.

9. AUGUSTI. Nem várá a vezér a 12 órát, hanem reggel 7 órakor szállásomon volt a ló, és igen siettetve vittek föl, két rendbeli követ is jüvén oda szállásomra, hogy sietve vigyenek föl. Fölérkezvén azért, a mennyin a vezér körül voltak, mind a véne volt a török uraknak és nem a katonása, hanem mufti, kadija, kincstartó és a maga udvarabeliek, a jancsárok közül pedig a csorbacsiak, és a kik fők voltak, nagy tollasan voltak ott fen, és mind a külső kapuig ide alá, rendet állottak a többi. A vezérrel pedig Toldalagi és Házi János veszteg ültek

és a vezér mellett jobb kéz felől egy szék állott énérettem üresen.

Köszöntvén azért a vezért, leülék. S nagy sok szóval megmondá, hogy: „Immár elbocsát, mivel az alajbég megjűtt és a válasz is készen vagyon. Nagyságodnak azokáért megmondhatom, hogy ha kivánója a békességnek, a három kivánság mellől elmenjen, mert az lehetetlen; ő pedig mely igazán kivánja a békességet és eltávoztatását a szegénség romlásának, ekkoráig velem való sok beszélgetésből eszemben vehettem. Azokáért legyen azon nagyságod, hogy a szegénség áldását oszsza egyenlőképen magokra. A hadakat a mi illeti, ő nem szállitja semmi gonosz végre Pesthez, hanem csak szintén az megmondott okokból és oly disciplinában is tartja őket, hogy egy nyaláb széna kárt sem mernek csak a mellette való faluban is tenni.“

Ezekre én is mind rendszerént választ adtam béven, előszámlálván, mennyi disputatiónk lett légyen mindenekről és hogy szándékát ő nagyságának én is mindenképen jól eszemben vettem azokból s el sem mulatom nagyságodnak azokat referálnom. A mi pedig a hadaknak Pesthez való szállitását illeti, azt mi gonoszra nem magyarázzuk, s a felől mind meg is lehet a trakta. Azért ő nagysága se magyarázza semmi gonoszra, ha nagyságod is hasonlóképen cselekeszik és a hadakat gyűjti.

S nem is lőn ezekután a felől sok szó, mivel én is nem szaporitottam, látván a választ előtte egy vánkoson, s nem is volt szükség, hanem csak hogy szintén azokat kezemben adván, elbúcsuzzam.

Ezenközben pedig mind költöztek a hadai által szemünk előtt a pesti hídon; és fordultunk a beszédről annak nézésére, ugy hogy 7 órától fogva 12 óráig egy ülőhelyünkben veszteg ülvén, mind azt néztük, és mutogatta a vezér, ki melyik pasa serege.

Szó esvén pedig valami alkolmatosságból, mondá, hogy ő azt igen csudálja, miért a magyar mind nyelvvel, erkölcscsel, köntössel, fölötte különbözvén a németektől és tudván is kegyetlenségét rajtok a németeknek, miért hogy mégis inkább azokhoz ragaszkodnak, hogysem mint magyar fejedelemhez. Nem jobb volna-é azért magyar fejedelmeknek lenni és azzal együtt a hatalmas császár köntöséhez ragaszkodni?

Mondám én, hogy nem jobb; mert a magyar nemzet idegen lévén Európában és ebben az országban, a hová az isten Scythiából őket kihozta, nagy hatalmas nemzetségekkel vétetett mindenfelől környül, ugymint egyfelől a némettel, másfelől a lengyellel, harmad felől a törökkel. Hogyha azért magának szakadna és magának való magyar királyt emelne, soha meg nem állhatna, hanem vesznie kellene, a minthogy egynehánszor már károkkal is vötték azt eszekben. Hogy pedig az austriai házhoz ragaszkodtak leginkább, oka az, hogy azok a fejedelmek hatalmas nagy nemzetek, igazság szeretők, jámborok és kegyes fejedelmek. Nem is volt soha a magyar nemzetnek kicsin nemből való királya, ugyannyira, hogy még az első Mátyás király ellen is sok rebelliók voltak a miatt, azt állitván sokan, hogy nem elegendő nemzetségére nézve a magyar királyságra.

Toldalagi is hozá Szerémi Miklós herczeget elő, hogy csak azért rebellált volt az is Mátyás királynak és végtére is ugy békéllett meg Mátyással, hogy Bosznát neki adja fejedelemségül. És noha Budában háza volt, de mindazonáltal annak jelenségére, hogy azelőtt egyenlő volt ő is a királylyal: valamikor Budára jütt, de magának a várba kellett szállást rendelni.

Ezeken kivül számtalan volt a beszéd: Atilláról, Mahometről, hadakról, a tatárokról, kozákokról, Ozi várról,

a kit most építenek és egyebekről, az ő hires megholt lováról és sok egyéb familiáris beszédek ultro citroque.

Végtére, mikor a lovas sereg, ugymint 21 sereg, a kit a vezér harmincznak mondott, de azért annyi nem volt, a hidon általtakarodtak volna, és ottan-ottan excusálta magát, hogy ő nem azért tartóztat ott, sem nem azért hivatott, hogy azokat énnekem mutogatná, hanem csak hogy mustrálja őket, mivel a portai Kapucsi pasa (azt pedig meg is mutatá, ott ült) azért jütt, hogy regestomokat bevégezze nevezet szerént mindenről, hogy tudja a császár, ki minemű ember. És azt mondá, hogy ő is nem száll ki közikbe, hanem mindaddig csendességben leszen, valamig mi okot nem adunk. Mikor, mondom, a hidon általtakarodtak volna, érkezék a gyalog, s mondá a vezér, hogy lássam csak egy pasa is a császár zsoldján kivül a magáéból mennyi gyalogot tart, ugymint a bosznai pasa, vala talám három vagy négyszáz gyalog; megmutatá a bosznai pasát is a hidon, mind fejérbe vala s utána egynehány zászló, s mondá, hogy még a lovas hada mind utána vagyon és hogy napestig sem takarodhatnak által, hogy azért benne ne tapasztaljam a hazugságban.

Mondá mind Toldalagi s mind más török is, hogy immár igen elmult volna az üdő, a bucsuzáshoz fogánk. És immár csak az irott választ vártam, hogy kezemben adja, s szólitá az alajbéget, s a fülében suttogván sokáig és lassan beszélvén vele, neki adá mind a leveleket.

Mondék én, hogy engem illett a válaszvitel, mert ennyi sok trakta, difficultatio után, kell nekem valamivel haza mennem; megérthette pedig ő nagysága az nagyságod credentialeveléből is, hogy én nem csak levélvivő voltam.

De ugyan nem foga semmit, hanem, az eb, ilyen kisebbséget tőn rajtam!

Mondám én is, hogy ha különben nem lehet, nem

gondolok vele, minthogy szóval is mind most s mind régen megmondotta a választ.

Igen toldá Toldalagi és Házi is, hogy nincsen ellenem, mert még a Portáról is ugy vagyon a szokás ő hozzájok is.

Elbucsúzván azért, hozának egy darab baraszk szín atlaszot és eljövék, előttem muzsikások és énekesek mind a szállásomig.

A hadak számát nem merném feljebb mondanom mindöszve ötezernél, s több nincs is sohul, mert a 21 seregbe nincsen mindenikbe háromszáz. S bizonyára nagy isten ostora rajtunk, hogy a mikor oly alkalmatosságunk vagyon is, hogy a mit sok esztendeig nagy hatalmas hadakkal tőlünk elvettek, visszavehetnők, utánok járunk mégis, etiam durissimis conditionibus pacem emendiantes, s oly nyomorult álapattal is vagyunk pedig, mivel egy szívvel a dolgot nem fogjuk. Hogyha isten nem oltalmazna bennünket, csak e kevés török is nagy darab földünket hertelenébe semmivé tehetné, kit az isten is szán; de bűneink kénszeritik igazságát reá hogy igy legyen, és ily undok nemzet alatt tartson bennünket fenyítékben.

Fölrakodván szállásomon, ebéd után megindulék Toldalagi szállására, mivel ő is nagyságodhoz emberét s levelit küldötte, s hát szintén akkor végezte el a levelet, s noha én előttem nem tettette, de a vezérhez küldé mind pecsétével együtt, hogy már csak ott kinn pecsételjék meg. S minthogy aludt a vezér dél után, annyit kellett ott várakoznom! S addig én nekem azt mondották, hogy még a vezér nagyságodnak-e, vagy a török commissariusoknak, irat. S az késlelé a dolgot, hogy estve hat óra tájban kellett megindulnom.

Nagy sokat discuráltunk pedig Toldalagival és Házival, panaszolkodván én a rajtam tett gyalázaton, hogy a vezér másnak adta a válaszomat nem nekem, s meg is

mondám szemében az alajbégnek, hogy valamint az ő ura én velem cselekedett, azon leszek, hogy nagyságod is azt cselekedje vele, s azt mondá, hogy ő azzal nem gondol. Hatalmas difficultásnak is látszik pedig az a commissarius uraknak is ő nagyságoknak, sőt azt mondják, hogy ha ő nagyságok dolga volna, nehezen vennék el is a választ ettől az alajbégtől. De nagyságod menynyire érezze ezt az indignitást? nem tudom; azt tudom, hogy én a nagyságod becsületiért, a kinek személyét ott viseltem, nagy bús és fölötte nehezen szenvedtem és szenvedem is, annál inkább, ha nagyságod ugyanazont ezzel nem cselekeszi; Toldalagi is azt svadeálja, hogy hasonlóképen kell vele cselekedni.

10. AUGUSTI. Késő éjszaka jutánk Págyra s Miskére, s onnan délre másnap, ugymint 10. AUGUSTI Szőnyre, a hol délután négy vagy' öt órakorig mulattunk, minthogy az egri pasával sokáig beszéllett az a követ és én érettem is azután lovat küldött a pasa s mutatá cancellarius uram ő nagysága két rendbeli levelét, kikért haragudt igen, noha abban semmi méltatlan dolgok nem voltanak, és én is igyekeztem diluálni. De valami ő nekik káros, az mind méltatlan. Nagyságodat igen köszönté végtére általam és elbucsúzván, sajkán vitetett föl Komáromban, és az éjtszaka ott háltunk.

11. AUGUSTI. Referálván ő nagyságoknak a commissarius uraknak a vezér válaszát, kit nekem szóval adott, nagy difficultásnak tartották, a mit ezaránt cselekedett a vezér, a mint följebb megirám, és legottan megirák őfelségének a választ, kihez képest cancellarius uram ő nagysága igen örömest fel akart őfelségéhez menni, hogy hallja és értse a discursusokat az német tanács uraknak, és tudja a traktát ahoz alkolmaztatni vagy eloszolni ő nagyságok. De mivel ő felségének öt rendbeli levelét mutatá, kikben inti szépen, hogy ott maradjon, svade-

álták ő nagyságának hogy ott maradjon: ne véljék a török commissarius urak is másra. De bizonyoson megindult volna pénteken mindazáltal, s irt Kohári uramnak ő nagyságának, hogy jűtest jűjön Komáromban; hanem érkezék Ordódi uram Szőnyről a nagyságod levelivel, és megolvasván azokat s értvén mit izent legyen nagyságod a csausztól a vezérnek, megváltoztatá elmenő szándékját, sőt a török követekkel, minthogy azok eléggé insinuálták ezelőtt nem régen is, hogy ők örömest traktálnának, meg akarta inditani per ambages a dolgot, hogy traktáljanak. De mivel Toldalagi azért ment Budára, ajánlván arra magát ultro, hogy a vezérnél véghezviszi mivel a commissariusok elkezdhessék a traktát, azt mondám én ő nagyságának, hogy nagyobb méltóságára esik e mi részünknek, ha a vezér akaratjából leszen elkezdése a traktának, azért annyi mint egy nap, várja meg ő nagyságok Toldalagit Budáról. S ebben maradott a dolog. A nagyságod levelét pedig Izmáel kezében küldték ő nagyságok Szőnybe, hogy megvigye a vezérnek.

Hogy pedig a nagyságod levele engem Budán nem ért, ugy tetszik, én nekem jól esett; mert a mi a levélbe volt irva a vezérnek, abban ő semmit elő nem veszen, mert Vácz dolgában a ratióval nem él, a mint nagyságodnak megirtam. Hogy pedig én arra solicitáltam volna a választ, Izmáel pedig török levén, ő vitte meg a jó választ, (a ki még a commissarius uraknak sem tetszik, holott inkább illette volna az őnagyságokat) az csak annyi lett volna, hogy a vezér azt gondolhatta volna: ez most sollicitál, nem tudja pedig, hogy az ura mit izent a csausztól. Az urak is azt mondják, főképen cancellarius uram, hogy ha nagyságod irta volna ezelőtt is ezt ő nagyságának, a mit most izent a vezérnek, régen elvégezhette volna a békességet, s azt izené nagyságodnak, hogy mihelyen Toldalagi megjű és oly választ hoz, a

mire magát offerálta, hogy a vezért reá veszi a traktáltatásra, őnagysága is mindjárt traktában ereszkedik vélek s addig föl nem kel, míg a békességet el nem végezi. Ugy veszem minden intentióját őnagyságának eszemben, hogy ő nagyságoknak az tetszett volna, mivel a töröknek ugyan fogat kellene mutatni, mert fő törökkel correspondeálnak Budán, a ki bizonyoson írja, hogy az egy Váczon kivül mindenre reá mennek, az egy Vácz dolgába hogy nem bizonyos, akkor is levelét várták őnagyságok. Hadok sem lehet pedig sehonnan több, mert a mit Betlen sondeált volt, hogy Nándorfeirvár táján egynehány ezer embert gyűjtsönek tatár formára köpönyegesen, kópjásan, kantárosan, csak annak sem tehették szerit.

Az induciák is két hétre, igy levén ezek immár, hogy Váczot félre kell tenni, nem láttatnak szükségeseknek lenni; mert a traktához hozzá kezdhetni igy, és azt addig vontathatni, valamig nagyságtok fölkészülhet, ha mit tentálni akarna, annyival inkább pedig, hogy ez az olajbég is itt vagyon, és a mint ők engemet, nagyságod is itt tartóztathatja ezt két hétig. Ha pedig nem akar nagyságtok semmit tentálni, annyival inkább nem szükség az induciát emliteni is; mert ő azt gondolná, hogy ugyan nincsen kedvünk a békességre, hanem csak üdőt vontatunk, miglen valami ellenségünket valahol megverjük, a kit az egri pasa is megmonda tegnap nekem Szőnybe, hogy csak a csehek dolgáért halogatjuk napról napra a tractát. Azért, nagyságos uram, az én vékony elmém s itíletem szerént, nem kell igen familiariter a török ebekkel agálni nagyságodnak, sem szivét igen kinyilatkoztatni. Ennyibe lévén immár a dolog, vigyék a commissarius urak véghez, hogy jövendőben is, ha mi vétek történhetik, ne tulajdonittassék egyedül nagyságodnak.

De cetero, nagyságos ur, a mi fogyatkozás az én dolgomban ez ideig történt volna, nagyságod kegyesen tulajdonitsa emberi értelmem gyarlóságának, mert az igyekezetemben erőm szerént vétek nem volt. Éltesse isten hazánk jovára sokáig nagyságodat.

Comarini 11. AUGUSTI 1627.

Illustrissimae Celsitatis Vestrae

Humilis Servus

Caspar Tasi m. p.

IV.

BETHLEN FEJEDELEM

UTASITÁSA TOLDALAGIHOZ.

(Augustus 16-ikán, 1627-ben.)

Post-scripta.*)

Az palatinus secretariussa**) mint circumveniálta volt az vezért, nem csudálkozom azon semmit szokott természetekre nézve; de csudálom igen az vezért, hogy: hogy nem gondolkodott és miért nem considerálta az maga állapotjának méltóságát. Hiszem nem közönséges ember volna, hanem az vezérek közzűl egyik, és császárnak magyarországi ditiójiban helytartója, képét viselője, hadainak szerdárja, *turát um szín:* hertelen, maga-gondolatlanul egy rosz deáknak valami hizelkedő szavára mindjárt hittel megesküinni; azzal meg nem elégedni, hanem hitlevelet magáról adni, és azzal sem levén contentus, az maga dispositiója szerént is kész lött megadni, bizony nem dicsírhetem és semmi ratióból arra nem kellett volna menni; mert jól tudhatja őnagysága, hogy az német az török nemzetnek megbékélhetetlen és természet szerént való ellensége. Soha oly békeséget egymással nem csinálhatnak, hogy abból igaz szeretet lehessen, és egymásnak hasznot studio engedjenek; annál inkább Erdélyt az német soha töröknek nem engedi, ha csak Váczot sem könnyen adja. Soha olyat nem mondhatna nekem, és nem igírhetne az német nekem, sem másfelől olyat nem szólhatna, hogy én különben elhinném, hanem mindjárt cselekedettel avagy levéllel bizonyitaná meg; mert tudom ellenségemnek lenni,

*) A levél fő része ismeretlen.
**) Tasi.

és bizonynyal hiszem, hogy nem jómra, hanem gyalázatomra s káromra ügyekezik.

Az vezérnek is meg kellett volna efféléktől gondolkodni; mert hogy hitlevelét oda nem adta, az oly jól esett, kinél jobban semmi cselekedeti igy nem eshetik. Mert ha oda adta volna, mondott volna ugyan valami tettetés hazugságot ő reájok, de abból sem császárnak, sem magának haszna, becsületi, el kell hinni, bizony nem nevekedett volna; de az őnagysága hitlevelével, kétségkivül oly veszedelmes gyalázatjára éltek volna palatinus részéről, melyről csak gondolkodni sem tudnánk mi, de ők ezermesterek levén, feltalálják, mivel sokan is vadnak az álnokság festéséhez. Megintsed azért mi nevünkkel, hogy ezután ennél is inkább jól meglássa ő nagysága: hitlevelét német részről valók közül senkinek ne adja; mert bizony nem hasznára, hanem kárára való dolgot mesterkednek vele csinálni. Magunk részéről is minél inkább nem örülöm, meg nem irhatom, hogy hitlevelét ki nem adta az álnok embernek.

Magam személyit pedig a mi illeti, valamint azelőtt is megirtam, bizonyosan és tökéletesen irom most is in conscientia mea, hogy sem palatinussal sem mással az török nemzet ellen semmi titkon való tractám nem volt semmi; mert tudván immár, kivel vagyon dolgom fazekamban, főtt is velek való társorkodásom. Annyival inkább, hogy 8 esztendőtől fogva sok károkat, bosszuságokat, veszedelmeket szenvedtenek miattam, nem lehetne senki okos emberek közül én nálamnál bolondabb, hogyha mégis magam veszedelmére való dolgot titkon tractáltam s concludáltam volna véllek. De magadnak is könnyü ezt elhinned ez egy ratióból, tudni illik: hogyha valami titkot, magok hasznára valót végeztek volna véllem, tudod az én természetemet, bizony soha török császár méltóságára, hasznára az magam censuráját igy és ily hosszú irások által nem küldeném, hanem valami részből kellene

amoda is szítanom; de négy orczát a mint soha nem szoktam viselni, ugy cavillálni sem akarok; ígíretimet kárommal is praestálni tanultam. Annál inkább nemzetemnek, hazámnak veszedelmére való dologban magamat intricálni, ilyen állhatatlan állapotjában ez világnak, ha isten eszemet el nem veszi, eltávoztatni minden úton ügyekezem. Másik ugyanehhez való, hogy ha az német engemet az maga pártjára hajthatott volna, és velem valami bizonyost végezett volna, bizony nem oly bolond az német, hogy azt üdő előtt kifakasztaná, ha szintén veszteni akarna engemet is; hanem először az maga hasznára, javára élne az occasióval, és szolgáltatna velem, s annakutána mondaná oztán ki. De mi szükség volna én ellenem afféle mesterséggel élni az németnek? Mert hiszem csak ez egyre ügyekeznek ők eleitől fogva, erre, hogy az Portától minket elszakaszthatnának, és onnét elszakadván, azután boszujokat kivánságok szerént megállhatnák, és im eléggé bizonyitja maga most az palatinus, ha császár és Porta ellen békéllettem-e velek meg, a mint eddig felőlünk hirdetik, avagy hogy őellenek? mert ha ellenek nem volna az békesség és magok kivánsága szerént lehetett volna, kellene, hiszem, magadnak is valami kicsin hitednek nálok lenni, annál inkább minekünk.

Sokat gondolkodtam magamban, mi lehetne az a titok, melyről én velem palatinusnak végezése volna, de bizony semmit ez egynél fel nem találok, mely ez:

Az mult karácson hetében Körmöczről elindulván, az vezért előbb jó gondviseléssel elbocsátván, Lónai Zsigmondot küldték utánam palatinus és az érsek Kéri Jánossal, gyarmati kapitánynyal *), (kinek feleségével az palatinus egy).

---

*) A „Galantai gróf Eszterházy Miklós" czimű munka általam összeállitott részében a II-ik kötet utolsó szakaszai kiegészitést nyernek a fejedelem ezen előadása által. S. F.

Lónai által proponáltak az két ur, császár nevével, egy ilyen nagy dolgot:

Látván ő felsége császár az török nemzetnek állhatatlan természetit, akármit végezzen is vele, hitetlenül violálják, (a mint most is cselekedtenek): őfelségének ilyen elvégzett szándéka volna, hogy az törökkel frigyet ilyen erőtelen állapotjában ne kössön, hanem az keresztyén fejedelmekkel megbékéljék, minden hadokat szárazon-vizen ellene fordítsák, remélvén azt őfelsége, hogy ez két esztendőben egészen Magyarországot, Bosznát, Dalmatia, Tót-Horvátországokban elfoglalt részeket isten akaratjából és segitségéből recuperálhatja, sőt az tengeren is sok szigeteket, hasznos helyeket vehetnek vissza tőlök; de (hogy igazán megmondják az urak) minden akadálya őfelségének láttatik ebben az nagy dologban is egyedűl felséged; tudván bizonyosan felségednek az törökkel való nagy kötelességét nagy szeretetit. Annakokáért, minekelőtte az derék dologhoz nyulna ő felsége, tetszett ez, hogy: először felségedet requirálja felőle, és megpróbálja bizonyosan, felségednek az keresztyénséghez való sincerus affectusához mennyire kellessék bizni, avagy semmiben sem. Az isten győzné az sok szót előszámlálni! Lőcsétől fogva egészen Szepes-Váraljáig tartott az követségnek megbeszéllése, két egész mélyföldig! Az summája ez volt, az oblatiók avagy igíretek emezek voltak, hogy:

Az egész keresztyénségnek török ellen való hadakozásban fő generalisnak minket praeficiálna császár együtt az pápával, hispániai királylyal etc. Fizetést elegedendőt rendelnének; Moldovát, Havasalföldet és az Dunán innét való földet, kit mostan török bír, Erdélyhez adnák; az pápától császár az egész országoknak egy corpusban való foglalására és királyságra egy igen szép koronát hozatna, mellyel megkoronáztatna maga császár, és ez három országot, együtt az Magyarország részeivel, nem per liberam

electionem, hanem örökösen, successivum jussal birná maradékom is.

Ezekre Szepesváralján én is sok beszéddel adtam választ, látván, hogy azzal is az kérdéssel római császár nem jómra ügyekezik élni, hanem csak kereskedni akarván: legyen az imperiumban is ansája én ellenem való vádlásokra, ő mint akart volna ez mostani occasióval az ellenség ellen élni; de én miattam nem mehetett elő propositumában.

Az feleletnek summája ez volt: propositum hoc quod attinet, római császár ő felségének mind maga méltóságára, császári tisztire, az keresztyén religióra, az keresztyén országoknak török alól való megszabadulásokra, császár jó hirének nevének halhatatlanságára és nagy hasznára nézve is, az szándék igen jó, igen szentséges, idvességes, hasznos volna, ellene lelkem ismereti ellen gonoszt semmit nem mondhatok; hanem magam személyét és ebben ő felsége propositumának én miattam való meggátoltatását a mi illeti, szükség arról ez néhány szóval választ adnom: Tudom, hogy ő felsége előtt az én személyem mindenkor nagy suspicióban volt azért, hogy én láttattam eleitől fogva a Portához magamat tökéletességgel viselnem, melyért törökkel béllettnek, környtül-metczetnek, és sok egyéb hamis hirekkel gyaláztattam ez világnak fejedelmi előtt az őfelsége udvarában csinált apologiákban, kikből magamat nekem könnyű volna . . . mentenem igaz ratiókkal, ha ideje és szükség volna; de mivel sem időm arra mostan nincsen, minthogy (sietség)gel hűségedet is visszabocsátom, tudván hitelét (nem) lenni, ha az mentséghez fognék is: én is azzal magamat nem fárasztom, hanem mindazáltal hogy szintén száraz lábbal e mellől se láttassam ellépni, izenék ilyen egynehány punctokról: Hogy én eleitől fogva az Portához magamat igazsággal viseltem, azt nem szükség ő felségének csudálni; mert valakitől ember jót ve-

szen el, nem illik s nem szabad azért gonoszszal, háladatlanúl fizetni. Én húsz esztendős koromban kénszerittettem édes hazámból az őfelségek generalisinak kegyetlenségek miatt elbujdosni. Akarván ártatlanul Bastha megöletni, mindenemet elhadtam, egy karddal, egynéhány szolgámmal az török császár országában futottam, a holott életemet megtartottam, és a felett sót kenyeret adtanak császáréból az vezérek. Hazámban is azután az török segitségével jöhettünk, valakik elbúdostunk volt Erdélyből Bocskai idejében, isten segitsége által. Annakutána fejedelemségre választván az Uristen az magam nemzetének szabados suffragiuma által, engemet senki az én fejedelemségemben nem bántott, háborgatott egyéb ő felségénél, kire soha semmi okot nem adtam. Kik ellen magamat, fejedelemségemet országostul különben meg nem oltalmazhattam, hanem az török császár gondviselése által. Igen jól és méltán cselekedtem tehát, hogy ha ennyi jóért háladatlanságban nem találtattam, de nem olyan kötelességgel és nem hitem megtagadásával, nem környülmetélkedésemmel, a mint hamisan felőlem hirdették, kit sokképen megbizonyithatnék. etc. Az mi az tőlem való kivánságot illeti pedig, én is szintén oly keresztyénnek tartom, vallom magamat, mint akárki ez világon való keresztyének közül; de mód nélkül semmit nem cselekedhetem ezekre s ezekre az ratiókra és impedimentumokra nézve; mert hazámnak, nemzetemnek törvényinek, szabadságinak megtartásokra, őrzésekre nézve, (tudja ő felsége) hittel vagyok köteles. Mindazáltal őfelsége az én jó akaratomban meg nem fogyatkozik, csak először vessen fundamentumot igyekezetinek, többi között:

Először minden subditusinak magától elidegenedett elméjeket reconciliálja, exiliumban üzetett proscriptusokat revocálja, és kinek-kinek az övét adja meg; az imperiumban minden ellenségeivel békéljék meg, Fridericusnak,

Landgraviatus Hassiának, halbestadti, magdeburgi, durlaki, jagendorfi, virtembergi és több fejedelmeknek az ő fejedelemségeket adassa vissza; az religiót mindenütt állassa helyére; angliai, daniai, sveciai királyokkal, velenczésekkel, belgákkal békéljék meg. Summa: mind az maga birodalmát és az egész imperiumbeli felháborodott állapatot reddat pacatum, tranquillum, ugy hogy ne kellessék semmit senkitől félni; tárházait 12 esztendőre százezér hadnak való fizetéssel, kincscsel rakja meg; mert mostan mindnyájan tudjuk, hogy üresek ezek. És a mint eszembe jutnak, efférék voltak az én ratióim az oblatióhoz, tudniillik: hogy conditionibus praemissis, az én jó akaratomban meg nem fogyatkozik; de különben, ha ő felségének nem igírhetjük magunkat az szolgálatra, mi reánk méltán nem neheztelhet, igy is nem különben cselekedhetnénk, hanem Budát annak a hadnak meg kellene haladni, és akkor oztán igaz ratióval bucsúzhatnánk el a török császártól, látván, hogy meg nem ótalmazhatja maga országát is, és nekünk is el kell vesznünk, ha módját megmaradásunknak nem keressük.

Ez volt feleletem; de nihil scriptis, hanem csak szóval való izenet volt minden. Melyet két kiváltképen való okért cselekedtem: egyikért, hogy ne vádoltathassam . . . császártól az keresztyénség előtt; másikért, mert tudtam és oly bizonyoson tudom, hogy az én kivánságim ez világ fennállásáig az austriai fejedelmektől in effectum nem vitethetnek, az mely bizonyoson az istent lenni, öröktől fogva lenni löttnek tudom s vallom; harmadikért ezért cselekedtem, hogy inkább holmi titkos akaratjoknak végére mehessek. Ez volt minden titkolásom, melyet ha megmondanának is ily igazán, én nem bánnám; mert ezzel semmit az isten ellen nem vétettem; holott im ebben az tractátusban is, ugy tetszik, magok is nagyobb igazsággal nem tudnak forgolódni, mint mi forgolódunk.

Ez bizonyos és igen igaz, hogy ha én ily nehéz conditiókkal való objectumokat nem csináltam, izentem volna, hanem egyenesen az császár kévánságinak annuálván, offeráltam volna magamat az Porta ellen való hadakozásra, ezt az tractát csak pro fuco viselték volna, és mindennel, a kivel az nagy reputatiótól az békességhez fértek volna, megalkudtak volna, főképen az dániai, svécziai királyokkal; mert ők az anglust szárazon semminek tartják; és ez esztendőben is próbáltak volna, csak tova in novembri s hadokat az Duna mellett akarták telelletni, Esztergomtól fogva alá Pestig, Hatvanig, Egrig. Nekem hittel beszéllette Lónai uram, hogy palatinus szájából hittel igy discurált. De az én személyemben és objectumimban igy akadtanak meg, kiktől semmit bizony nem szükség félni mindaddig, valamig az kazullal*) való dolog elválik. Ha ott szerencsétlenül járna császár hada, (kit isten ne engedjen), nem mondom, hogy ugy oztán valamit ezek is nem inditanának, de mégis ugy ha pénze lehetne az hadra; mert olyan semmi nincsen, melylyel csak 20 ezer embernek is esztendeig megfizethetne. — Irás által én csak egy punctot sem tractáltam, s a nélkül is egyebet ennél különben nem semmít.

Az békességet hogy ha különben ennél az mostani hozzád érkezendő censuránknál végben nem vihetni is, hogy igy is végben vigye az vezér, ezt mind az két első nehéz kivánságra is, igy az mint arról az mi censuránkat fogja érteni, reá menjen, mi nevünkkel is immár megintsed, szeretett hivünk! ugy mindazáltal, ha külömben el nem hagyathatni soha velek ezt; de hogy ha lehetne az Portára ilyen formán való kérdéssel igen nagy sietséggel beküldene, értené innét ezt, tudni illik: 1) hogy ha követitől ajándékokat és az hitlevelet beküldi, mihelt onnét is az császár követe elérkezik Bécsben, az német

*) Persával.

ujobban főkövetét derekasb ajándékival beküldi, mert az végezés ellen mivel ő többször és utolszór küldte követét be ajándékival, nem akar addig főkövetet küldeni; mindazáltal arra birtátok nehezen őket, hogy most először is egy követet küldjön tisztességes ajándékokkal, kitől az hitlevelet beküldi. 2) Mivel Váczot az német császár az ő méltóságának gyalázatjával ide engedni nem akarja, mert hüti ellen volna; mindazáltal erre ment, hogy az békességet ugyan megcsinálni kész, és Váczot fen akarja immár hadni, ugy mint az gyarmati végezésben volt, hogy az Portára bocsátandó követ által császár maga előtt tractáltassék, jóllehet az nagyságos vezér ennyivel akarná azt az előbbi végezést jobbitani, hogy Vácz dolga ha fennmarad is, és az hatalmas császár előtt kelletik tractáltatni is, mindazáltal azzal az békesség fel ne bomoljon az két császár között, hanem megtartassék; de viheti-e reá az németeket? nem tudja. Az ujonnan holdoltatott faluk felől is kérdést tehet és tudósithatja az Portát, hogy a nélkül sem akarnak békélleni, mely dolog magának is illendőnek látszik; mivel hatalmas császár hüti forog benne: az ellen hódoltatták őket.

Adjanak választ mind a háromra, sőt az rabok felől is. Az Portáról vevén választ, ugy minden félelem nélkül procedálhat oztán. Az kérdésekkel nem valami nehéz embert kellene bocsátani,. hanem könnyü, erős, értelmes ifjat. Irásban kellene mindennek lenni; 20 napra az válaszszal visszaérkezhetnék. Az mint én veszem eszemben az Porta discursusát, az békességhez való nagy kévánságát, én oly reménségben vagyok, hogy onnét is annuálni fognak az dolgoknak. De ha Váczot elhagyathatnánk és az követségnek is első beküldését obtineálhatnánk, bizvást concludálhatná az többit kérdés nélkül is. Mindazáltal ugy cselekedjék őnagysága mindenekben, az mint leghasznosbnak találja magában. De az békességet az én

tanácsomból is meg nem vetni, hanem azt in omnem eventum acceptálja, csak ne császár gyalázatjával, kárával. Ez mostani úton módon pedig, sem kára, sem gyalázatja nem következik, csak igy engedje is isten. Bizonynyal higyed, valamint az töröknek szüksége vagyon az békességre, szintén ugy vagyon az németnek is, és az is acceptálja az conditiókat, csak tudják magokat viselni jól az török commissariusok.

Az Erdély beiratását is nem fogják difficultálni, csak viseljék abban is keményen magokat. Elég rátióval felelhetnek meg arra, a hol azt vetették, hogy azelőtt sem volt inserálva, ergo most se legyen: hogy mind az két német császárok Erdélyre hadakat küldtek, és im most is az fejedelem asszony electióját akarták falba rontani; az három nagy cselekedetből tanulták meg, hogy most is Erdélyen valami jussát tartaná az austriai ház: ez az oka mostani kévánságoknak, azon is légy hogy meglegyen; kit ha el akarna hagyatni az vezér is, meg mond cum protestatione: im bele nem iratja nagyságod, de tudományt kell tennünk az Portán is, hogy ezzel engedi a Porta Erdélyt németnek, és ha ezután Erdélyre megyen az német, melléje kénszerittetik állani, vétkül ne másnak, hanem az Porta magának tulajdonitsa.

Az német, magyar commissariusok után pedig semmit ne járj. Ha ők keresztül néznek, te is el lehetsz nálok nélkül; ha pedig reád szorulnak valamiből, az állapathoz alkolmaztasd magadat. Szemekre hánhatod minden ellenünk való actájokat, a Portán kiket agáltak, kikért valóban ennyit expostulálok mostan német császár előtt secretariusom által.

Valete. Irtam hora 3 post meridiem die 16. AUGUSTI.

(Az utolsó lapon szintén a fejedelem saját kezével ezt irá: „*Igen beteges vagyok*“).

TOLDALÉK.

I.

A zsitvatoroki szerződés 1606-ban.

Nos Joannes à Molart, liber baro in Reineck et Troszendorff, sacratissimae caesareae regiaeque majestatis consiliarius bellicus, supremus capitaneus Comaroniensis et supremus praefectus tormentariorum in confiniis suae majestatis; Adolphus ab Althaim liber baro in Goldpurg et Murstetin, sacratissimae caesareae et regiae majestatis consiliarius bellicus, supremus praefectus tormentariorum campestrium et gubernator exercitus sacrae caesareae regiaeque majestatis; comes Georgius Thurzó de Betthlenfalva, perpetuus comes Comitatus Arvensis dapiferorum regalium in Hungaria magister, sacrae caesareae regiaeque majestatis consiliarius; Nicolaus Istvánffy de Kisasszonyfalva, janitorum regalium in Hungaria magister, sacrae caesareae regiaeque majestatis consiliarius; Seifridus a Kolonics, sacrae caesareae regiaeque majestatis partium regni Hungariae Cis-Danubiananum generalis capitaneus, consiliarius bellicus et eques auratus; Franciscus de Botthian comes Comitatus Sopроniensis, sacrae caesareae regiaeque majestatis partium regni Hungariae Ultra-Danubianarum generalis capitaneus; Christophorus Erdődi de Erdőd, perpetuus comes Montis-Claudii, serenissimi archiducis Matthiae cubicularius, ad tractatum pacis designati Commissarii; ac per illustrissimum Principem Stephanum, Transylvaniae Principem, Siculorum Comitem ac Partium Regni Hungariae dominum ad tractatum ejusdem pacis delegati: Stephanus Illyésházy comes Comitatuum Trincsin et Lipthó; Paulus Nyáry de Bedegh, Michael Czobor de Czobor-Szent-Mihály et Georgius Hoffman.

Adjuk ez mi levelünknek jelenvoltával mindeneknek tudtára, hogy minekutána az mi kegyelmes urunk és fejedelmünk második Rudolphus, isten engedelméből az felséges római császár, Németországnak, Magyarországnak, Csehországnak, Dalmatiának, Horvát- és Tótországnak királya

között és az hatalmas második Murates s harmadik Mehmet megholt császárok között megbomolván és megszegetvén az békesség, had támadott, és az mind ez mostani hatalmas Achometes török császár ideiig tizenöt egész esztendeig különb-különbféle egy-más szerencsékkel tartatott, ugyanazon fejedelmek szánakozván az sok szegénységnek ennyi ideig való nyomoruságikon, és akarván azoknak s az több alattok valóknak is nyugodalmat és csendességet szörzeni és az hadaknak tulajdon való háborgatásokból valamennyire kivenni, az békességnek megújitására elméjeket fordították, és ő fölsége császár urunk, az mi királyunk, az följől megnevezett commissariusokat és követeket, az hatalmas török császár penig, Achomates, az tekéntetes nagyságos Ali pasát, Budán főhelytartóját és gondja viselőjét s Habil effendit az főkadiát választottanak, kik sok tractálások és egymás között való szóllások után végtére ez következendő békességnek conditioira, mind az két felől erősen megtartandókra, jöttünk avvagy jutottunk.

Első:

Hogy mikor mind az két császárhoz az követek érkeznek, mostan mindjárt ugyanezen követségben, egyik az másikat apjává az másik penig az másikat fiává fogadja.

Második:

Hogy minden irásokban, levelekben és látogatásokban tisztességesen procedáltassék és egyik az másikat császárnak nevezze avvagy irja s nem királynak.

Harmadik:

Hogy az tatárok is és egyébféle nemzetségek ez békességben befoglaltassanak és mig az békesség tart, semmi kárt az keresztyén országoknak ne cselekedjenek.

Negyedik:

Hogy ez két császár között legyen az békeség minden helyekben, főképen Magiarországban és ahhoz eleitől fogva tartozandó tartományokban és egyéb országokban, tartományokban és provinciákban, mind vizen s mind szárazon, az kik őhozzájok tartozandók, és bele foglaltassanak minden országok az austriai házhoz kötelesek avvagy attól függők: és ha az spanyor király is békeséget akarna szörzeni, ellent nem tartanánk benne.

Ötödik:

Hogy mindenféle csaták megszönjenek. Ha penig történet szerint valami tolvajok támadnának, és akármely résznek kárt tennének, szabad legyen efféle gonosztevőket megfogni és az ő meghfogások felől az másik résznek irattassék; annakutána törvénynyel láttassék meg az dolog az előtt az kapitány előtt, melynek kapitánysága alatt efféle hatalom történik, és az elvett marhák visszaadattassanak.

Hatodik:

Hogy várakra ütni és megvenni se titkon se nyilván, sem valami practicával ne légyen szabad, sőt még csak probálni is azokat megvenni avagy elfoglalni akarminemű módon; és hogy egyik részről is rabságra emberek el ne fogattassanak. Az mi penig adatott Bocskay fejedelemnek, az az bécsi végezés és pactumok szerint maradjon.

Hetedik:

Hogy mind két felől minden rabok visszaadattassanak és az személyeknek egyenlőségek szerint elcseréltessenek, úgy hogy az rabok urai az ő sarczokról megelégéttessenek mind az két felől; az kik penig váltságok felől immár az ő urokkal végeztenek, azok megfizessék; az kik penig az békeség idejében elfogattanak, azok minden fizetés nékül elbocsáttassanak.

Nyolczadik:

Hogy az győri király-képének és az Dunán innen s túl való ország-kapitányinak és az horvátországi bánnak, mind penig az budai passának (az többi penig ő tőle hallgassanak) minden hatalom adassék minden jövendő végbeli akadékok, kötődések és botránkozások eligazitására. Hogy ha penig nagy sulyos dolgok történnének, az kik ő általok el nem igazíttathatnának, azokról mindjárást találtassék meg mind az két császár.

Kilenczedik:

Hogy az várakat mindenik rész az ő régi helyeken megépéthesse, ujonnan penig várakat és kastélyokat épéteni ne legyen szabad.

Tizedik:

Hogy az mi részünkről küldessék követ ajándékokkal az török császárhoz, és az nagyságos szerdár is küldje az ő követit az táborból az mi fölséges herczeg urunkhoz ajándékkal. És mikor az mi követink

Konstantinápolyba az békeségnek megerősitéséért jutnak, onnan is küldje az hatalmas török császár az mienkhez Prágában az ő követit nagyobb avagy több ajándékkal, hogy nem mint azelőtt volt szokás.

Tizenegyedik:

Hogy most az őfölsége követe Konstantinápolyba vigye be az kétszázezer forintot marháúl s pénzűl az fogadás szerint ajándékul, egyszer és nem többször.

Tizenkettődik:

Hogy az békeség husz esztendeig, elkezdvén számlálni az esztendőket januariusnak első napjától fogva ez jövendő esztendőben, legyen, és három esztendő mulva mind az két fejedelem vagy császárok egymáshoz ajándékokkal követeket küldjenek, ugyhogy az ajándékokkal ne tartozzanak s nevek se legyen, hanem kiki mind az ő jó akaratja és tetszése szerint; küldjön hasonló személyeket is és méltókat avagy illendőket. Az meddig penig ez az húsz esztendő tart, értessenek avagy bele foglaltassanak az fölséges római császárnak utánna való successori és Magyarországnak legitimus királyi és névszerint való atyjafiai, unokái és azok után törvény szerint következendői, és azokkal is erősen megmaradjon az békeség. Ugyan ugy értessék az hatalmas török császár részéről is, és úgy légyen.

Tizenharmadik:

Hogy Vácz mi kezünknél maradván, meg épéttethessék, de meg ne nagyobbítassék.

Tizennegyedik:

Hogyha az őfölsége követi az Portára érkeznek, szabad legyen kérniek, valamit akarnak, az császártól.

Tizenötödik:

Az mely faluk Filekkel, Szomoskővel, Hollókővel, Ajnácskővel, Dévinnel, Kékkővel, Szécsenynyel, Gyarmattal, Palánkkal, Nógráddal és Váczczal az hódolástól megszabadultak, ezután se hóduljanak; miért hogy az házak mi kezünknél vadnak és azokhoz semminémü iszpája és egyéb török akár hol lakjék, semmi közit ne ártsa, se hódultassa, kivévén azokat az falukat, az kik Eger megvételétől fogva szönetlen hódultanak, azok ezután is hódultak legyenek, azokon kivül egyet se hódultassanak. Az mi Esztergam dolgát illeti: az mikor az keresztények az törököktől megvették, az mit addig az törökök hozzá hódultattanak, azok most,

és ezután is oda hóduljanak; de azokon kivül egyet se hódultassanak. Az mi Kanizsa dolgát illeti: embereket bocsásson ki az pasa és Bottyáni uram és azok meglássák az falukat, micsoda faluk hódultak oda és eligazodjék. Az hódultság között az ki nemes emberek vadnak, avagy házok vagyon, azok az törököknek se adót se dézmát ne adjanak és semmiből ne hóduljanak, és valakik az királynak nem fizetnek, azok az törököknek se fizessenek, hanem mindenekbe mind házokba és személyekbe szabadosok legyenek. Az hódultságra penig az törökök ki ne járjanak, hanem csak az közelvalókra és csak az falúbirák által szolgáltassék be. Ha penig be nem mennének, tehát az kapitánnak vagy földesuroknak irjanak és azok beküldjék. Ha úgy sem akarnának, ugy menjen reá az török. Azonképen az magyarok is.

Annak okáért mi az följűl megnevezett császár urunk ő fölsége commissariusi és tanácsi az ő nevében és személyében, hasonlóképen az fölséges Mátyás herczeg urunkéban, és az egész böcsületes ausztriai házéban kötelezzük magunkat és fogadjuk igaz hitünkre, hogy az megnevezett császár és herczeg urunk ő felségek és mind az több Ausztriai-nemzetségből való herczegek és fejedelmek az följül megnevezett békességnek articulusit mi köztünk és az nagyságos Ali passa Habil effendi budai kadia az hatalmas török császár nevével végeztetteket, az mig az török részről meg nem bontatik, minden punctusiban és czikkelyikben megtartják és az ő kapitánjok és vitézik által s mind az többivel, az kikkel szükséges erőssen és megszegetlen megtartatják. Melynek meghiteliért és bizonyságáért ezt az mi levelünket kezünk irásával és pöcsétinkkel megerősitvén, mindkét felől adtuk és megirattuk. Datum in castris inter Danubium et fluvium Zsitva positis die 11. novembris in festo Sancti Martini. Anno Millesimo Sexcentesimo Sexto.

(Kilencz pecsét sorjában.

(Aláirva): Adolph ab Althan, L. B. m.; Comes Georgius Thurzo de Arwa, m. p.; Istvánffy Miklós, manu pp.; Sai: Kolonitsch, m. p.; Franciscus de Bottyán, manu p.; Stnus Ilyésházy, m. p.; Paulus Nyáry, manu p.; Michael Czobor, m. p.; Georgius Hoffmann, m. p. — *)

---

*) Az aláirásokkal és pecsétekkel ellátott *eredetiből*, a kismartoni levéltárból. Különös, hogy a bevezetésben előszámlált 11 keresztyén biztos közül kettő aláirása u. m. Molárté és Erdődyé hiányzik. Azonban a pecsétek száma ki van, u. m. 11.

II.

Az 1608-iki két szerződés.

1) Az 1608. martius 28-dikán Érsek-Ujváron kötött szerződés.

(A latin bevezetés elhagyása után).

Legelősser

Az végződett, hogy római császár ő fölsége és az országok, az melyek az bécsi végezésnek és békeségnek végezésében egybenkötették magokat és az két császár között való békességet megerősétették, ugymint: Magyar- és Csehország, fölső és alsó Austria, Stíria, Karinthia, Karniola, Morva, Silézia, fölső és alsó Lusatia, országok nevekkel Mátyás herczeg urunk ő fölsége által, mint arra adatott hatalommal való személy és Magyarország gubernátora által elbocsáttassanak, az kik (az egyszer elvégeződett Zsitvatorkan való békességnek módja szerint) mindeneket elvégezzenek, az Portára.

Másodszor

Az mi követeinknek és az török követeknek elküldéseknek napját rendöltük negyven nap alatt hogy legyen Komáromból. Ha előbb küldhetni, annál jobb leszen, az minthogy azon is köll lenni. Az üdő alatt penig sem nyilván sem titkon, sem magoktól sem mások által mindkét felől semmi praktikát, ellenkezőt a békességgel, nem indétnak, sem pedig semmi kárt mindkét felől nem igyekeznek, sem engednek tenni, sőt semmi ellenséghöz való jeleket magokon nem akarnak mutatni.

Harmadszor

Az mi az ajándék beküldését illeti, most az követektől küldenek ezüst és arany mívűl és drága marhául és pénzűl százötvenezer forintot

azzal egyetemben, a ki most Budán vagyon. Az ötvenezer forintot akkor adják meg, az mikor az követek Budára hazaérkeznek, ugyhogy kétszázezer forintra teljesedjék, és így a békességnek elvégezésének ebből is eleget tegyünk.

Negyedszer

A mi illeti az holdultságot, az Esztergam táján valókról úgy végeztünk, hogy az pecsétes levelet magyarul Bécsből, az mely az Zsitvatoroktól való végezésről vagyon, Mátyás herczeg urunk akkorra küldje Komáromba, az mikor az követeket, kik az Portára mennek, őfölsége odaküldi. És az mint azon levélbe leszen megirva, az szerint legyen meg az holdult faluknak állapatjok, hogy melyiknek köllessék holdultattnak lenni s melyiknek nem, és az szerint neveztessenek.

Az Dunán túl és fölső Magyarországbeli faluk maradjanak az szerint, az mint az Zsitva-torkából való végezés tartja; de addig az falukat ujonnan sohol ne hódultassák, se penig nehéz és képtelen adózással az szegénységet, az kik most hódultak, ne terheljék.

Utolszor.

Az mi az panaszokat, károkat és hatalmaskodásokat illeti, azt végeztük, hogy valahol élő rabok, avvagy egyébféle valaminemű marhák táláltatnának, az rabokat mindjárt mindkét felől elbocsássák és mindennemű marha, az melyet föltalálnak, visszaadassék. És ezután nagy büntetés alatt ne legyen szabad hasonló gonoszságot sem egy sem más félnek cselekedni. Az hol penig valami oly marha táláltattatnék: az kik azokot elvették, az kapitányok megbüntessék, és az marhák azoknak, az kiké voltanak, megadassanak.

(Ezután a latin befejezés, melyben egyrészről Mátyás herczeg, más felől Ali vezér pasa biztosai fogadják ezen pontok megtartását.)

Actum in Ujvár 28-a die mensis martii, anno 1608. Aláirva s pecsétjeikkel ellátva: Prainer J., gr. Thurzó György; Illyésházy István, Kolonitsch S.; báró Pucheim Ádám; Ahmed, Ali pasa kiájája: Huszein, simontornyai szandzsák-bég és Musztafa, budai timár-defterdár *).

2) *Az 1608. junius 19-kén Budán megerősitett pótlékszerződés.*

Mi vezér Ali pasa, istennek engedelméből az hatalmas és győzhetetlen török császárnak fő helytartója s gondviselője Budán etc. és Habil effendi, ő hatalmasságának budai fő mufti-kadiája.

*) Átvéve a „Tudománytár" 1835-iki V. kötetéből. 240. l.

(Következik nevök török betűvel és szokott cifrázattal való aláírása).

Mindönöknek tudására adjuk, hogy mi, az fölséges római császárnak és az fölséges Mátyás herczegnek fő tanácsival: Illyésházy ő nagyságával, és az római császár ő fölsége tanácsi és ország-kapitánja Kolonics ő nagyságával, az hódolt faluk dolga felől így végeztünk az Zsitvatorkon, hogy az elvött és adatott mönedékök és hittel s tisztességgel való kötés szerént az hódolt faluknak igazgatása elmaradjon, az hatalmas győzhetetlen császárunknak az fényes Portán az követök elvégezésére.

Azok az mölyek mostan hódulva vannak és hódolnak, ismét hódolván, senki ellentartó benne ne legyen; — s azok, az mölyek mostan pörlésben vannak, azok ezen állapatban legyenek, addig, míg az fényes Portán az fölséges római császár fő követének emböri az mi embörünkkel, az fényes Portára való végezés-levéllel mikoron megérközik. És valamiképpen ottan végeznek és kötést tesznek, akár ti, nagyságos ur barátink, s akár penig mí, ahhoz tartjuk magunkat.

És az mikor hír jő, ha szükség leszen, az Esztergamhoz való faluk biráinak és feje-fejének megesküdtetni az Zsitvatorkon levő végezés szörént: Esztergam az római császár kezéhöz mikor esött, az kik hoódoltak és fizettek, möllyek? s az mölyek nem fizettek is, azonnal közhelyben jüvén, megesküdtetjük. Az kik hódoltak hódoljanak, s az kik nem hódoltak, ne hódoljanak.

És ahhoz képest az hatalmas győzhetetlen török császár urunk is becsülletes fogadás-levelet az fölséges római császár követének adván, az Zsitvatorkon való végezés szörént küldi. Az „egyébhaikint“ egy esztendeig ott nem maradnak az követek. És az végvárakban is meghagyjuk, parancsoljuk, hogy ahhoz tartsák magokat, és mí is megálljuk, tartjuk s megtartatjuk.

Az mi hitünkre és tisztösségünkre fogadjuk. Mölynek bizonyságára ez mí pöcsétes levelünket adtuk kezünk irásával megerősíttvén.

Datum Budae 19. die junii (secundum novum). Anno 1608.

(Aláirva törökül: Ali és Habil.) *)

---

*) Eredeti kézirat a kismartoni levéltárban. (Tract. Turc. I.) Nem ez az egyetlen eset, hogy a törökök magyar nyelven állitnak ki hiteles államszerződést. A zsitvatorki szerződést is a biztosok külön magyarúl is kiállíták.

III.

Az 1615-iki bécsi békekötés eredeti, magyar szövegű okmánya.

Előleges megjegyzés.

Mint az alábbi okmány szövegének a végén láthatni, a bécsi békekötés három nyelvű szövegben iratott alá: német, török és magyar nyelven, mindenik authenticus. Eddig tudtommal csak a nem authenticus latin fordítás volt ismeretes. (Kiadta Katona az illető évhez.) Az itt közlött magyar szöveget a kismartoni leveltárból közlöm, hol az eredeti a békebiztosok sajátkezű aláirásával s épen maradt pecséteivel megvan (Tractatus Turcici, Pars I. 22.) Ott található a török és német eredeti is ugyanazon aláirásokkal és pecsétekkel. Hozzá van azonban mellékelve egy latin szószerinti fordítás is, megjegyzésekkel. A nevezett kéziratbeli latin fordítás bevezetéscül ez áll:

„Primo ex Germanico in Ungaricum, per illustrissimum quondam dominum Cardinalem Strigoniensem, spectabilem et magnificos dominos Ladislaum Pethe de Hethes et Paulum Appony, necnon admodum reverendum patrem Petrum Pazman et Stephanum Orossi, ad commissionem illustrissimi domini Kleselii praesidis, translatum, utrumque autem postea per dominos commissarios suae majestatis et ablegatos Turcicos subscriptum et sigillatum, nunc vero iterum ex *Ungarico in Latinum translatum.*"

Innen tudjuk, hogy a latin fordítás a magyar szövegből készült. Azonban megjegyzendő, hogy a Katonánál (az 1615-ik évhez) közlött latin fordítás szavai nem azok, a mik a kismartoni levéltárbeliéi; de a Katonáé *javitott* s utóbb kelt fordítás, miután a kéziratbeli megjegyzésekhez képest van javitva.

Az 1615-iki bécsi békeszerződés.

Mi ide alább megnevezett, az fölséges és hatalmas Mathias római császár, Német-, Magyar-, Cseh-, Dalmátia, Horváth és Tótországnak

királya, az mi kegyelmes urunk ő fölsége titok- és egyéb tanácsi: gimesi Forgács Ferencz, az római anyaszentegyháznak presbyter cardinálja, esztergami érsek és vármegyéjének ispánja, Magyarországnak primássa és főcancelláriussa, az római széknek követe; Melchior Klezl bécsi és ujhelyi püspök; Joannes à Molart Reinegg és Drossendorf várainak szabados ura; gróf Adolf ab Althan goldburgi és muerstetti szabad úr; gróf Philips à Solms muntzenbergi úr; hethesi Pethe László Tornavármegyének főispánja és Apponi Pál; és mi Ahmet kihája, mutafaraga, és Káspár Gratiani: az hatalmas szultán Ahmet hánn mostani török császártul az megnevezett római császár ő fölségéhez küldött követek, valljuk ezen levelünkben nyilván és adjuk tudtára mindeneknek, az kiknek tudniok illik:

Minekutánna az boldog emlékezetű második Rudolphus és mostani Matthias római császár Magyar- és Csehország királya ő felségek az második Murát és harmadik Mehemet török császárokkal előbbi hosszú és nehéz hadak viselése után mindkét részről megnyomorodott szegény községnek javára, az mostani hatalmas török császárral ezerhatszázhatodik esztendőben bizonyos conditiókkal husz esztendeig frigyet szerzettek, az ellen ez idő alatt mindkét félről némely nyughatatlan elméjü békételen emberek cselekedtek: mindazkét hatalmas császárok penig az Zsitvatoroknál végeztetett békességet nemcsak fölbomolhatatlanúl megtartani, sőt megerősitteni és meghosszabbitani magokban elvégezték és erre mi följül megnevezettek mindkét részről az sokáravaló hadakozások miatt elsanyarodott szegénységnek és az megnevezett békesség capitulatiójában befoglalt országoknak békességes, bátorságos, csendes állapatjokért és sokáravaló megmaradásokért s megtartásokért tractáló commissariusok elegendő plenipotentiával rendeltettünk, mind az két hatalmas császár között az elvégeztetett szent békességnek megerősittésének és hosszabbittásának ujonnanvaló elvégezésére confirmálására s concludálására. Melyhez képest mi végezetre sok tanácskozásink és tractalásink után ez következendő conditiók szerint, melyek mindkét részről tökélletesen megtartassanak és az ellen egyfelől se essék semmi, egymás között megalkodtunk és egyesőltünk és végeztünk:

Első articulus.

Mivelhogy az Zsitva-toroknál végeztetett békesség ellen ez elmúlt nyolcz esztendő alatt sok különbféle visszavonyások történtenek az két hatalmas császárok között, az békesség ujonnan husz esztendeig most kezdessék és ez mostani végezésnek napjától fogván husz esztendeig continualtassék.

Második articulus.

Hogy minden articulusok az mint az Zsitva-toroknál végeztettenek, az szerint az mint az boldog emlékezetű második Rudolphus császártól hiti, kézirása és pecséti alatt ez mostani hatalmas török császárnak szultán Ahmet hánnak beküldetett és tűle acceptáltatott békesség capitulatiója sub dato nona decembris 1606-ik esztendőben tartja, melynek igaz, conferált mássa authentice ide includáltatott, minden részeiben és czikkelyiben megmaradjanak, erősen, és fölbomolhatatlanul mindkét részről megtartassanak. Azonképen az hatalmas török császár is Mekkának és Medinának fejedelme, az fölséges Rudolphus római császárnak sub dato anni Mahometani ezerhuszonegyedik esztendejében rebiűl evvel hónak kezdetin levelét küldte, mely ő felségétől is elvétetett.

Harmadik articulus.

Azok a faluk, melyek azulta, hogy Ottomán császár Egret, Kanizsát, Székesfejérvárat, Szolnokot, Hatvant, Budát, Pestet és egyéb végházakat megvett, minden időben adóztak azokhoz az várakhoz, mégis adózzanak. Azok penig az faluk, melyek mindazkét részről az Zsitvatoroknál való frigyvégezés ellen megtartóztattak, hogy azokhoz az török házakhoz szokott adójokat be nem adták, avagy az megnevezett békeség ellen erőszakképpen hóldolásra és adózásra erőltettenek volna, azok az faluk commissariusuk által, kik az római császár ő felségétől és az ottomán császártól ugyan most arra rendeltetnek, mindkét részről fölszabaduljanak és visszaadassanak. Az mi azokat az falukat illeti, melyek most hódoltak és egyedől ő fölsége végházaihoz tartoznak, mindkét részről erre rendeltetett commissariusok által, mely faluk Nógrádhoz és egyéb ő fölsége végházaihoz ennekutána szolgálók legyenek, eligazittassanak és beirattassanak s az melyek ő fölsége váraihoz valók, szabadságban maradjanak és török császár végbeli népeitől afféle faluk meg ne bántattassanak.

Az mi illeti az eddig való differentiákot az Esztergamhoz való százötvennyolcz faluk felől, mindkét részről igy végeztetett el: Hogy hatvan falu az Esztergamhoz közelebb való falukból hódoljon, az mint azokot mindkét részről való commissariusok, kik mindjárt ez dologra elrendeltessenek, találni fogják és azok akár Esztergamhoz vagy egyéb akárhunn Magyarországban töröknek meghódult faluk legyenek, egy részről is az régi contributio, adó és szolgálat fölött meg ne háborittassanak, se sanyargattassanak.

Mindenütt az hódolt faluknak régi szokott, rendelt adójokat minden helynek saját falubirája vigye be és letegye, melyet hogyha az falu birái elhallgatnának, akkor oztán az basa vagy az bég háromszor róla őket megintse és hogyha mégis továbbra vontatni akarnák, annakutána császár ő fölsége főkapitányát, az ki alatt afféle faluk vannak, felőle tudósitsa és nekie tisztességesen irjon, hogy azok az birákot reá erőltessék. Hogyha penig ez sem fogna, az basa vagy az bég őköt, az mi képes, arra reá erőltethesse. És mindenütt Magyarországban az töröknek meghódolt faluk ezen értelemben comprehendáltassanak s egy féltől is az szegény hódoltság adójában se öregbittessék se meg ne háborittassék.

Az határok fölső és alsó Magyarország, Horvát- és Tótország s az török végek között mindkét részről való commissariusok által, kik mennél elébb arra választatnak és megneveztetnek, eligazittassanak és kimutattassanak.

Negyedik articulus.

Mivelhogy lehetetlen dolog, hogy mindkét részről azokat, az kik az békesség ellen cselekedtenek, ember elsőben őket meg nem hallván és az dolgot reá meg nem bizonyitván, mindjárt megbüntethesse, azért ez dolog igy végeztetett: hogy az is négy hónap ideje alatt mindazkét részről való császároktól megteljesittessék, melyre császári szavokkal magokat kötik. De hogy azok, az mi török császár sajátja, úgy mint az székesfejérvári fizetés és Bolondvárból elvitt morha, mostansággal visszaadattassanak.

E' mellett az is elvégeztetett, hogy az rabok, kik az Zsitva-toroknál végeztetett transactiótól fogván mind egy s mind más részről fogságban estenek, mindkét részről szabadon bocsáttassanak.

Ötödik articulus.

Az Zsitva-toroknál való végezéstől és transactiótól fogván annak ellene ujonnan az minemü palánkok épittettenek, kiket Ahmet kihaja az ő részekről megnevezett és jegyzést adott be róla, mind penig azok az palánkok, melyeket az törökök az békesség ideje alatt csináltanak, az kit elegendőképpen megbizonyithatni, oly embereket köll felőle megesküdtetni, az kik az dolgot nyilván és valóságosképpen tudják, és ha úgy találtatik mindkét részről, lerontassanak és ez inquisitió és executió azoktól az kapitányoktól, az kik alatt azok az helyek vannak, avagy penig római császár ő fölségétől arra rendeltetett commissariusi által ez megnevezett négy hónap alatt előlvétessék és exequáltassék.

Hatodik articulus.

Mivelhogy eddig mind az két császárt az sok különbféle hamis relatiók, informatiók és hirek sokképen fölinditották és egymáshoz idegenitették, mind az két császár ezután tartozzék egyik az másikot effélékben tudósittani és egymással voltaképpen közleni.

Hetedik articulus.

Az catholica régi római hiten való egyházi embereknek, papok, jézsuiták és barátoknak mindenütt török császár országában régi szentegyházokot megfödnie és fölépitteni és az ő rendik, hivataljok és az régi mód szerint az isteni szolgálatot administrálni, predikálni és az szent evangeliomot olvasni szabad legyen, kiknek az hatalmas török császár és egyebek mindenütt az ő birodalmában levők, minden jóval legyenek és oltalmazzák őket.

Nyolczadik articulus.

Mindkét részről szabad legyen kinek-kinek az ő földén az régi elpusztult faluhelyeket megszállitani, megépitteni és ország földnépét reá vinni és az mely hódoltságban leszen, mindkét részre békességesen birhassák.

Kilenczedik articulus.

Az kereskedés mindkét részről való áros népek között Konstantinápolytól fogván ki és ide effelé szabad legyen és mindkét félről az kiknek az előttök való magistratusoktól az honnan jűnek, utilevelek vagyon, az végbeli főkapitányoknak és harminczadosoknak, az hun általjűnek, megmutassák, kik hogy az levelek igazak, jeleket reá nyomják és egy helyből másban az hun félelmes, elegendő késérőt adjanak melléjek, és senki azon följűl, az mint mindkét részről az országokban az igazság tartja és szokás, többet ne tartózzék fizetni. Azon kivől senki se meg ne tartóztathassa se meg ne háborithassa őket.

Tizedik articulus.

Emellett ennekutánna egy helyen is semmi tartományokban török császár birtokában, akármi áros avagy kereskedő emberek legyenek, kik morhával avagy cserében kereskednek, az római császár ő fölsége az imperium és az dicsíretes Ausztriai ház avagy penig egyéb ő fölsége királysági és országi jurisdictiója alatt vannak, ne legyen szabad, se szokás, az római imperator banderiumja vagy zászlója, patens-levele és szabadsága nékül akár micsoda kereskedéshez is kezdeni; hanem kiki

tartozzék ő fölsége Konstantinápolyban levő agensét, avagy az hun császár ő fölsége consulesi Törökországban lesznek, megtalálni, azoknak patenseket megmutatni, és tőle, az agenstől avagy az consuloktól bizonyság-czédulát és szabadságot venni. Az kik penig szánszándékkal ellent cselekednének, azoknak minden morhájok confiscáltassék, és császár ő fölsége agensének és consulinak kezekben adassék. Az áros nép, kik császár ő fölsége és az nemes Ausztriai ház alatt vannak, kiken az niderlandi provincziák is értetnek, hogyha az hispániai király ebben akarja őket foglalva lenni, mind földön és mind tengeren, száztól ne többet háromnál, e mellett császár ő felsége agensének és consulinak az ordinariumot, ugy mint száztól kettőt, tartozzanak adni. Viszontag ők is kötelesek azokot megoltalmazni és dolgokat mindenütt, akárhun legyen Törökországban, expediálni.

Hogyha valamely az megnevezett áros emberek közzül török császár birtokában meghalna, római császár ő fölsége ágense és consulesi annak minden morháját megőrizzék és a török fiscus semmiképpen hozzá ne nyulhasson, se magát bele ne árthassa.

Hogy az áros emberek, ha egyszer az censust török császár birodalmában megadják, azon morhától ne tartozzanak ismég más helyben valamit fizetni.

Hogyha az áros embernek történnék pörpatvar dolgábúl az kádia eleiben menni, az kádiák avagy afféle török birák az áros ember törvény-dolgához, az mely ötven forintot meghaladna, magokat ne árthassák, hanem minden az áros embernek előlszámlált differentiái az Portán ő fölsége agensének jelenlétében componáltassék.

Tizenegyedik articulus.

Az fölséges római császár, mind penig török császár, folyó postái és egyéb népei, kik levéllel Bécsből Konstantinápolyban, avagy onnan ő fölsége ágensétől ide kiküldetnének, mindenütt az hun utileveleket, attól, az kitől egy időről másra ide s tova küldettetnek, előlmutatják, mindkét hatalmas császár országiban minden helyeken békével és tartóztatás nékül bocsáttassanak és útok promoveáltassék. Azonképpen az levelek directiója ő fölsége Konstantinápolyban levő ágensétől, melyek ide ki Bécsben ő fölségének vagy ő fölsége tanácsinak szólnának, Budára jűjjenek által és isméglen, hogy innen Konstantinápolyban Budára járjanak által, szabad legyen az budai basa avagy az ki az helyében ott gubernál, afféle leveleket tartóztatás nékül bizonyos alkolmatossággal helységben küldjön.

Tizenkettődik articulus.

Hogy ennekutánna soha az basák vagy békek vajdái az falukra ki ne menjenek, hanem adójokat az birák vigyék be és kézhez adják, az hová illik.

Annakokáért fogadjuk mi az oda föl megnevezett római császár és király ő fölsége, az mi kegyelmes urunk titok- és egyéb tanácsi és plenipotentiarius commissariussi császár ő fölsége és az egész dicsíretes Ausztriai ház nevében és képében, és mi Ahmet kihaja, mutafaraga és Gratsasi Caspar Gratiani, az hatalmas török császárnak ő fölségéhez római császárhoz küldetett követi és ez mostani békesség-tractatiora rendeltetett plenipotentiárius török commissariussi, magunkat hasonlóképpen kötjük mind ez mostani hatalmas török császárunk, mind penig annak következendő igaz successori nevében, hogy minden, valami az Zsitvatoroknál és most végeztetett és ebben az békesség-capitulatiojában befoglaltatott minden articulusaiban, részeiben és czikkelyiben, igazán, tökélletesen és fölbomolhatatlanul husz esztendeig megtartatik, és mind az két császár, országkapitányitól fő- és egyéb kapitányitól, és mindenektől, valakiket ez mostani husz esztendőre való ujonnan megerősittett és meghosszabbittott békesség illet, fölbomolhatatlanul megtartassanak és semmiképen se móddal az ellen ne cselekedtessék.

Melynek nagyobb bizonyságára hat efféle békesség-capitulatiója egy értelemmel német, török és magyar nyelven iratott és tőlünk ő fölsége fő-commissariussitól kezünk irásával és pecsétünkkel, mind penig mi általunk, török császár commissariussi által, szokott jelünkkel megerősittetett és mindkét félnek három-három capitulatio adatott.

Mely költ Bécsben ő fölsége várában, Szent-Jakab havának tizenötödik napján, Krisztus urunk születése után ezerhatszáz tizenötödik esztendőben: Mahomet esztendejétől fogván penig ezerhuszonnegyedikben, Csomazilakir hónak kezdetin.

Aláirások: Cardinalis *Strigoniensis;* M. *Klezl.* Hans von *Molart;* Adolph comes ab *Althan;* Philips Graf zu *Solms;* Ladislaus *Pethe* de Hetes; Paulus *Apponyi; Ahmed* kiája; Gaspar *Gratiani.* Ugyanannyi pecsét. (Ahmed, természetesen, arab betűkkel irja nevét s arab iratu pecséte van. Gratiani latin betűkkel s pecsétén latin nagy betűvel áll: G. G. D. G. Czimerében öt vár.)

IV.

Pótlék-szerződés az 1615- és 1616-ikihoz.

(Kelt 1616-ban, május 1-sején.)

Hogy jó végben vitetnének minden veszekedések az holdult falukról, melyekről egyenetlenség vagyon, az capitulatiók szerint, és az Zsitvatoroknál megerősíttetett végezés ellen építtetett palánkokról és mindkét részről esett károkról, rendeltetett vala négy holnap, hogy azalatt az elvégezett és mind az két császártól megerősíttetett articulusok exequaltatnának; de mivelhogy sok akadékok történtek, meg nem lehetett ennek végbenvitele.

Annakokáért hogy az elvégezett dolgok kivánt executióban vitessenek, mind az két fél akaratjábul tizenkét holnap rendeltetett minden dolognak eligazíttására.

Ez idő alatt mindenek úgy maradjanak, az mint most vannak.

Elvégeződvén az tizenkét holnap, ha az mí akaratunk ellen valami történetből minden akadékok végben nem vitetnének, akkor mind egyik s mind másik résznek szabad legyen az capitulatiók szerint, hogy megkérjék és visszavegyék az ő falujokot, kik veszekedésben vannak, — és ugyanazon értessék az palánkok elrontásáról mindkét felől. Mindazáltal ezért föl ne bomoljon és meg ne háboríttassék az elvégezett békeség husz esztendeig, hanem minden punctban és részben megmaradjon.

Ezeknek az dolgoknak tractálására az fölséges római császár részéről küldetik az nagyságos gróf Adolf Althan egyebekkel az ő fölsége akaratja szerint. Az hatalmas ottomán császár részéről rendeltetett az nagyságos vezír Ali basa.

Melynek nagyobb bizonságára hat efféle egy értelemmel, *olasz, magyar* és ottomán nyelven irattatott *alkvások* végeztettenek, és mı, császár ő fölsége, az mí kegyelmes urunk titoktanácsa, directora és

cardinal, s több titok- s egyéb tanácsi s plenipotentiarius commissariusi, kézünk irásával és pecsétünkkel; s mind penig mi, az hatalmas mostani ottomán császárnak, szultán Ahmet hánnak Budán vezír Ali basája, és az ottomán császárnak az megnevezett római császár ő fölségéhez küldetett követség, és az békeség dolgában tractáló és végező plenipotensiarusi Ahmet kihaja, mutafaraga, és Caspar Gratiani, kezünk irásával, pecsétünkkel és szokott jelünkkel megerősíttettenek s minden félnek három efféle elkészíttett alkvások adattanak.

Végeztetett Bécsben, majusnak első napján, tizenhatszáz tizenhatodik esztendőben.

Cardinalis Kleselius; Joannes à Molart; Adolf comes ab Althan; Philips graff zu Solms; Ladislaus Pethe de Hethes; Paulus Apponyi de Nagy-Appon. Török részről: Ali pasa, Ahmet és Gaspar Gratiani. *)

*) Eredeti a kismártoni levéltárban, a sajátkezü aláirásokkal és pecsétekkel. — Ugyanott a szintén sajátkezü aláirásu és pecsétekkel ellátott olasz hiteles okmány. A magyar mintegy ünnepélyesebb alakban, egész ív széltében van irva, mig az olasz kis folión, két levelen.

V.

Komáromi szerződés 1618-ban, olaszul.*)

1. Delli sessanta villagii, più vicini concessi à Strigonia, si ha concluso, che si facci la general somma della contributione di tutto quello, che dall' anticha consvetudine in tutto et per tutto dovevano contribuire in tanto danaro (senza tassarli di più dell' ordinario sotto pena d'indignatione d'ambi duoi gl' Imperatori) conforme la capitulatione in Sytva-Torok l'Anno 1606 fatta; et d'essa somma vengino debatuti fiorini mille rhenensi, (contando il fiorino per sessanta quarantani) per alcune pretensioni alla Camera di sua C. Mta. et il resto quant' importarà: venghi pagato ed portato a Strigonia alli loro patroni dalli giudici delli sudetti villagi, tutto in due volte portando, cióe la meta uno mezzo anno et l'altra meta l'altro mezzo anno, et questo sia fatto ogni anno. Non faccendo questo, si segva il terzo articolo in Vienna concluso.

2. Delle palanche si ha terminato, che si mandino d'ambe le parti commissarii a riveder, quali palanche siano á esser demolite et detti commissarii habbino due mesi di tempo a pigliar l'informatione, et per far l'essecutione siano concessi due altri mesi di tempo, nelli quali, senza fallo quelleche di raggione, saranno cognosciute d'esser demolite, venghino butate à basso, si come in Vienna nell' articolo 5-to è stato concluso.

3. A del Bolontvar si farà secondo il benigno decreto di S. C. Mtta.

4. Essendo d'una parte et d'altra molti gravami seguiti, si ha concluso d'ambe le parti delli duoi Imperatori, che de qua inanzi tutte quelle scorrerie che si provaranno d'esser fatte per volonta et presaputa

*) Az eredeti kéziratban a czikkek *számozva* nincsenek; de könnyebb áttekintés s az alábbi magyar kivonattal való könnyebb összehasonlítás kedvéért magam számozám.

delli capitanei delle frontiere d'ambe le parti, quelli capitanei siano castigati con ogni severità et privati delli lor officii, et acciòche nissuno si possa escusar della ignoranza di questa volunta d'ambi duoi gl' Imperatori, sarà publicato questo ad ambe le parti per tutte le frontiere d'ambi duoi gl' Imperatori, tanto in Ongaria, come in Croatia.

5. Tutti quelli, chi sono fatti pregioni dopo la conclusa pace al anno 1606 fatta, che siano d'ambe le parti liberati et quelli, chi per danari sono stati ranzionati, che sendo restituita la ranzone, sia restituita à quello, chi fu fatto pregione, et questo s'intenda di quelli, chi contra il tenore della sudetta capitulatione sono fatti pregioni, restando in vigore suo l'articolo quinto dalle escursioni.

6. Tutti gli danni in fuora d'Egerzeg et Bolontvár d'una parte et l'altra siano sopiti, eccettuando le robbe et animali, le quali si troveranno probabilmente esser state prese d'una parte et l'altrá, et quelle siano restituite. Et poiche nella piu volte detta capitulatione l'anno 606. conclusa et d'ambi duoi gl' Imperatori confermata, nel 8. articolo, si ha determinato, che per evitar tutte le differenze, che nelli confinii potessero nascer, si qualche querela d'una overo dal altra parte occorresse et si non potesse decider dal capitano di quelle frontiere, sia rimessa al colonello di Gavarino, similmente al bassa di Buda, dal quale in queste cose li altri bassi hanno d'haver la lor dependenza. Il istetto s'intenda dal bano di Croatia conform' il sudetto 8. articolo et il bassa di Bosna.

7. Poiche si ha fatto molte offensioni et ingiurie alli nobili Ongari, sopra cio resti in suo vigore il 25-to articolo nella capitulatione in Sytva-Torok concluso, sotto pena d'indignationi d'ambi duoi gl' Imperatori et li sudditi Valachi, quale in Turchia maj non hanno contribuiti, nè hora contribuischino.

8. Toccando Egerzegh si ha trattato, che conform' l'articolo 7. nella capitulatione in Sytva-Torok conclusa, compreso quelli, chi sono fatri pregioni, siano eliberati, et si qualcheduni per ranzone sono eliberati, restituendosi la ranzone, la sia resa â quello, chi fu fatto pregione, conforme li registri, quali dal Melchior Rattky et Simone Ördek alli commissarii del ser. sultano furono dati, cosi si è promesso in nome del ser. sultano, si come il signor Amhat bassa di Canisia di cio s' ha obligato, di voler con ogni diligenza inquirer et industriarsi acciò la debita satisfattione dalli malefattori Turchi alli sudetti d'Egerzegh venghi data.

9. Poiche li Turchi dal tributo quale li sudditi delli villagii di Baragnia et delli comitati di Somoge et Tolna alli loro patroni nobili

Ongari portavano, hanno preso la tricesima, si ha proveduto, che per l'avenire li Turchi simil tricesime non debbino dimandar, poiche questo è contra l'anticha consvetudine.

10. Che quelli di Canisia oltr' il terzo articolo in Vienna fatto non debbino forzar li sudditi fuora del tributo ordinario, ma che siano contenti di quello, che dalla anticha consvetudine sono obligati à render, sotto pena d'nidignatione del Imperatori ottomano. Et poiche sonno grandi lamentationi per tutta la Ongaria delli poveri sudditi, che vengono sforzati dali Turchi loro patroni nel contribuire et servitio contra la anticha consvetudine, pero havemo concluso, che di qua inanzi la poverta lamentandosi nelli confinii, alli supremi capitani, li quali scriveranno al bassa di Buda et il detto bassa castigarà quelli Turchi et li farà privo delli beni et villani, et siano dati ad altri Turchi.

11. Toccando il vescovo di Cinquechiese, essendo comparsi lamenti grandi per haver lui arendato le sue rendite di quelli luoghi à particolari, cosi si e concluso, che de qua inanzi tenga li suoi preti et officiali, alli quali sara dato quello, che de ragione di dar li conviene et non siano impediti.

12. Quant' alli villagii di Baragnia, quelli, chi hanno contributi ad ambe le parti, restino cosi a contribuire.

13. Toccando li mercanti resti l'articolo nono in Vienna fatto.

14. Et adesso dalla parte di S. Ces. Majesta si mandarà alla nostra partenza ambasciatore et presenti alla Porta â rallegrarsi delle felice conclusioni et effettuatione.

15. Tutto questo non s'intenda, che siano articoli nuovi, ma continatione delli articoli in Sitva-Torok conclusi, et per effettuar quelli, chi di ció in Vienna furono fatti, per evitar per l'avenire le inconvenienze, quali in fin' adesso d'ambe le parti contra la conclusa pace sono seguite, et per magior comprobatione di questo gli sudetti ponti dalli commissarii d'ambi duoi gl' Imperatori in Comaronio deputati da lor mano propria sono stati sottoscritti et sigillati con li lor sigilli. Di Comar, alli 27. di Febraro del Anno 1618.

Joannes a Molart. Paulus Apponi, Gaspar Gratian duca di Naxia. (Ali; Ahmed, kanizsai beglerbég és Habil, belgrádi kádi török aláirása).

A komáromi szerződés kivonata:

1. Az Esztergamhoz közelebb eső 60 falu hódoljon a töröknek, fizesse csak a szokott rendes adót neki s többet ne. Azt is fizessék egy összegben, melyből 1000 forint levonandó a magyar kamra némely

követelése fejében. A fizetés a faluk birái által történjék, még pedig fél évenkénti részletekben. Ha a befizetés elmarad, a bécsi szerződés 3-ik pontja szerint kell eljárni.

2. Az ujonnan épitett erődökre nézve mind két fél biztosokat fog kinevezni. A tényállás megvizsgálására két hó, s az erődök lerontásra ismét kettő engedtetik. E részben teljesittessék a bécsi szerződés 5-ik czikke.

3. Bolondvárt illetőleg a római császár rendelkezni fog.

4. A csatázások dolgában ha kisül, hogy a két fél valamelyikének egy-egy végvárbeli kapitánya tudtával történtek, ez tétessék le hivatalából. Nehogy valamelyik a szerződés nem tudásával menthesse magát, ezt a szerződést mind két fél váraiban ki kell hirdetni.

5. Ki kell szabadítni mindazon foglyokat mind két részről, kik az 1606-iki zsitvatoroki szerződés óta ejttettek. A kik közűlök pénzzel váltották meg magokat, azoknak adassék vissza a váltság pénz, a csatázásokról szóló törvényczikk a nevezett szerződésből teljesíttetvén.

6. Legyenek feledve a kölcsönösen tett károk, kivéve a Bolondvárnál és Egerszegnél vallottakat. Azonban a kárba ment fölkelhetők, t. i. házi állatok és értékes czikkek, ha megtalálhatók, adassanak vissza a tulajdonosoknak. Továbbá az 1606-iki szerződés 8-ik czikke értelmében, ha a határvárak körül viszály támad, s azt az illető várkapitány el nem igazíthatja, a királyi személynöknek Győrre kell följelenteni és a budai pasának, kinek a többi pasa engedelmeskedni tartozik. Horvátországban az ily ügyeket egy felől a bánnak, más felől a boznai pasának kell följelenteni.

7. A magyar nemeseken elkövetett bántalmakra nézve a zsitvatorki szerződés 15-ik czikke álljon. Azok az oláhok (ráczok), kik eddig nem adóztak a töröknek, azután se adózzanak.

8. Egerszeg dolgában álljon a zsitvatorki szerződés 7-ik czikke. A kik Egerszegen elfogattak, bocsássa szabadon a török, és ha kik váltságot fizettek, azoknak adja vissza, azon összeirás szerint, melyet Rattky Menyhért és Ördög Simon készített és adott át a török biztosoknak. A kanizsai pasa Amhat is megigérte, hogy az egerszegi török gonosztevőkért az ottani lakosokat kártalanítja.

9. A török harminczadot veszen azon baranyai, somogyi és tolnai lakosokon, kik magyar földesuraiknak adójokat szállítják. Jövőre ezt ne tegyék, mivel ez ellenkezik a régi szokással.

10. A kanizsai törökök ne erőltessék keresztyén jobbágyaikat a rendes adónál többre, hanem elégedjenek meg a régi szokás szerintivel. Egész Magyarországon hasonló panaszok vannak. — Ez a visszaélés a régi

szokás ellen van. Ha ezután ilyes történik, föl kell jelenteni a végbeli kapitányoknak, kik irjanak a budai pasához s ez megbüntetendi azon törököket, s elvéve tőlök birtokukat, másnak adományozza.

11. Panasz van a pécsi püspökre, hogy hódoltságbeli falui jövedelmeit haszonbérbe szokta adni. Ezután saját emberei által vétesse be jövedelmeit, s ne vétessen többet, mint a mennyit illik.

12. Azon baranyamegyei faluk, melyek mindkét félnek adóztak, adózzanak ezután is.

13. A kereskedőkre nézve áll a bécsi szerződés 9-ik czikke.

14. A német császár most ünnepélyes követet küld a Portára ajándékokkal és ezen békepontokkal.

15. Mindez ne tekintessék uj békekötésnek, hanem a zsitvatorki folytatásának.

Kelt Komáromban, 1618, februar 27.

A komáromi szerződés melléklete egy okmány, melyben elő van név szerint számlálva a magyar király területén feküdt, de azért a török alatti Esztergomba szolgálandó *hatvan falu.* Ezen okmány magyar eredetiben van meg a biztosok aláirásával s itt következik:

VI.

A százötvennyolcz, Esztergomhoz tartozandó faluk közzül, az kik veszekedő félben voltanak az bécsi capitulatio és végezés szerént, Komáromban az hatvan falut kezünkhez vettük, ugyhogy azután semminemű falukhoz semminemű közünket ne ártsuk.

Ezek peniglen azok az falúk, *kik mind az két részre adózni fognak*, rend szerént igy vadnak megirva:

Anno millesimo sexcentesimo decimo octavo quarta die mensis martii.

Bánkeszű.
Kiskeszű.
Várad, Nitra vize mellett.
Egyházszeg.
Nagyszeg.
Malomszeg.
Ondroch, Malomszeg mellett.
Felső Szőlős.
Alsó Szőlős.
Felső Csornok.
Alsó Csornok.
Felső Peted.
Ezdege.
Fedímes.
Kis Mánya.
Gyarak.
Sz. Mihály ur.
Martonfalva.
Vajk.
Diczke.
Anyala. (Angyala?)
Tököly. (Tököld?)
Lüle. (Lél?)
Merlék. (Mellék?)
Lehotka. (Lehota Barsban?)
Gyarmat.
Csiffár.
Tild
Mohi.
Ó-Bars.
Kis Koszmály.
Nagy Koszmály.
Tolmács.
Tótkeszű.
Aha.
Nagy Sári.
Tajna.
Neved.
Veresvár.
N. Vezekín.
K. Vezekín.
Roznicza.

Nemczin (Nemecsin).
K. Valkócz.
Csarad.
Kisfalud Veresvár mellett.
Peszér.
N. Kovácsi.
Németi Nagy-Kovácsi mellett.
Keresztúr.
Kelecsen.
Felső Almás.
Alsó Almás.
Pecsenicz.
Eles falu.
Badinka (Badin).
Zebelléb város. (Szebekléb?)
Klaszita.
Lehotka.
Méznevelő.

Joannes a Molart (P. H.) Apponj Pál s. k. (P. H.) Ali aga; (P. H.) Gaspar Gratiani m. p. (P. H.) Habil, belgrádi kadi; (P. H.) Amhát kanizsai pasa (P. H.)

VII.

A gyarmati békekötés czikkelyei, 1625.

Mivelhogy ez elmult időkben az Zsitvatorkon és Bécsben végezett békeség ellen mind az két részről sok dolgok történtenek, tetszett az két hatalmas császároknak minket commissariusokat ennek megerősitésére rendelni, tudniillik az fölséges római császár részéről gróf Mihály Adolphus ab Althant, galantai gróf Eszterházy Miklóst, János Jakab Kurczot à Senfftenau, gróf Frankapán Thersaczki Miklóst, Galler Zsigmondot à Schamburg és Cziriáki Mojzest. Az hatalmas ottomán császár részéről az nagyságos vezér és szerdár budai Memhet pasát, Isza effendi budai mufftit, Musztafa effendit, Buda timar tefftedárt, Jaiha, azelőtt kanizsai pasát, egri Amhet pasát és Hacsibajaran budai olajbéket, jelen levén az erdélyi fejedelemnek is emberi, tudnia illik, Kamuti Farkas, Tholdalagi Mihály és Borsos Tamás; és mikoron gyakorta egybegyültünk és tanácskoztunk volna, az dolgot végben vittük az következendő hét articulusok szerént, pünkösd havában, ezerhatszázhuszonöt esztendőben.

Articulus I.

Hogy az meglött szent békeség, és Zsitvatoroknál s Bécsben az két hatalmas császár közt lött articulusok, melyek mind az két részről erős hitlevelekkel megerősittettenek, az, hogy az ő erejében tökélletesen és igaz értelmében megmaradjon, és ennekutána mind az két részről szentül megtartassék.

Articulus II.

Mivelhogy Vácz dolga köztünk commissariusok közt bizonyos okokbul most el nem végeződhetett, s kiváltképen Bolondvár miatt, arrul igy alkudtunk meg: hogy az két hatalmas császár követek által végezzék ezt barátságosan el, azonban megmaradván az szent békeség köztök.

Articulus III.

Az horvátországi Dresnik, Thersacz, Hojziczagradacz és egyéb efféle várak felől, kik azelőtt puszták voltak, és az békeségnek articulusi ellen, mind az két részről fölépittettenek, hasonlóképen az horvátországi végekben levő határok dolga, commissariusok által végeződjék el, kire római császár részéről rendeltetett gróf Thersacz Miklós uram, török császár részéről az bosznai pasa uram; ha peniglen egyik avagy másik ezeknek, valami akadályok miatt jelen nem lehetne, más alkalmatos személyek legyenek, kik ez vetekedést, az elébbeni articulusok szerént eligazitsák.

Articulus IV.

Azoknak penig az panaszoknak és nehézségeknek, melyek az hódúlt faluk felől és azokban levő nemesség felől vadnak, eligazitását rendelték commissió által véghezmenni, és választatták az Dunán innen erre római császár részéről gróf Eszterházy Miklós uramat, török császár részéről Amhat egri pasa uramat, hogy mellettök levőkkel ezek mennél jobb móddal, azokról ennek előtte lött végzések szerént eligazitsák és rendeljék; ha peniglen valamelyik ezeknek valami okokból jelen nem lehetne, az helyében más rendeltessék. Az mi penig az Kanizsa felé való falukat illeti, az elébbeni végezések szerént való commissió, ki ekkédiglen végben nem vitetett, vitessék végben.

Articulus V.

Ezek peniglen az megnevezett commissiók ez jüvő szent Márton napig végben vitessenek; ha valami okból peniglen ez az dolog szent Márton napig végben nem vitetődhetnék, azonban ugyan megmaradjon azért az békesség, és mennél hamarabb az commissió végben vitessék.

Articulus VI.

Az mi az rabok dolga, az kik mind az két részről az articulusok ellen fogságba vitettenek, miképpen azok jó alkalmatossággal szabaduljonak, és azoknak jüvendő szabadulásoknak dolga végben vitessék, arról gróf Altham uram között és az mostani budai vezér uram között alkvások és végezések illendőképpen legyenek.

Articulus VII.

Ezeken kivül az egyéb mindenféle károk és ellenkezések mind egyfelől s mind másfelől az zsitvatoroki és bécsi végezések ellen, az

kik ez mai napig löttenek és történtenek, bizonyos tekintetekből mind az két részről lenyomattassanak és feledékenységbe vétessenek. Ennekutána peniglen, hogy az két hatalmas császár közt való szent békeség és arról végezett czikkelyek és articulusok minden sérelem és fogyatkozás nélkül megtartassonak, mind az már egyszer elvégezett üdőig, az ki egymáshoz való jóakaratnak nevelést és az szegénységnek is nyugodalmat adhasson, rendeltük. Ha kik penig ezek ellen vétendnek, mind az két részről hogy erősen megbüntetődjenek, végeztük.

Mindezeknek bizonyságára mi, az két részről megnevezett teljes hatalmu commissariusok, kik itt az gyarmati mezőben jelen voltunk, ezeket az articulusokat pecsétünknek reávetésével és kezünk irásával megerősitettük. Mivelhogy penig az budai vezér uram bizonyos okokból jelen nem lehetett, végeztük, hogy ő is ez articulusokat megerősitse kezeirásával és pecsétjével, késedelem nélkül római császár commissariusinak megküldje. Mindezek mennél hamarabb az két hatalmas császároktúl levelekkel megerősittessenek. Költ az fölül megnevezett hónapban és esztendőben.

Michael Adolph Comes ab Althan P. H.	**Comes N. Eszterházi** m. p. P. H.	**Jo. Jacobus Kurtz a Senfftenau B.** m. p. P. H.
Nicolaus Comes a Thersatz m. p. P. H.	**Sigis. Gäller b.** m. p. P. H.	**Moises Cziráky** m. p. P. H.

(A török biztosok aláirása és pecsétje). *)

*) Gevay: „A gyarmati békekötés czikkelyei.“ Bécs, 1837.

VIII.

Az 1627-diki szőnyi békekötés czikkelyei.

Minthogy az időtől fogván, miólta az ennekelőtte való végezések, ugymint zsitvatoroki, bécsi, komáromi és utolszor gyarmathi, az két hatalmas császár között lettenek, sok különb-különbféle dolgok történtenek mind az két részről, melyekkel az megnevezett békeségek megbántódtanak, látván az két hatalmas császár az szegény, megnyomorodott községnek inségét, könyörületességekből indittattanak arra, hogy az megnevezett végezések ujobban helyekre állattassanak, és azok ellen történt dolgok eligazéttassanak. Annakokáért bizonyos főcommissariusokat, minket, rendeltek mind az két részről ő hatalmasságok, az kik ez dolgot jól végben vigyük, ugymint az hatalmas második Ferdinand római császár, Német, Magyar, Cseh, Dalmatia, Horvát, Tót etc. országoknak királya, ő fölsége részéről, az nagyságos Sennyei Istvánt, váczi püspököt, római császár ő fölsége tanácsát és Magyarországban udvari cancellariussát, az nagyságos Gerardus Questembergert, szabad urat, és azon fölséges római császárnak hadakozó tanácsát, az nagyságos galanthai Eszterház Dánielt, szabad urat és azon római császár ő fölsége tanácsát, és az nagyságos Kohári Pétert, szabad urat és mégis ugyanazon római császár ő fölsége tanácsát és az Dunán túl való végházainak vice-generálissát. Az hatalmas török császár szultán Murat hán, Mekka, Medina és Jerusalem, és sok több országoknak császára részéről, parancsolatjából és teljes hatalomadásából, az tengeren innét való hadainak főszerdárját és kedves vezérét, Budának helytartóját és ennek az szent békességnek tractájának hatalmas császár képebeli főcommissariussát, az tekéntetes és nagyságos vezér Murtéza pasát, kinek itt jelen nem létében, ugyanazon teljes hatalommal levő ő hatalmassága commissariussit, az nagyságos budai muffti Isza effendit, az nagyságos egri Mehemet pasát, az nagyságos Amhat, esztergami béget, az nagyságos Muharem szólnaki béget, és az böcsületes Gzihan budai azap-agát; az fölséges erdélyi fejedelem emberének, az

nemzetes Toldalaghi Mihálynak, Marus széknek királybirájának jelenlétében. Az kik egyben gyülvén az szőnyi mezőben, ezerhatszáz és huszonhét esztendőben, Szent Mihály havában, sok tanácskozások és fáradtságok után, az következendő articulusokra léptünk, és azokon megnyugodtunk.

Első articulus.

Minden rendbeli, a szent békeségre nézendő végezések és azoknak articulusi, tudniillik zsitvatoroki, bécsi, komáromi és gyarmati, az melyek ennekelőtte elvégeztettenek, és mostan másképen nem csináltattanak, vagy meg nem ujéttattanak, minden részeiben, czikkelyiben és punctjaiban megmaradjanak, és erőssen s fölbomolhatatlanul mind az két részről megtartassanak.

Második articulus.

Minthogy mi közöttünk commissariusok között, bizonyos okokból mostan Vácz dolga el nem végeződhetett, főképen penig Bolondvár miatt, ugy alkudtunk meg arról, hogy ez az dolog az mostani főkövetségek által az hatalmas császárok Portáin végeztessék el, és ha szintén akkor végben menetele nem lehetne is, mindaddig az szent békeség szentül megtartassék mind az két részről, és Vácz is ezen állapatban maradjon, valamig az hatalmas császárok magok ez dologról végezést nem tesznek, az mint az gyarmati végezés is magával hozza.

Harmadik articulus.

Az Horvátország határiban mind az két részről ujonnan épéttetett palánkoknak elvonyása felől, melyeket az végezések ellen csináltak, megerősséttetik arról az gyarmati harmadik articulus, ugy hogy az követségnek változása után tizedik nappal, ugymint januárius havának, az következendő ezerhatszázhuszonnyolcz esztendőbelinek, tizenkettődik napján, mindjárást kezdjenek hozzá és el is végezzék az két részről arra rendeltetett urak, ugymint: az hatalmas római császár ő fölsége részéről, az tekéntetes és nagyságos gróf Tersaczki Miklós, és az hatalmas török császár részéről, az tekéntetes és nagyságos vezér Murteza pasa rendeléséből, az nagyságos Mehemet egri pasa. Hogyha penig ezeknek valami akadékjok lenne, mások arra rendeltetve lesznek alkolmatossak mind az két részről.

Negyedik articulus.

Hogy a szent békeséget végben vivén az commissarius urak az két hatalmas császárok között, ő hatalmasságok neve alatt, bizonyos és

uri rendben való elöljáró követek által, ugyanezen tractának helyéről, az commissariusoknak jelenlétekben, tudósétsák egymást róla, elküldvén az commissariusok pecsétes végezéseket, hogy mind az két hatalmas császár hasonlóképen erősétse meg, melyet ő hatalmasságok pecséti alatt az főkövetek kezekben adjanak, és mind az két részről egyenlő ajándék küldessék, mely ne legyen bátor derekas; azután négy hónap alatt küldessenek el az derekas követségek az följül megirt és megerősétettetett frigylevelekkel, ugy hogy az jövendő karácson napjára az hatalmas török császár követi jőjjenek Esztergamba, és az hatalmas római császár követi Komáromba, és onnét egymást tudósétván, januárius havának második napján ezerhatszázhuszonnyolcz esztendőben az hatalmas római császár részéről való követ Szőnybe szálljon, az hatalmas török császár részéről való követ penig Almásra, az két falu között, egyenlő közhelyen, egyszersmind változván, az hatalmas török császár főköveti az hatalmas római császárhoz jőjjenek böcsületes ajándékokkal, és az hatalmas római császár részéről való követek, hasonló ajándékokkal, menjenek az fényes Portára.

Ötödik articulus.

Az mi penig az holdult falukat, azoknak panaszit, sokrendbeli inségeit és summáit, és ujonnan erőszakkal, vagy akármi módon, az végezések után és azok ellen elfoglalt és holdulásra s adózásra erőltetett faluk, és az békesség ellen mind az két részről épéttetett palánkok és az holdultságban lakozó nemesek dolgát illeti, mind az két részről azok az előbbeni végezések, tudniillik: az zsitvatorokinak tizenhatodik és tizenhetedik, az bécsinek harmadik, az gyarmatinak negyedik, és az komárominak is continentiája és articulusi szerént igazéttassanak el, ugy, hogy az hatalmas római császár két arra való alkolmatos fő uri embereket rendeltessen, kiknek egyike az Dunán túl való földre, az másika peniglen az Dunán innet valóra legyen, az hatalmas török császár részéről is két kapucsi pasa küldessék az Portáról, egyik a Dunán túl való földre, másik a Dunán innet, és ezek bizonyos közhelyen együvé gyűlvén az magokkal leendőkkel, az kiket az magyarországi palatinus és az budai vezér ő nagyságok melléjek rendelnek, mindennemű dolgot igazétsanak el és vigyenek jó végben, ugy hogy mind az két résznek az ő igaza meglegyen. Az holdult faluknak penig summájokat, se adójokat följebb ne verjék addig, az mig az elrendeltetett commissariusok egyben gyülvén, azokat eligazétják, és annak eligazétására az elrendeltetett urak mind az két részről az jövendő ezerhatszázhuszonnyolcz esztendőben, tizenkettődik januárii, hozzá kezdjenek.

Hatodik articulus.

Az rabok dolgán ugy alkudtunk meg, hogy az mely rabok az mostani induciák alatt, melyek az nagyságos Magyarország palatinussa és az nagyságos budai vezér között lettenek, elvitettenek, azok mind az két részről ingyen bocsáttassanak el minden sarcz nélköl. Az melyek penig azokon kivöl találtatnak, azokat egyik rabot a másikért adják vissza. Az kinek penig sarczon kölletik kiszabadulni, az türhetőképpen legyen, mely dolgot az magyarországi palatinus és az budai vezér ő nagyságuk igazétsanak el.

Hetedik articulus.

Minthogy az előbbeni szent békeségnek idejében csak kilencz esztendő vagyon hátra, az megromlott szegénységnek épületire, tetszenék az commissarius uraknak, hogy bátor huszonöt esztendeig tartatnék meg mind az két hatalmas császárok részéről az békeség, mindazonáltal az hatalmas császárok végezzék el az mostani főkövetség által, ha annyi, több, avagy kevesebb esztendőkre akarják megtartani, és azt irassák be magok ő hatalmasságok hitlevelekben.

Nyolczadik articulus.

Az csatázásoknak tilalmáról és az kereskedőknek szabados utjokról, hogy mind az két részről az hatalmas császárok országi békével maradjanak, megerősétettetenek az előbbeni azokról való articulusok minden részeiben; az kik penig azok ellen vétnek, azokat az generalisok, pasák és bégek, mind az két részről büntessék meg, ha azok penig nem büntethetnek, az hatalmas római császár részéről Magyarország palatinussa ő nagysága, az hatalmas török császár részéről penig az budai vezér ő nagysága engedelem nélköl büntessék meg, azokat is, az kiknek akaratjokból efféle békeség ellen való dolgok történnek.

Kilenczedik articulus.

Minthogy az tiszteknek gyakor változások az szent békeségben akadályt szerezhetnek, az végvárakban olyan kapitányok, pasák és bégek és gondviselők tartassanak mind az két részről, az kik békeségszeretők, és szegénységoltalmazók legyenek, azok penig az ő tisztekben és hivataljokban sokáig megmaradjanak, és ezt a szent békeséget, melynek végbenvitelében most is fáradozott, az nagyságos Murtéza pasa budai vezér ő nagysága megtartván és oltalmazván, az ő tisztiben és hivatalában sokáig megtartassék.

Tizedik articulus.

Hatalmas török császár ő fölségének az tengeren avagy szárazon levő minden országainak az fölséges római császár részéről és hadaitól semmi bántások ne legyen; és azon fölséges római császárnak avagy tengeren avagy szárazon levő minden országinak, azon hatalmas török császár részéről, sem hadaitól, semmi bántások ne legyenek.

Tizenegyedik articulus.

Az megnevezett dolgok kivül, mindennemő kártételek és ellenközések mind az két részről az zsitvatoroki, bécsi és az több végezések ellen, az mostani frigynek idejéig az kik lettenek, bizonyos okokért mind az két részről azok elnyomattak legyenek és elfelejtve. Az mostani végezések penig mind az két részről, mindennémő részeiben szentől és minden fogyatkozás nélköl, minden rendektől megtartassanak. Mindezeknek nagyobb bizonyságára mi, az följül megnevezett teljes hatalommal levő commissariusok ugyanezen szőnyi mezőben, ezeket az articulusokat kezünk irása alávetésével és pecsétünkkel megerősétöttük. Mivel penig az nagyságos vezér maga jelen nem lehetett az végezésben, végeztük azt, hogy ő nagysága is az római császár ő felsége részéről való commissariusoknak, ezeknek megerősétését megküldje mentől hamarébb. Actum in Campo Szőniensi die decima tertia mensis Septembris, anno millesimo sexcentesimo vigesimo septimo.

Stephanus Sennyey
Episcopus Vaciensis.
m. p.
P. H.

Gerardus a Questemberg l. b.
m. p.
P. H.

Daniel Eszterház
de Galántha.
m. p.
P. H.

Koháry Péter.
m. p.
P. H.

(A török biztosok aláirása és pecsétje). *)

*) Gevay: „A szőnyi békekötés czikkelyei." Bécs, 1837.

Nyomatott Bécsben, Holzhausen Adolfná

Nyomatott Bécsben, Holzhausen Adolfnál.



